

ՎԱՂԻՆԱԿ ՎՐԴ. ՄԵԼՈՅԵԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆԶԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ
ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒՆ

ՊԷՐՈՒՔ
2007

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ

Հարցում հարցնելը՝ արուեստ է: Ճշմարտութիւնը փնտոող միտք մը չի կրնար հարցադրում չկատարել: Հարցադրում կատարելը՝ դուռ մըն է որ կ'առաջնորդէ գիտութեան եւ նշմարտութեան:

Մարդուն միտքը ստեղծուած է այնպիսի՝ ձեւով մը, որ կ'ուզէ գիտնալ, աւելի՛ն գիտնալ, մի՛շտ գիտնալ, նշմարիտն ու նշգրիտը գիտնալ, գիտնալ մանաւանդ այն՝ ինչ որ առնչութիւն ունի մեր ներկայ ու հանդերձեալ կեանքին հետ, մեր ամբողջ յաւիտենականութեան հետ:

Սոյն գիրքը բովանդակող հարցումները, 1994 թուականէն սկսեալ ներկայացուցած բազմաթիւ դասախօսութիւններու ընթացքին ինծի ուղղուած հարցումներուն պատիկ մէկ փունջն է պարզապէս, իրենց պատասխաններով միասին: Որոշ պատասխաններ ընդարձակ են եւ որոշ պատասխաններ համառօտ:

Երբ աստուածային եւ հոգեւոր նշմարտութիւններու վերաբերող հարցումներ կ'ուղղուին անձի մը, այդ անձը՝ ըլլա՛յ աշխարհական ըլլա՛յ եկեղեցական, իրաւունք չունի իր անձնական կարծիքը կամ պատասխանը տալու:

Յիշեցէք որ շատ յաճախ Քրիստոս իրեն ուղղուած հարցումներուն պատասխանը Աստուածաշունչէն փառեց կամ փառել տուաւ: Հետեւաբար, գտնելու համար մեզի ուղղուած հարցումներուն պատասխանը՝ մեր հայեացքը պէտք է ուղղենք Աստուածաշունչին:

Իսկ գտնելու համար հարցումին նշգրիտ պատասխանը Աստուածաշունչէն՝ պէտք է լաւ փանչնալ Աստուածաշունչը, եւ փանչնալ իր ամբողջութեանը մէջ: Իսկ Աստուածաշունչը փանչնալ, չի նշանակեր միայն գիտնալ հոն արձանագրուած դրուագները, պատմութիւններն ու առակները, այլեւ՝ գիտնալ (բաւարար չափով) անոնց բացատրութիւնը, մեկնութիւնը:

Բայց զգո՛յշ պէտք է ըլլանք, որ տրուած բացատրութիւններն ու մեկնութիւնները չըլլան կամայական եւ փմահան: Կամայական մեկնութիւնը մեզ յաւիտենական կորուստի կ'առաջնորդէ (Բ.Պտ 3.16):

Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կ'ըսէ. *«Յաճախ մեր հասկացողութիւնը կը պղտորի՝ աջէն ու ձախէն եկող ամէն տեսակի կամայական բացատրութիւններու ականջ տալէն: Ամենէն ապահով կերպը՝ Աստուածաշունչին կապուած մնալն է, եւ մեզի ներկայացող ոեւէ նշմարտութիւն՝ Աստուածաշունչին մէջ նոյն նշմարտութեան վերաբերող հաստատումներու լոյսին տակ անոր ֆննութիւնը»:*

Երբ լաւապէս փանչնանք Աստուածաշունչը, եւ մանաւանդ, երբ այն Հոգին որ ներշնչեց զայն գրողները՝ մեզ ալ ներշնչէ եւ առաջնորդէ զայն հասկնալու, անկարելի պիտի ըլլայ որ սխալ բացատրենք Աստուծոյ անսխալական իօսքը՝ Աստուածաշունչը:

1.– Ճի՞շդ է այն խօսքը ըստ որուն «Աստուած Հին Կտակարանի մէջ Տէր է եւ ո՛չ թէ Հայր»:

Անոնք որոնք կը հստատեն թէ Աստուած Տէր էր Հին Կտակարանին մէջ եւ ո՛չ թէ Հայր, անոնք ո՛չ միայն կը հակասեն Աստուածաշունչի ուսուցման, այլեւ՝ կ'անարգեն զԱստուած եւ կը խոցոտեն անոր հայրական գուրգուրալից սիրտը: Աստուած ինչպէս Նոր Կտակարանին մէջ այնպէս ալ Հին Կտակարանին մէջ թէ՛ Տէր էր եւ թէ՛ Հայր:

Ան Մադաֆիա մարգարէին միջոցաւ կ'ըսէ. «Եթէ ես Հայր եմ, իմ պատիւս ո՞ւր է, եթէ տէր եմ, իմ վախս ո՞ւր է» (Մդ 1.6): Ուշագրաւ է որ այս համարին մէջ Աստուած ինքզինք թէ՛ Տէր եւ թէ՛ Հայր կը կ'անուանէ: Սա բառերով Աստուած իր Հայր ըլլալը կը ծանուցէր Հին Կտակարանի ժամանակաշրջանին ապրող մարդոց, բայց եթէ երբեք այդ մարդիկը զինք Հօր տեղ չդրին ու Հօր մը նման չսիրեցին ու չպատուեցին՝ այդ չի նշանակեր որ Աստուած Հայր չէր Հին Կտակարանին մէջ: Եթէ Հին Կտակարանի ժամանակաշրջանին մէկը պատուեց զԱստուած իբրեւ Տէր ու Աստուած՝ արդե՞օք Աստուած կը դադրի Տէր ու Աստուած ըլլալէ:

Առակաց գիրքին մէջ կը կարդանք. «Որդեա՛կ իմ, *ֆու սիրտդ ինծի՛ տուր*» (Առ 23.26): Այս համարին մէջ երկու բան ուշագրաւ են.–

Առաջին.– Աստուած մեզ իր որդիները կը կոչէ: Երբ Աստուած մարդիկը իր որդիները կ'անուանէ՝ իր հայրութիւնը չէ՞ որ յայտարարած կ'ըլլայ:

Երկրորդ.– Աստուած մեր սիրտը կը պահանջէ մեզմէ: Երբ մեր սիրտը կը պահանջէ մեզմէ՝ ցոյց տուած չ'ըլլար որ ինք սիրալիր Հայր մըն է, սիրող Հայր մըն է, հայրական սի՛րտ ունեցող Հայր մըն է, եւ իբր այդպիսին՝ կը մերժէ մարդուն սրտէն գատ ուրիշ տեղ բնակիլ:

Աստուած Եսայի մարգարէին միջոցաւ կը յայտարարէ ըսելով. «*Ձաւակներ մեծցուցի ու բարձրացուցի, բայց անոնք ինծի դէմ ապստամբեցան*» (Ես 1.2): Հոս արձանագրուած «զաւակներ» բառը, ցոյց չի՞ տար որ Հին Կտակարանի ժամանակաշրջանին Աստուծոյ եւ մարդուն յարաբերութիւնը՝ Հայր եւ որդիի յարաբերութիւն էր: Եթէ «զաւակներ»ը ապստամբ էին՝ ասիկա չի դադրեցներ զԱստուած Հայր ըլլալէ:

Ո՛չ միայն Աստուած մեզ զաւակներ կ'անուանէ եւ ինքզինք՝ Հայր, այլ մե՛նք եւս զինք Հայր կ'անուանենք՝ ըսելով. «*Բայց հիմա, ո՛վ Տէր, դուն մեր Հայրն ես: Մենք կաւ ենք ու դուն մեր բրուտն ես*» (Ես 64.8): Գլուխ մը առաջ, դարձեալ մարգարէն կ'ըսէ. «*Քանզի մեր Հայրը դուն ես, թէեւ Աբրահամ մեզ չի գիտեր ու Իսրայէլ մեզ չի նանչնար. դո՛ւն, ո՛վ Տէր, մեր Հայրն ես...*» (Ես 63.16):

Աստուած եւ Մովսէս իբրեւ Հայր եւ որդի չէի՞ն յարաբերեր իրարու հետ: Մովսէս յանդիմանելով Իսրայէլացիները Աստուծոյ հանդէպ իրենց ցուցաբերած դաւանան ու ապերախտ վերաբերմունքին համար՝ կ'ըսէ. «*Տիրոջը ըրած հատուցումնիդ ասիկա՞ է, ո՛վ յիմար ու անմիտ*

ժողովուրդ, անհկա քու Հայրդ չէ՞ որ քեզ ստացաւ, քեզ ստեղծեց ու քեզ հաստատեց» (Բ.Օր 32.6): Այս վկայութիւնը յստակօրէն չի՞ պարզեր որ Աստուած հայրաբար վարուած էր իր ժողովուրդին հետ, բայց ժողովուրդը ինք ապերախտ գտնուած էր:

Դաւիթ մարգարէն գԱստուած կը կոչէ *«որքերուն Հայրը ու որքեւարիներուն դատաւորը»* (Սղ 68.5): Երեմիա մարգարէին միջոցաւ Աստուած կը յայտարարէ թէ ինք միշտ Հայր եղած է եւ հայրաբար վարուած է Իսրայէլի հետ (Եր 31.9): Իսկ Մադաֆիա մարգարէն հարց կու տայ թէ բոլոր մարդիկը *«մէկ Հայր չունի՞ն, միթէ մէկ Աստուած չստեղծե՞ց»* գանձնի (Մղ 2.10):

Հին Կտակարանի ժամանակաշրջանին Աստուծոյ հայրութիւնը արտայայտող եւ ապացուցանող այլ համարներ են.– (Սղ 89.26, Ա.Մն 17.13, 22.10, Բ.Թգ 7.14, Եր 3.4, 19, Առ 3.12) եւայլն:

2.– Ինչո՞ւ Քրիստոս իր յարութենէն ետք Մարիամ Մագդաղենացիին ըսաւ. *«Մի՛ դպչիր ինձի»* (Յհ 20.17), իսկ Թովմասին ըսաւ. *«Մատդ բեր՝ հո՛ս դիր եւ տե՛ս ձեռքերս»* (Յհ 20.27):

Չորս բացատրութիւններ կարելի է առաջարկել այս ուղղութեամբ.–

1) Յիսուս Մարիամ Մագդաղենացիին չպատուիրեց դպնալ իրեն որովհետեւ ան արդէն հաւատացած էր իր յարութեան աւետիսին: Թովմաս ի՛նքն էր որ կը թերահաւատէր եւ կարիքը ունէր Յիսուսը տեսնելու եւ անոր դպնալու: Անոր համար է որ Թովմասին ըսաւ. *«Մատդ բեր՝ հո՛ս դիր եւ տես ձեռքերս. բեր՝ ձեռքդ եւ դպցուր կողիս եւ անհաւատ մի՛ ըլլար, այլ՝ հաւատացեալ»* (Յհ 20.27): Յիսուս Թովմասին պատուիրեց մօտենալ եւ դպնալ իրեն, որպէսզի ամրացնէր ու հաստատէր ի՛ր եւ բոլոր առաքելներուն հաւատքը:

2) Գիտութիւնը կը հաւատայ իր տեսածին եւ շօշափածին միայն: Թովմաս առաքելը այն՝ կասկածամիտ, բայց միաժամանակ գիտնական մարդու վերաբերմունք գուցաբերեց: Ան կ'ուզէր տեսնել եւ յետո՛յ հաւատալ: Ան կ'ուզէր շօշափել եւ յետո՛յ հաստատել: Հոսկէ կը սորվինք շատ կարեւոր դաս մը: Կը սորվինք այն՝ որ բոլոր մարդիկ, գիտուն, թէ՛ տգէտ, ուսեալ, թէ՛ անուս, հարուստ, թէ՛ աղքատ, կարելիութիւնը ունին հաւատալու Յիսուսի: Յիսուս չդատապարտեց Թովմաս առաքելին վերաբերմունքը, բայց նախադասեց այն մարդիկը՝ որոնք առանց տեսնելու կը հաւատան եւ առանց շօշափելու կը վստահին:

3) Հաւանաբար նաեւ Մարիամ Մագդաղենացին կը կարծէր թէ հիմա որ Յիսուս յարութիւն առաւ, երկրաւոր թագաւորութիւն մը պիտի հաստատէր՝ Դաւիթեան թագաւորութիւն մը, անոր համար ալ Յիսուս անոր ըսաւ. *«Մի՛ դպչիր ինձի»*, կարծէք ըսել ուզելով. *«Մարիա՛մ, եթէ այս գաղափարը մտքիդ մէջ ունենալով է որ ինձի դպչիլ կ'ուզես՝ մի՛ դպչիր»*:

4) Յիսուս որոշ կիներու թոյլ տուաւ որ փարին իր ոսկերուն եւ երկրպագեն իրեն (Մտ 28.9), իսկ Մարիամ Մագդաղենացիին թոյլ չտուաւ, որովհետեւ Մարիամ կը կարծէր որ Յիսուսի յարութիւնը կը նմանէր Ղազարոսի եւ այլ մարդոց յարութեան, որոնց վերստին առիթ տրուեցաւ ապրելու երկրի վրայ Ֆիզիքապէս՝ իրենց սիրելիներուն հետ: Մագդաղենացին հաւանաբար կը խորհէր թէ Յիսուս իր յարութենէն ետք պիտի շարունակէր իրենց հետ ապրիլ Ֆիզիքապէս, եւ թէ՛ ինք կարող պիտի ըլլար իրեն հետ վերաբերելու այնպէս՝ ինչպէս կը վերաբերէր նախապէս:

Մարիամ Մագդաղենացին վարժուած էր ապրելու Յիսուսի ներկայութիւնը՝ Ֆիզիքական գետնի վրայ. բայց պահը հասած էր արդէն, որ ան վարժուէր ապրելու Յիսուսի ներկայութիւնը՝ հոգեւոր գետնի վրայ. Յիսուս Մարիամ Մագդաղենացիին ըսաւ թէ ինք շուտով իր Հօրը մօտ պիտի բարձրանար, հետեւաբար Մարիամ պարտէր սկսիլ Յիսուսի հոգեւոր ներկայութեան վարժութիւնը ձեռք ձգել: Հետեւաբար, Յիսուսի խօսքը Մարիամ Մագդաղենացիին ուղղուած. «Մի՛ դպչիր ինձի», հրաւեր մըն էր Մարիամին՝ ձերբազատելու այն մտածումէն, թէ՛ Յիսուս միայն Ֆիզիքական գոյութիւն է, թէ անոր ներկայութիւնը կարելի է ապրիլ միայն ա՛յն ատեն, երբ զինք ունիմք մեր մէջ Ֆիզիքապէս: Եթէ Յիսուս թոյլ տար որ Մարիամ Մագդաղենացին դպնար իրեն, ատիկա կրնար պատճառ ըլլար, որ Մարիամին մօտ առաւել եւս գործնաբար Յիսուսի Ֆիզիքական գոյութիւնը փնտոյնելու մարմնաջն ու փափաքը:

Ինչպէս Յիսուս իր մահէն առաջ կը սորվեցներ իր աշակերտներուն թէ ինք շուտով պիտի հեռանար իրենցմէ, հիմա՛ ալ, իր յարութենէն ետք, նո՛յն բանն է որ կը սորվեցնէ. «*Ես կ'ելլեմ իմ Հօրս եւ ձեր Հօրը մօտ...*» (Յհ 20.17): Ան պիտի հեռանար իր սիրելիներէն բայց պիտի չլքէր զիրենք: Ահաւասիկ ա՛յս էր որ Յիսուս կ'ուզէր սորվեցնել Մարիամ Մագդաղենացիին: Յիսուսի համբարձումը երկրէն դէպի երկինք Ֆիզիքական հասկացողութիւն ունէր եւ ո՛չ թէ հոգեւոր:

Զարեհ Արք. Ազնաւորեան խօսելով այս նիւթին վերաբերեալ՝ կ'ըսէ. «*Մարիամ Մագդաղենացին որ ուզեց Քրիստոսի մօտենալ եւ իրեն դպչիլ, յարութիւնը ստուգելու՞ համար էր, թէ պարզապէս ատով կ'արտայայտէր մարդկային այն մտերմութիւնը որ նախապէս ունէր Քրիստոսի հետ եւ հիմա նոյն ձեւով կ'ուզէր իր սէրն ու մտերմութիւնը արտայայտել: Քրիստոս արգիլեց Մարիամին դպչիլ իրեն, սորվեցնելու համար անոր թէ իր յարաբերութիւնը եւ մօտեցումը հանդէպ իրեն այլեւս պէտք էր դադրէր մարմնաւոր ըլլալէ, եւ դառնար հաւատքի՛ յարաբերութիւն, հաւատքի՛ մօտեցում: Ժամանակը եկած էր որ այլեւս Մարիամ սորվէր զգալ ու ապրիլ Յիսուսի աննիւթական ներկայութիւնը:*

Առաքեալները իրենք եւս նոյնը բանը պէտք էր սորվէին, բայց նախ պէտք էր բացարձակ կերպով հաւատային որ Յիսուս իսկապէս եւ իրողապէս յարութիւն առաւ: Թո՛վմաս կը կասկածէր որ Յիսուս

յարութիւն առած էր: Այդ կասկածը փարատելու համար էր որ Յիսուս անոր ըսաւ. «Մտոյ բեր՝ հո՛ս դիր եւ տե՛ս ձեռքերս. բե՛ր ձեռքդ եւ դպցուր կողիս եւ անհաւատ մի՛ ըլլար, այլ՝ հաւատացեալ» (Յհ 20.27):

Յիսուս արգիլեց որ Մարիամ դպչի իրեն, որովհետեւ կ'ուզէր որ այլեւս զինք նանչնար իր աստուածային փառքին մէջ: «Հօրս մօտ չեմ ելած» բառերով, Յիսուս կ'ուզէր սորվեցնել Մարիամին իր աստուածային ինքնութեան մասին: Յիսուս չէր ուզեր որ Մարիամ յարութենէն ետք շարունակէր իր մասին մտածել լոկ իբրեւ բարի մարդ մը, իբրեւ մեծ Ռաբբի մը, այլ կ'ուզէր որ իր մասին մտածէր իբրեւ Տէր ու Փրկիչ, իբրեւ Աստուած: «Հօրս մօտ չեմ ելած» բառերը հետեւաբար, ցոյց կու տան թէ ուրկէ՛ եկած էր Յիսուս եւ թէ ո՛ր կ'երթար: Ան ուզեց որ Մարիամ գիտնար իր իսկական ինքնութեան մասին»¹:

3.- Վերջին դատաստանը միայն հոգեւո՞ր դատաստան պիտի ըլլայ, թէ նաեւ՝ մարմնաւոր:

Վերջին դատաստանը պիտի ըլլայ թէ՛ հոգեւոր եւ թէ՛ մարմնաւոր դատաստան մը: Յհ 1.1-ին մէջ Քրիստոսի համար գործածուած «Լոկոս», այսինքն՝ «Խօսք» բառը, ցոյց կու տայ որ Քրիստոս հոգի էր նախքան իր ծնունդը Մարիամէն: Ան մարմին առաւ ու դարձաւ մարդ, որպէսզի իր մարմինով քաւէ մարմնաւորներուն՝ թէ՛ մարմինով գործած մեղքերը եւ թէ՛ հոգիով գործած մեղքերը: Քանի որ իր մարմինով քաւեց մարմնաւորներու մեղքերը, ուրեմն, դատաստանը հոգեւոր դատաստան ըլլալուն կողմին, պիտի ըլլայ նաեւ մարմնաւոր դատաստան:

Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. «Եթէ Աստուծոյ Հոգին ձեր մէջ կը բնակի, Աստուած, որ Յիսուս Քրիստոսը մեռելներէն յարուցանեց, իր Հոգիին միջոցաւ որ ձեր մէջ կը բնակի՝ պիտի կենդանացնէ նաեւ ձեր մահկանացու մարմինները» (Հո 8.11): Առաքեալը յստակօրէն կը խօսի մարմիններու վերակենդանացումին մասին: Եթէ վերջին դատաստանը պիտի ըլլայ միայն հոգեւոր դատաստան, այդ պարագային, Աստուծոյ Հոգին ինչո՞ւ պիտի վերակենդանացնէ մեր մարմինները: Առաքեալը լայնօրէն կը խօսի մարմնաւոր յարութեան եւ յարուցեալ մարմինին տեսակին մասին (Ա.Կր 15.35-50):

Ան կը հաստատէ թէ մենք կը սպասենք «որդեգրութեան, այսինքն մեր մարմինին փրկութեան» (Հո 8.23): Համաձայն առաքեալի այս խօսքին, որդեգրութիւնը նոյնինքն մեր մարմիններուն փրկութիւնն է: Իսկ մեր մարմինները չեն կրնար յաւիտեանական փրկութիւնը ժառանգել առանց դատաստանի կանգնելու:

Առաքեալը մեր մարմինները կը կոչէ տանար Սուրբ Հոգիին (Ա.Կր 6.19): Աստուծոյ տանարին՝ իր մարմինին նկատմամբ անգութ եղողը, հաշիւ պիտի տայ Քրիստոսի այդ տանարին, այսինքն՝ մարմինին

¹ «Հաւատամքի բացատրութիւն», 9-րդ երեկոյ:

համար: Ան բացայայտօրէն կը պարզէ որ «բոլորս ալ Քրիստոսի ատեանին դիմաց պիտի կանգնինք, որպէսզի իւրաքանչիւրը իր մարմինով ընդունի հատուցումը երկրի վրայ իր կատարած բարի կամ չար գործերուն» (Բ.Կր 5.10):

Զարեհ Արք. Ազնաւորեան խօսելով տուեալ համարին մասին՝ կ'ըսէ. «Ինչպէս որ մարդ միայն հոգիով չէ որ կը գործէ, այլ՝ հոգիով ու մարմինով միասնաբար, նոյնպէս ալ միայն հոգիով չէ որ պիտի ընդունի իր գործերուն հատուցումը, բարի թէ չար, այլ՝ հոգիով ու մարմինով միասնաբար: Մարմինը Աստուծոյ ստեղծագործութեան անբաժան մասն է, եւ մեր փրկութիւնը միայն մարմինով ամբողջական պիտի ըլլայ: Փրկութիւն չկայ առանց մարմնի, եւ այս աշխարհի վրայ սկսած փրկութիւնը իր լրումին կը հասնի՝ ամբողջ ստեղծագործութեան ազատագրումով, որ իր մէջ կ'առնէ նաեւ մարմիններու փրկութիւնը» (Հո 8.18-24):²

4.– Ծակատագիր գոյութիւն ունի՞:

Ծակատագիրի հաւատացողները կ'ուսուցանեն որ մեզի պատահող ամէն դժբախտ երեւոյթ սկիզբէն Աստուծոյ կողմէ որոշուած է, կամ մեր «մեր նակատներուն վրայ գրուած է»: Այսպէս ըսողները իրենք գիրենք է որ կը հակասեն, որովհետեւ, անոնք մէկ կողմէն կը սորվեցնեն որ իրենց գլխուն եկող փորձանքները Աստուծոյ կամֆին արդիւնքն են, իսկ միւս կողմէն, ամէն գնով կ'աշխատին ձեռքազատիլ այդ փորձանքներէն:

Եթէ իսկապէս մեզի պատահող չարիքները Աստուծոյ որոշումով է որ կը պատահին, այդ կը նշանակէ որ Աստուած չարիքը կամեցող մըն է: Իսկ եթէ Աստուծոյ կամքն է որ այսինչ կամ այնինչ չարիքին հանդիպինք, այդ պարագային մենք իրաւունք չունինք պայքարելու մեզի պատահող չարիքներուն դէմ, որովհետեւ չարիքին դէմ պայքարելով՝ Աստուծոյ կամֆին ու որոշումին դէմ է որ պայքարած կ'ըլլանք:

Ծակատագիրի հաւատացող մարդը ինքզինք հակասած չ'ըլլար, երբ մէկ կողմէն հիւանդութիւնը Աստուծոյ կամֆին կամ որոշումին արդիւնքը կը նկատէ, իսկ միւս կողմէն, հիւանդանալուն պէս բժիշկի կը վագէ: Ո՞վ է նակատագիրի հաւատացող այն մարդը որուն եղբայրը երբ արկածի հանդիպի, զինք իսկոյն բժիշկի չի տանիր, այլ կը սպասէ տեսնելու համար եթէ երբեք իր եղբօր «նակատագիրը» մեռնիլն է, ապա կ'որոշէ զինք բժիշկի տանիլ թէ ոչ: Նոյնիսկ կարելի է տրամաբանել եւ ըսել, որ գո՛ւր է հիւանդը ազատելու իր նիզը, որովհետեւ եթէ Աստուած անոր «նակատին գրած է» որ պիտի մեռնի, ոչինչ կրնայ փոխել կացութենէն:

Եթէ համաձայն ըլլանք նման մտածելակերպի, այդ պարագային, ի՛նչ դժբախտութեան ալ հանդիպինք, պէտք չէ փորձենք անկէ ձեռքազատիլ: Նման մտածողութիւն շատ վտանգաւոր է, որովհետեւ ատիկա կը ջլատէ

² «Հաւատամքի բացատրութիւն», ամփոփում 16-րդ երեկոյի, թիւ 6:

մարդուն գորութիւնը եւ կը չֆացնէ կեանքի դէմ պայքարելու անոր եռանդը: Երբ մարդուն մէջ շիջի յոյսի կրակը, մեռնի պայքարելու եւ դիմադրելու ոգին, այն ատեն մարդուն համար յոյս չի մնար յաղթելու:

Ոմանք աւելի՛ ծայրայեղութեան երթալով, կ'ըսեն. «Ո՛չ միայն ծանր փորձանքներն են որ Աստուծոյ կամֆով ու որոշումով կը կատարուին, այլ նաեւ ամենապզտիկ բաներն անգամ: Օրինակ, մէկու մը վրայ ջուր թափելը, մէկու մը ապտակելը... , եւայլն»: Այսպէս սորվեցնողին, փորձէ անգամ մը ապտակել կամ անոր վրայ ջուր թափել եւ պիտի տեսնես որ ան պիտի բարկանայ: Այս ընելով ան ինքզինքն է որ կը հակասէ, որովհետեւ, եթէ կ'ընդունի որ իր «նակատագիրն» էր այդ օր ապտակուիլը, բնա՛ւ իրաւունք չունի ընդվզելու զինքն ապտակողին դէմ: Զինքն ապտակողին դէմ ընդվզիլը՝ Աստուծոյ կամֆին հակառակի եւ անոր դէմ ընդվզիլ պիտի նկատուէր: Նման տրամաբանութիւն տրամաբանական կը գտնէ՞ք:

Հետեւեալ ֆանի մը կէտերը նկատողութեան պէտք է առնել.–

Առաջին.– Պէտք չէ նակատագիրի գոյութեան վերագրել այն ինչ որ մարդոց անկարգութեան եւ անպատասխանատուութեան արդիւնքն է: Օրինակ, երբ շէնք մը փուլ կու գայ եւ անոր բնակիչները կը մահանան, փոխանակ ըսենք. «Անոնց նակատագիրն էր», նախ մասնագէտներ բերենք որպէսզի շէնքին փելուին պատճառները ֆնենեն: Ո՛վ գիտէ, թերեւս շատ աւագ խառնուած էր անոր պեթոնին մէջ եւ կամ պէտք եղած ֆանակութեամբ երկաթ չէր դրուած անոր մէջ, եւ ատոնք դարձան պատճառ որ շէնքը փուլ գայ: Երբ ամէն ինչ օրէնքով, կարգ ու կանոնով ըլլայ, փորձանքները նուազագոյնի կ'իջնեն եւ զԱստուած այպանողներուն ալ թիւը կը նուազի: Մարդոց անպատասխանատուութեան գոհ գացողներ թող զԱստուած պատասխանատու չդարձնեն:

Երկրորդ.– Քանի որ մարդ արարածը որոշումներ առնելու կարելիութիւնը ունի, ուրեմն, չի կրնար նակատագիր գոյութիւն ունենալ: Երբ մարդը որոշում մը կ'առնէ եւ զանիկա կը գործադրէ, անկասկած որ պիտի հանդիպի անոր հետեւանքներուն: Մեր առած որոշումներուն եւ կատարած գործերուն հետեւանքները պէտք չէ վերագրել նակատագիրի:

Երրորդ.– Աստուած մարդը ստեղծած է ազատ կամֆով: Մարդիկ յանախ իրենց ազատ կամֆով կը կատարեն գործ մը եւ երբ փորձանքի հանդիպին՝ զԱստուած կ'այպանեն: Բայց ինչո՞ւ այպանել զԱստուած, երբ Աստուած ինք չ'ստիպեր մարդուն կատարելու այսինչ կամ այնինչ գործը:

Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կ'ըսէ. «Զարը արդիւնքն է մարդուն ազատ կամֆին ու գործերուն: Աստուած մարդուն տուած է բացարձակ ազատութիւնը՝ ընտրելու եւ ընելու ինչ որ կ'ուզէ, ընտրելու չարը կամ բարին, մահը կամ կեանքը: Բայց Աստուած մարդուն կը յիշեցնէ նաեւ, որ մեր ընտրութիւնը իր հետեւանքները ունի, որ մարդ պիտի կրէ

անպայմանօրէն: Միայն որոշում մը իր ցաւալի արդիւնքները կրնայ ունենայ, որ մարդ պիտի կրէ անխուսափելիօրէն: Աստուած մարդուն ցոյց կու տայ ուղիղը, բայց չի կաշկանդեր մարդուն ազատութիւնը՝ ընտրելու ինչ որ կ'ուզէ»:

Ձորորդ-- Աստուծոյ թոյլտուութեամբ կրնան պատահիլ միայն այնպիսի՝ փորձութիւններ որոնք կը նպաստեն մեր փրկութեան: Փորձութիւններ որոնք մեզ կը հեռացնեն Քրիստոսէ՝ չեն կրնար Աստուծոյ կողմէ ըլլալ: Փորձութիւններ կան որոնք Սատանային կողմէ կու գան: Եթէ նման փորձութիւններ վերագրենք Բաղատագիրի գոյութեան եւ Բաղատագիրին ալ հեղինակը Աստուած նկատենք, այդ պարագային, Սատանային ըրածը Աստուծոյ վերագրած կ'ըլլանք: Բայց առաքելաւ կը վկայէ, որ «*Աստուած մասնակից չէ փորձութիւններուն որոնք չարէն կու գան*» (Յկ 1.13):

Աշխարհ լի է տեսակ-տեսակ փորձանքներով: Ո՛չ ոք կրնայ գերծ մնալ անոնցմէ: Ո՛չ հաւատացեալը եւ ո՛չ ալ անհաւատը, ո՛չ քրիստոնեան եւ ո՛չ ալ հեթանոսը: Երկուքն ալ հաւասարապէս փորձութիւններու ենթակայ են: Բայց երանելի է միայն ան՝ որ Քրիստոսի համար է որ կը չարչարուի (Ա.Պտ 4.14): Ճշմարիտ քրիստոնեան, փորձութիւնը աստուածապարգեւ օրհնութիւն եւ Քրիստոսի չարչարանքներուն մասնակցութիւն կը նկատէ եւ ո՛չ թէ Աստուծոյ կողմէ մեր Բաղատներուն վրայ դրոշմուած անէծք:

5.- Յանախ երբ մարդոց խօսուի ապաշխարութեան մասին՝ կ'ըսեն. «*Ի՞նչ պէտք ունիմ ապաշխարելու. ես արդէն ամէն Կիրակի եկեղեցի կ'երթամ, Սուրբ Հաղորդութիւն կը ստանամ եւ աղօթքս կ'ընեմ*»: Ի՞նչ պէտք է պատասխանել այսպէս ըսողներուն:

Այդպէս ըսողներուն՝ կ'ըսենք, թէ ապաշխարութիւնը Աստուծոյ դառնալ է: Եկեղեցի երթալը, Սուրբ Հաղորդութիւն ստանալը կամ նոյնիսկ աղօթելը՝ փաստ մը չէ որ մենք Աստուծոյ դարձած ենք եւ Աստուծոյ գաւակներն ենք:

Ապաշխարութիւնը մեր մեղքերուն համար գոյալ է: Դարձեալ, ո՛չ եկեղեցի երթալը, ո՛չ Սուրբ Հաղորդութիւն ստանալը եւ ո՛չ ալ աղօթելը՝ փաստ մըն է որ մենք գոյացած ենք կամ կը գոյանք մեր մեղքերուն համար:

Ապաշխարութիւնը Աստուծոյ մօտենալ է, Աստուծոյ երթալ է: Եկեղեցի երթալ անպայմանօրէն չի նշանակեր Աստուծոյ երթալ: Դո՛ւք ըսէ՛ք, կարելի չէ՞ եկեղեցի գալ առանց Աստուծոյ եկած ըլլալու: Կարելի չէ՞ եկեղեցիին մէջ ըլլալ առանց Աստուծոյ մէջ ըլլալու: Կարելի չէ՞ Բարձրեալին գալ բայց գանհկա չբարձրացնել (Ովս 11.7):

Ապաշխարութիւնը Աստուծոյ հետ նո՛ր հաղորդակցութեան եւ նո՛ր հաղորդութեան մէջ մտնել է: Եկեղեցի երթալն ու Սուրբ Հաղորդութիւն ստանալը՝ ապացոյց մը չէ որ մենք Աստուծոյ հետ հաղորդակցութեան եւ հաղորդութեան մէջ ենք:

Դո՛ւ՛ք ըսէ՛ք ինձի, կարելի չէ՞ Սուրբ Հաղորդութիւն ստանալ առանց որեւէ հաղորդութիւն կամ հաղորդակցութիւն ունենալու Աստուծոյ հետ: Ամէն մարդ որ իր բերնին մէջ կ'առնէ Տիրոջ մարմինն ու արիւնը՝ արդե՞օք այդ կը նշանակէ որ ան Տէրը առաւ իր սրտին մէջ: Կը կարծե՞ք որ ամէն բերան բացող իր սիրտն է որ բացած կ'ըլլայ Սուրբ Հաղորդութեան աստեմ:

Անոնք որոնք կ'առարկեն թէ իրենք արդէն կ'աղօթեն եւ հետեւաբար ապաշխարելու պէտք չունին, թող ըսե՛ն ինձի, արդե՞օք կարելի չէ՞ աղօթել առանց Աստուծոյ գաւակը ըլլալու: Ամէն մարդ կրնայ աղօթել, բայց այդ չի՛ նշանակեր որ ամէն աղօթող մարդ պիտի փրկուի: Հաւատացեալ մարդուն նման անհաւատ մարդն ալ կրնայ աղօթել: Երբ ամբարիշտ մարդիկ նեղութեան մէջ իյնան եւ աղօթեն Աստուծոյ, արդե՞օք այդ կը նշանակէ որ անոնք աղօթքի մարդիկ են, Աստուծոյ մարդիկ են, եւ հետեւաբար, պէտք չունին ապաշխարութեան:

Իսկական ապաշխարող մարդուն համար եկեղեցին լոկ Սուրբ Հաղորդութիւն ստանալու եւ աղօթելու տեղ չէ, այլ փառաբանութեան եւ օրհնեցողութեան տեղ, հոգեւոր ցնծութեան եւ այլակերպութեան տեղ, Քրիստոսի արիւնով ձեռք ձգուած յաղթանակը իւրացնելու տեղ, երկնային հրեղէն մարմիններուն երգակից ու փառաբանակից դառնալու տեղ, Աստուծոյ հետ միութեան եւ Աստուծոյ մէջ հանգչելու տեղ, Սուրբ Հոգիով լիցեալութիւն եւ հրաշակերպութիւն տեղ:

Այս բոլորը չեն կրնար իրականութիւն դառնալ առանց անկեղծ ապաշխարութեան ու խոր գղջումի: Ամէն եկեղեցի եկող՝ ապաշխարա՞ծ է: Ամէն Հաղորդութիւն ստացող՝ ամենօրեայ ջերմ հաղորդութեան մէջ է Յիսուսի հետ: Ամէն աղօթող՝ դարձա՞ծ է տաճար Սուրբ Հոգիին, ուր Հոգին ի՛նք աղօթէ աղօթողին հետ եւ աղօթողին համար:

Ըսէ՛ք ինձի, Փարիսեցիներէն աւելի ո՞վ գացած է տաճար: Անոնցմէ աւելի ո՞վ երկար ժամեր աղօթած է տաճարին մէջ: Անոնցմէ աւելի ո՞վ բծախնդրութեամբ ներկայ եղած է գատկական գառնուկին զոհագործման արարողութեան: Հակառակ այս բոլորին, հիմա դո՛ւք ըսէ՛ք, իրենցմէ աւելի ո՞վ յանդիմանուեցաւ ու պախարակուեցաւ Յիսուսի կողմէ, իրենցմէ աւելի ո՞վ կեղծաւոր, յափշտակիչ, անօրէն, ոճրագործ, կոյր, օձ, իժերու ծնունդ եւ ներմկցուած գերեզման կոչուեցաւ (Մտ 23.27-36):

Անոնք որոնք կարիքը չեն զգար ապաշխարութեան եւ կը բաւարարուին եկեղեցի գալով, Սուրբ Հաղորդութիւն ստանալով եւ աղօթելով, իրենց սիրտը չի՞ դողար եւ իրենց հոգին ահով չի՞ լեցուիր երբ կը լսեն որ մնայուն կերպով տաճար յաճախող Փարիսեցիները, Յիսուսի կողմէ կը կոչուին՝ կեղծաւորներ, յափշտակիչներ, անօրէններ, ոճրագործներ, կոյրեր, օձեր, իժերու ծնունդներ եւ ներմկցուած գերեզմաններ:

Զգո՛յ՛ք ըլլանք սիրելի՛ եղբայր եւ քոյր ու չմոռնանք, որ առանց անկեղծ ապաշխարութեան չկա՛յ փրկութիւն: Ո՛չ ոք կրնայ իր սեփական

նիգով ու կատարած գործերով փրկութիւնն ձեռք ձգել: «Փրկութիւնը ձեր արժանիքը չէ, այլ՝ Աստուծոյ պարգեւը» (Եփ 2.8): Ան որ կը կարծէ որ կրնայ փրկուիլ լոկ եկեղեցի երթալով, Հաղորդութիւն ստանալով եւ աղօթելով, այդ անձը Յիսուսէն աւելի ինքնիր անձին եւ իր գործերուն է որ կը վստահի:

Այս կամ այդ գործը ընելով չենք կրնան փրկուիլ, այլ՝ ապաշխարելով: Հոս կամ հոն երթալով չենք կրնար փրկուիլ, այլ՝ Յիսուսի գալով: Մեր կատարած բարի գործերը (ներանոցալ եկեղեցի երթալը, Հաղորդութիւն ստանալը, աղօթելը) արժէք եւ իմաստ կը ստանան միայն ա՛յն ատեն երբ Յիսուսի գանք: Վազվզել, աշխատիլ, յոգնիլ, ասոր անոր հասնիլ, հոս ու հոն երթալ, առանց Յիսուսին եկած ըլլալու եւ գայն մեր սրտին մէջ ընդունած ըլլալու իբրեւ Տէր ու Փրկիչ՝ պարգապէս ժամանակի կորուստ է:

Զի բաւեր գործել Յիսուսի համար, այլ պէտք է հրաւիրել Յիսուսը որ գործէ մեր սրտին մէջ: Զախողութեան դատապարտուած են բոլոր անոնք՝ որոնք անդուլօրէն կը գործեն՝ առանց սակայն գործակիցները դարձած ըլլալու Քրիստոսի: Թշուառութեան դատապարտուած են բոլոր անոնք՝ որոնք կը վկայեն նշմարտութեան համար՝ առանց լիցքաւորուած ըլլալու նշմարտութեան Հոգիով՝ Սուրբ Հոգիով: Ինչո՞վ կ'օգտուինք երբ կը ծառայենք կամ կը խօսինք ծառայութեան մասին, առանց Քրիստոսի ծառայները դարձած ըլլալու:

6.– Հոգին մարմինէն բաժնուելէ ետք ո՞ւր կ'երթայ եւ ի՞նչ վիճակի մէջ կ'ըլլայ:

«Բա՛ց սրտիդ դուռը, Յիսուս կը սպասէ» խորագիրը կրող մեր գիրքին մէջ (էջ 39–43), բացատրած ենք որ հաւատացեալ մարդուն հոգին անչատուելէ ետք իր մարմինէն՝ կ'երթայ դրախտ (Ղկ 23.43), իսկ անհաւատ մարդուն հոգին՝ կը մատնուի դժոխային վիճակի (Ղկ 16.22–23):

Հարկաւ երբ կը հաստատենք որ հաւատացեալ մարդուն հոգին դրախտ կը տարուի, եւ անհաւատ մարդուն հոգին՝ կը մատնուի դժոխային վիճակի, այս չի նշանակեր որ անոնց հոգիները երկու տարբեր տեղեր կը տարուին:

Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կ'ըսէ. «Մեր եկեղեցւոյ տեսակէտը այն է՝ որ բոլոր հոգիները մէկ «տեղ» կը հաւաքուին:³ Ասոր պատկերացումը կ'առնենք Ղուկասու Աւետարանին մէջ յիշուած աղքատ Ղազարոսին եւ մեծահարուստին առակէն (Ղկ 16.19–31): Մեծահարուստը դժոխքի մէջ էր եւ կը տանջուէր, իսկ Ղազարոս՝ Աբրահամի մօտ էր (Ղկ 16.23):

³ Այն տեղը կամ այն վայրը ուր հոգիները կը հաւաքուին, կը կոչուի «սպասման վայր»:

Առակը ցոյց կու տայ որ մեծահարուստն ու Ղազարոսը իրար կը տեսնեն, եւ հետեւաբար, իրարմէ անջատուած չեն «տեղով», այնպէս որ իրար չկարենան տեսնել: Այս իրողութիւնը որոշապէս կը պարզէ որ մինչեւ դատաստանի օրը հոգիները միասին ու միատեղ պիտի ըլլան:

Երբ կ'ըսենք հոգիները միատեղ են՝ չի նշանակեր նոյն վիճակին մէջ են: Տարբեր բան է «տեղի» հասկացողութիւնը եւ տարբեր բան՝ վիճակի հասկացողութիւնը: Երբ «տեղ» բառը կը գործածենք, պէտք է մտածենք նիւթական տեղի մը կամ վայրի մը մասին: Յատուկ նիւթական վայր մը չկայ ուր հոգիները կը հաւաքուին իրենց մարմիններէն բաժնուելէ ետք:

Յիշենք նաեւ որ մէկ «տեղ» հաւաքուած հոգիները որոշ յարաբերութեան ու հաղորդակցութեան մէջ կ'ըլլան իրարու հետ: Հարկաւ իրարու հետ անմիջական հաղորդակցութեան մէջ կրնան ըլլալ միայն անոնք՝ որոնք վիճակակից ու բաժնեկից են իրարու»:

Երբ մէկ կողմէն կը հաստատենք որ հաւատացեալ մարդուն հոգին դրախտ կը տարուի եւ անհաւատ մարդուն հոգին՝ դժոխք, եւ միւս կողմէն կ'ըսենք որ անոնք միեւնոյն «տեղը» կը տարուին, հակասութեան մէջ եղած չե՞նք ըլլար: Ի՞նչպէս միեւնոյն «տեղն» են, բայց մէկը դրախտ, եւ միւսը դժոխք:

Պատասխանը շատ պարզ է: Հաւատացեալին եւ անհաւատին հոգիները նոյն «տեղն» են բայց նոյն վիճակին մէջ չեն: Կարելի՞ է երեւակայել նման բան: Վստահաբար: Օրինակը առնենք մեր կեանքէն: Ենթադրենք պահ մը որ միեւնոյն դասարանին մէջ չորս աշակերտներ կան, երկուքը ծոյլ, եւ երկուքը՝ աշխատասէր: Հիմա դուք ըսէք, ծոյլ աշակերտներուն համար դասարանը դժոխքի պէս չ'ըլլար, եւ աշխատասէր աշակերտներուն համար դրախտի պէս չ'ըլլար:

Ինչպէս միեւնոյն դասարանին մէջ եղող աշխատասէր աշակերտը ուրախ եւ հանգիստ կ'ըլլայ, իսկ ծոյլ աշակերտը՝ տխուր եւ անհանգիստ, այնպէս ալ, միեւնոյն «տեղը» հաւաքուած հաւատացեալ հոգիները ուրախ ու երջանիկ կ'ըլլան, իսկ անհաւատ հոգիները՝ տրտմալից եւ ապերջանիկ:

Առնենք երկրորդ օրինակ մը: Զկա՞ն ընտանիքներ որոնց անդամներէն ոմանք Քրիստոսի ներկայութիւնը կը զգան, եւ ոմանք ալ՝ ոչ: Ան որ ընդունած է Քրիստոսը իր սրտին մէջ՝ ներքին ուրախութիւն մը կ'ապրի, իսկ ան որ չէ ընդունած՝ չ'ապրի:

Ինչպէս միեւնոյն տունին մէջ ապրող անդամներէն ոմանք ներքին ուրախութիւն մը կ'ապրին եւ ոմանք ալ ոչ, այնպէս ալ, մահէն յետոյ, միեւնոյն «վայրը» հաւաքուած հոգիներէն ոմանք խաղաղութեան մէջ կ'ըլլան եւ ոմանք ալ՝ խոռվութեան մէջ:

Զարեհ Ա.բ. Ազնաւորեան կը նշէ, որ Սուրբ Գրիգոր Տաթեւացի մարդիկը կը բաժնէ երկու խումբի՝ արդար մարդիկ եւ չարագործ մարդիկ: Արդար մարդիկը իրենց կարգին կը բաժնուին երկու խումբի՝ արդարներ եւ կիսարդարներ:

Արդար մարդիկ: Տաթեւացիին կը բացատրէ որ երկրի վրայ արդար ու կատարեալ կեանք ապրած մարդոց հոգիները, բաժնուելէ ետք իրենց մարմիններէն՝ կ'երթան ապրելու «վերին ոլորտին կամ երկինքին»⁴ մէջ, ուր եւ կատարեալ ուրախութեամբ կը սպասեն Քրիստոսի յայտնուելուն:

Կիսարդար մարդիկ: Այս խումբի մարդոց համար կը հաստատէ, որ թէպէտ քրիստոնէական կեանքով ապրեցան, բայց ամբողջապէս Աստուծոյ կամքը չկատարեցին, ճիշդ անոր համար ալ, անոնք «ստորին երկինքին» մէջ են, սպասողական վիճակի մէջ, բայց եւ ուրախ վիճակի մէջ, որովհետեւ գիտակից են որ փորձեցին արդար կեանք մը վարել:

Իրենց այդ սպասողական վիճակի մէջ, անոնք կը նախանշակեն Աստուծոյ փրկութիւնը, այդ փրկութեան երանութիւնն ու ուրախութիւնը, որ իր կատարելութեան պիտի հասնի Քրիստոսի երկրորդ գալուստէն ետք: Այսպիսի մարդիկ դատաստանի օրը պիտի արժանանան Աստուծոյ գութին եւ ողորմութեան, որովհետեւ թէպէտ իրենց կեանքը թերիներով լեցուն եղաւ, բայց իր ընդհանրութեանը մէջ Աստուծոյ նուիրուած կեանք մը եղաւ: Անոնք թէպէտ կատարեալ չեղան, բայց փորձեցին կատարելութեան նամբուն մէջ մնալ:

Անարդար մարդիկ: Ասոնց վերաբերեալ Տաթեւացիին կ'ըսէ, որ անոնց հոգիները «երկրին ստորին տեղերը» կ'իջնեն, ուր եւ կը տանջուին, որովհետեւ գիտակից են երկրի վրայ իրենց ապրած չար կեանքին եւ գիտեն որ ահարկու դատաստան մը կը սպասէ իրենց:

Տաթեւացիին կը բացատրէ որ բոլոր հոգիներն ալ բաժնուելէ ետք իրենց մարմիններէն, պայծառ իմացականութիւն մը կ'ունենան եւ կը դառնան յստակատես. այնպէս որ շատ լաւ գիտեն թէ երկրի վրայ ի՛նչպիսի կեանք մը ապրած են եւ թէ ի՛նչ կը սպասէ իրենց դատաստանի օրը: Մենք կրնանք չգիտնալ թէ սիսա՞ր մամբուն մէջ ենք թէ՛ շիտակ, բայց մարմինէն բաժնուող հոգիները շատ լաւ գիտեն թէ ի՛նչ վիճակի մէջ էին երբ երկրի վրայ էին:⁵

7.- Ինչո՞ւ մեր Հաւատքի Հանգանակին մէջ կը շեշտուի մեր երկնաւոր Հօր «մէ՛կ» ըլլալը, Յիսուս Քրիստոսի «մէ՛կ» ու միակ Տէր ըլլալը, իսկ Սուրբ Հոգիին «մէ՛կ» ըլլալը չի շեշտուիր:⁶

Անցեալին բոլոր կրօններն ալ ունէին տեսութիւն մը, որ բազմաստուածութեան դրութիւն կը կոչուէր, այսինքն՝ բազմաթիւ

⁴ Հետաքրքրական է որ Սուրբ Գրիգոր Տաթեւացիին գաղափարը կամ առաջարկած մեկնութիւնը տարբեր է մեկնիչներուն շախջախիչ մեծամասնութենէն, անով՝ որ ան կը խորհի որ երկրի վրայ արդար կեանք ապրած մարդոց հոգիները տարբեր տեղ կը հաւաքուին՝ «վերին երկինքին» մէջ, կիսարդար կեանք ապրած մարդոց հոգիները տարբեր տեղ՝ «ստորին երկինք», իսկ անարդար կեանք ապրած մարդոց հոգիները տարբեր տեղ՝ «երկրին ստորին տեղերը»:

⁵ «Հաւատամքի բացատրութիւն», 8-րդ երեկոյ:

⁶ Այս հարցումը մեր կողմէ ուղղուեցաւ Զարեհ Արք. Ազնաւորեանին երբ ան մեր «Հաւատքի Հանգանակ»ին բացատրութիւնը կը կատարէր: Ներկայացուած պատասխանը Սրբազանին պատասխանն է համառօտացուած մեր կողմէ:

աստուածներ կ'ընդունէին: Քրիստոնէական եկեղեցւոյ հայրերը գլխաւոր մտահոգութիւն մը ունէին. անոնց մտահոգութիւնն էր Հաւատամքի Հանգանակին մէջ շեշտել Սատուծոյ մէկութեան գաղափարը: Ոմանք կրնան առարկել թէ բազմաստուածութիւնը հեթանոսական կրօններուն համար էր, բայց քրիստոնէութեան շարքերուն մէջ չկար այդպիսի հաւատալիք: Թերեւս կը սխալին այդպէս մտածողները, անոր համար որ քրիստոնէական առաջին 1-2 դարերու պատմութիւնն ալ ցոյց տուաւ, որ եղան աղանդաւորներ, ինչպէս օրինակ, Մանիքեական կոչուած աղանդաւորները, որոնք կ'ըսէին թէ երկու աստուածներ կան, մէկը՝ բարի, միւսը՝ չար:

Տրուած ըլլալով որ թէ՛ հեթանոսութեան մէջ բազմաթիւ աստուածներու հարց կար եւ թէ՛ քրիստոնէութեան շարքերուն մէջ շփոթ մը կար, ուստի բնականօրէն Հաւատամքին մէջ նախ պէտք էր շեշտուեր «մէկ Աստուած» սկզբունքը, որպէսզի քրիստոնէութիւնը պաշտպանուէր այն հեթանոսական իմաստասիրութեան դէմ, ինչպէս նաեւ հրէութեան կողմէ եւ ուրիշ կրօններու կողմէ եղած առակութիւններուն դէմ, ըստ որուն, մենք երբ կ'ըսենք Հայր, անոր վրայ կ'աւելցնենք Որդին, եւ կը գումարենք Հոգին. այս ձեւով մենք երեք աստուածներու մասին է որ կը խօսինք: Նման շփոթ վանելու համար այլոց միտքէն, եկեղեցւոյ հայրերը կարիքը գգացին շեշտելու «մէկ Աստուած» սկզբունքը:

Երկրորդ, Հաւատամքը կը շեշտէ որ մենք կը հաւատանք մէկ Տէր Յիսուս Քրիստոսի: Քրիստոսի վերաբերեալ մէկութիւնը դարձեալ անհրաժեշտ էր շեշտել, անոր համար որ հեթանոսական կրօններու մէջ բոլոր չաստուածները, իրենք ալ կը կոչուէին տէրեր: Տէր բառը հետեւաբար առհասարակ կը տրուէր ոչ միայն երկրաւոր տէրերուն, իշխանին, ազնուականին եւ անոնց վրայ գտնուող թագաւորին, այլ նաեւ մարդոց կողմէ հնարուած աստուածութիւններուն: Ահա՛ թէ ինչո՛ւ Պօղոս առաքեալ Տիմոթէոսի գրած իր առաջին նամակին մէջ Քրիստոսը կը կոչէ «տէրերու Տէր» (Ա.Տմ 6.15):

Սուրբ Հոգիին որ կու գանք, հարց կու տանք, միւս կրօններուն մէջ առհասարակ կը խօսուէ՞ր Հոգի Աստուծոյ մասին. Սուրբ Հոգիին մասին ընդհանրապէս խօսք չկար. Առաքելոց գիրքին մէջ կը կարդանք թէ նորադարձ Եփեսացիներ նոյնիսկ չէին «յսած թէ Սուրբ Հոգի մը կայ» (Գրծ 19.2): Թէպէտ տեղ-տեղ ընդհանուր տիեզերական հոգիի մասին կամ պարզապէս «հոգի» հասկացողութեան մասին մենք բացատրութիւններ կը գտնենք մասնաւորաբար իմաստասիրութեան մէջ, բայց «Աստուծոյ Հոգի» կամ «Աստուած Հոգի» հասկացողութիւններուն առհասարակ չենք հանդիպիր. եւ եկեղեցւոյ կեանքին մէջ ալ երբ Սուրբ Հոգիին աստուածութիւնը մերժուեցաւ, երբեք մէկէ աւելի հոգիներու հարց չդրուեցաւ, հետեւաբար այնտեղ Սուրբ Հոգիին մէկութիւնը խնդիր մը կամ դժուարութիւն մը չէր, եւ անոր համար ալ դաւանանքին մէջ այդ մէկութիւնը շեշտելու անհրաժեշտութիւնը չկար:

8.– Մարդոց նման հրեշտակները իրե՞նք եւս ստեղծուած են ազատ կամեցողութեամբ:

Այո՛: Ազատ կամեցողութիւնը Աստուծոյ գերագոյն պարգեւներէն մէկն է տրուած բոլոր արարածներուն, անոնք ըլլան մարդիկ թէ հրեշտակներ: Եթէ երբեք հրեշտակները ազատ կամեցողութեամբ ստեղծուած չըլլային՝ անոնց մէկ մասը երբեք պիտի չկրնար մեղանչել Աստուծոյ դէմ եւ պիտի ու չար ոգիներու բանակի մը վերածուի: Հրեշտակներուն մէկ մասին մեղանչումը մեծագոյն ապացոյցն է որ անոնք ազատ կամեցող ստեղծուած են:

9.– Մեղանչող ֆերովբէն (Սատանան) եւ իր հրեշտակները, եթէ ուզեն կրնա՞ն ապաշխարել ու դարձի գալ ու փրկուիլ, ինչպէս մարդը ինք կ'ընէ:

Ո՛չ: Նախ ըսենք որ մարդոց եւ հրեշտակներուն մեղանչումին միջեւ յստակ տարբերութիւն կայ: Երբ կ'ըսենք «մարդը կատարեալ ստեղծուեցաւ», ըսել չենք ուզեր թէ ան ստեղծուեցաւ աստուածային կատարելութեամբ, ըսել ուզուածը այն է՝ որ մարդը անմեղ ստեղծուեցաւ: Մարդը գիտութեամբ կատարեալ չստեղծուեցաւ: Ան փորձառաբար ամէն ինչ պիտի գիտնար եւ սորվէր: Այդ փորձառութեան ցամաքուն վրայ մարդը միշտ ալ կրնայ իյնալ եւ վերականգնիլ: Ահա թէ ինչո՛ւ անոր դիմաց միշտ բաց է Աստուծոյ ողորմութեան եւ գթութեան դուռը:

Հրեշտակներուն պարագային սակայն բան մը փորձառաբար սորվելու հարց չկար: Հրեշտակները կատարեալ գիտութեամբ ստեղծուեցան, եւ ուստի, մեղանչող հրեշտակները կատարեալ գիտութիւնը ունէին իրենց գործած մեղքին: Մեղանչող ֆերովբէին համար գործածուած «*կատարելութեան կնիք*», «*իմաստութեամբ լեցուած*» եւ «*նամբաներուդ մէջ կատարեալ*» բնորոշումները (Եզ 28.12, 15), բոլորն ալ ցոյց կու տան մեղանչող ֆերովբէին ու հրեշտակներուն կատարեալ գիտութիւն ունեցած ըլլալը: Մեղանչող ֆերովբէին համար երկու անգամ գործածուած «կատարեալ» բնորոշումը, ցոյց կու տայ որ անոր մէջ անկատարութիւն չկա՛յ, անգիտութիւն չկա՛յ, տգիտութիւն չկա՛յ, այլ կայ միայն գիտակի՛ց մեղանչում, կամաւոր անհնազանդութիւն, յօժարակա՛մ ըմբոստութիւն:

Մարդը դէպի կատարելութիւն գացող արարած մըն է, իսկ հրեշտակները դէպի կատարելութիւն երթալու հարց չունին, քանի որ անոնք կատարեալ ստեղծուեցան: Մարդը անող ու զարգացող էակ մըն է, իսկ հրեշտակները՝ անելու ու զարգանալու հարց չունին: Մարդը կրնայ փոխել իր կեանքի ընթացքը եւ ընտրել չար նամբան, բայց յետոյ զոչալ ու վերստին հեռանալ իր չար նամբէն, իսկ հրեշտակ մը, ընտրելէ ետք չար

նամբան՝ ալ չի կրնար հրաժարիլ անկէ: Եւ ինչո՞ւ: Որովհետեւ մարդը փոփոխական է, իսկ հրեշտակները՝ անփոփոխ:

Զարեհ Արք. Ազնաւորեան՝ կ'ըսէ. «Մեր մտքին մէջ յստակ պէտք է ըլլայ թէ ի՛նչ է տարբերութիւնը մարդոց մեղանշումին եւ հրեշտակներուն մեղանշումին: Մարդ արարածը փոփոխական ու զարգացող արարած մը ըլլալով, բնականաբար իր որոշումներն ու կամեցողութիւններն ալ փոփոխական եւ զարգացող կ'ըլլան: Մարդուն արարքներն ու մտածողութիւնը կրնան աստիճանական զարգացում, խորացում եւ փոփոխութիւն ունենալ: Աստուած գիտէ որ մարդ արարածը փոփոխական ու փոփոխամիտ, զարգացող ու մնայուն կերպով սորվող էակ մըն է, ահա թէ ինչո՞ւ, Աստուած յարատեւօրէն կը սփռէ մարդուն փրկութեան համար, կը յորդորէ որ ան հրաժարի իր չար նամբաներէն ու որոշումներէն: Ինչ կը վերաբերի ոգեղէն էակներուն, անոնց պարագային, մէկ անգամ կատարուած ընտրութիւնը, արդէն վերջնական իր արդիւնքը կ'ունենայ: Հրեշտակները իրենց ստեղծումէն ետք, իրենց վերջնական ընտրութիւնը կատարեցին, եւ այդ ընտրութիւնը յաւիտեանական ընտրութիւն մըն էր: Ոմանք հակեցան չարին կողմը, եւ ոմանք՝ բարիին կողմը: Ոմանք ընտրեցին անհնազանդութեան նամբան, իսկ ուրիշներ՝ Աստուծոյ կամքին հնազանդելու նամբան: Ընտրութիւնը միանգամընդմիջտ կատարեցին եւ այլեւս այն ընտրութիւնը անփոփոխելի է: Աստուած չի կրնար խրատել անոնց որ դառնան իրենց չար նամբէն ու որոշումներէն»:⁷

Մարդուն սակայն, Աստուած կը խրատէ ու կը յորդորէ որ դարձի գայ: Ինչո՞ւ Աստուածաշունչին մէջ, Աստուած մնայուն կերպով կոչ կ'ուղղէ մեղաւոր մարդուն որ դարձի գայ: Որովհետեւ Աստուած գիտէ որ մարդը կրնայ գործ մը կատարել տգիտութեան իբրեւ հետեւանք եւ յետոյ զոջալ: Մարդը կրնայ բան մը որոշել եւ իր որոշումը ետ փոխել: Կրնայ բան մը ծրագրել եւ իր ծրագիրէն հրաժարիլ: Կրնայ բան մը ընտրել եւ փոխել իր ընտրութիւնը: Սատանային եւ անոր չար արբանեակներուն պարագան տարբեր է բոլորովին: Անոնց առած որոշումները՝ անդառնալի որոշումներ կ'ըլլան: Անոնց կատարած ընտրութիւնները՝ կատարեալ գիտակցութեամբ կատարուած ընտրութիւններ կ'ըլլան, եւ ուստի, անոնց համար դարձի գալու հարց չկայ, եւ ասոր համար ալ, Աստուածաշունչին մէջ բնա՛ւ չենք կարդար Սատանային ուղղուած ապաշխարութեան հրաւերի մը կամ դարձի գալու կոչի մը մասին: Ո՛չ Հին Կտակարանը եւ ո՛չ ալ Նոր Կտակարանը, նուազագոյն ակնարկութիւն կ'ընեն թէ մեղանշող հրեշտակները կրնան ապաշխարել եւ փրկուիլ, կամ թէ Յիսուս իր արիւնը անոնց համար ալ թափեց: Բան մը որուն մասին Աստուածաշունչը չի խօսիր՝ մենք չպահանջենք Աստուծմէ:

Ասոր կողմին, նկատի պէտք է առնել նաեւ որ Յիսուս իր մարմինով ջնջեց մարմնաւորներու մեղքերը (Եբր 10.10, Ա.Պտ 2.24): Ան իր

⁷ «Հաւատամքի բացատրութիւն», երրորդ երեկոյ:

մարմինով չէր կրնար ջնջել հոգի եղող հրեշտակներուն մեղքերը: Հրեշտակներուն հոգի ըլլալու իրողութիւնը պատճառներէն մէկն է թէ ինչո՞ւ անոնք չեն կրնար դարձի գալ եւ մեղքերու ներում ստանալ:

10.– Ի՞նչ պէտք է հասկնալ *«Յիսուս իր Հօրը աջ կողմը նստաւ»* կամ *«Աստուծոյ աջին կանգնած է»* բացատրութիւններով (Մր 16.19):

Աջը Աստուածաշունչին մէջ կը խորհրդանշէ փառք ու պատիւ: Հետեւաբար երբ Յիսուսի համար կ'ըսուի թէ ան իր համբարձումէն ետք *«իր Հօրը աջ կողմը նստաւ»*, կը նշանակէ թէ ան վերստին տիրացաւ իր աստուածային այն փառքին ու պատիւին որոնցմէ ինք կամաւորաբար հրաժարած էր (Փլպ 2.7): Աջը նաեւ խորհրդանշէ է իշխանութեան եւ տիրութեան: Ուստի *«Հօրը աջ կողմը»* նստիլ, կը նշանակէ Հօրը հետ միասին իշխել ու տիրել աշխարհի վրայ, ինչպէս նաեւ կը նշանակէ Հօրը հետ միասին նոյն իշխանութիւնն ու տիրութիւնը ունենալ: Ի վերջոյ, աջը նշանակ է յաղթանակի ու գորութեան: Հետեւաբար երբ կը հաստատուի թէ Քրիստոս իր համբարձումէն ետք *«իր Հօրը աջ կողմը նստաւ»*, ըսել ուզուածը այն է, թէ ան յաղթեց աշխարհին (Յհ 16.33) ու իր մահուամբ ու յարութեամբ նուանեց Չարին գորութիւնը:

11.– Ճի՞շդ է որ իւրաքանչիւր մարդ իր պահապան հրեշտակը ունի:

Ինչ որ Աստուածաշնչական է՝ հարիւր տոկոսով ճիշդ է: Եկե՛ք նայինք թէ Աստուածաշունչը ինչ կ'ըսէ պահապան հրեշտակ ունենալու հարցին վերաբերեալ:

Յակոբ աղօթելով Եփրեմին ու Մանասէին համար՝ կ'ըսէ. *«Այն հրեշտակը, որ գիս ամէն տեսակ չարիքներէ ազատեց, օրհնէ այս տղաքը...»* (Մն 48.16): Շատ յստակ է որ Յակոբ նահապետը այստեղ իր պահապան հրեշտակին մասին է որ կը խօսի:

Գ.Թգ 19.5-ին մէջ կը կարդանք որ հրեշտակ մը Եղիային դպաւ եւ ըսաւ. *«Եղի՛ր կեք»*: Այս հրեշտակը ուրիշ մէկը չէր եթէ ոչ Եղիային պահապան հրեշտակը: Նոյն հրեշտակն էր որ պատուիրեց Եղիային իջնել Ուրբաթ Թագաւորին կողմէ դրկուած յիսնապետին հետ եւ երբե՛ք չվախնալ (Դ.Թգ 1.15):

Աբրահամ պատուիրեց իր ծառային՝ Եղիագարին, որ Նաբովր քաղաքը երթայ եւ հոնկէ կին մը բերէ իր գաւկին՝ Իսահակին համար, եւ ըսաւ. *«...Աստուած իր հրեշտակը քու առջեւէդ պիտի դրկէ եւ դուն անկէ իմ որդիիս կին պիտի առնես»* (Մն 24.7): Ղրկուող հրեշտակը կրնայ Աբրահամի պահապան հրեշտակը ըլլալ, բայց աւելի հաւանական է, որ անիկա ըլլայ նոյնինքն Եղիագարի պահապան հրեշտակը:

Դաւիթ կը բացականչէ ըսելով. *«Տիրոջը հրեշտակը իր բանակը անկէ վախճողներուն չորս կողմը կը դնէ ու զանոնք կ'ազատէ»* (Սղ 34.7): Սա

Խօսքը ցոյց չի՞ տար որ իւրաքանչիւր մարդ ունի իր պահապան հրեշտակը, որուն պարտականութիւնն է պաշտպանել եւ ազատել Աստուծոյ հաւատարիմ գաւակները:

Դաւիթ մարգարէն հրեշտակները կը կոչէ *«Աստուծոյ կամօր կատարող պաշտօնեաներ»* (Սղ 103.20-21): Իսկ ի՞նչ է Աստուծոյ կամօր եթէ ոչ օգնական ըլլալ աշխարհի մէջ ապրող ու Չարին դէմ պատերազմող իր գաւակներուն: Պօղոս առաքեալ կը հաստատէ թէ *«հրեշտակները Աստուծոյ ծառայող հոգիներ են եւ իր կողմէ կը դրկուին օգնելու համար անոնց՝ որոնք փրկութիւնը պիտի ժառանգեն»* (Եբր 1.14): Համաձայն այս համարին, հրեշտակները Աստուծոյ գաւակներուն օգնականներն են: Անոնք իրենց օգնականութեամբ եւ յարատեւ օժանդակութեամբ, իրենց նպաստը կը բերեն մեր փրկութեան եւ կ'օգնեն մեզի անսասան մնալու փորձութիւններու դիմաց:

Մտաբերեմք որ երբ Դանիէլ առիւծներու գուրին մէջ նետուեցաւ որպէսզի առիւծներուն կեր դառնայ, Աստուած անմիջապէս *«իբր հրեշտակը դրկեց ու առիւծներուն բերանը գոցեց»* (Դն 6.22): Այս համարը եւս պարզորոշ կերպով ցոյց կու տայ, որ ամէն մէկս իր պահապան հրեշտակը ունի, որ Աստուծոյ կողմէ կը դրկուի մեր պաշտպանութեան ի խնդիր:

Օրական բազմաթիւ եւ գուցէ բազմահարիւր անգամներ, մեր պահապան հրեշտակները կը գոցեն բերանները մեր վրայ յարձակող տեսակ-տեսակ առիւծներուն, մենք սակայն, դժբախտաբար երբեք չենք անդրադառնար այս իրողութեան եւ բնա՛ւ շնորհակալութիւն չենք յայտնէր անոնց: Մեր կեանքին մէջ շատ առիւծներ կան: Մեծագոյն առիւծը Սատանան ինքն է, որուն համար Պետրոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Արթուն եւ պատրաստ եղէ՛ք, որովհետեւ ձեր թշնամին՝ Սատանան, առիւծի պէս մոնչելով կը շրջի եւ կլլելու համար մէկը կը փնտռէ»* (Ա.Պտ 5.8):

Կարելի չէ մոռնալ մեր Փրկիչին սրտապնդիչ խօսքը. *«Զգո՛յ՛շ, մի՛ արհամարհէ՛ք այս փոքրիկներէն մէկը. գիտցէ՛ք, որ անոնց հրեշտակները երկինքի մէջ կը տեսնեն իմ երկնաւոր Հայրս»* (Մտ 18.10): Ըստ այս համարին, ամէն մարդ, յատկապէս ամէն հաւատացեալ, ունի իր պաշտպան հրեշտակը. հրեշտակ մը՝ որ կը կանգնի մեր երկնաւոր Հօր ներկայութեան: Մեր պահապան հրեշտակները կը կանգնին մեր Երկնաւոր Հօր ներկայութեան, հիմնական երկու պատճառներով.– (1) Մեր աղօթքներն ու խնդրանքները բարձրացնելու իրեն, ինչպէս Յայտնութեան գիրքը կ'ըսէ. *«Խունկին ծուխը որ Աստուծոյ ընտրեալներուն աղօթքն է հրեշտակին ձեռքէն բարձրացաւ Աստուծոյ առջեւ»* (Յյտ 8.4): (2) Անոնք Աստուծոյ առջեւ կը կանգնին, պահանջելու եւ խնդրելու իրմէ որ գթութիւն ու ողորմութիւն ցուցաբերէ իր գաւակներուն նկատմամբ:

Զմոռնանք Կոռնելիոս հարիւրապետին օրինակը: Երբ Կոռնելիոս կ'աղօթէր, Աստուծոյ հրեշտակը երեւցաւ իրեն տեսիլքի մէջ եւ

պատուիրեց որ մարդ դրկէ Յոպպէ՝ Պետրոս առաքեալի մօտ, եւ զայն քովը կանչել տայ որպէսզի իրմէ լսէ Քրիստոսի մասին (Գրծ 10.3-5): Երբ մարդիկը գացին Պետրոս առաքեալի մօտ, անոր ըսին. *«Անհկա (Կոռնելիոս) սուրբ հրեշտակէն հրաման ստացաւ՝ թե՛ իր տունը կանչելու եւ թե՛ զմէ լսելու ինչ որ պիտի ըսես»* (Գրծ 10.22):

Հետաքրքրական է որ հրեշտակը Կոռնելիոսի քայքայը կ'ուղղէ Քրիստոսի փրկութեան պատգամը լսելու: Հոսկէ կը սորվինք թէ բոլորս ալ ունինք մեր պահապան հրեշտակները, որոնք մեր քայքայը կ'առաջնորդեն հոն՝ ուր Քրիստոսի փրկութեան պատգամը կը հնչեցուի: Եւ անոնք ո՛չ միայն մեր քայքայը կ'առաջնորդեն փրկութեան մարմին, այլեւ առաջնորդել ետք ալ՝ կը ջանան մեզ պահել փրկութեան մարմին մէջ:

Հազար ունէր իր պահապան հրեշտակը որ երեւցաւ իրեն եւ թելադրեց որ դառնայ իր տիկնոջ՝ Սարային քով եւ հնազանդի անոր (Մն 16.7-9): Ղովտ եւ իր հարազատները ունէին իրենց պահապան հրեշտակները, առանց որոնց պիտի չկրնային ազատիլ Սոդոմի կործանումէն: Հրեշտակները իրենք էին որ բռնեցին իր, իր կնոջ եւ իր աղջիկներուն ձեռքէն եւ զանոնք դուրս հանեցին Սոդոմէն (Մն 19.15-16):

Մի՛ գարմանաք եթէ ըսեմ որ Նոյնիսկ Քրիստոս իր մարդեղութեանը մէջ, այսինքն՝ իբրեւ մարդ, ունէր իր պահապան ու զինքն զօրացնող հրեշտակը: Ղուկաս կ'արձանագրէ թէ երբ Քրիստոս Զիթենեաց լերան վրայ կ'աղօթէր տագնապի մատնուած, յանկարծ *«երկինքէն հրեշտակ մը երեւցաւ, որ զինքն կը զօրացնէր»* (Ղկ 22.43): Ինչպէս անոնք զօրացուցին Քրիստոսը երբ ան տագնապի ու նեղութեան մէջ էր (Ղկ 22.43), այնպէս ալ մեզ կը զօրացնեն նեղութեան ու փորձութեան պահերուն: Եւ ինչպէս անոնք կը ծառայէին Քրիստոսի (Մտ 4.11), այնպէս ալ կը ծառայեն մեզի՝ զԱստուած սիրող ու փնտոող քրիստոնեաներուն:

Յիշեցէք որ Սատանան Քրիստոսը կանգնեցնելէ ետք տանարի աշտարակներէն մէկուն վրայ, անոր ըսաւ. *«Եթէ Աստուծոյ Որդի ես, դուն թե՛ հոսկէ վար նետէ, թանձ Սաղմոսներուն մէջ գրուած է.՝ Աստուած իր հրեշտակներուն պիտի պատուիրէ թե՛ զի համար, եւ թե՛ իրենց ձեռքերուն վրայ պիտի վերցնեն, որպէսզի ռոտի քարի չզարնուի»* (Մտ 4.5-6): Այս համարը եւս, բացայայտօրէն ցոյց կու տայ որ ամէն մէկ հաւատացեալ կը վայելէ իր հրեշտակին պաշտպանութիւնը՝ սատանայական յարձակումներու դիմաց:

12.- Աստուածաշունչին մէջ կը կարդանք որ Սերովբէները զԱստուած կը փառաբանեն ըսելով. *«Սուրբ, Սուրբ, Սուրբ է զօրքերու Տէրը. բոլոր երկիր անոր փառքով լեցուն է»* (Ես 6.3, Յլտ 4.8): Անոնք զԱստուած փառաբանելէ զատ ուրիշ պարտականութիւն չունին՝:

Բոլոր արարածներուն հիմնական պաշտօնը զԱստուած փառաւորելն է: ԶԱստուած փառաւորելը պարզապէս պաշտամունքային, ծիսական

վիճակ մը չէ որ ցոյց կու տայ: Աստուծոյ կամքը փանչնալը եւ գործելը գԱստուած փառաւորելու վիճակ մըն է: Աստուծոյ հրամանները երկրի վրայ գործադրելը դարձեալ գԱստուած փառաւորել է. եւ հրեշտակները իրենք Աստուծոյ կամքը երկրի վրայ կատարողներ են: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Զէ՞ որ հրեշտակները Աստուծոյ ծառայող հոգիներ են եւ իր կողմէ կը դրկուին օգնելու համար անոնց՝ որոնք փրկութիւնը պիտի ժառանգեն»* (Եբր 1.14): Հրեշտակները այն արարածներն են որոնք կ'օգնեն հաւատացեալ անձերուն, օժանդակ կը դառնան անոնց փրկութեան, եւ այս ընելով, անոնք գԱստուած է որ փառաւորած կ'ըլլան: Հետեւաբար, գԱստուած փառաբանելը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ անոր կամքը կատարելը:

13.- Պօղոս առաքեալ կը պատուիրէ հնազանդիլ պետական իշխանութեանց (Հո 13.1), ինչպէս նաեւ մեր առաջնորդներուն (Եբր 13.17): Պէ՞տք անոնց հնազանդիլ եթէ երբեք անաստուած ու անգութ մարդիկ են անոնք:

Պօղոս առաքեալի այս պատուէրը բացարձակ օրէնք մը չէ: Այսինքն, մենք կրնանք եւ պէ՞տք է հնազանդիմք թէ՛ պետական իշխանութեանց եւ թէ՛ մեր առաջնորդներուն այնքան ատեն՝ որքան անոնք մեր հաւատքին ու հաւատամքին չեն դպնար:

Առաջնորդ մը կրնայ անաստուած ու անգութ մէկը ըլլալ, բայց ստիկա չի նշանակեր որ մենք անհնազանդ պէտք է ըլլանք անոր: Կրնանք անհնազանդ ըլլալ անոր, այսինքն՝ կրնանք մերժել իր կամքը կատարել միայն այն ատեն՝ երբ անիկա անաստուածահաճոյ բաներ կը պահանջէ մեզմէ:

Բայց այնքան ատեն երբ մեզմէ չի պահանջուիր լքել մեր հաւատքը, ուրանալ մեր կոչումը, թողուլ աւետարանչութեան գործը եւ մէկդի դնել այլ հոգեւոր նշմարտութիւններ՝ որոնք մեր կոչումը կը կազմեն եւ մեր առաքելութիւնը կը դրսեւորեն, մենք պարտինք հնազանդ ըլլալ անոնց:

Օրինակ, եթէ առաջնորդը կը պահանջէ մեզմէ երթալ այսինչ կամ այնինչ ֆաղաքը իրրեւ հոգեւոր հովիւ, պէտք է երթանք նոյնիսկ եթէ մեր կամքին հակառակ է, բայց եթէ երբեք կը պահանջէ որ տուեալ ֆաղաքին մէջ չիօսինք կամ շատ չիօսինք ապաշխարութեան, վերածնունդի, հոգեւոր նորոգութեան ու արթնութեան մասին՝ չենք կրնար հնազանդիլ եւ պէտք չէ հնազանդիմք, որովհետեւ ասիկա հակառակ է աստուածատուր մեր կոչումին ու առաքելութեան:

Յիշեցէք որ նոյնը ըրին Պետրոս եւ Յովհաննէս առաքեալները: Անոնք հնազանդ էին ֆահանայապետին եւ յարգանքով էին անոր նկատմամբ, բայց երբ ֆահանայապետը պահանջեց որ այլեւս չիօսին Յիսուսի անունով, անոնք պատասխանեցին. *«Աստուծոյ պէտք է հնազանդիլ, քան թէ մարդոց»* (Գրծ 5.29): Սա իսպառ յստակօրէն ցոյց կու

տայ որ Աստուծոյ խօսքն ու պատուէրը մարդոց խօսքէն ու պատուէրէն առաջնահերթ պէտք է ըլլայ մեզի համար:

Միշտ չէ որ պէտք է հնազանդիմք մեր առաջնորդներուն: Եթէ մեր հնազանդութիւնը մեր առաջնորդներուն, մեզ պիտի առաջնորդէ հոգեւոր կործանումի, կամ Աստուծոյ սիրտը խոցելու՝ պէտք չէ հնազանդիլ անոնց:

Լաւ կ'ըլլայ մեր առաջնորդներուն հնազանդիլ պատուիրող տողը իր նախորդ տողով միասին նկատի առնել, որովհետեւ Պօղոս առաքեալ պատահական առաջնորդներու հնազանդելու մասին չէ որ կը խօսի, այլ կը ճշդէ թէ ո՛ր առաջնորդներուն պէտք է հնազանդիլ եւ թէ ինչպիսի՛ն պէտք է ըլլան անոնք: Ան կ'ըսէ. *«Մտի՛կ ըրէ՛ք ձեր առաջնորդներուն խօսքը, որովհետեւ անոնք անփուն կը հսկեն ձեր հոգիներուն համար, գիտնալով՝ որ հաշիւ պիտի տան ձեզի համար. եւ հնազանդ եղէ՛ք անոնց...»* (Եբր 13.17):

Առաքեալը պատահական առաջնորդներու մասին չէ որ կը խօսի, այլ այնպիսի՛ առաջնորդներու մասին՝ որոնք անփուն կը հսկեն մեր հոգիներու փրկութեան համար, գիտնալով՝ որ հաշիւ պիտի տան մեզի համար: Եթէ մեր առաջնորդները անփուն կը հսկեն ու կ'աղօթեն մեր հոգիներու փրկութեան համար, մենք ո՛չ միայն պէտք է հնազանդիմք անոնց, այլեւ մեր կեանքն իսկ տալու պատրաստ պէտք է ըլլանք, գիտնալով որ անոնք Աստուծոյ մարդիկ են:

Գալով պետական իշխանութեանց հնազանդելու հարցին, ասոր վերաբերեալ առաքեալը կ'ըսէ. *«Ամէն մարդ պէտք է հնազանդի պետական իշխանութեանց, որովհետեւ առանց Աստուծոյ թոյլտուութեան իշխանութիւն չի կրնար ըլլալ, եւ գոյութիւն ունեցող իշխանութիւնները Աստուծմէ կարգուած են»* (Հո 13.1):

Ինչպէս առաքեալը պատահական առաջնորդներու հնազանդելու մասին չի խօսիր, այնպէս ալ պատահական պետական իշխանութեանց հնազանդելու մասին չէ որ կը խօսի: Եթէ յիշեալ համարին ամբողջ շրջագիծը նկատի առնենք, կը տեսնենք որ առաքեալը կը խօսի այնպիսի՛ պետական իշխանութեանց մասին, որոնք մի՛այն չարագործներուն վախ կը պատճառեն (13.3), որոնք մեր բարիքին համար կարգուած են (13.4), եւ որոնք, բարկութեամբ կը դատեն եւ կը պատժեն չարագործները (13.5):

Գիտնալէ ետք որ առաքեալը մարդուն օգուտը հետապնդող եւ չարիքը հալածող պետական իշխանութեանց մասին է որ կը խօսի, մէկը կրնայ հարց տալ, պէ՞տք է ուրեմն հնազանդիլ այնպիսի պետական իշխանութեանց որոնք չարագործ են եւ որոնք մարդոց բարիքը կամ օգուտը հետապնդելու փոխարէն միայն իրենց բարիքն ու օգուտն է որ կը հետապնդեն:

Շատ կարեւոր է որ պետական իշխանութեանց հնազանդող մարդը նկատի առնէ որ ինք անձի մը չէ որ կը հնազանդի, այլ՝ իշխանութեան մը: Անձերը կրնան իրենք չարագործներ եւ օրէնքը խախտողներ ըլլալ, բայց

հաստատուած իշխանութիւնը կամ կառավարութիւնը եւ այդ իշխանութեան ու կառավարութեան օրէնքները չեն կրնար չար ըլլալ: Իշխանութիւնը կրնայ բարի ըլլալ, թէպէտ իշխանութեան գլուխը եղողը՝ կրնայ չար մէկը ըլլալ, նման պարագայի, դարձեալ պարտինք հնազանդութիւն ցուցաբերել:

Ինչպէս մեր առաջնորդներուն կը հնազանդինք այնքան ատեն երբ անոնք մեր հոգեւոր ու հաւատքի կեանքին միջամուխ չեն ըլլար, այնպէս ալ պետական իշխանութեանց պէտք է հնազանդիլ այնքան ատեն երբ անոնք մեզմէ չեն պահանջեր ընել մեր խղճին, մեր գիտակցութեան եւ մեր հաւատքին հակասող բաներ:

Օրինակ, պէտք է հնազանդիլ պետական իշխանութեանց եթէ անոնք մեզմէ կը պահանջեն հրացան շալկել հայրենիքի պաշտպանութեան համար, բայց պէտք չէ հնազանդիլ անոնց, եթէ երբեք մեզմէ կը պահանջեն երթալ եւ սպաննել այսինչ կամ այնինչ անմեղ մարդը: Երկրորդ օրինակ մը: Եթէ պետական իշխանութիւնը մեզմէ պահանջէ պայքարիլ աղֆատութեան դէմ, մենք սիրով պէտք է հնազանդինք, իսկ եթէ պահանջէ պայքարիլ աղֆատներուն դէմ՝ պէտք չէ հնազանդինք:

Եթէ անգութ ու անաստուած բռնակալի մը ձեռքին տակ ենք, որ մեզմէ կը պահանջէ կատարել այսինչ կամ այնինչ բանը, ատիկա չի կրնար պատճառ ըլլալ որ կորսնցնենք մեր փրկութիւնը, բայց վստահաբար կրնայ պատճառ դառնալ որ որոշ բան կորսնցնենք մեր վարձատրութենէն:

Եթէ կարելիութիւնը ունինք հրաժարելու մեր վրայ իշխողէն եւ գտնելու ուրիշ գործ կամ գործատէր, հրաժարի՛նք, մեղք կամ սխալ գործած չենք ըլլար: Աստուած չ'ուզեր որ մեր ամբողջ կեանքը դժբախտութեամբ անցնենք: Բայց եթէ կարելիութիւնը չունինք հրաժարելու մեր գործէն եւ դուրս գալու մեր գործատիրոջ կամ մեր վրայ իշխող մարդուն ձեռքին տակէն՝ համբերութեամբ ու սիրով տանինք ամէն ինչ:

Քա՛ջ գիտնանք որ եթէ համբերութեամբ, սիրայօժար կերպով ու ժպիտով կատարենք մեզմէ պահանջուած դժուարին ու տհաճ գործերը, Աստուած ո՛չ միայն մեր կատարած գործերուն համար, այլ նաեւ ու յատկապէս մեր ցուցաբերած համբերութեան, սիրայօժարութեան ու ժպիտին համար, առատօրէն մեզ պիտի վարձատրէ:

Կ'ուզեմ աւարտել հարցումին պատասխանը հիմնական հինգ կէտեր յիշելով. –

1) Ամէն անգամ երբ մեզմէ կը պահանջուի ընել բան մը որ Աստուծոյ կամքին հակառակ է, Պետրոս ու Յովհաննէս առաքեալներուն նման համարձակութեամբ ըսենք. *«Աստուծոյ պէտք է հնազանդիլ, քան թէ մարդոց»* (Գրծ 5.29): Աստուած եւ Աստուծոյ խօսքը մեր կեանքին մէջ ամէն բանէ եւ ամէն անձէ վեր պէտք է ըլլայ ու մնայ:

2) Նախընտրելի է անհնազանդ ըլլալ մեր առաջնորդներուն քան թէ սխալ գործեր կատարել եւ անհնազանդ ըլլալ Աստուծոյ: Աւելի լաւ է Աստուծոյ կողմէ դատուիլ պետական իշխանութեանց անհնազանդ ըլլալնու համար, քան թէ դատուիլ անոնց չար կամքը կատարած ըլլալնու համար:

3) Հնազանդութիւն մը որ մեզի կամ մեր շրջապատին օգուտ պիտի չբերէ՝ հնազանդութիւն չի սեպուիր: Նման պարագայի՝ նախընտրելի է չհնազանդիլ: Եթէ երբեք մեր հնազանդութեամբ մեր նմանը պիտի չօգտուի եւ Աստուած պիտի չփառաւորուի՝ կը նշանակէ թէ մեզմէ պահանջուածը Աստուծոյ կամֆին հակառակ բան մըն է: Եթէ մեր հնազանդութեամբ ուրիշը պիտի վնասուի՝ պէտք չէ հնազանդիլ: Օրինակ, եթէ մեզմէ պահանջուի լրտեսել մեր եղբայրը կամ անտեսել զայն, պէ՞տք է հնազանդիլ նման խօսքի:

4) Եթէ երբեք Աստուածաշունչը քանի մը անգամ կը խօսի մեր առաջնորդներուն եւ պետական իշխանութեանց հնազանդելու մասին, անդին, բազմահարիւր անգամներ ուղղակի եւ անուղղակի կերպով կը խօսի Աստուծոյ հնազանդելու մասին: Հետեւաբար, ո՛վ ալ ըլլայ մեր վրայ իշխողը եւ ի՛նչ ալ ըլլայ մեզի հրահանգուածը կամ մեզմէ պահանջուածը, զայն պէտք է դիտենք Աստուածաշունչի լոյսին տակ, Աստուծոյ կամֆին յարաբերաբար, եւ եթէ մեզմէ պահանջուածը չի հակասեր Աստուծոյ խօսքին ու կամֆին՝ խղճի ամենայն անդորրութեամբ կատարենք զանիկա:

5) Գերագոյն տէրն ու տիրողը, իշխանն ու իշխողը, որուն պարտինք հնազանդիլ բացարձակ հնազանդութեամբ՝ Աստուած ի՛նքն է: Աստուծմէ գատ չկա՛յ ուրիշ մէկը որուն պարտինք հնազանդիլ բացարձակ հնազանդութեամբ, որովհետեւ մարդիկ, պետական իշխանութիւններ, առաջնորդներ, ծնողներ եւ ուրիշներ, մի՛շտ ալ կրնան սխալի կամ սխալ բան պահանջել մեզմէ: Կրնայ ըլլալ որ մեզմէ իրենց պահանջածը ցիշոթութի իրենց, բայց եւ այնպէս Աստուծոյ կամֆին հակառակ ըլլայ ատիկա:

Թէեւ ըսեմ, նաեւ, որ եթէ մեր մեծաւորը մեզմէ պահանջէ ընել բան մը եւ մենք ընենք այդ բանը՝ ի՛նք կ'ըլլայ պատասխանատուն Աստուծոյ առջեւ եւ ո՛չ թէ մենք: Նոյնիսկ եթէ դատապարտութեան արժանի գործ մը կատարենք անգիտակցօրէն՝ դատապարտուողը մենք պիտի չըլլանք, այլ այդ գործին կատարումը մեզմէ պահանջողը:

14.-- Ինչպէ՞ս պէտք է հասկնալ հետեւեալ խօսքը.-- *«Աստուծոյ որդիները մարդոց աղջիկներուն գեղեցիկ ըլլալը տեսնելով՝ իրենց ընտրածներէն իրենց կիներ առին»* (Ծն 6.2): Որո՞նք են հոս յիշուած «Աստուծոյ որդիները» եւ որո՞նք են՝ «մարդոց աղջիկները»: ⁸

⁸ Այս հարցումին պատասխանը քաղած ենք Զարեհ Արք. Ազնաւորեանի Ծննդոց գիրքի կատարած մեկնութենէն: Մեր կողմէ կատարուած են որոշ յայտարարումներ եւ շատ պզտիկ յաւելումներ: Գործը անտիպ է:

Այս հարցումին իբրև պատասխան երեք բացատրութիւններ առաջարկուած են.–

1) Ոմանք «Աստուծոյ որդիներ» ըսելով կը հասկնան Սէթի սերունդը՝ որ եղած է աստուածավախ եւ աստուածապաշտ սերունդ մը, իսկ «մարդոց աղջիկներ» ըսելով կը հասկնան Կայէնի սերունդը՝ որ եղած է անաստուած սերունդ մը: Սէթի աստուածապաշտ սերունդի մարդիկը որոշ ժամանակ մը չխառնուեցան Կայէնի սերունդին հետ, բայց հետագային խաբուելով Կայէնի սերունդին աղջիկներուն գեղեցկութենէն, զանոնք իրենց կին առին, եւ այս ձեւով յառաջ եկաւ նոր սերունդ մը, որ եղաւ չար, բազմաստուածապաշտ եւ կոռուպտ:

2) Ըստ Րաբբիական մեկնութեան, «մարդոց որդիները» կամ «մարդոց աղջիկները» կը ներկայացնեն այս աշխարհի բնակիչները՝ մարդկային սերունդը, իսկ «Աստուծոյ որդիները» կը ներկայացնեն հրեշտակները: Րաբբիներ կ'ըսեն որ Յոբի գիրքին մէջ հրեշտակները կոչուած են «Աստուծոյ որդիներ» (Յոբ 1.6, 2.1, 38.7): Անոնք միաժամանակ կը հաստատեն որ «Աստուծոյ որդիները»՝ հրեշտակները, տեսնելով մարդոց աղջիկներուն գեղեցկութիւնը, թողուցին երկինքը եւ եկան ու անոնց հետ ամուսնութիւն կնքեցին եւ ծնունդ տուին նոր սերունդի մը որոնք «հսկաներ» էին, այսինքն՝ հոչակ ունեցող մարդիկ:

Այս բացատրութիւնը ո՛չ միշտ է եւ ո՛չ ալ համոզիչ: Հրեշտակներու կապակցութեամբ Աստուածաշունչը կը հաստատէ որ անոնք հոգեղէն էակներ են, եւ հոգեղէն էակներ մարմնաւոր յարաբերութիւն չեն կրնար ունենալ հոգեղէն էակներուն հետ, այլ իսուֆով՝ հրեշտակները չեն կրնար ամուսնանալ մարդոց աղջիկներուն հետ: Յիշեցէք որ Յիսուս երբ յարութեան մասին կը իսուէր Սաղուկեցիներուն, անոնց ըսաւ. *«Երբ մեռելները յարութիւն առնեն, այլեւս պիտի չամուսնանան, այլ երկնքի հրեշտակներուն նման պիտի ըլլան»* (Մտ 22.30): Այս համարը զօրեղապէս կը հերքէ տուեալ երկրորդ բացատրութիւնը:

3) Երրորդ այս բացատրութիւնը ամէնէն հաւանականը եւ ամէնէն միշտն է: Անցեալին թագաւորներ եւ իշխաններ «աստուած» կը կոչուէին, իսկ անոնց որդիները՝ «աստուծոյ որդիներ»: Գալով հասարակ ժողովուրդին, անոնք կը կոչուէին՝ «մարդոց որդիներ»: Թագաւոր բացատրութիւնը այսօրուան հասկացողութեամբ պէտք չէ առնել հարկաւ: Անցեալին տունի մը, տոհմի մը, գերդաստանի մը կամ գիւղի մը մեծը թագաւոր կը կոչուէր: Քաղաքի մը հարուստ մարդը՝ քաղաքին թագաւորը կը կոչուէր:

Սկզբնական շրջանին իւրաքանչիւրը իր սեփական ընտանիքով կը գրադէր: Ամէն մէկը իր սեփական հողը ունէր գոր կը մշակէր: Մէկը միւսին չէր փորձեր վնասել կամ իրաւագրկել: Հետագային սակայն «թագաւորները» սկսան աչք դնել ուրիշներու ունեցուածքին վրայ: Մարդոց մէջ յառաջ եկաւ բռնակալական ոգին:

Պէտք է ըսել նաեւ որ հարստութիւնը, իշխանութիւնը եւ գորութիւնը պատճառ դարձան բարոյական ապականութեան: Զօրաւոր «թագաւորները» սկսան յարձակիլ տկար «թագաւորներուն» վրայ, յափշտակել անոնց ինչքերը, եւ գերի տանիլ անոնց զաւակները: Տղաները արտերու մէջ կ'աշխատցնէին, իսկ աղջիկները՝ պոռնկական նպատակներու համար կ'օգտագործէին:

Հետեւաբար, «Աստուծոյ որդիները» «մարդոց աղջիկները» առին իբրեւ կին ըսելով, պէտք է հասկնալ այն՝ որ տոհմի մը (ընտանիքի մը, գիւղի մը, քաղաքի մը) մեծ մարդը՝ «թագաւորը-աստուածը», տեսնելով ուրիշ տոհմի մը աղջիկներուն գեղեցիկ ըլլալը, կը յարձակէր այդ տոհմին վրայ, եւ անոր աղջիկները բռնի ուժով կ'առնէր կը տանէր, եւ աստիպա պատճառ կը դառնար որ ապականութիւնն ու չարութիւնը շատնային:

15.- Ինչո՞ւ Քրիստոսի համբարձումը տեղի ունեցաւ Բեթանիայի մէջ եւ ինչո՞ւ ան օրհնեց իր աշակերտները դէպի երկինք համբարձած ատեն:

Ղուկաս Աւետարանիչ կը վկայէ որ Քրիստոս իր աշակերտները տարաւ «մինչեւ Բեթանիա եւ ձեռքերը վեր բարձրացնելով՝ օրհնեց զանոնք: Եւ մինչ կ'օրհնէր բաժնուեցաւ անոնցմէ, դէպի երկինք բարձրանալով» (Ղկ 24.50-51): «Բեթանիա» որ կը նշանակէ "տուն արմաւի", Զիթենեաց լեռան վրայ գտնուող գիւղ մըն էր: Ներկայիս Ղազարոսի անունով կը կոչուի "էյ Ազարիէ", անոր համար որ Ղազարոս եւ անոր երկու քոյրերը հոն կ'ապրէին: Քրիստոս Նրուսաղէմէ դուրս, Բեթանիայի մէջ կ'օրհնէ իր աշակերտները, ցոյց տուած ըլլալու համար երկու բան. *անաշիւն*.- թէ ալ Նրուսաղէմը չէ պաշտամունքի միակ վայրը, եւ թէ՛ Աստուծոյ օրհնութիւնը ստանալու համար, կարելոր չէ մինչեւ Նրուսաղէմ երթալ կամ հրեայ դառնալ: Եւ *երկրորդ*.- Քրիստոս Նրուսաղէմէն դուրս կը համբառնայ եւ իր օրհնութիւնը կու տայ, ցոյց տուած ըլլալու համար որ Իսրայէլի ազգը կը դադրի Աստուծոյ ընտրեալ ժողովուրդը ըլլալէ, եւ անոր փոխարէն Աստուած Քրիստոսով իր ընտրեալ ժողովուրդը կը դարձնէ Նո՛ր Իսրայէլը, որ ակնարկութիւն է քրիստոնեաներուն: Օրհնելը Քրիստոսի քահանայապետական պաշտօնը ցոյց կու տայ:

16.- Ինչո՞ւ կը մեղադրենք Յուդա Իսկարիոտացին եթէ երբեք Հին Կտակարանին մէջ գուշակուած էր անոր կատարելիք մատնութիւնը:

Հին Կտակարանը կը խօսի կատարուելիք մատնութեան մասին, բայց չ'ըսեր թէ Յուդան ի՛նք պէտք է մատնէր: Եթէ Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ թէ ժամանակներու աւարտին մարդիկ պիտի ըլլան. «անձնաւէր, դրամապաշտ, ամբարտաւան, հպարտ, հայհոյիչ, ծնողներուն անհնազանդ...» (Բ.Տմ 3.2-3), այս չի նշանակեր որ այսօր նման մեղքեր

գործող մարդիկը կրնան փիլիսոփայել եւ ըսել. «Մեր մեղքը ի՛նչ է եթէ երբեք առաքեալը գուշակած է որ այս բաները պիտի ընենք»: Առաքեալը չէ ըսած թէ որո՛նք պիտի գործեն նման մեղքեր, ան պարզապէս ըսած է թէ նման մեղքեր պիտի գործուին:

Եթէ Յիսուսի մատուցեալն ու մահուան մասին գրուած է Հին Կտակարանին մէջ, այդ չի նշանակեր թէ Յիսուսը մատնողն ու մեղցնողները անմեղ ու անպարտ են: Աստուածաշունչին մէջ հազար ու մէկ տեսակ մեղքի մասին գրուած է. մեզմէ ո՞վ կրնայ ըսել. «Մենք չենք կրնար խուսափիլ այդ մեղքերէն: Ուզենք չուզենք զանոնք պիտի գործենք, քանի որ անոնք գրուած են Աստուածաշունչի մէջ»:

Աստուածաշունչին մէջ գրուած է նաեւ սուրբ ու կատարեալ ըլլալու մասին, բարի ու ողորմած ըլլալու մասին. ինչո՞ւ մեր ուշադրութիւնը չկեղրոնացնենք այսպիսի առաքինութիւններու վրայ, եւ չփորձենք զանոնք իւրացնել, փոխանակ մեր ուշադրութիւնը կեղրոնացնելու հոն արձանագրուած մեղքերուն վրայ:

Աստուածաշունչին մէջ ապագայ մեղքերուն մասին արձանագրուած ըլլալը մեզ ո՛չ թէ անպարտ կը դարձնէ եթէ զանոնք գործենք, ընդհակառակը, ակեի՛ դատապարտութեան արժանի կը դառնանք, քանի որ Աստուած սկիզբէն մեզ գգուշութեան կը հրաւիրէ: Մեր կեանքին վերաբերեալ որոշումները մենք չէ՞ որ կ'առնենք: Յաճախ երբ երկու նամբաներու դիմաց կը գտնուինք՝ մենք չէ՞ որ կ'որոշենք թէ ո՛ր նամբուն պիտի հետեւինք: Քանի շատ մը որոշումներ մենք է որ կ'առնենք, ինչպէ՞ս կրնանք մեղադրել զԱստուած կամ զայն պատասխանատու նշանակել:

Աստուած կրնայ թոյլ տալ որ չարիք մը պատահի, բայց այդ չի նշանակեր որ տուեալ չարիքը գործողը անպարտ պիտի մնայ: Աստուած յանցաւոր կ'ըլլայ միայն ա՛յն ատեն՝ երբ ստիպէ, մղէ կամ դրդէ որ բարի մէկը չարիք գործէ, բան մը որ բնաւ չ'ըներ: Աստուած միայն չարագործին է որ կ'արտօնէ չարագործութիւն ընել: Աստուած կրնայ օգտագործել չարասէր մարդիկը իր կամքը կատարելու համար, ասով հանդերձ սակայն, չարասէր մարդիկը ե՛ն եւ պիտի մնան դատապարտութեան ենթակայ: Աստուած երբեմն կը կարծրացնէր փարաւոնին սիրտը (Ել 10.20), բայց Աստուած այդպիսի բան պիտի չըներ եթէ երբեք փարաւոն կարծր սիրտով մարդ չըլլար: Եւ փարաւոն սիրտով կարծր մարդ էր, փաստօրէն բնագիրը մեզի երկու անգամ կ'ըսէ որ փարաւոն ինքն էր որ ինքնիր սիրտը կարծրացուց (Ել 8.15, 9.34):

17.– Յուդան գղջա՞ց եւ ապաշխարե՞ց իր ըրածին համար:

Յուդան գղջաց բայց չապաշխարեց: Եթէ ապաշխարած ըլլար ան ինքզինք պիտի չկախէր: Ապաշխարութիւնը հոգեկան խաղաղութիւն կը պարգեւէ մարդուն: Յուդան այդ խաղաղութիւնը չունենալուն համար էր որ ինքզինք կախեց:

Պէտք է մեզի համար յստակ ըլլայ տարբերութիւնը գղջումին եւ Ապաշխարութեան: Կարելի է գղջալ ու խոստովանիլ մեր մեղքերը առանց սակայն ապաշխարելու: Ադամ եւ Եւա գղջացին իրենց ըրածին համար բայց չապաշխարեցին: Նոյնն էր պարագան Յուդա Իսկարիոտացին որ Յիսուսը մատնելէ ետք, երբ տեսաւ որ ան դատապարտուեցաւ, գղջաց իր ըրածին համար եւ գնաց ֆահանաներուն մօտ եւ ըսաւ. «Մեղք գործեցի արդար մէկը մատնելուս համար» (Մտ 27.3-4): Յուդան գղջաց եւ խոստովանեցաւ իր մեղաւոր ըլլալն ու Յիսուսի արդար ըլլալը, բայց այս չապաշխարեց:

Մէկը Ել 9.27-ին մէջ կը կարդանք. «Այս անգամ մեղանչեցի. Եհովան արդար է եւ ես ու իմ ժողովուրդս յանցաւոր ենք»: Այս բառերը կը վկայեն որ փարաւոն խոստովանեցաւ իր մեղաւոր եւ յանցաւոր ըլլալը, բայց գիտենք որ ան բնա՛ւ չապաշխարեց: Սաւուղ նաեւ յայտարարեց ըսելով. «Մեղք գործեցի, որ Տիրոջը հրամանը ու ինչ խօսքերդ զանց ըրի...» (Ա.Թգ 15.24, Ա.Թգ 26.21): Սաւուղ միշտ կը գղջար իր գործած մեղքերուն համար եւ կը խոստովանէր զանոնք, բայց երբեք չփորձեց իրապէս ապաշխարել:

Այս օրինակները կը պարզեն որ մեր ըրածներուն համար գղջալն ու ցաւիլը ուրիշ բան է, ապաշխարելը՝ ուրիշ բան: Ապաշխարութիւն բառին համար գործածուած Յունարէն բառը երկու բան կը նշանակէ. (1) Մտքի փոփոխութիւն: Մտքի փոփոխութիւն ըսելով կը հասկնանք մտածելակերպի նորոգութիւն եւ փոփոխութիւն: Քրիստոնեայ մարդը պէտք է նիզ թափէ իր միտքը վարժեցնելու որ մտածէ ու խորհի այն ինչ որ դրական է եւ դրականօրէն: (2) Ընթացքի կամ ուղղութեան փոփոխութիւն: Ուղղութեան փոփոխութիւն ըսելով, կը հասկնանք կանգ առնել երբ անդրադառնանք մեր մեղաւոր ընթացքին եւ սկսիլ հակառակ ուղղութեամբ քայլել⁹:

18.- Պետրոս եւ Յուդա, երկուքն ալ ուրացան Յիսուսը, հետեւաբար ի՞նչ բանի մէջ կը կայանար անոնց տարբերութիւնը:

Յուդային ըրածը ուրացում չէր, այլ մատնութիւն եւ դաւանանութիւն: Յուդային մատնութիւնը դրամասիրութեան հետեւանք էր, իսկ Պետրոսի ուրացումը՝ մարդկային տկարութեան հետեւանք: Պետրոս ուրացաւ վախնալով որ ինք եւս կրնար մարմնական տանջանքի ենթարկուիլ Յիսուսի նման, իսկ Յուդա նման մտավախութիւն չունէր: Յուդային մօտ մտավախութենէն աւելի մենք մտահոգութիւն է որ կը գտնենք: Ան մտահոգ էր թէ որքա՛ն դրամ կրնար ձեռք ձգել գՔրիստոս մատնելով: Ան արդէն Քրիստոսի երկրաւոր առաքելութեան ընթացքին

⁹ Այս նիւթին, ինչպէս նաեւ ապաշխարութեան եւ գղջումի տարբերութեանց մասին յաւելեալ մանրամասնութեանց համար, տե՛ս հարցում թիւ 49:

միշտ օգտուած էր իր տրամադրութեան տակ եղած գանձանակէն (Յե 12.6), իսկ հիմա ան կը փորձէր օգտուիլ անկէ՝ գայն մահուան մատնելով:

19.-- Ոմանք կ'ըսեն, թէ՛ Յուդան մատնեց Յիսուսը որպէսզի ստիպած ըլլար գայն յայտնելու իր գորութիւնը, վերջ դնելու Հոռոմէական տիրապետութեան եւ վերականգնելու Դաւիթի թագաւորական գահը. նի՞շդ է այս խօսքը:

Վերել ըսինք որ Յուդան դրամասիրութենէ մղուած մատնեց մեր Տէրը (Մտ 26.15): Յովհաննէսի աւետարանին մէջ կը կարդանք որ երբ Ղազարոսի քոյրը՝ Մարիամ, «շիշ մը ազնիւ եւ սուղ նարդոսի իւղ առնելով՝ օծեց Յիսուսի ոտքերը», Յուդա Իսկարիոտացին, ըսաւ. «Ինչո՞ւ այդ իւղը երբէ հարիւր արծաթ դահեկանի չծախուէր եւ աղփատներուն չտրուէր»: Յովհաննէս աւետարանիչ կը հաստատէ, թէ՛ Յուդան «ասիկա ըսաւ՝ ո՛չ թէ անոր համար որ կը մտահոգուէր աղփատներով, այլ որովհետեւ գող էր: Իր քով կը գտնուէր գանձանակը եւ ի՛նչ որ հոն կը ձգուէր՝ անկէ կ'օգտուէր» (Յե 12.3-6):

Ինչպէ՞ս ոմանք կ'արտօսեն իրենք իրենց անմեղ հերոս մը նկատելու Յուդան, երբ աւետարանիչը յստակօրէն կը վկայէ որ ան անտարբեր ու անկարեկից էր աղփատին նկատմամբ, գող մէկն էր, հասարակաց գանձանակէն օգտուող մէկը: Այսպիսի մէկու մը համար ինչպէ՞ս կարելի է ըսել որ չէ կորսուած: Քրիստոս պիտի ուզէ՞ր որ գողի մը ճամբով յայտնէր իր թագաւոր ըլլալը: Քրիստոս պիտի ուզէ՞ր որ չար ոգիներ հրապարակէին իր Աստուծոյ Որդի ըլլալը: Ան չլոնցո՞ւց եւ չսաստե՞ց չար ոգիները երբ անոնք իր Աստուծոյ Որդի ըլլալը յայտարարեցին:

Յուդայի նախանձայոյցներու ընտանիքին պատկանիլը երբեք պատճառ մը չէ որ մենք մտածենք թէ ան իր հայրենիքին ու ազգին հանդէպ իր ունեցած սէրէն ու նախանձախնդրութենէն մղուած կատարեց այս մատնութիւնը, նպատակ ունենալով, Յիսուսին ստիպել ինքզինք յայտնելու եւ վերջ դնելու Հոռոմէական տիրապետութեան եւ վերականգնելու Դաւիթի թագաւորութիւնը: Յուդան չէր կրնար ազգասէր ու հայրենասէր մէկը ըլլալ, որովհետեւ ան անանձնասէր ու դրամասէր մէկն էր:

20.-- Ինչո՞ւ Քրիստոս կանգուն բեւեռուեցաւ իսաչին վրայ:

Ստորեւ կը ներկայացնենք Գրիգոր Տաթեւացիին պատասխանը:

1- Ադամ որ գլուխ էր խոնարհեցաւ ոտքերուն եւ ինկաւ գետին: Իսկ մեր Տէրը գլուխը բարձր պահելով՝ երկինք ելաւ:

2- Որպէսզի իր ոտքերուն տակ կոխէ թշնամին՝ Սատանան, եւ մեղքերը:

3- Խաչը այն սանդուխն էր որ Յակոբ տեսաւ. անով միայն կարելի էր վեր բարձրանալ: Մեր սեփական զօրութեամբ չենք կրնար վեր ելլել:

4- Կանգնեցաւ իսաչին վրայ որովհետեւ երկրպագելի է մեր կողմէ եւ ո՛չ թէ երկրպագող:

5- Կանգնեցաւ իսաչին վրայ որպէսզի յստակօրէն տեսնէ իր իսաչը երկրպագողները:

6- Կանգնեցաւ իսաչին վրայ իբրեւ հաշտութեան միջնորդ եւ որպէս մարդկութեան բարեխօսը Հայր Աստուծոյ ներկայութեան:

7- Կանգնեցաւ իսաչին վրայ եւ զօրեղապէս պայքարեցաւ թշնամիին դէմ:

8- Կանգնեցաւ որպէսզի գլուխով բանայ երկնքի դուռը եւ ոտներով աւերէ դժոխքը:

9- Անոր գլուխը վեր մնաց որպէսզի Հայրն Աստուած մեր գլուխին (մեզի) նայի եւ անով մեր միւս անդամներուն ողորմի:

10- Կանգնեցաւ իսաչին վրայ բարձր գլուխով, որպէսզի ամօթի պատմառով խոնարհած եւ գետին դպած մեր գլուխները նակատաբաց դէպի երկինք բարձրացնէ:

21.- Ինչո՞ւ Աստուած այնքան խիստ գտնուեցաւ Ադամին եւ Եւային նկատմամբ անոնց գործած պատիկ մէկ մեղքին համար:

Ադամին ու Եւային մեղքը պատիկ մեղք մը չէր: Անոնք ե՞րբ մեղք գործեցին: Մեղք գործեցին միայն ա՛յն ատեն՝ երբ օձը անոնց ըսաւ. «*այն օրը որ անկէ ուտէ՛ք, աչքերնիդ պիտի բացուին եւ աստուածներու պէս պիտի ըլլա՛ք*» (Ծն 3.5): Պարզ անհնազանդութեան մեղքի մը համար չէր որ անոնք եւ անոնց ընդմէջէն մարդկային ցեղը պատժուեցաւ: Անոնց իսկական մեղքը աստուածանալ փորձելն էր, Աստուծմէ անկախ ապրիլն էր, անձնիշխան դառնալն էր: Աստուածանալ փորձելը պա՞րզ մեղք մըն էր: Արարածին Արարիչէն անկախ ապրիլ ուզելը պա՞րզ յանցանք մըն էր:

Արուսեակ քերովբէն ցանկաց Աստուծոյ նման ըլլալ (Ես 14.14) եւ տապալեցաւ ու Սատանայի վերածուեցաւ: Ան մտածեց որ եթէ կարենար Եւային մէջ աստուածանալու նոյն ցանկութիւնը արթնցնել՝ յաջողած պիտի ըլլար զայն եւս տապալումի առաջնորդել: Անոր մտածածը դժբախտաբար եղաւ: Ուստի, մեր նախահօր ու նախամօր գործած մեղքը պարզ մեղք մը չէր, այլ երկինքին եւ անոր Գահակալին դէմ ապստամբելու ու գլուխ ցցելու ահաւոր մեղք մըն էր:

22.- Ադամ եւ Եւա կորսուեցա՞ն, թէ՛ փրկուեցան:

Ճիշդ է որ անոնց մեղքը մեծ էր որովհետեւ աստուածանալ փորձելու մեղք մըն էր, Աստուծմէ անկախ ապրելու մեղք մըն էր, եւ սակայն, ապահովապէս կարելի է հաստատել թէ անգիտակից մեղք մըն էր:

Փաստօրէն, եթէ անոնք գիտնային որ Աստուած ամենակարող ու ամենագոր Աստուած է եւ երբեք կարելի չէ անոր նմանիլ, արդեօք պիտի փորձէի՞նք նմանիլ: Կամ եթէ գիտնային որ Աստուած ամենատես էր, պիտի փորձէի՞նք ծառերու ետին պահուրտիլ: Յստակ է ուրեմն, որ անոնց մեղքը հետեւանք էր տգիտութեան. իսկ տգիտաբար գործուած մեղքերուն վերաբերեալ Յիսուս չ'ըսեր. «Հա՛յր, ներէ՛ անոնց, որովհետեւ չեն գիտեր թէ ի՛նչ կ'ընեն» (Ղկ 23.34):

Ուրիշ երկու կէտեր եւս պէտք է նկատի առնել: Առաջին.– Ադամ եւ Եւա իրենց գիտութեան եւ իմաստութեան մէջ կատարեալ չէին: Անոնք կոչուած էին ամէն ինչ փորձառաբար սորվելու: Աստուած բնականօրէն նկատի պիտի առնէր այս իրողութիւնը: Աստուած մահուան պիտի չդատապարտէր եւ չի՛ դատապարտէր ոեւէ մէկը որ ինքնիր փորձառութենէն կը սորվի: Երկրորդ.– Ադամ եւ Եւա ո՛չ միայն փորձառութիւն չունիէն, այլեւ՝ զիրենք կանխող օրինակ ալ չունէին: Այս եւս Աստուած նկատի պիտի առնէ: Իսկ մենք նկատի պէտք առնենք որ Աստուած ողորմութեան ու ներումի Աստուած է, եւ ուստի, չի կրնար ըլլալ որ փորձառութենէ բոլորովին զրկուած եւ իրմէ առաջ բնաւ օրինակ չունեցող մեր նախահայրն ու նախամայրը յաւիտեան դատապարտէ:

Հետաքրքրական է նաեւ յիշել հետեւեալ աւանդութիւնը: Կ'ըսուի որ Երուսաղէմի Սուրբ Յարութեան տաճարին արեւելեան կողմը դուռ մը կայ որ կ'առաջնորդէ Գողգոթայի ներքեւը, ուր կառուցուած է եկեղեցի մը, որուն սեղանին ետին, պատին վրայ, կը գտնուի պատուհան մը, ուր, ըստ աւանդութեան, գետեղուած են մեր նախահօր գլուխը եւ անիւնները գոր Նոյի որդին՝ Սէմ բերած եւ այստեղ թաղած էր: Աւանդութիւնը կը հաստատէ որ քիչդ այս տեղին վրայ էր որ Յիսուս խաչուեցաւ եւ իր արիւնը հեղուց Ադամի գլխուն վրայ եւ ազատեց զանիկա իր բոլոր սերունդովը:¹⁰

Քանի որ գործածեցի «Գողգոթա» բացատրութիւնը, «որ կը նշանակէ գանկի վայր» (Մտ 27.33) Եբրայերէն լեզուով, առիթէն օգտուիմ նաեւ ըսելու, թէ Գողգոթային տրուած է «Գանկ» կամ «Գագաթ» բնորոշումը, որովհետեւ, ինչպէս աւանդութիւնը կ'ըսէ, Ադամին գլուխը Գողգոթայի հողի մէջ թաղուած է: Հոն ուր Ադամին գլուխը թաղուած էր, քիչդ հո՛ն էր որ Քրիստոս խաչ բարձրացաւ¹¹ եւ իր արիւնը թափեց, որուն մէկ կաթիլը իջաւ առաջին մարդուն գանկին վրայ եւ սրբեց անոր բոլոր մեղքերը: Սուրբ Գրիգոր Տաթևացին կ'ըսէ, թէ՛ Սէմ եւ իր որդին՝ Արփաքսադ, մարգարէական հոգիով մը լեցուած, Ադամին նշխարները թաղեցին Գողգոթայի վրայ, իսկ Եւայի նշխարները՝ Բեթլեհէմի այրին մէջ (Զմերան էջ 41):

¹⁰ «Սուրբ Երկրին Սրբավայրերու Աւանդութիւնները», աշխատասիրեց «Մկրտիչ Եպս. Ադաւանունի», Երուսաղէմ, 1936, էջ 48:

¹¹ Յիշենք որ մեր Շարակնոցին մէջ եւս այս վկայութիւնը տեղ գտած է. «Սոսկային սերովքէից՝ բառնայր ինքեամբ գփայտ խաչին, մինչ ի տեղի Գողգոթային, յորում եղեալ մարդն առաջին»:

23.- Սատանային կարողութիւնը հաւատացեալին չարիք հասցնելու սահմանափակ է:

Այո՛, Սատանային կարողութիւնը հաւատացեալին չարիք հասցնելու սահմանափակ է: Սատանան իր ամբողջ սրտով կը ցանկայ լիովին կործանել հաւատացեալները, բայց եթէ երբեք չի կործաներ, չի կործաներ անոր համար որ Աստուած սահման դրած է անոր եւ ան չի կրնար այդ սահմանէն անդին անցնիլ եւ կործանել իր գաւակները: Սատանան կրնայ վնաս հասցնել Աստուծոյ գաւակին, բայց չի կրնար գայն խորտակել:

Անոնք որոնք Քրիստոսով հաշտուած են Աստուծոյ հետ եւ դարձած են անոր գաւակները, անոնք կը վայելեն Աստուծոյ ամբողջական պաշտպանութիւնն ու նախախնամութիւնը: Սիրելի՛ հաւատակից եղբայր եւ քոյր, լաւ պէտք է գիտնալ որ ոչինչ կրնայ պատահիլ Աստուծոյ գաւակներուն կեանքին մէջ առանց Աստուծոյ արտօնութեան: Ոչինչ կրնայ ընել Սատանան առանց Աստուծոյ թոյլտուութեան:

Առնենք Յոբին օրինակը: Երբ Սատանան ուզեց Յոբը փորձել, եկաւ եւ Աստուծմէ արտօնութիւն առաւ: Եթէ Աստուած չարտօնէր՝ ան ոչինչ պիտի կարենար ընել Յոբին: Աստուած անոր ըսաւ. «*Անոր ամէն ունեցածը հու՛ճե՛մ կու տամ. միայն թէ՛ իրեն վրայ ձեռք չեք կնցնես*» (Յոբ 1.12): Աստուած արտօնեց Սատանային դպնալ Յոբին ունեցածին, բայց չարտօնեց դպնալ Յոբին: Սա յստակօրէն ցոյց չի՞ տար որ Աստուած չափ ու սահման կը դնէ Սատանային գործունէութեան: Յոբ կորսնցուց իր ամբողջ ունեցուածքը եւ գաւակները բայց չկորսնցուց իր հաւատքն ու հաւատարմութիւնը, որովհետեւ Աստուծոյ հանդէպ իր հաւատքը պայմանաւորուած չէր իր վայելած հարստութեամբ եւ հանգիստով:

Երբ Սատանան տեսաւ որ չկրցաւ Յոբը հեռացնել իր հաւատքէն, երկրորդ անգամ դարձեալ մօտեցաւ Աստուծոյ եւ արտօնութիւն առաւ Յոբը փորձելու: Աստուած այս անգամ իրեն ըսաւ. «*Ահա զանիկա հու՛ճե՛մ կու տամ. միայն թէ՛ անոր կեանքը պահէ*» (Յոբ 2. 6): «*Կեանքը պահէ*», կը նշանակէ մի՛ մեռցնէր:

Առաջին անգամ Աստուած արտօնեց Սատանային դպնալ Յոբին ունեցածին բայց ոչ Յոբին, իսկ հիմա արտօնեց դպնալ Յոբին բայց ոչ Յոբի կեանքին: Սատանան չի կրնար Աստուծոյ գաւակին կեանքը իլել: Ասիկա իր գործունէութեան սահմանափակում չէ՞: Աստուծոյ գաւակը մի՛այն Աստուծոյ արտօնութեամբ կրնայ իր հոգին աւանդել:

Յիշեցէ՛ք որ Սատանան ուզեց նաեւ Պետրոս առաքեալը «*ցորենի պէս մաղէ անցընել*» (Ղկ 22.31): Հոս եւս Յիսուս միջամտեց. «*Բայց ես քեզի համար աղօթեցի, որ հաւատք չտկարանայ...*» (Ղկ 22.32): Սատանան ուզեց հարուածել ու սասանեցնել Պետրոս առաքեալին հաւատքը, իսկ Յիսուս աղօթեց անոր հաւատքի անսասանութեան համար:

Վերջին բան մը: Շատ կարեւոր է յիշել որ Սատանան կրնայ մեղքը ափսէի վրայ դրած հրամցնել մեզի, բայց չի կրնար ստիպել մեզի որ մեղք գործենք: Ան մեզ ստիպելու իշխանութիւն եւ իրաւասութիւն չունի: Այս իրողութիւնը եւս կը պարզէ, որ Սատանային կարողութիւնը վնասելու Աստուծոյ զաւակներուն՝ սահմանափակ է:

24.– Եթէ Աստուած սէր է, ողորմած ու բարի է, հապա ինչո՞ւ ստեղծած է դժոխքը:

Ճիշդ չէ՛ խօսիլ Աստուծոյ սիրոյն մասին եւ անտեսել անոր սրբութիւնը: Ճիշդ չէ՛ շեշտը դնել Աստուծոյ բարի ու ողորմած ըլլալուն վրայ եւ մոռնալ անոր արդար դատաւոր ըլլալը: Աստուած սէր է այո՛, բայց միաժամանակ սրբութիւն է, բացարձակ սրբութիւն: Իւրաքանչիւր գործուած մեղք, իր սրբութեան դէմ գործուած մեղք կը սեպուի:

Շատ կարեւորութեամբ պէտք է նկատի առնել հետեւեալը: Աստուած իբրեւ «սէր» կը սիրէ մեղաւորը, բայց իբրեւ սրբութիւն՝ կ'ատէ մեղքը: Աստուած իբրեւ «ողորմած»՝ կ'ողորմի իր ողորմութեան ապաւինողներուն, բայց իբրեւ արդար դատաւոր, ան անողորմ պիտի ըլլայ բոլոր անոնց նկատմամբ՝ որոնք իր ողորմութեան ապաւինած, ամէն տեսակ մեղք կը գործեն եւ անգիղջ ու անապաշխար կը մնան:

Գրիչ մը ըսած է. *«Աստուծոյ սէրը աւելի՛ մարդ կորսնցուցած է քան անոր արդարութիւնը»*: Հեղինակին ըսել ուզածը այն է՝ որ շատեր ապաւինած ու վստահած Աստուծոյ սիրոյն, ամէն տեսակ գազիր մեղք գործած են անոր սուրբ աչքերուն դիմաց եւ յաւիտենապէս կորսուած են, իսկ ուրիշներ, որոնք վախցած են Աստուծոյ արդարութենէն՝ դարձի եկած են եւ յանձնուած Աստուծոյ:

Երբ կ'ըսենք. «Աստուած սէր է», այդպէս չենք ըսեր որպէսզի մենք զմեզ քաջալերենք մեղք գործելու, այլ որպէսզի մեղք գործելէ ետք երբ ուզենք ապաշխարել, ներում ստանալու յոյսը ունենանք: Այլ խօսքով, Աստուծոյ սէր ըլլալը մեզ մեղքի չէ որ պէտք է մղէ, այլ մեղքէն հեռանալու պէտք է մղէ:

Աստուծոյ սէր ըլլալը քաջութիւն պէտք է ներշնչէ մեզի հրաժարելու մեղքէն եւ ո՛չ թէ փարելու մեղքի կեանքին: Ան որ Աստուծոյ սիրոյն վստահելով՝ յօժարակամ մեղք կը գործէ եւ Աստուծոյ սիրտը կը խոցոտէ, այդ անձին համար ներում չկա՛յ, որովհետեւ ան Յիսուսի վերքին վրայ վերք եւ ցաւին վրայ ցաւ կ'աւելցնէ:

Հիմա գանձ խօսելու ուղղակի առարկութեան մասին. *«Եթէ Աստուած սէր է, ինչո՞ւ ստեղծած է դժոխքը»*: Յստակ պէտք է ըլլայ մեզի համար որ Աստուածաշունչին մէջ որեւէ տեղ չէ գրուած որ Աստուած ստեղծած է դժոխքը: Դժոխքին համար բնա՛ւ չէ գործածուած «ստեղծել» բառը, այլ՝ «պատրաստել» բառը: Յիսուս կը վկայէ որ յաւիտենական կրակը

«Սատանային եւ անոր հրեշտակներուն համար պատրաստուած է» (Մտ 25.41), իսկ արքայութիւնը՝ մարդուն համար (Մտ 25.34):

Երկրորդ պարագան գոր պէտք է նկատի առնել եւ որ շատ կարեւոր է, այն է՝ որ Աստուծոյ սկզբնական ծրագիրը բարին էր եւ մի՛այն բարին. ահա թէ ինչո՛ւ, արքայութեան մասին խօսած ատեն, Յիսուս զանիկա կը պատկերացնէ «աշխարհի "սկիզբէն" պատրաստուած» (Մտ 25.34), իսկ դժոխքին կամ յաւիտենական կրակին մասին խօսած ատեն, չ՛ըսուիր «"սկիզբէն" պատրաստուած», այլ պարզապէս՝ «պատրաստուած»: Երբ յաւիտենական կրակին մասին խօսած ժամանակ, Յիսուս չի գործածեր «սկիզբէն» բառը, սա արդէն ցոյց կու տայ որ Աստուծոյ սկզբնական ծարգիրին երբեք մաս չէր կազմեր դժոխքն ու անոր կրակը:

Դժոխքի գոյութիւնը չի հակասեր Աստուծոյ սիրոյն, ընդհակառակը, զայն առանել եւս կը հաստատէ: Եթէ իսկապէս Աստուած սէր է, եւ եթէ իր Որդիին թագաւորութիւնը սիրոյ թագաւորութիւն մը պիտի ըլլայ, ան չի կրնար իր Որդիին թագաւորութեան մէջ առնել այնպիսի մարդիկ՝ որոնք բնա՛ւ չսիրեցին իր Որդին:

Աստուած արդար, արդարասէր եւ արդարացնող է: Աստուծոյ արդարութիւնը կը պահանջէ այն՝ որ դժոխք նետուին բոլոր անոնք՝ որոնք չեկան իր Որդիին՝ անով արդարանալու համար: Քրիստոսով չարդարացած անձը՝ չի կրնար մուտք գործել արդարութեան տունը՝ երկնքի արքայութիւնը: Եթէ Աստուած արդար եւ արդարութիւնը սիրող է, հիմա դո՛ւք ըսէ՛ք, սիրելի՛ ընթերցողներ, արդար պիտի ըլլա՞ր որ Աստուած իր թագաւորութեան մէջ առնէր ստախօս, հայիոյիչ, բամբասող ու զրպարտող մարդիկ:

Արդար պիտի ըլլա՞ր որ հաւատացեալն ու անհաւատը նոյն վարձատարութիւնը ստանային: Արդար պիտի ըլլա՞ր ուրիշներուն համար գոհուողն ու ուրիշները գոհողը նո՛յն եւ մէկ արքայութեան ժառանգորդները դառնային: Ո՛չ: Ահա նիշդ ասոր համար է որ դատաստանի մը գոյութիւնը եւ դժոխքի գոյութիւնը խիստ անհրաժեշտ են: Եթէ աշխարհի մէջ անարդարութիւն եւ անարդարներ կան, արդար դատաստան մը պէտք չէ՞ ըլլայ ժամանակներու աւարտին: Վստահաբար: Իսկ եթէ դատաստան կայ՝ կը նշանակէ որ Դատաւոր ալ կայ, եւ Դատաւորը Աստուած ինքն է: Դատաւոր մը՝ որ արդարութիւն պիտի ընէ ամբողջ աշխարհի մէջ (Մտ 18.26):

Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կ'ըսէ. «Դատաստան մը ոմանց համար անհաշտելի կը թուի Աստուծոյ գերազանց բարութեան ու արդարութեան, սիրոյն եւ քաղցրութեան հետ: Բայց նման պատկերացում արդար չէ: Զկայ արդարութեան հասկացողութիւն մը, որ մերժէ ոեւէ արարքի արժանի հատուցումը: Ինչո՞ւ չենք կրնար ընդունիլ ոեւէ անարդարութիւն, ըլլա՛յ մեզի դէմ գործուած, ըլլա՛յ մարդոց կամ աշխարհին: Ասիկա մեր մէջ դրուած աստուածային զգայարանն է, որ կը

մերժէ չարը, անօրէնը, անիրաւը, վայրագը, անպատկառը, անբարոյականը, անընդունելիին:

Աստուած, որ կատարեալ բարին, արդարութիւնը եւ իրաւունքն է, չի կրնար ընդունիլ ինչ որ անիրաւ է ու անարդար: Ամբողջ ներկայ ժամանակին Աստուած մեղաւորին առիթ կու տայ իր չար նամբայէն դառնալու, բայց կը յիշեցնէ, որ կայ դատաստանի ժամանակ մը, երբ աստուածային ազգարարութիւններն ու հայրական սիրոյ կոչերը չլսող անհնազանդ մարդիկը պիտի կանգնին Աստուծոյ ատեանին դիմաց, հաշիւ տալու համար իրենց ընթացքին ու գործերուն համար: Եւ Աստուած ինք չէ՛ որ պիտի դատապարտէ զիրենք, այլ՝ իրենց սեփական խիղճը եւ իրենց սեփական գործերը պիտի ըլլան զիրենք դատապարտողը, որով ի յայտ պիտի գայ Աստուծոյ կատարեալ արդարութիւնը»:¹²

Ուստի զգո՛յշ ըլլանք եւ մեր ձայները չբարձրացնենք Աստուծոյ դէմ: Մենք չէ՛ որ պիտի որոշենք եթէ երբեք Աստուած սէր է թէ ոչ: Մենք չէ՛ որ պիտի մշտենք եթէ երբեք դժոխքը պէտք է ըլլար թէ ոչ: Դժոխքին դէմ խօսողները հաւատացեալ մարդիկը իրենք չեն, այլ՝ անհաւատ մարդիկը: Դժոխային կեանք ապրողները իրենք են որ դժոխքին դէմ կ'արտայայտուին:

Հաւատացեալ մարդը խորապէս կը գիտակցի որ դժոխքին գոյութիւն ո՛չ միայն իրական է, այլեւ՝ օրինական, եւ ո՛չ միայն օրինական է, այլեւ՝ անհրաժեշտ: Ինչպէս ո՛չ ոք կը մեղադրէ կառավարութիւնը բանտեր պատրաստած ըլլալուն համար չարագործներուն, այնպէս ալ մենք, իրաւունք չունինք մեղադրելու զԱստուած դժոխքի գոյութեան համար: Եւ ինչպէս երբ կառավարութիւնը բռնէ ոճրագործ մարդը եւ բանտը նետէ, մենք ո՛չ միայն գայն անարդար չենք նկատեր, այլ իրաւունք կու տանք անոր, այնպէս ալ, երբ Աստուած թոյլ տայ որ ոճրագործ (Յիսուսասպան) մարդիկը դժոխք նետուին, կը նշանակէ թէ ան իրաւունք ունի այդ ընելու:

25.- Ոմանք կը խորհին որ յաւիտենականութեան ընթացքին ժամանակ պիտի գայ երբ Աստուած պիտի գթա դժոխք նետուած մարդոց վրայ, վե՛րջ պիտի դնէ անոնց տանջանքին, եւ զիրենք իր արքայութիւնը պիտի առնէ: Ճի՞շդ է այս մտածումը:

Այս մտածումը չի կրնար միշտ ըլլալ որովհետեւ կը հակասէ Քրիստոսի կենդանի խօսքին: Հոն կը կարդանք. «Անոնք պիտի երթան յաւիտենական պատիժի, իսկ արդարները՝ յաւիտենական կեանքի» (Մտ 25.46): Յիսուս այստեղ ժամանակաւոր պատիժի մասին չէ որ կը խօսի, այլ՝ յաւիտենական պատիժի մասին: Յիսուս թէ՛ պատիժը եւ թէ՛ կեանքը, երկուքն ալ կը բնորոշէ իբրեւ «յաւիտենական»:

¹² Զարեհ Արք. Ազնաւորեան, «Հաւատամքի բացատրութիւն», ամփոփում 16-րդ երեկոյի, թիւ 5:

Յունարէն բնագիրին մէջ թէ՛ կեանք եւ թէ՛ պատիժ բառերուն կողմին դրուած կը գտնենք Յունարէն «այօնիոն» բառը, որ կը նշանակէ յաւիտենական, այսինքն՝ վերջ կամ աւարտ չունեցող «ժամանակ» մը: Եթէ մերժենք պատիժին յաւիտենական ըլլալուն իրողութիւնը, պէտք է միաժամանակ նաեւ մերժենք կեանքին (արքայութեան) յաւիտենական ըլլալուն իրողութիւնը:

Յուդա իր ընդհանրական նամակին մէջ կը խօսի Սողոմի եւ Գոմորի բնակիչներուն մասին եւ կը նշէ որ անոնք *«յաւիտենական կրակի դատապարտութիւնը կը կրեն»* (Յդ 7): Պօղոս առաքեալ Տիրոջ ներկայութենէն զրկուիլը կը կոչէ «յաւիտենական մահ»: Քրիստոս դժոխքին կրակը կը կոչէ յաւիտենական կրակ (Մտ 18.8): Յովհաննէս առաքեալ խօսելով գազանի երկրպագուններուն կրելիք տանջանքին մասին՝ կ'ըսէ. *«Անոնց տանջանքին ծուխը յաւիտեանս յաւիտենից պիտի ելլէ: Գիշեր ու ցերեկ հանգիստ պիտի չունենան անոնք՝ որոնք երկրպագեցին գազանին ու անոր արձանին եւ անոր կնիքը կրեցին»* (Յյտ 14.11-12): Դժոխքին համար գործածուած «յաւիտենական» կամ «յաւիտեանս յաւիտենից» բնութագրումը, թոյլ չի տար հաստատելու որ դժոխք նետուած մարդիկը որոշ ժամանակ ետք դուրս պիտի գան անկէ:

Ո՛չ միայն Աստուածաշունչով կարելի է փաստել դժոխքին յաւիտենական ըլլալը, այլեւ՝ տրամաբանականօրէն: Ենթադրենք պահ մը որ Աստուած բացաւ դժոխքին դռները եւ հոն գտնուողներուն ըսաւ. *«Հրամայեցէ՛ք եկէ՛ք արքայութիւն»*, կը կարծէ՞ք որ հոն գտնուողները պիտի ուզեն արքայութիւն մտնել: Ո՛չ: Անհաւատ մարդուն համար Աստուծոյ ներկայութիւնը դժոխալի՛ց ներկայութիւն է, դժոխքն իսկ է:

Ան երբե՛ք պիտի չուզէր Աստուծոյ ներկայութեան բերուիլ, որովհետեւ արքայութիւնը աստուածպաշտութեան եւ Աստուծոյ փառաբանութեան տեղն է: Մարդիկ աստուածպաշտութիւնը երկրի վրայ սորված պէտք է ըլլան, այլապէս անոնք բնա՛ւ պիտի չկրնան եւ պիտի չուզեն արքայութիւն մտնել: Ինչպէ՞ս կարելի է համոզուիլ որ դժոխք նետուած անիծող ու հայհոյող լեզուները յանկարծօրէն կրնան վերածուիլ զԱստուած փառաբանող գործիչներու:

Տակաւին, ինչպէ՞ս կարելի է ընդունիլ որ դժոխքի գաւակները յանկարծ կրնան դառնալ արքայութեան գաւակներ: Ինչպէ՞ս կարելի է երեւակայել որ Սատանային գաւակները մէկ անգամէն կրնան Աստուծոյ գաւակներ ըլլալ: Վերջապէս, ինչպէ՞ս կարելի է պատկերացնել որ դժոխք նետուած մարդիկը կրնան յանկարծ արքայութիւն մտնել եւ Գառնուկին՝ Քրիստոսի ներկայութեան կանգնիլ կամ կանգնեցուիլ, երբ անդին Յայտնութեան գիրքը կ'արձանագրէ, թէ մեղաւորները լեռներուն ու ժայռերուն դառնալով պիտի աղաղակեն եւ ըսեն. *«Մեր վրայ ինկէ՛ք ու ծածկեցէ՛ք մեզ անոր աչքէն, անոր՝ որ գահին վրայ կը նստի. ազատեցէ՛ք մեզ Գառնուկին բարկութենէն...»* (Յյտ 6.16):

Սիրելի՛ բարեկամ, մի՛ կարծեր որ եթե երբեք երկրի վրայ Յիսուսն էն հեռու ապրած ես, յաւիտենականութեան մէջ անոր մօտենալու փափաք պիտի ունենաս: Մի՛ խորհիր որ աշխարհով լեցուած էութիւնդ, կրնայ Սուրբ Հոգիով լեցուելու ցանկութիւն ունենալ յաւիտենականութեան մէջ: Եթէ չես հաշտուած Հօրը հետ Որդիին արիւնին միջոցաւ, քեզի համար անկարելի է կանգնիլ մեր երկնաւոր Հօր առջեւ:

Ո՞վ պիտի ուզէր թագաւորի մը առջեւ բերուիլ եթէ երբեք թագաւորին զակին մահուան պատճառ դարձած է: Իսկ դուն որ Աստուծոյ Որդիին մահուան պատճառ եղած ես, կը խորհի՞ս որ պիտի կարենաս Աստուծոյ առջեւ կենալ անհաշտ վիճակովդ: Մի՛ մտածեր թէ երկինք մտնելդ ետք կրնաս հաշտուիլ Աստուծոյ հետ: Երկինք մտնելէ ետք չկայ՝ հաշտութիւն: Հաշտութիւնը երկինք մտնելէ առաջ պէտք է տեղի ունենայ:

26.- Եթէ մարդ մը 60-70 տարի ապրած է եւ առանց ապաշխարելու մեռած է, ինչո՞ւ ամբողջ յաւիտենականութիւն մը պիտի չարչարուի դժոխքին մէջ: Արդարութիւն պիտի չըլլա՞ր որ 60-70 տարի մեղք գործող մարդը, մի՛այն 60-70 տարի չարչարուէր եւ ապա դժոխքէն դուրս հանուէր:

Եթէ արդարութիւնը կը պահանջէ որ 60-70 տարի մեղքի կեանքը սիրած եւ ապրած անձ մը, մի՛այն 60-70 տարի չարչարուի եւ յետոյ դժոխքէն հանուի, այդ պարագային պէտք է հաստատել, թէ նոյն արդարութիւնը, կը պահանջէ որ 60-70 տարի բարին գործած եւ Յիսուսը սիրած մարդը եւս, մի՛այն 60-70 տարի պէտք է արժայութիւն մնայ, եւ անկէ ետք պէտք է դուրս դրուի արժայութենէն:

Թէ ինչո՞ւ որոշ տարիներու կեանք մը ապրած անհատ մը ստիպուած է ամբողջ յաւիտենականութիւնը անցնելու դժոխքին մէջ, պատասխանը պարզ է: Յատուկ կարեւորութեամբ պէտք է նկատի առնել հետեւեալ երեք իրողութիւնները.-

1)- Քանի որ Աստուած յաւիտենական է, բնականօրէն մեղքը գործող Աստուծոյ դէմ կը գործենք՝ իր կարգին յաւիտենական է, իսկ եթէ մեղքը յաւիտենական է, անշուշտ մեղքին պատիժն ալ յաւիտենական պիտի ըլլայ, իսկ եթէ պատիժը յաւիտենական է, ուրեմն աւելորդ է խօսիլ որոշ ժամանակ ետք դժոխքէն ելլելուն մասին:

Պէ՛տք էր անուն հեղինակ մը կ'ըսէ. «Եթէ մեղքը այնպիսի՛ չարիք մըն է որ Քրիստոսի մահը պահանջեց զայն իւրեւր համար, զարմանալի չէ որ անիկա մեզ ենթակայ դարձնէ յաւերժական դժբախտութեան»:

2)- Յակոբոս առաքեալ կը հաստատէ որ Աստուծոյ «կամքը անփոփոխ է, անդառնալի եւ անստուեր» (Յկ 1.17): Եթէ Աստուծոյ կամքը անփոփոխ ու անդառնալի է, ուրեմն, անկարելի է որ Աստուած որ խօսած

է «յաւիտեանական դժոխքի» մը մասին, միտքը փոխէ եւ իր խօսքէն ետ դառնայ:

3)– Աստուած յաւիտեանական ըլլալով՝ իր կողմէ տրուած պարգեւներն ալ յաւիտեանական են: Արքայութիւնը Աստուծոյ պարգեւն է եւ արքայութիւնը յաւիտեանական է: Սակայն ո՛չ միայն Աստուծոյ բարի պարգեւները յաւիտեանական են, այլեւ անոր սահմանած պատիժն ալ յաւիտեանական է:

27.– Ինչպէ՞ս պէտք է հասկնալ Աստուծոյ համար գործածուած «նախանձոտ» բացատրութիւնը:

Աստուծոյ համար գործածուած «նախանձոտ» բացատրութիւնը մշգրիտ կերպով հասկնալու համար, գայն պէտք է կարդալ իր շրջագիծին մէջ: Աստուածաշունչը ուրքը անգամ գԱստուած կը բնորոշէ իբրեւ նախանձոտ Աստուած: Հետաքրքրական է որ ամէն անգամ երբ Աստուածաշունչը կը խօսի Աստուծոյ նախանձոտ ըլլալուն մասին, միաժամանակ, նոյն հատուածին մէջ կը խօսի «օտար աստուածներու» երկրպագութիւն չմատուցանելու մասին:

Եթէ երբեք Աստուած ինքզինք նախանձոտ Աստուած կը կոչէ ամէն անգամ երբ խօսքը օտար աստուածներու երկրպագութեան մասին է, յստակ է ուրեմն, որ Աստուծոյ համար գործածուած նախանձոտ բնորոշումը, ցոյց կու տայ Աստուծոյ նախանձախնդիր եւ խստապահանջ ըլլալը, որ իր հետեւորդները պէտք չէ իրմէ գատ ուրիշ աստուածներ պաշտեն:

Ելից գիրքին մէջ կը կարդանք. *«Ուրիշ Աստուծոյ երկրպագութիւն պէտք չէ ընես, որովհետեւ Եհովան նախանձոտ կը կոչուի եւ նախանձոտ Աստուած է»* (Ել 34.14):

«Զրլայ որ... ձեզի կուտք մը կամ որեւէ բանի մը նմանութիւնը շինէք... որովհետեւ քու Տէր Աստուածդ մաշող կրակ է. անիկա նախանձոտ Աստուած է» (Բ.Օր 4.23-24):

«Օտար աստուածներու... ետեւէն մի՛ երթաք. որովհետեւ քու Տէր Աստուածդ որ ձեր մէջն է, նախանձոտ է...» (Բ.Օր 6.14-15, տե՛ս նաեւ Ել 20.5, Բ.Օր 5.9, Յես 24.19-20, Նւ 1.2, 14):

Երկրպագութիւնը եւ պաշտամունքը մի՛այն Աստուծոյ իրաւունքն է (Ղկ 4.8): Աստուած երբ կը տեսնէ որ մարդիկ իր իրաւունքը ուրիշին կու տան, այլ խօսքով, երբ կը տեսնէ որ մարդիկ իրմէ գատ ուրիշ «աստուածներու» կ'երկրպագեն եւ կը պաշտեն, բնականօրէն կը բարկանայ եւ իր «նախանձը կը գրգռուի»:

«Աստուծոյ նախանձը կը գրգռուի» բացատրութեամբ, կը հասկնանք որ Աստուծոյ նախանձախնդրութեան ոգին է որ կը բորբոքի իր մէջ: Այդ ոգին մշմարիտ աստուածապաշտութեան ոգի՛ն է, այդ ոգին իսկական աստուածերկրպագութեան ոգի՛ն է: Յիշեցէք որ Յիսուսի մօտ ալ

ճշմարիտ աստուածաշաշտութեան նախանձախնդրութեան ոգի՛ն էր որ բորբոքեցաւ երբ տեսաւ որ իր Հօրը տունը աղօթքի, պաշտամունքի եւ երկրպագութեան փոխարէն դարձած էր առուծախի կեդրոն:

Աստուած չ՛ուզեր որ իրմէ գատ ուրիշ աստուածներ երկրպագենք, որովհետեւ ան գիտէ որ ուրիշ աստուածներ գոյութիւն չունին: Ան չ՛ուզեր որ իրեն տրուելիք փառքը ուրիշին տանք: Ան կը յայտարարէ ըսելով. «*Իմ փառք ուրիշին չեմ տար, ո՛չ ալ իմ պատիւս՝ կուտօճեցուն*» (Ես 42.8): Ան չ՛ուզեր որ իր գաւակները ճշմարիտը թողուն եւ սուտը պաշտեն, Անկեղծը լքեն եւ կեղծաւորին փարին:

Աստուածաշունչին մէջ մարդուն համար գործածուած «նախանձոտ» բառը եւ Աստուծոյ համար գործածուած «նախանձոտ» բառը նոյն իմաստով եւ նոյն նշանակութեամբ չեն գործածուած: Երբ նախանձոտ բառը կը գործածուի մարդուն համար՝ ասիկա մարդուն տկար ու վախկոտ ըլլալն է որ ցոյց կու տայ, իսկ երբ կը գործածուի Աստուծոյ համար՝ ասիկա Աստուծոյ բծախնդիր ու նախանձախնդիր ըլլալն է որ կը պատկերացնէ:

Մարդը մարդէն կը վախնայ ըսելով կը նախանձի: Իսկ Աստուած մարդուն վրայ կը վախնայ ըսելով կը նախանձի: Մարդուն նախանձը անմարդասիրութեան արդիւնք է, իսկ Աստուծոյ նախանձը՝ մարդասիրութեան արդիւնք:

Մարդը կը նախանձի երբ կը տեսնէ որ ուրիշը իրմէ աւելի առջեւ կ'երթայ եւ յաջողութիւններ ձեռք կը ձգէ, իսկ Աստուած կը նախանձի, երբ կը տեսնէ որ մարդիկ չեն յառաջանար իրենց հոգեւոր կեանքին մէջ եւ յաջողութիւններ ձեռք չեն ձգեր:

Մարդը կը նախանձի երբ կը տեսնէ որ ուրիշը բարձր գահերու կը տիրանայ, իսկ Աստուած կը նախանձի, երբ կը տեսնէ որ մարդիկ երկնային գահերը ձգած, Քրիստոսի գահակից ըլլալու բարձրագոյն պատիւը ձգած, կը վագեն երկրաւոր մշտասասան գահերու ետեւէն:

Եզրակացնելով ըսեմք, որ Աստուծոյ համար գործածուած նախանձոտ բառը իր սէրն ու կապուածութիւնն է որ կ'արտայայտնէ մարդոց նկատմամբ: Ան կ'ուզէ որ մարդիկ իրեն մօտիկ մնան: Ան կ'ուզէ որ մարդիկ միայն զինք քան չնայ իրեն մէկ եւ միակ ճշմարիտ Աստուած:

28.– Յիսուս քանի՞ անգամ երեւցաւ իր յարութենէն յետոյ եւ որո՞նց:

Նոր Կտակարանի ուսումնասիրութեամբ զբաղողներէն ոմանք կը հաստատեն որ Քրիստոս իր յարութենէն ետք 9 երեւումներ ունեցաւ, իսկ ուրիշներ կ'ըսեն որ անոր երեւումներուն թիւը կը հասնի 10-ի: Անոնք որոնք Քրիստոսի երեւումներուն թիւը 9 կը ցուցնեն, այդպէս կ'ընեն որովհետեւ Ա.Կր 15.7-ի մէջ Յակոբոս առաքեալին եղած երեւումը կը նոյնացնեն 11 առաքեալներուն եղած երեւումին հետ (Մտ 28.16-20, Մր 16.14-18, Յհ 20.24-29, Ղկ 24.36-39), իսկ անոնք որոնք Քրիստոսի

երեւումներուն թիւը 10 կը ցուցնեն՝ անոնք Յակոբոս առաքեալին եղած երեւումը կ'անջատեն 11 առաքեալներուն եղած երեւումէն: Երեւումներու թուակարգութենէն առաջ յիշենք որ եկեղեցւոյ հայրերը կ'ընդունին որ Յիսուսի երեւումներուն թիւը իր յարութենէն յետոյ շատ անելին է քան ինչ որ Նոր Կտակարանին մէջ մեզի կը ներկայացուի:

- 1- Յիսուսի երեւումը Մարիամ Մագդաղենացիին (Յհ 20.11-16):
- 2- Յիսուսի երեւումը իւղաբեր կիներուն (Մտ 28.8-10):
- 3- Յիսուսի երեւումը Պետրոս առաքեալին (Ա.Կր 15.5):
- 4- Յիսուսի երեւումը իր աշակերտներէն երկուքին (Ղկ 24.13-15):
- 5- Յիսուսի երեւումը իր աշակերտներէն տասին (Յհ 20.19-21):
- 6- Յիսուսի երեւումը 11 աշակերտներուն (Յհ 20.24-29, Ղկ 24.36):
- 7- Յիսուսի երեւումը իր 7 աշակերտներուն (Յհ 21.1-7):
- 8- Յիսուսի երեւումը 500-է անելի հետեւորդներու (Ա.Կր 15.6):
- 9- Յիսուսի երեւումը Յակոբոս¹³ առաքեալին (Ա.Կր 15.7):
- 10- Յիսուսի երեւումը Պօղոս առաքեալին (Գրծ 9.3-5, Ա.Կր 15.8):

29.- Ի՞նչ պէտք է պատասխանել անոնց՝ որոնք կը հաստատեն թէ Հին Կտակարանը Հրեայ ժողովուրդին պատմութիւնն է, եւ հետեւաբար, զայն պէտք չէ կարդալ կամ սերտել:

Հաստատել թէ Հին Կտակարանը Հրեայ ժողովուրդին պատմութիւնն է, սիսլ է բազմաթիւ պատճառներով.-

1) Հին Կտակարանը Հրեայ ժողովուրդին պատմութիւնը չէ, այլ Աստուծոյ եւ ընտրեալ ժողովուրդի մը պատմութիւնն է: Ընտրեալները միայն Հրեաները չէին: Ընտրեալներուն մէջ կային նաեւ հեթանոսներ: Օրինակ, Հին Կտակարանի մէջ մենք ունինք Յոբի գիրքը: Յոբ Հրեայ չէր, այլ՝ հեթանոս: Հեթանոս մը սակայն, որ շատ անելի հաւատք ու սէր ունէր Աստուծոյ հանդէպ քան շատ մը Հրեայ երեւելի դէմքեր: Յոբի գիրքին ներկայութիւնը Հին Կտակարանի մէջ թոյլ չի տար մեզի ըսելու թէ Հին Կտակարանը Հրեայ ազգին պատմութիւնն է: Յոբին գիրքը Աստուծոյ եւ աստուածապաշտ մարդու մը գիրքն է: Յոբին գիրքը միակ գիրքը չէ որուն հեղինակը Հրեայ չէ, կայ նաեւ երկրորդ գիրք մը՝ Հոուսի գիրքը: Հոուս ինք եւս հեթանոս մէկն էր: Ան Մովսէսի էր (Հոթ 1.4):

¹³ Քրիստոսի 12 առաքեալներուն մէջ կային երկու Յակոբոսներ.- Զեբեդէոսի որդին՝ Յակոբոս, որ եղբայրն էր Յովհաննէսի (Մտ 10.3), եւ Ալփէոսի որդին՝ Յակոբոս (Մտ 10.3, Ղկ 6.15): Այստեղ յիշուած Յակոբոսը ակնարկութիւն է Ալփէոսի որդիին, որ կոչուած է նաեւ կրտսեր Յակոբոս (Ղկ 15.40): Նոյն այս համարը կը պարզէ որ այս Յակոբոսը եղբայրն էր Յովսէսի եւ որդին Մարիամի՝ որ կիներ էր Ալփէոսի: Գղ 2.19-ին մէջ յիշուած «Տիրոջ եղբայրը եղողը Յակոբոսը», դարձեալ ակնարկութիւն է Ալփէոսի եւ Մարիամի որդիին: Այս Յակոբոսը նաեւ հեղինակն է իր անունով կոչուած ընդհանրական նամակին: Գղ 2.9-ին մէջ Կեփասի եւ Յովհաննէսի հետ միասին ան յիշուած է որպէս Երուսաղէմի եկեղեցւոյ սիւներէն մին: Արդարեւ, ան մանչցուած է որպէս Երուսաղէմի առաջին վերատեսուչը (Գրծ 15.13, 21.17-18):

2) Հին Կտակարանը լեցնող աստուածատուր օրէնքներն ու պատուիրանքները միայն Հրեաներուն չեն վերաբերիր, այլեւ՝ ամբողջ աշխարհի մարդկութեան: Օրինակ, երբ Հին Կտակարանը կը խօսի ողորմած, գթած, կարեկցող, հաւատարիմ, հաւատացեալ, սուրբ ըլլալու մասին, կարելի⁶ է ըսել որ ասոնք միայն Հրեաներուն կը վերաբերին: Բոլոր մարդիկ չե՞ն կոչուած ըլլալու սուրբ եւ սրբակենցաղ, հաւատացեալ ու հաւատարիմ, գթած ու ողորմած:

Գիրք մը որ կը պարունակէ օրէնքներ ու պատուիրանքներ աշխարհի բոլոր ազգերուն համար, մենք ինչպէ՞ս կրնանք ըսել թէ Հրեաներուն գիրքն է: Ինչպէս որ որոշ երկրի մը մէջ ստեղծուած ու պատրաստուած դեղահատը, կը դառնայ սեփականութիւնը բոլոր ազգերուն, այնպէս ալ Աստուածաշունչը (Հին Կտակարանը), իբրեւ դեղահատը մարդկային ցեղին, թէպէտ կազմուեցաւ որոշ ազգի մը կեանքին մէջ, բայց աստիկա սեփականութիւնն է ամբողջ աշխարհին:

3) Հին Կտակարանը Հրեաներուն պատմութիւնը չէ, այլ Աստուծոյ եւ մարդուն պատմութիւնն է: Արարիչ եւ արարած յարաբերութիւնը ներկայացնող գիրքն է Հին Կտակարանը: Աստուծոյ մարդը՝ Զարեհ Արք. Ազնաւորեան՝ կ'ըսէ. *«Աստուածաշունչը Աստուած եւ մարդ յարաբերութեան պատմութիւնն է: Աստուածաշունչը կ'արտացոլացնէ Արարիչին եւ արարածին կապը՝ իր դրախտային եւ երկրաւոր կրկնակ երեսներով: Կապ մը, որ երկինքով կը սկսի, դրախտային պայմաններուն մէջ սկիզբ կ'առնէ, եւ հակառակ մարդուն անհնազանդութեան եւ մեղանշումով անկումին՝ կը շարունակուի անընդմիջաբար, աւարտելու համար դարձեալ երկինքով, ուր կը հրաւիրուի մարդը Աստուծոյ կողմէ, որպէսզի աստուածահաստատ նպատակը իր լրումին ու կատարումին հասնի: Պատմութիւն մը, հետեւաբար, որուն առաջին ու վերջին օղակները ազուցուած են, եւ որուն միջին երկու օղակներն են՝ մարդուն մեղանշումն ու մահուան դատապարտութիւնը, որ մարդը կը կապէ երկրին, եւ Քրիստոսի խաչը, որ մարդս մեղքին դատապարտութենէն ազատագրելով կը կապէ երկինքին»*:¹⁴

Այո՛, Աստուածաշունչը Աստուծոյ եւ մարդուն պատմութիւնն է: Հո՛ն է որ կը կարդանք մարդկային ցեղին նկատմամբ Աստուծոյ տածած սիրոյն եւ գուրգուրանքին մասին: Հին Կտակարանին մէջ ո՛չ մէկ տեղ կը կարդանք թէ Աստուած մի՛այն Հրեաները կը սիրէ եւ թէ մի՛այն Հրեաներով հետաքրքրուած է: Ան կը սիրէ բոլոր մարդիկը եւ հետաքրքրուած է բոլոր մարդոցմով, անոնք ըլլան Հրեայ թէ ոչ: Ան կը յայտարարէ. *«Ես կը սիրեմ՝ զիս սիրողները»* (Առ 8.17): Զինք սիրողները կրնան ըլլալ տարբեր ազգի պատկանող մարդիկ: ԶԱստուած սիրելու եւ Աստուծոյ սէրը վայելելու ցամբան բաց է բոլորին առջեւ:

4) Հին Կտակարանը Աստուծոյ գիրքն է եւ ո՛չ թէ Հրեաներուն գիրքը, որովհետեւ աստիկա կը բովանդակէ Աստուծո՛յ իրագործումները եւ ո՛չ թէ

¹⁴ «Աստուածաշունչը», Զարեհ Արք. Ազնաւորեան, էջ 1-2, թիւ 2:

Հրեաներուն իրագործումները: Հին Կտակարանին մէջ մենք կը կարդանք Աստուծո՛յ ծրագիրին ու նպատակին մասին եւ ո՛չ թէ Հրեաներուն ծրագիրին ու նպատակին մասին: Հին Կտակարանը Աստուծո՛յ կամփին արտացոլացումն է եւ ո՛չ թէ Հրեայ ազգին կամփին արտացոլացումը:

5) Հին Կտակարանը Քրիստոսի՛ գիրքն է եւ ո՛չ թէ Եբրայեցի ժողովուրդին գիրքը: Հին Կտակարանը կը մարգարէանայ Յիսուս Քրիստոսի ծնունդին եւ յայտնութեան մասին, իսկ Յիսուս Քրիստոսի ծնունդն ու յայտնութիւնը համակ մարդկութեան համար տեղի ունեցաւ: Յիսուս ամբողջ աշխարհի Փրկիչն է (Յհ 4.42) եւ ո՛չ թէ Հրեաներուն Փրկիչը միայն: Հին Կտակարանը բազմահարիւր անգամներ կը խօսի մեր Տիրոջ եւ Փրկիչին՝ Քրիստոսի երկրորդ գալուստին մասին: Ամբակումայ եւ Սոփոնեայ մարգարէութիւնները ամբողջութեամբ Տիրոջ երկրորդ գալուստին մասին է որ կը խօսին: Իսկ Տիրոջ երկրորդ գալուստը միայն Հրեաներո՞ւն համար է որ տեղի պիտի ունենայ: Ամբողջ աշխարհի հաւատացեալները Տիրոջ գալուստին չէ՞ որ կը սպասեն: Ողջ մարդկութիւնը Աստուծոյ խոստումին համաձայն *«նո՛ր երկնքի եւ նո՛ր երկրի»* չ՛ր՞սպասեր: Նոր Կտակարանի նման Հին Կտակարանը եւս կը խօսի *«նո՛ր երկնքի եւ նո՛ր երկրի»* մասին (Ես 65.17, Բ.Պտ 3.13):

Գիրք մը որ կը խօսի Աստուծոյ Որդիին մասին՝ գայն պէտք չէ նկատել Հրեաներու պատմութիւնը: Զարեհ Արք. Ազնաւորեան՝ կ'ըսէ.–

«Աստուածաշունչը մէկ ծայրէն միւսը կը պատմէ մեր Տիրոջ՝ Յիսուս Քրիստոսի մասին: Երեւութապէս այնպէս կը թուի, թէ միայն Նոր Կտակարանն է Յիսուսի մասին խօսողը, բայց իրականին մէջ Հին Կտակարանը նոյնքան կը խօսի Քրիստոսի մասին: Թէպէտ ո՛չ բացայայտ կերպով, բայց անհիկա տարբեր կերպերով կը նախապատկերացնէ մեր Տէրը, կը ներկայացնէ գայն իր փրկագործական պաշտօններով եւ ապագայ երկրաւոր առաքելութեամբը: Յիշենք, թէ ի՛նչպէս Յիսուս իրեն հետ վիճող Հրեայ կրօնական իշխանաւորներուն կ'ըսէր. «Քննեցէ՛ք Սուրբ Գիրքերը, քանի կը կարծէք թէ անոնցմով յաւիտեանական կեանք պիտի ունենաք. եւ նոյն գիրքերն են որ կը վկայեն իմ մասին» (Յհ 5.39): Իսկ յարութենէն ետք երբ եկաւ վերնատուն, բացաւ իր աշակերտներուն միտքը, որպէսզի անոնց միտքերն ու աչքերը բացուին, եւ կարենան տեսնել թէ ինչ որ գրուած է Հին Կտակարանին մէջ՝ ի՛ր մասին է որ գրուած է. «Այս բոլորը ձեզի ըսած էի արդէն, երբ ձեզի հետ էի, թէ պէտք էր որ իրականանային Մովսէսի Օրէնքի գիրքին, մարգարէական գիրքերուն եւ Սաղմոսներուն մէջ իմ մասին գրուածները» (Ղկ 24.44, Հմմտ հմր 25–27):

Տակաւին, կ'ըսէ Զարեհ Սրբազանը, *Աստուածաշունչը ո՛չ միայն Քրիստոսի մասին կը պատմէ, այլ ինք Քրիստոսի կողմէ տրուած յատնութիւնն է, եւ լեցուն է Քրիստոսի ներկայութեամբ: Անհիկա ամբողջութեամբ կը նոյնանայ Քրիստոսի հետ: Եւ ինչպէս որ Քրիստոս Աստուծոյ մարմնացեալ Խօսքն է (Բան), այնպէս այլ Աստուածաշունչը*

Աստուծոյ մարմնացեալ իսօսն է, թանձրացեալ եւ արձանագրուած, իր բնական՝ մարդկային եւ գերբնական՝ աստուածային տարրերով, միշդ Քրիստոսի աստուածամարդկային միացեալ բնութեան պէս»։¹⁵

6) Եթէ ըսենք թէ Հին Կտակարանը Հրեաներուն պատմութիւնն է, այդ պարագային, հարց կը ծագի թէ Նոր Կտակարանը արդեօք որո՞ւն կամ որոնց պատմութիւնն է. Հրեաներո՞ւն, թէ՛ քրիստոնեաներուն: Եթէ ըսենք թէ Նոր Կտակարանը Հրեաներուն պատմութիւնն է, ուրեմն պէտք է հաստատել թէ աշխարհ չունի՝ Աստուածաշունչ մը, իսկ եթէ ըսենք՝ ստիկա քրիստոնեաներուն պատմութիւնն է, այդ պարագային, մենք՝ քրիստոնեաներս, իրաւունք չունինք քրիստոնէութիւն տարածելու:

Եթէ Նոր Կտակարանը քրիստոնեաներուն պատմութիւնն է, ուրեմն ստիկա պէտք է մի՛այն քրիստոնեաներուն քարոզուի, ուսուցուի եւ պատգամուի: Բայց չէ՞ որ Քրիստոս աւետարանչութեան կանչեց իր հետեւորդները, եւ պատուիրեց երթալ բոլոր ազգերուն եւ քարոզել անոնց Աւետարանը (Մտ 28.20, Գրծ 1.8): Ինչպէս Հին Կտակարանը Հրեաներուն պատմութիւնը չէ, այլ Աստուծոյ գիրքն է, այնպէս ալ, Նոր Կտակարանը քրիստոնեաներուն պատմութիւնը ներկայացնող գիրք մը չէ, այլ աշխարհի Փրկիչին՝ Քրիստոսի գիրքն է, որ ուղղուած է համայն աշխարհի բնակչութեան:

7) Հին Կտակարանը, կամ այս անգամ ըսենք, Աստուածաշունչը, ո՛չ ազգի մը պատմութիւնն է եւ ո՛չ ալ հզօր թագաւորի մը կամ թագաւորութեան մը պատմութիւնն է, այլ, ինչպէս Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կ'ըսէ. *«Աստուածաշունչը Աստուծոյ արքայութեան պատկերացումը եւ անոր յրման նախապատկերացումն է: Աստուածաշունչը կը բացուի ու կը փակուի Աստուծոյ թագաւորութեան պատկերացումով: Առաջին՝ Ծննդոց գիրքը կը բացուի Աստուծոյ թագաւորական վեհափառ իշխանութիւնը պատկերացնելով ամբողջ ստեղծագործութեան վրայ, տիեզերքին, մեր աշխարհին, բնութեան, կենդանիներուն եւ մարդ արարածին վրայ: Աստուածաշունչը կը յորդի այդ թագաւորութեան վկայութիւններովը: Աստուած «Յաւիտեանս յաւիտենից թագաւորն է» (Սղ 10.16, Եր 10.10, Ա.Տմ 1.17 ելն), «Փառաց թագաւոր»ը (Սղ 24.7 եւ 10 ելն), «Մեծ թագաւոր»ը (Սղ 95.3), «Ամբողջ աշխարհի վրայ մեծ թագաւոր»ը (Սղ 47.2 եւ 7), «Թագաւորներու թագաւոր»ը (Դն 2.47, Յյտ 6.15), թուելու համար միայն քանի մը վկայութիւններ:*

Բայց Տէրը միայն *«երկինքի թագաւորը»* չէ (Դն 4.37): Այդ թագաւորութիւնը յատուկ կերպով կապուած է ներկայ ժամանակին, մեր աշխարհին, եւ երկրի վրայ իր երկնային կոչումը իրագործող Աստուծոյ ժողովուրդին: Աստուծոյ ժողովուրդը այդ թագաւորութիւնը նանչցող եւ զայն իր կեանքին մէջ արտայայտող առանձնաշնորհեալ հպատակներու

¹⁵ «Աստուածաշունչը», Զարեհ Արք. Ազնաւորեան, էջ 2-3, թիւ 4:

ամբողջութիւնն է, որ Աստուծոյ թագաւորութիւնը կը հռչակէ ու կը ներբողէ, ըսելով. «Տէրն է մեր թագաւորը» (Յս 33.22):

Հինին մէջ եթէ այդ ժողովուրդը ժամանակաւորապէս Երրայեցի ժողովուրդն էր, Աստուածաշունչը ցոյց կու տայ, որ Աստուծոյ իսկական նպատակը նո՛ր ժողովուրդի մը կերտումն էր՝ աշխարհի բոլոր ազգերէն ու լեզուներէն: Նոր ժողովուրդ մը, Աստուծոյ Սուրբ Եկեղեցին, որ Քրիստոս իր արիւնով պիտի գնէր եւ իր սեփական մարմինը դարձնէր (հմմտ Եփ 5.25), իր անձին մէջ զայն կապելու համար Աստուծոյ եւ Աստուծոյ փրկեալներուն թագաւորութիւնը դարձնելու համար»:¹⁶

8) Աստուածաշունչը իր երկու մասերով՝ Հին եւ Նոր Կտակարաններով, Աստուծոյ եւ մեղաւոր մարդուն գիրքն է, չարչարուած ու հանգիստ փնտոող մարդուն գիրքն է, միտքարութեան եւ սփոփանքի համար տրուած գիրքն է, հնազանդ եւ անհնազանդ մարդոց պատմութիւնն է, կորսուածին ու Փրկիչին պատմութիւնն է, ինկածին եւ Վերականգնողին պատմութիւնն է: Աստուածաշունչը վշտահարին, անիրաւուածին, տառապածին, տապալածին եւ կարեկցութիւն փնտոողին Սրբաշունչ Մատեանն է: Եթէ Հին Կտակարանը այս բոլորն է, ուրեմն ճիշդ չէ զայն կոչել «Հրեաներուն պատմութիւնը»:

9) Աստուածաշունչը իր երկու մասերով՝ Հին եւ Նոր Կտակարաններով, մեր Փրկիչին ու փրկութեան գիրքն է, Ուղիղին եւ մեզ ուղղութեան բերող գիրքն է, Անսխալականին եւ մեր սխալները սրբագրող գիրքն է, մեր ներկայ ու յաւիտենական կեանքին գիրքն է, մեր յաւերժութեան մասին պատմող գիրքն է, մեր հաւատքի ու հաւատքի Հիմնադիրին գիրքն է, Աստուծոյ ուխտին ու խոստումներուն գիրքն է: Եթէ Աստուածաշունչը իր երկու մասերով այս բոլորն է, ուրեմն, աստիկա չի կրնար նկատուիլ որոշ ազգի մը պատմութիւնը:

Աստուածաշունչը աշխարհի բոլոր ժողովուրդներուն եւ բոլոր ազգերուն գիրքն է, որովհետեւ հո՛ն է որ կը կարդանք, թէ՛ Աստուած կը խոստանայ նեցուկ կանգնիլ եւ զօրացնել ոեւէ ազգ որ իրեն կը հնազանդի, եւ իր խոստումը չկատարել ոեւէ ազգի նկատմամբ որ անհնազանդ կը գտնուի իրեն հանդէպ (Եր 18.7-10): Ատիկա ուղղուած է բոլոր մարդոց, որովհետեւ ապաշխարութեան մէ՛կ եւ նո՛յն կոչը կ'ուղղէ բոլորին, ինչպէս նաեւ, մէ՛կ եւ նո՛յն փրկութիւնը կը խոստանայ բոլորին:

30.– Երբեմն երբ մարդոց կը խօսինք ապաշխարելու մասին, մեզի կ'ըսեն. «Հիմա պատրաստ չեմ գգար: Երբ ինձգիմքս պատրաստ գգամ՝ ա՛յն ատեն կ'ապաշխարեմ»: Ի՞նչ պէտք է պատասխանել այսպէս ըսողներուն կամ մտածողներուն:

Եթէ պիտի սպասենք պատրաստ ըլլալու եւ յետո՛յ միայն ապաշխարելու՝ ուրեմն մեր ամբողջ կեանքը պիտի սպասենք, որովհետեւ

¹⁶ «Աստուածաշունչը», Զարեհ Արք. Ազնաւորեան, էջ 3, թիւ 5:

երբե՛ք ալ պիտի չկրնանք պատրաստուիլ՝ այնքան ատեն երբ Քրիստոսի չենք եկած: Եթէ կարելի ըլլար պատրաստուիլ առանց Քրիստոսի գալու՝ այդ պարագային Քրիստոսի գալը աւելորդ պիտի ըլլար:

Բայց կա՞յ մէկը որ կրնայ պատրաստուիլ առանց Պատրաստողին: Կա՞յ մէկը որ կրնայ սրբուիլ առանց Սրբողին: Կա՞յ մէկը որ կրնայ փրկութեան տիրանալ առանց Փրկիչին: Զակէնու եթէ Յիսուսը տեսնելու եւ Յիսուսին հանդիպելու փափաք չունենար՝ Յիսուս իրեն պիտի չըսէր. *«Զակէն՛ս, անպարէ՛, վա՛ր իջիր, որովհետեւ այսօր պէտք է որ տունդ գիշերես՛»* (Ղկ 19.5):

Եթէ Մատթէոս Յիսուսին հետեւելու պատրաստ հոգի մը չունենար՝ Յիսուս անոր պիտի չըսէր. *«Հետեւէ՛ ինձի»* եւ ան ալ իսկոյն ռոտֆի ելլելով պիտի չհետեւէր Յիսուսին (Մտ 9.9): Մատթէոս Յիսուսին գալէ ե՛տք է որ պատրաստուեցաւ եւ ո՛չ թէ պատրաստուեցաւ ու յետո՛յ Յիսուսին եկաւ: Զինք պատրաստողը Յիսուս ինք եղաւ: Յիսուս զինք պատրաստեց երեք տարիներ շարունակ եւ ապա առաքելութեան դրկեց:

Աստուած ինք չէ՞ որ մեզ կը պատրաստէ մեր կեանքերը բարի գործերով լեցնելու (Եփ 2.10): Աստուած ինք չէ՞ որ զինք սիրողներուն համար պատրաստած է փառք մը որ ոեւէ աչք չէ տեսած (Ա.Կր 2.9): Աստուած ինք չէ՞ որ մեզ փոխակերպումի կը պատրաստէ եւ իբրեւ գրաւական Սուրբ Հոգին տուած է (Բ.Կր 5.5): Աստուած ի՛նքն է որ մեզ կը պատրաստէ իր անձով եւ իր անձին համար: Մենք առանց Յիսուսին ոչինչ կրնանք ընել (Յհ 15.5): Միայն իրմով կրնանք Հօրը երթալ (Յհ 14.6):

Հետեւաբար, բոլորովին սիսալ է ըսել. *«Հիմա պատրաստ չեմ գգար: Երբ ինքզինքս պատրաստ գգամ՝ ա՛յն ատեն կ'ապաշխարեմ»*: Մեզ ապաշխարութեան պատրաստողը Քրիստոս ի՛նքն է: Առանց իրեն գալու չենք կրնար ապաշխարել: Քրիստոսի եկողն է որ Քրիստոսով կրնայ ապաշխարելու պատրաստ ըլլալ:

«Հիմա պատրաստ չեմ գգար ապաշխարելու»: Հապա ե՞րբ ինքզինքդ պատրաստ պիտի գգաս: Երկրաւոր ծրագիրներդ ամբողջացնելէ ե՞տք, վկայականներու տէր դառնալէ ե՞տք, դրամ հաւաքելէ ե՞տք, ամուսնութենէ ե՞տք, գաւակներ ունենալէ ե՞տք, գաւակներդ ամուսնացնելէ ե՞տք, ծերանալէ ե՞տք, ե՞րբ, ըսէ՛ նայիմ, ե՞րբ ինքզինքդ պատրաստ պիտի գգաս: Աւելի լաւ չէ՞ որ Քրիստոսի գաս եւ Քրիստոսով կատարես այս բոլորը: Զե՞ս խորհիր որ եթէ Քրիստոս ի՛նք ըլլայ առօրեայ կեանքիդ առաջնորդը, գործերուդ ու ծրագիրներուդ առաջնորդը, աւելի լաւ ու գեղեցիկ արդիւնքի պիտի հասնիս:

Կամ արդեօ՞ք կը կասկածիս որ Քրիստոս քեզի համար լաւը կը ցանկայ: Կը կարծե՞ս որ ան չ'ուզեր որ դուն վկայականի եւ գիտութեան տէր դառնաս: Կը խորհի՞ս որ ան ծրագիրներդ պիտի խանգարէ: Ո՛չ, ան երբե՛ք ծրագիրներդ չի խանգարեր, ընդհակառակը՝ կ'օրհնէ գանձնք. նոյնիսկ եթէ ծրագիրներդ իրեն հաճոյ չըլլան, ան գիտէ անոնցմէ օգուտներ քաղել քեզի համար: Ի հարկին սակայն, Քրիստոս կրնայ

ունեցած մէկ ծրագիրդ խափանել, եթէ երբեք ատիկա պատճառ պիտի ըլլայ որ յաւիտենականութիւնդ վտանգես եւ փրկութիւնդ կորսնցնես:

«Հիմա պատրաստ չեմ գգար ապաշխարելու»: Եթէ կեանքիդ մէջ որոշ մեղք մը կամ որոշ մեղքեր կան որոնք արգելի կը նկատես Քրիստոսի գալու, թոյլ տուր որ քեզի ըսեմ, ճիշդ այդ մեղքերուդ համար է որ դուն պէտք է Քրիստոսի գաս: Դուն չես կրնար մեղքի արգելքները վերցնել կեանքէդ առանց Քրիստոսի արիւնի: Երբե՛ք մի մտածեր որ պէտք է այս ինչ կամ այն ինչ մեղքէն կամ մոլութենէն ձերբազատիս եւ ե՛տքը միայն Քրիստոսի գաս: Յիսուս կ'ուզէ որ դուն իրեն գաս այնպէս ինչպէս որ ես:

Նկարիչ մը ուզեց գծել անառակ որդիին նկարը: Օր մը երբ Հոռոմի փողոցները կը շրջէր, տեսաւ ցնցոտիներ հագած եւ աղոտութենէն սեւցած մուրացկան մը: Գծագրիչը պատուիրեց մուրացկանին որ յաջորդ օր իր արուեստանոցը ներկայանայ եւ խոստացաւ իրեն դրամ տալ եթէ գայ: Յաջորդ օր, մուրացկանը մտածեց որ պէտք է մաքրուի որպէսզի իր նկարը գեղեցիկ երեւնայ: Ան ինքզինք լաւ մը մաքրելէ ետք նկարիչին արուեստանոցը ներկայացաւ: Երբ նկարիչը տեսաւ զինք մաքրուած, ածիլուած եւ կոկիկ հագուած, անոր ըսաւ. *«Օ՛հ, ո՛չ: Այլեւս դուն իմ նպատակիս չես կրնար ծառայել: Ես քեզ կ'ուզէի այնպէս ինչպէս որ էիր»:*

Սիրելի՛ եղբայր եւ քոյր, եթէ կը խորհիս մաքրուիլ եւ ե՛տքը ներկայանալ Յիսուսի, գիտցի՛ր որ դուն ալ պիտի մերժուիս ինչպէս մուրացկանը մերժուեցաւ: Աստուած կ'ուզէ որ իրեն ներկայանաս այնպէս ինչպէս որ ես՝ քու բոլոր տկարութիւններովդ, բոլոր մեղքերովդ, բոլոր անօրէնութիւններովդ:

Եթէ փորձես մեղքէդ մաքրուիլ եւ յետո՛յ միայն Յիսուսի գալ՝ ըրածդ ուրիշ բան պիտի չըլլայ եթէ ոչ Յիսուսի գործին միջամուխ ըլլալ: Մեղքէդ քեզ մաքրելը Յիսուսի գործն է, Յիսուսի բաժինն է, եւ ո՛չ թէ քու գործդ, քու բաժինդ: Քու բաժինդ միայն Յիսուսի գալն է, իսկ քեզ քու մեղքերէդ ու անօրէնութիւններէդ մաքրելը՝ Յիսուսի բաժինն է:

Հիմա՛, այս բոլորը լսելէդ ու գիտնալէդ ետք, կը կարծեմ պատրաստ ես ապաշխարելու:

31.- Երբեմն կը հանդիպինք մարդոց որոնք կ'ըսեն. *«Կը վախճամ ապաշխարել եւ ապաշխարութենէս ետք դարձեալ մեղք գործել»:* Ի՞նչ կը պատասխանէ Աստուածաշունչը այս մասին:

Աստուածաշունչը կ'ըսէ. *«Եթէ խոստովանիմք մեր մեղքերը, վստահ եղէ՛ք թէ Աստուած, որ արդար է, պիտի ներէ մեր մեղքերը եւ մեզ պիտի սրբէ մեր բոլոր անիրաւութիւններէն»* (Ա.Յհ 1.9): Շա՛տ կարեւոր է նկատի առնել որ առաքելաբար ապաշխարած եւ Սուրբ Հոգիով նորոգուած հաւատացեալներու մասին է որ կը խօսի այստեղ:

Ապաշխարութիւնը մարդս մեղքի խոցոտումներուն դիմաց անձեռնմխելի ու անհպելի չի դարձնէր: Ապաշխարութենէ ետք նաեւ մարդ

կրնայ մեղք գործել: Գործելու պարագային՝ կրնայ իր մեղքը խոստովանիլ իր երկնաւոր Հօր եւ թողութիւն հայցել, եւ Աստուած կը ներէ անոր:

Խի'ստ կարելոր է հետեւեալը գիտնալ: Չապաշխարած մարդուն համար աւելորդ է իր մեղքերը խոստովանիլ եւ թողութիւն խնդրել: Ան նախ պէտք է ապաշխարէ, իր կեանքը Քրիստոսի յանձնէ, իր մեղքերուն համար ֆաւութիւն ստանայ, Աստուծոյ զաւակ դառնայ, եւ անկէ ետք միայն կրնայ խոստովանութեան դիմել երբ մեղք գործէ:

Քաւութիւն չստացած թողութիւն հայցել կարելի բան չէ: Ի՞նչ է տարբերութիւնը ֆաւութեան եւ թողութեան: Քաւութիւնը մէկ անգամ է որ տեղի կ'ունենայ, այն ալ երբ անկեղծ կերպով դարձի գանձ, ապաշխարեմք ու գղջանք մեր մեղքերուն համար. իսկ թողութիւնը միշտ տեղի կ'ունենայ: Ամէն անգամ երբ մեղք գործեմք եւ խոստովանիմք՝ թողութիւն կը ստանանք:

Ապաշխարութենէն ետք մեր գործած մեղքերուն համար մենք թողութիւն է որ կը ստանանք եւ ո՛չ թէ ֆաւութիւն: Հետեւաբար, ապաշխարութենէն ետք գործուած մեղքերուն համար ապաշխարել չէ որ պէտք է, այլ՝ խոստովանութիւն եւ հնազանդութիւն: Ապաշխարութիւնն ու ֆաւութիւնը մէկ անգամ է որ տեղի կ'ունենան, իսկ մեղքերու խոստովանութիւնը՝ յարատեւօրէն:

Ըսեմ նաեւ հետեւեալը. չապաշխարած մարդուն նման ապաշխարած մարդը նաեւ կրնայ մեղք գործել, բայց անոնց տարբերութիւնը կը կայանայ անոր մէջ՝ որ չապաշխարած մարդը երբ մեղք գործէ՝ հաճոյք կը ստանայ մեղքէն, իսկ ապաշխարած ու սրտի նորոգութիւն ապրած անձ մը երբ մեղք գործէ՝ ո՛չ միայն հաճոյք չ'ըստանար, այլեւ կը գարշի ու կը զգուի մեղքէն: Հոգեւոր կեանք ապրող մարդն ալ մեղք կը գործէ՝ բայց կ'ատէ իր գործած մեղքը: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Ուզածս չէ որ կ'ընեմ, այլ հակառակը՝ ատած բանս է որ կ'ընեմ»* (Հո 7.15):

Սիրելի՛ բարեկամ, կասկած չկա՛յ որ ինձի պէս դո՛ւն ալ մեղք գործող մէկն ես: Մի՛ տրտմիր անոր համար: Կարելորը մեղք չգործելը չէ, այլ՝ մեղքի տիրապետութենէն ու ստրկութենէն ազատագրուիլն է: Եւ այդ ազատագրութիւնը կրնաս ձեռք ձգել մի՛այն եւ մի՛այն Յիսուսի յանձնուելով: Եթէ կը սիրես մեղքը եւ մեղքի կեանքը, գիտցի՛ր որ տակաւին մեղքն է որ կը տիրէ ու կ'իշխէ անձի վրայ եւ ո՛չ թէ Աստուած:

Յիսուս պիտի չդատապարտէ քեզ մեղք գործելուդ համար, բայց վստահաբար պիտի դատապարտէ չապաշխարելուդ եւ մեղքը սիրելուդ համար: Եթէ հոգիդ կը պժգայ մեղքէն ու սիրտդ կը նողկայ անկէ, ուրախ ու խաղաղ եղիր, որովհետեւ այդ կը նշանակէ որ դուն յաղթած ես անոր: Լա՛յն բաց սիրտդ Յիսուսի սիրոյն դիմաց որպէսզի մեղքի սէրը դուրս փախի սրտէդ:

Ո՛վ հաւատացեալ, ասկէ ետք մի՛ ըսեր. *«Կը վախճամ ապաշխարել եւ ապաշխարութենէն ետք դարձեալ մեղք գործել»*: Վախճալիքը

ապաշխարութենէ ետք մեղք գործելը չէ, այլ՝ կեղծ ապաշխարութիւնն է, որ չ'օգնէր մեզի ազատագրուելու մեղքի սէրէն եւ ստրկութենէն:

Ճշմարիտ ապաշխարութիւնն ու իսկական գոջումը քեզ մեղքէն չէ որ կը հեռացնեն, այլ՝ մեղքի սէրէն ու հանոյքէն: Իրական դարձը, Սատանային տիրապետութեան է որ վերջ կը դնէ կեանքիդ մէջ եւ ո՛չ թէ Սատանային: Սատանան մի՛շտ ներկայ պիտի մնայ կեանքիդ մէջ եւ մի՛շտ պիտի պատերազմի քեզի հետ: Ան յանախ պիտի առաջարկէ քեզի այս ինչ կամ այն ինչ մեղքը գործել: Ան իրաւունք ունի առաջարկելու բայց իրաւասութիւն չունի ստիպելու: Մեղքը ընդունիլը կամ մերժելը ձեռքդ է, կամքէդ կախեալ է:

Եթէ Յիսուսի սէրն ու հաւատքը տեղ գտած են սրտիդ մէջ, անոնք պիտի պայքարին Սատանային եւ իր կողմէ հրամցուած մեղքերուն դէմ: Զգո՛յճ եղիր մեղքը սիրելէն: Եթէ կը սիրես մեղքը՝ չես կրնար պայքարիլ անոր դէմ: Դժուար թէ մէկը կարենայ պայքարիլ բանի մը դէմ որ կը սիրէ: Ատէ՛ մեղքը, որպէսզի կարենաս իրեն դէմ մղած պայքարիդ մէջ դառնալ անտեղիտալի ու յաղթող:

32.- Ի՞նչ կը պատասխանէ Աստուածաշունչը անոնց՝ որոնք կ'ըսեն. *«Կ'ուզեմ ապաշխարել եւ կեանքս Քրիստոսի յանձնել, բայց կը զգամ որ հիմա չէ յարմար ժամանակը»:*

Սատանան ի՛նքն է որ կը փորձէ համոզել մեզ որ այսօր եւ հիմա չէ յարմար ժամանակը ապաշխարութեան: Աստուածաշունչը սակայն կը հաստատէ որ *«Հիմա՛ է այդ յարմար ժամանակը. հիմա՛ է փրկութեան օրը»* (Բ.Կր 6.2):

Եթէ աշխարհի մէջ մէ՛կ անյետաձգելի բան կայ, վստահ եղէ՛ք այդ ալ ապաշխարութիւնն է, որովհետեւ անկէ կախեալ է մեր յաւիտենական փրկութիւնը կամ կորուստը: Երբ Աստուածաշունչը կը հաստատէ. *«Հիմա՛ է այդ յարմար ժամանակը. հիմա՛ է փրկութեան օրը»*, մենք պէտք չէ հակասենք եւ հակադրուինք Աստուծոյ անսխալական խօսքին եւ ըսենք. *«Հիմա չէ յարմար ժամանակը. հիմա չէ փրկութեան օրը»:*

Եթէ հիմա չէ յարմար ժամանակը ապաշխարութեան, հապա ե՞րբ է: Ժողովողի գիրքին մէջ կը կարդանք. *«Ամէն բանի ատենը կայ»* (Ժդ 3.1): Այո՛, ամէն բանի ժամանակը կայ: Բայց այս չի նշանակեր թէ ապաշխարելու ալ ժամանակը կայ: Ամէն բանի ժամանակը կայ, բայց Աստուծոյ ժամանակը չկայ: Աստուած ժամանակ չունի, որովհետեւ ժամանակին ստեղծիչը ըլլալով՝ ժամանակէն վեր է:

Եւ քանի Աստուած ժամանակ չունի, ուրեմն, բոլոր ժամանակներն ու ժամերը ի՛րն են: Եւ եթէ բոլոր ժամանակներն ու ժամերը ի՛րն են, հետեւաբար, *«Հիմա՛ է յարմար ժամանակը»* ապաշխարութեան: Այս «հիմա»ն Աստուծոյ կը պատկանի: Եթէ այս «հիմա»ն Աստուծոյ կը պատկանի, ուրեմն, հիմա՛ պէտք է ապաշխարել:

Աստուած անցեալ չէ եւ ո՛չ ալ գալիք: Աստուած յաւիտենական Ներկան է: Ան քանի որ յաւիտենական Ներկան է, ուստի, ներկայ ժամանակը, այսինքն՝ «հիմա»ն եւ «այսօր»ը ի՛րն են: Եթէ «հիմա»ն ի՛րն է, հիմա՛ ուրեմն յանձնուէ՛ իրեն: Եթէ «այսօր»ը ի՛րն է, մենք իրաւունք չունինք ապաշխարութիւնը վաղուայ յետաձգելու:

Վաղուան տէրը Տէրը ի՛նքն է եւ ո՛չ թէ դուն: Տէրը «այսօր»ը քեզի տուաւ բայց մի գուցէ «վաղն» չուզէ քեզի տալ: Եթէ «այսօր»ը եւ «հիմա»ն ապերախտաբար գործածեցիր, Աստուած կրնայ քեզի չվստահիլ «վաղն» կամ միւս օրը: Ո՛չ միայն յաջորդ օրը, կրնայ նոյնիսկ յաջորդ ժամն իսկ քուկդ չըլլալ: Մի՛ վստահիր բանի մը որ քուկդ չէ, որ քու ձեռքերուդ մէջ չէ, այլ խօսքով, մի՛ վստահիր վաղուան:

Շատ շատեր յատուկ ծրագիրներ մշակած են, գանազան գործերու ձեռնարկած են, տեսակ-տեսակ աշխատանքներու լծուած են, եւ կ'ուզեն կամ կը սպասեն այդ բոլորը իրենց աւարտին հասցնել եւ յետո՛յ միայն ապաշխարութեամբ նուիրուիլ Քրիստոսի: Այդպէս մտածողներուն կ'ուզեմ յիշեցնել մէ՛կ բան, որ գործ, աշխատանք ու ծրագիր, երբե՛ք, երբե՛ք իրենց աւարտին պիտի չհասնին: Սատանան օրը օրին եւ նոյնիսկ ժամը ժամին կրնայ գործ ու ծրագիր, մտածում ու մտածելիք հայթայթել մեզի՛ պարզապէս մեզ հետու պահելու համար ապաշխարութենէն:

Սիրելի՛ ընթերցող, եթէ պիտի սպասես որ կեանքիդ մէջ ամէն ինչ կատարեալ ըլլայ, եթէ պիտի սպասես հանգստաւէտ պայմաններով շրջապատուիլ եւ ե՛տքը ապաշխարել, լա՛ւ իմացիր, որ ամբողջ կեանքդ պիտի սպառես սպասելով, որովհետեւ երբեք ալ ամէն գործ ուզածիդ պէս պիտի չըլլայ եւ ամէն ծրագիր կամեցածիդ պէս պիտի չիրականանայ:

«Այսօր» եւ «հիմա՛» այս տողերը կարդալէդ ետք՝ դուն պատասխանատու ես Աստուծոյ Որդիին առջեւ եթէ չապաշխարես:

33.- Աստուածաշունչը կը դատապարտէ՞ միասեռականութիւնը:

Անկասկած: Սողոմի եւ Գոմորի կործանումը հետեւանք էր միասեռականութեան մեղքին: Աստուածաշունչը կը վկայէ որ «*Սողոմի մարդիկը խիստ չար ու մեղաւոր մարդիկ էին Տիրոջը առջեւ*» (ՄՆ 13.13): Ուրիշ տեղ մը կը կարդանք. «*Սողոմի ու Գոմորի աղաղակը շատցաւ եւ անոնց մեղքը խիստ ծանրացաւ*» (ՄՆ 18.20):

Հիմա գանձ ուղղակի դրուագին եւ դրուագէն ցոյց տանք Սողոմի եւ Գոմորի բնակիչներուն միասեռական ըլլալու իրողութիւնը: Աստուծոյ կողմէ դրկուած երկու հրեշտակները իրիկուան ատեն Սողոմ մտան եւ դիմաւորուեցան ու հիւրասիրուեցան Աբրահամի եղբորորդիին՝ Դովտին կողմէ: Գիշերով Սողոմի երիտասարդներն ու ծերերը Դովտին եկան եւ ըսին. «*Ո՞ւր են այն մարդիկը որոնք այս գիշեր քեզի եկան. գանոնք դուրս հանէ մեզի, որ գիտնանք գանոնք*» (ՄՆ 19.5):

Ղովտ աղաչեց անոնց որ հրաժարին իրենց չար մտադրութենէն, եւ իր հիւրերուն փոխարէն, առաջարկեց իր երկու կոյս աղջիկները անոնց յանձնել: Անոնք մերժեցին ականջ տալ Ղովտի խօսքին եւ մօտեցան դուռը կոտրելու: Տիրոջ հրեշտակները անմիջապէս Ղովտը ներս առին եւ կուրուքեամբ գարկին Սողոմացիներուն (Ծն 19.6-11):

Ի՞նչ էր Սողոմացիներուն ու Գոմորացիներուն բուն մեղքը: Անոնց մեղքերը բազմատեսակ էին, բայց անոնց բուն մեղքը նոյնիման միասեռականութիւնն էր: Այս է ինչ որ ցոյց կու տայ Ղովտին ըսած իրենց խօսքը. *«Ո՛ւր են այն մարդիկը որոնք այս գիշեր քեզի եկան. զանոնք դուրս հանէ մեզի, որ գիտնանք զանոնք»* (Ծն 19.5): Ի՞նչ կը նշանակէ կամ ինչպէ՞ս պէտք է հասկնալ *«որ գիտնանք զանոնք»* բառերը: Շատ յստակ է որ ականարկութիւնը սեռային յարաբերութեան է: Ծն 4.1-ին մէջ կը կարդանք. *«Ադամ գիտցաւ իր եւա կինը եւ ան յղացաւ»*: Հոս եւս նոյն «գիտնալ» (Եբրայեցերէն՝ Եատհա) բառն է որ գործածուած է, որ դարձեալ սեռային յարաբերութեան ականարկութիւն է:

Իբրեւ փաստ Սողոմացիներուն ու Գոմորացիներուն միասեռական եղած ըլլալուն, հետեւեալ երկու տուեալները պէտք է նկատի առնել. --

1) Ինչո՞ւ բնագիրը մեզի կ'ըսէ թէ միայն երիտասարդներն ու ծեր մարդիկը հաւաքուեցան Ղովտին տունին շուրջ (Ծն 19.4): Կիներ ու աղջիկներ չհաւաքուեցան: Միայն երիտասարդներ հաւաքուեցան, որովհետեւ հրեշտակները երիտասարդի կերպարանով յայտնուած էին եւ ո՛չ թէ երիտասարդուհիի կերպարանով: Այս իրողութիւնը ապացոյց մըն է Սողոմացիներուն անոնց միասեռական ըլլալուն:

2) Մեր ուշադրութենէն պէտք է վրիպի որ Ղովտ առաջարկեց իր երկու կոյս աղջիկները յանձնել անոնց եւ անոնք մերժեցին: Ինչո՞ւ պիտի մերժէին եթէ միասեռական չէին: Սողոմի երիտասարդները Ղովտի աղջիկներով չէին հետաքրքրուած, այլ հետաքրքրուած էին իրենց նման երիտասարդներով. ասիկա անոնց միասեռական ըլլալու փաստ մը չէ՞:

Անոնք որոնք չեն ուզեր Սողոմացիներուն եւ Գոմորացիներուն կործանումը վերագրել անոնց միասեռականութեան մեղքին, անոնք կ'ըսեն, թէ՛ *«որ գիտնանք զանոնք»* բառերը, կը նշանակեն *«որ ծանօթանանք անոնց»* կամ *«որ հիւրասիրենք զանոնք»*:

Միասեռականութեան գաղափարը պաշտպանողները կը հաստատեն թէ անցեալին հիւրասիրութիւնը ամէն մէկ մարդու պարտականութիւնն էր, եւ ուստի, մարդիկ պարտաւոր էին մօտենալ իրենց քաղաքը մտնող մարդոց, ծանօթանալ անոնց հետ եւ հիւրասիրել զանոնք: Բնագիրը սակայն, որեւէ ձեւով ցոյց չի տար եւ չ'օգնէր մեզի ըսելու թէ Սողոմացիները Ղովտին տունը եկան, անոր հիւրերուն հետ ծանօթանալու եւ զանոնք հիւրասիրելու:

Հրեշտակները ինչո՞ւ կուրուքեամբ պիտի գարնէին Սողոմացիներուն, եթէ երբեք անոնք իսկապէս իրենց հետ ծանօթանալու եւ զիրենք հիւրասիրելու եկած էին: Ինչո՞ւ Ղովտ անոնց պիտի ըսէր.

«*Կ'աղաչեմ՝ ձեզի, չարութիւն մի՛ ընէ՛ք*» (ԾՆ 19.7) եթէ երբեք անոնց նպատակը բարին էր: Կամ ինչո՞ւ տան դուռը կոտրելու պիտի մօտենային եթէ երբեք բարի ու հիւրասէր մարդիկ էին: Մէկու մը տունին դուռը կոտրելով անոր հիւրին հետ ծանօթանալ կ'ըլլա՞յ: Մարդու վրայ յարձակելով հիւրասիրութիւն կ'ըլլա՞յ:

Եւ դեռ, եթէ Սողոմոնացիներն ու Գոմորացիները հիւրասէր մարդիկ էին՝ Աստուած ինչո՞ւ պիտի կործանէր անոնց բաղաձայնները: Ինչո՞ւ Ղովտ անոնց արգելք պիտի կենար եթէ երբեք անոնք Ղովտին եկած էին իրենց հիւրասիրութեան պարտականութիւնը կատարելու համար: Եւ եթէ իսկապէս իրենց հիւրասիրութեան պարտականութիւնը կատարելու համար եկած էին եւ Ղովտ արգիլեց, անոնց փոխարէն Ղովտ ինք չէ՞ր որ պէտք է պատժուէր, անոնց պարտականութեան կատարման արգելք եղած ըլլալուն համար:

ԾՆ 19.23-ին մէջ կը կարդանք. «*Սողոմի ու Գոմորի վրայ ծծումք ու կրակ տեղաց Տիրոջ կողմէ՛ երկինքէն*»: Սողոմի ու Գոմորի կործանումն ու հրկիզումը մեծագոյն փաստն է որ Աստուած կատաղօրէն դէմ է միասեռականութեան եւ միասեռականներուն: Ան սկիզբէն արու եւ էգ ստեղծեց մարդկային ցեղը (ԾՆ 1.27): Ան չստեղծեց արու եւ արու եւ ո՛չ ալ էգ եւ էգ, այլ՝ արու եւ էգ:

Կը կարծեմ որ Ղովտին առաջարկը իր երկու կոյս աղջիկները Սողոմոնացիներուն յանձնելու, կոչ մըն էր անոնց, վերականգնելու Աստուծոյ օրէնքը՝ արու եւ էգի սեռային յարաբերութեան օրէնքը, այլապէս, իր աղջիկներուն փոխարէն, ան ինքզինք կրնար յանձնել անոնց:

Պօղոս առաքեալ ինք եւս կ'արտայայտուի միասեռականութեան դէմ եւ գայն կը կոչէ «*խայտառակ գործ*»: Ան կ'ըսէ. «*Անոնց էգերը իրենց բնական կարիքները հակաբնական կարիքներու հետ փոխանակեցին: Նոյնպէս ալ արունները, կիներու հետ բնական յարաբերութիւնը ձգած՝ հակաբնական ախորժակներով իրարու ցանկացին. արունները արուններու հետ խայտառակութիւն կը գործէին, եւ իրենց մոլորութեան արժանի հատուցումը կը ստանային Աստուծմէ*» (Հո 1.26-27):

Յուդա եւս իր նամակին մէջ խօսելով Սողոմի եւ Գոմորի բարոյապէս ինկած կեանքին մասին՝ կ'ըսէ. «*Յիշեցէ՛ք նաեւ Սողոմն ու Գոմորը եւ շրջակայ բաղաձայնները, որոնց բնակիչները նոյնպէս Աստուծոյ անհնազանդ գտնուեցան եւ անբնական կիրքերու եւ պոռնկութեան անձնատուր եղան, եւ հիմա յաւիտենական կրակի դատապարտութիւնը կը կրեն՝ իբրեւ օրինակ բոլորին*» (Յդ 7): Կարդացէ՛ք մեկնութեան որեւէ գիրք եւ պիտի տեսնէ՛ք որ «*անբնական կիրքերու... անձնատուր եղան*» իսօքը կը կապուի Սողոմոնացիներուն եւ Գոմորացիներուն միասեռական կեանքին: Պետրոս առաքեալ նաեւ ակնարկութիւն կ'ընէ Սողոմոնացիներու եւ Գոմորացիներու բաղաձայններուն ամբողջական մոխրացումին եւ անոնց մոխրացումը կը վերագրէ «*անոնց անբարոյ եւ անառակ*» կենցաղին (Բ.Պտ 2.6-7):

34.- Անարդարութիւն չէ՞ մեր կամքէն անկախ ժառանգել Ադամին մեղքը:

Ճիշդ է որ մեր կամքէն անկախ եղանք ժառանգորդները Ադամական մեղքին, բայց չմոռնանք, որ մեր կամքէն անկախ նաեւ ժառանգորդները եղանք յաւիտենական կեանքին: Արդեօ՞ք անարդար է Քրիստոս մեր կամքէն անկախ մեզ փրկած ըլլալուն համար: Ըսէ՛ք ինծի, մեզմէ ո՞վ խնդրեց Աստուծմէ որ իր Որդին աշխարհ դրկէր որպէսզի անոր արիւնով մեզ իրեն հետ հաշտեցնէր (Բ.Կր 6.18):

Եթէ Ադամական մեղքը ժառանգելն ու անկէ ձերբազատուիլը մեր կամքէն անկախ եղաւ, այդ պարագային ո՞ւր մնաց անարդարութիւնը: Պօղոս առաքեալն ալ նոյն բանը չի՞ հաստատեր երբ կ'ըսէ. *«Եթէ նշմարիտ է որ մէկուն յանցանքով բոլորը մեռան, շատ աւելի նշմարիտ է՝ որ Աստուած միակ մարդու մը՝ Յիսուս Քրիստոսի շնորհիւ իր շնորհքն ու պարգեւը առատացուց բոլորին վրայ»* (Հռ 5.15): Մեզմէ ո՛չ ոք պէտք է յանդգնութիւնը ունենայ դատապարտելու Ադամը կամ Եւան:

Քանի՞ տեսակ մեղքեր ժառանգեցինք Ադամէն: Արդեօք չե՞նք գործած եւ չե՞նք գործեր այնպիսի մեղքեր որ Ադամ եւ Եւա բնա՛ւ չգործեցին եւ իրենց միտքէն ալ չանցաւ: Մարդ արարածը ո՛չ միայն Ադամին եւ Եւային միտքէն չանցնող մեղքեր կը գործէ, այլ նաեւ՝ Աստուծոյ միտքէն չանցնող մեղքեր: Երբ Յուդայի բնակիչները ենովմի ձորին մէջ կ'այրէին իրենց տղաներն ու աղջիկները, Աստուած խօսելով այս երեւոյթին մասին ըսաւ. ես նման բան *«անոնց չհրամայեցի ու միտքէս ալ անցած չէր»* (Եր 7.31):

Մեզմէ ոեւէ մէկը աւելի արդար չէ քան Ադամն ու Եւան: Քրիստոս այս մէկը յստակ դարձուց երբ ըսաւ. *«Ի՞նչ կը մտածէ՛ք այն տասներուքը մարդոց մասին, որոնց վրայ ինկաւ աշտարակը Սելովամի մէջ եւ սպաննեց զանոնք: Անոնք աւելի՞ յանցաւոր էին քան Երուսաղէմի բոլոր բնակիչները: Ո՛չ: Կ'ըսեմ ձեզի, որ եթէ չապաշխարէ՛ք բոլորդ ալ նոյնպէս պիտի կորսուիք»* (Ղկ 13.4-5): Այս համարը մեզի չ'ըսեր թէ Ադամ եւ Եւա երբեք մեզմէ աւելի յանցաւոր չէին եւ չեն: Մեզմէ ո՛չ ոք պիտի դատապարտուի Ադամին եւ Եւային գործած մեղքին կամ մեղքերուն համար: Մեր գործած մեղքերը բաւարար են մեզ դատապարտութեան ենթարկելու եթէ երբեք չապաշխարենք:

Աստուած մարդուն շնորհած է ազատ կամք (Բ.Օր 30.15, 19): Հրէշ մը կամ հրեշտակ մը ըլլալը մարդուն ազատ կամքին թողուած է: Մարդը չի՛ նմանիր բոյսի մը որ գերծ է իր անման ուղղութիւնն ու չափը որոշելու կարողութենէն: Մարդը ի՛նքն է որ կ'որոշէ իր կեանքին ուղղութիւնը: Ի՛նքն է որ կ'որոշէ ընդունիլ Քրիստոսը թէ ոչ: Ան իր յաւիտենական դժբախտութեան համար ո՛չ Ադամն ու Եւան կրնայ մեղադրել, ո՛չ իր ժամանակակից մարդը, եւ ո՛չ ալ զԱստուած: Փոխանակ մեղադրելու

զԱստուած Ադամին մեղքը ժառանգելուդ համար, շնորհակալ եղի՛ր անոր Քրիստոսով քեզի շնորհուած արդարութեան եւ փրկութեան համար:

35.– Աստուած կը փորձէ՞ մարդը:

Աստուածաշունչը բազմաթիւ անգամներ կը հաստատէ թէ Աստուած կը փորձէ մարդը (Ել 16.4, Բ.Օր 8.16, Ա.Մն 29.17, Յոբ 7.18, Եր 17.10) եւայլն, ուստի, սխալ է ըսել թէ Աստուած չի փորձեր մարդը, բայց պէտք է նշել թէ ի՞նչ կը հասկնանք *«Աստուած կը փորձէ մարդը»* ըսելով:

Երբ կ'ըսենք *«Աստուած կը փորձէ մեզ»*, այդ չի նշանակեր թէ ինք անձամբ կու գայ մեզ փորձելու, այլ կը նշանակէ թէ ան թոյլ կու տայ որ փորձի ենթարկուինք: Կարելորութեամբ պէտք է նկատի առնել, որ առանց Աստուծոյ թոյլտուութեան Սատանան երբեք չի կրնար փորձի ենթարկել Աստուծոյ զաւակները:

Քանի որ միայն Աստուծոյ թոյլտուութեամբ Սատանան կրնայ մեզ փորձել, հետեւաբար, հանգիստ ըլլանք եւ չխոռովինք, այն քաջ վստահութեամբ, որ Աստուած երբեք թոյլ պիտի չտայ որ հանդիպինք այնպիսի՝ փորձութիւններու որոնք մեր կարողութենէն վեր են, եւ որոնք կրնան մեզ կործանումի ու կորուստի առաջնորդել (Ա.Կր 10.13):

Աստուծոյ նման Սատանան ի՛նք եւս կը փորձէ մարդը, բայց անոնք հիմնովին իրարմէ տարբեր նպատակներ կը հետապնդեն: Աստուած կը փորձէ մեզ՝ նպատակ ունենալով մեր մէջ իր Որդիին պատկերը վերականգնել, իսկ Սատանան կը փորձէ մեզ՝ նպատակ ունենալով մեզ կործանել: Աստուած մեզ կը փորձէ բայց իր նպատակը մեզ դժբախտացնելը չէ, այլ յաւիտենական դժբախտութենէն ազատագրելն է:

Աստուած երբեք թոյլ չի տար որ ենթարկուինք այնպիսի՝ փորձութեան մը որմէ մեզի համար քաղցի քարի բան չունի: Ան կը փորձէ մեզ՝ յետոյ բարիք ընելու համար մեզի: Մովսէս շատ գեղեցիկ կերպով կը հաստատէ այս մէկը ըսելով. *«Անպատիւն մէջ ինչ հայրերուդ չնանչցած մանանայովը քեզ կերակրեց, որպէսզի քեզ խոնարհեցնէ ու փորձէ եւ վերջը քեզի բարիք ընէ»* (Բ.Օր 8.16): Ուշագրաւ են վերջին բառերը. *«Փորձէ եւ վերջը քեզի բարիք ընէ»*: Աստուած չի փորձեր առանց մեզի համար բարի նպատակ ունենալու:

Ոմանք հիմնուելով Յկ 1.13-ին վրայ, կ'ըսեն որ Աստուած չի փորձեր մարդը: Զգո՛յճ ըլլանք մեր բացատրութեանց մէջ: Ուշադրութեամբ կարդանք թէ ինչ կ'ըսէ առաքեալը. *«Փորձութեան մէջ եղող ոեւէ մէկը թող չըսէ՛ թէ Աստուած է որ զինք կը փորձէ, որովհետեւ Աստուած մասնակից չէ փորձութիւններուն որոնք չարէն կու գան, ո՛չ ալ ինք մարդիկը փորձութեան կ'ենթարկէ»* (Յկ 1.13): Առաքեալը չարաբնոյթ եւ կործանարար փորձութեանց մասին է որ կը խօսի այստեղ եւ ո՛չ թէ պատահող որեւէ փորձութեան մասին:

Յակորոս առաքեալ յստակօրէն կը բացատրէ թէ այն փորձութիւնները *«որոնք չարէն կու գան»*, անոնք չեն կրնար Աստուծոյ կողմէ եկած սեպուիլ: Յկ 1.3-ին մէջ "փորձութիւն" բառին համար գործածուած Յունարէն բառը տարբեր է 1.13-ին մէջ գործածուած Յունարէն բառէն, որովհետեւ անոնք երկու տեսակ փորձութիւններու մասին է որ կը խօսին: Յկ 1.3-ին մէջ առաքեալը կը խօսի այնպիսի փորձութիւններու մասին՝ որոնց կը հանդիպինք Աստուծոյ թոյլտուութեամբ, եւ որոնց նպատակը համբերութիւն եւ կատարելութիւն ձեռն ազգելն է. իսկ 1.13-ին մէջ առաքեալը կը խօսի այնպիսի փորձութիւններու մասին՝ որոնք մեզ կը մղեն չարիք գործելու:

Յկ 1.3-ի եւ 1.13-ի համեմատութենէն կը ստրվինք այն՝ որ Աստուած երբեք չ'ենթարկեր մարդիկը այնպիսի փորձութիւններու՝ որոնք չարիքի պատճառ պիտի դառնան: Ան չի մղեր մարդիկը չարիք գործելու: Այս իմաստով հետեւաբար, չարիք գործող ոեւէ մարդ իրաւունք չունի ըսելու թէ Աստուած է որ զինք կը փորձէ, որովհետեւ *«Աստուած մասնակից չէ փորձութիւններուն որոնք չարէն կու գան»*:

Մեզ գործելը փորձութիւն մըն է: Սատանան ի՛նքն է որ մեզ նման փորձութեան կ'ենթարկէ եւ ո՛չ թէ Աստուած: Սատանան մեզ գործելու մղեց Ադամը (Ծն 3.1-5), Կայէնը (Ծն 4.7), Դաւիթը (Ա.Մն 21.1), Պետրոս առաքեալը (Ղկ 22.31), Յուդա Իսկարիոտացին (Ղկ 22.3), եւ շատ մը ուրիշներ: Ան նոյնիսկ փորձեց մեզ գործելու մղել Քրիստոսը (Մտ 4.1-11): Աստուած սակայն երբեք մեզ չ'առաջնորդեր այնպիսի փորձութեան մը որուն արդիւնքը պիտի ըլլայ մեղանչում եւ հոգեւոր մահ: Աստուած կ'արտօնէ միայն այնպիսի փորձութիւններ՝ որոնց նպատակը մեր հաւատքը զօրացնելն ու մեր սէրը խորացնելն է հանդէպ Յիսուսի:

Մենք իրաւունք չունինք այպանելու զԱստուած այն չարիքներուն համար որոնց կը հանդիպինք մեր ազատ կամեցողութեան իբրեւ հետեւանք: Դժբախտաբար մարդուն համար շատ սովորական բան եղած է զԱստուած մեղադրել իր գործած սխալներուն եւ մեղքերուն համար: Ատիկա սկսաւ նոյնիմէն Ադամէն: Ադամ զԱստուած մեղադրած եղաւ երբ ըսաւ. *«Այն կիներ որ ինձի հետ ըլլալու տուիր, ա՛ն ինձի տուաւ ծառէն ու ես կերայ»* (Ծն 3.12): Աստուած Ադամին ազատ կամք շնորհած եղաւ երբ անոր առջեւ դրաւ երկու տեսակ «ծառ» (Ծն 2.9): Պէ՞տք է մեղադրենք զԱստուած մեզի ազատ կամք շնորհած ըլլալուն համար: ԶԱստուած մեղադրելու փորձութիւնը Սատանայէն չէ՞: Կարելի՞ է պատկերացնել որ Աստուած մեզ զինք մեղադրելու փորձութեան ենթարկէ:

36.– Խաչ համբուրելը կամ մեր վիզէն կախելը սիսա՞լ է:

Ո՛չ, սիսալ չէ: Երբ իսաչապաշտութիւն կը փարոզենք փայտապաշտութիւն կամ կոպաշտութիւն չէ որ փարոզած կ'ըլլանք: Աւետարանն անգամ կը ստրվեցնէ ծառը պահել եթէ երբեք պտղաբեր է,

իսկ եթէ պողաբեր չէ՝ գայն արմատախիլ ընել (Ղկ 13.7): Քրիստոսի խաչը ծառ մըն էր որուն պտուղը նոյնիմֆն Քրիստոս էր: Քանի որ խաչը պողաբեր ծառ մըն է, ինչո՞ւ գանձիկա արմատախիլ ընել մեր կեանքներէն:

Իրարու հետ պէտք չէ շփոթել նիւթն ու հիւթը, պատկերն ու պատկերուածը: Նիւթը խաչի փայտն է, իսկ հիւթը՝ խաչեալը: Պատկերը խաչեալի նկարն է, իսկ պատկերուածը՝ նոյնիմֆն խաչեալը: Մենք խաչին նիւթը չէ որ կը պաշտենք, այլ խաչին հիւթը, այսինքն՝ խաչեալ Քրիստոսը: Պատկերը չէ որ կը պատուենք եւ կը համբուրենք, այլ պատկերով պատկերուածը՝ Քրիստոս:

Երբ մէկը իր մօրը պատկերը կամ նկարը համբուրէ, արդեօք թո՞ւղթն է որ համբուրած կ'ըլլայ, թէ՛ թուղթով պատկերուածը. յստակ է որ թուղթով պատկերուածը: Մենք նաեւ, հետեւաբար, խաչեալին խաչը համբուրելով՝ խաչեալն է որ համբուրած կ'ըլլանք եւ ո՛չ թէ երկաթի կամ փայտի կտորը:

Տակաւին, կան ուրիշներ որոնք ո՛չ միայն խաչը համբուրելը սխալ կը նկատեն, այլեւ կը մերժեն գայն մեր վիզէն կամ մեր տան պատէն կախելու գաղափարը: Օր մը մէկը ինծի ըսաւ. *«Եթէ երբեք մէկը գէնճով սպաննէ՞ք ու սիրելիներէդ մէկը, դուն գէնճը առնելով վիզէդ կամ տանդ պատէն կը կախե՞ս, կամ այդ գէնճը պաշտամունքի առարկայ կը դարձնե՞ս»*: Պատասխանեցի իրեն եւ ըսի. *«Բարեկամ, դուն կը մոռնաս որ Քրիստոս խաչով չսպաննուեցաւ, այլ՝ սպաննեց: Մենք խաչին մէջ Քրիստոսի պարտութիւնը կամ սպաննութիւնը չէ որ կը տեսնենք, այլ անոր յաղթանակը: Խաչով Սատանան է որ սպաննուեցաւ եւ ո՛չ թէ Քրիստոս: Հետեւաբար, ինչո՞ւ ինծի հետ չկրեմ խաչը որ Փրկիչիս յաղթութեան նշանն է, եւ թշնամիիս պարտութեան նշանը»*:

Եթէ երբեք *«խաչ պէտք չէ կրել որովհետեւ ատով Քրիստոսն է որ մեռաւ»*, արդեօք այս կը նշանակէ որ եթէ մեր հարազատներէն մին ինքնաշարժի արկածով մահանայ՝ այլեւս ինքնաշարժ պէտք չէ գործածենք: Կամ եթէ մեր սիրելիներէն մէկը թաց գետինի վրայ կոխէ եւ իյնայ եւ գլուխը կոտրի եւ մահանայ՝ արդեօք այդ կը նշանակէ որ այլեւս մենք ջուր պէտք չէ խմենք կամ գործածենք:

Օր մը Ամերիկեան թերթ մը կը գրէր թէ փոքրիկ մը շնչահեղձ եղած էր քանի որ անոր կոկորդին մէջ կոնակ մը մնացած էր: Արդեօք այս կը նշանակէ որ այդ փոքրիկին հայրն ու մայրը եւ միւս հարազատները այլեւս կոնակ ունեցող հագուստ պէտք չէ հագնին:

Եթէ երբեք անչափ կարեւորութիւն չի ներկայացնէր խաչը, ինչպէ՞ս կրնայ պատահիլ որ երեւի երկինքի մէջ՝ նախքան Քրիստոսի երկրորդ գալուստը (Մտ 24.30): Քանի որ երկինքի մէջ պիտի տեսնուի եւ ծածանի, ինչո՞ւ թոյլ չտանք որ տեսնուի եւ ծածանի նաեւ մեր կուրծքերուն վրայ, մեր տուններուն պատերուն վրայ, եկեղեցիներուն գմբէթներուն վրայ, աղօթարահներուն մէջ, եւ ամէն տեղ ուր խաչեալին անունը կ'արտասանուի:

Յիշեցէ՛ք նաեւ առաքեալին նշանաւոր խօսքը. «Քա՛ւ լիցի որ մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի խաչէն զատ ուրիշ բանով պարծենամ: Այդ խաչին միջոցաւ աշխարհը այլեւս մեռած է ինծի համար, ինչպէս ես մեռած եմ աշխարհին համար» (Գղ 6.14): Այո՛ խաչով աշխարհն է որ մեռած է եւ ո՛չ թէ Յիսուս Քրիստոս: Ահա թէ ինչո՛ւ առաքեալը կը պարծենար խաչով: Եթէ առաքեալը կը պարծենար խաչով՝ դուն եւ ես ինչո՞ւ չպարծենանք:

Ըսել չեմ ուզեր թէ խաչով պարծած ըլլալու համար պայման է որ զայն կախենք մեր վիզերէն, պատերէն եւ ուրիշ տեղեր: Ո՛չ խաչ կրելը փաստ մըն է որ մենք Աստուծոյ զաւակներն ենք եւ ո՛չ ալ խաչ չկրելը: Հետեւաբար, ո՛չ խաչ կրողը թող մեղադրէ չկրողը եւ ո՛չ ալ խաչ չկրողը մեղադրէ կրողը: Մարդուն սիրտը Աստուած ի՛նքն է որ կը քննէ եւ գիտէ:

Եթէ վիզէդ կախուած խաչ ունենաս՝ սխալ չէ, իսկ եթէ չունենաս՝ դարձեալ սխալ չէ: Ուրեմն, այս նիւթին վերաբերեալ վիճիլը՝ աւելորդ է:

37.– Ինչո՞ւ աղօթեմք երբ Աստուած ամենագէտ ըլլալով կը ցանցնայ մեզ եւ գիտէ թէ ի՛նչ բաներու կարիքը ունինք:

Ամփոփ կերպով ինը պատճառներ յիշեմ թէ ինչո՛ւ պէտք է աղօթել հակառակ որ Աստուած ամենագէտ է:

1) Նախ ըսեմ որ զԱստուած սիրող մարդը այսպիսի հարցում չի հարցնէր: Աղօթելը՝ Աստուծոյ հետ ժամանակ անցնել է: Ինչպէս մէկը իր սիրած անձին հետ կ'ուզէ ժամանակ անցնել, այնպէս ալ, ան որ զԱստուած կը սիրէ՝ պէտք է աղօթով անոր հետ ժամանակ անցնէ: Աղօթելը՝ Աստուծոյ հետ խօսիլ է: Մեզմէ ո՞վ է այն անձը որ չ'ուզեր խօսիլ իր սիրած մարդոց հետ: Ինչպէս մեզի համար հաճոյք է խօսիլ մեր սիրած անձերուն հետ, այնպէս ալ, պէտք է մեզի համար հաճոյք ըլլայ աղօթով խօսիլ Աստուծոյ հետ:

2) Մենք կ'աղօթենք միշդ անոր համար որ Աստուած ամենագէտ է եւ կը փառաբանենք իր ամենագիտութիւնը: Կ'աղօթենք եւ շնորհակալութիւն կը յայտնենք իրեն , անոր համար որ գիտէ թէ ի՛նչ բանի կարիքը ունինք, գիտէ թէ ի՛նչ բաներէ ձերբազատիլ կ'ուզենք եւ չենք կրնար, գիտէ թէ ի՛նչ են մեր պակասութիւնները, մոլութիւնները, առաւելութիւնները, փափաքներն ու երազները: Պէտք չէ՞ աղօթենք եւ խնդրենք Աստուծմէ որ օգնէ մեզի ձերբազատելու մեր տկարութիւններէն ու մոլութիւններէն: Միթէ առանց աղօթքի կրնա՞նք ձերբազատիլ անոնցմէ:

3) Պէտք չէ՞ աղօթենք եւ ներում կը խնդրենք մեր այն մեղքերուն համար որ գործեցինք իր ամենագիտութեան դէմ: Ինչպէս ինքնիր հօրը աչքերուն դիմաց չարիք գործողը նախատած կ'ըլլայ իր հայրը, այնպէս ալ ամէն մեղք որ կը գործենք Աստուծոյ աչքին դիմաց՝ նախատինք է Աստուծոյ: Իսկ կա՞յ մեղք մը որ Աստուծոյ աչքին դիմաց չէ որ կը

գործենք: Մեզմէ ո՞վ ինքզինք անարգուած պիտի չզգար եթէ երբեք իր ծառաներէն մին անհնազանդութեան մե՛ղք գործէր իր ներկայութեան:

4) Աստուծոյ ամենագիտութիւնը պատրուակ չծառայեցնենք աղօթքի կեանքէն հեռու մնալու համար: Աստուած ամենագէտ է այո՛, բայց ան երբեք օգնութեան չի հասնիր եթէ չխնդրենք իր օգնութիւնը: Ինչպէս բժիշկ մը կրնայ մեր հիւանդութեան մասնագէտը ըլլալ, եւ սակայն, երբեք չենք բուժուիր եթէ չերթանք անոր եւ չյայտնենք մեր հիւանդութիւնը, նոյնպէս ալ Աստուած գիտէ մեր տկարութիւնները, բայց չ'ազատեր մեզ անոնցմէ եթէ չխոստովանինք զանոնք իբրեւ տկարութիւններ եւ չխնդրենք ձերբազատիլ անոնցմէ:

5) Մենք գիտենք եթէ երբեք կը փանջնանք զԱստուած թէ ոչ, գիտենք Աստուծոյ մասին մեր խորհածը, գիտենք թէ ի՛նչ աչքով կը նայինք Աստուծոյ, բայց չենք գիտեր թէ Աստուած ի՛նք ինչ կը խորհի մեր մասին, չենք գիտեր անոր պատրաստած ծրագիրը մեզի համար, յաճախ կ'անգիտանանք մանաւանդ իր կամքը, իր պահանջածը մեզմէ, եւ ահա այս բոլորը չգիտնալը մեզ աղօթքի պէտք չէ՞ մղէ: Աղօթքով չէ՞ որ կը գիտնանք Աստուծոյ կամքը: Աղօթքով չէ՞ որ կ'իմանանք Աստուծոյ պահանջածը մեզմէ:

6) Մենք չենք գիտեր թէ ի՛նչ փորձութիւններ ու պատահարներ կը սպասեն մեզի, հետեւաբար, պէտք չէ՞ աղօթենք որ Աստուած հեռո՛ւ պահէ մեզ կործանիչ փորձանքներէ: Հաւատքով մատուցուած աղօթքը չէ՞ որ մեզ ամուր կը պահէ Սատանայական յարձակումներու դիմաց: Աստուած ամենագէտ է: Ան գիտէ թէ ի՛նչ տեսակ փորձութիւններու պիտի հանդիպինք, մենք սակայն չենք գիտեր: Մեզի պատահելիք փորձութեանց նկատմամբ մեր անգիտութիւնը՝ մեզ աղօթքի պէտք չէ՞ մղէ:

7) Սիրելի՛ ընթերցող, մի՛ առարկեր թէ Աստուած ամէն բան գիտէ եւ հետեւաբար պէտք չկայ աղօթելու: Յիշէ որ ինչպէս մայր մը կրնայ գիտնալ թէ իր զաւակը ի՛նչ բանի կարիք ունի, բայց ատիկա պատճառ մը չէ որ զաւակը չխնդրէ անկէ ինչ բանի կարիք որ կը զգայ, այնպէս ալ Աստուած, ամենագէտ ըլլալով գիտէ թէ ի՛նչ բաներու պէտք ունինք, բայց այդ չի նշանակեր թէ պէտք չէ խնդրենք անկէ: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Միշտ ձեր աղօթքներուն եւ աղաչանքներուն մէջ գոհունակ սիրտով Աստուծմէ խնդրեցէ՛ք ինչ բանի կարիք որ կը զգաք»* (Փլպ 4.6): Աստուած ամենագէտ ըլլալով քաջատեղեակ է մեր կարիքներուն այո՛, բայց իր ակնկալութիւնն է որ աղօթքով զանոնք դնենք իր առջեւ:

8) Քրիստոնեայ մարդը կարիքը ունի աստուածապարգեւ իմաստութեան որպէսզի կարենայ իր քրիստոնէական կեանքը ապրիլ իմաստութեամբ: Ուստի, պէտք չէ՞ իմաստութիւն խնդրել Աստուծմէ: Պէ՞տք է մտածել եւ ըսել. *«Աստուած գիտէ թէ ես իմաստութեան պէտք ունիմ, հետեւաբար, կարիք չեմ զգար իմաստութիւն խնդրելու անկէ»*: Առաքելական հրահա՛նգ է իմաստութիւն խնդրել Աստուծմէ: Յակոբոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Եթէ ձեզմէ մէկը կը զգայ թէ անհրաժեշտ*

իմաստութիւնը չունի, թող խնդրէ Աստուծմէ, որ բոլորին կու տայ առատօրէն եւ սիրայօժար կերպով, եւ Աստուած պիտի տայ» (Յկ 1.5):

9) Աստուած գիտէ որ մենք կոչուած ենք սրբութեան կեանք մը ապրելու, բայց կարելի՞ քան է ապրիլ սուրբ կեանք մը առանց աղօթքի: Ան գիտէ ո՛ր մենք կ'ուզենք ատել մեղքը, բայց կրնա՞նք ատել մեղքը առանց աղօթելու եւ խնդրելու Աստուծմէ որ օգնէ մեզի ատելու մեղքը: Բոլորս կը փափաքինք սիրել Յիսուս Քրիստոսը մեր ամբողջ սրտով, բայց ո՞վ կրնայ սիրել Յիսուսը առանց աղօթքի: Յարատեւ ու ջերմ աղօթքը չէ՞ որ մեր սէրը կը բորբոքէ Յիսուսի եւ մեր նմաններուն հանդէպ:

38.– Յոտնկա՞յս պէտք է աղօթել, թէ՛ ծնրադիր, գետին փոռուած, թէ՛ նստած:

Հաւանաբար անկարելոր թուի անդրադառնալ *«ի՞նչ դիրքի մէջ պէտք է ըլլայ աղօթքի պահուն»* հարցին շուրջ: Խորքին մէջ սակայն, թէեւ անկարելոր հարց մը չէ, բայց ալ շատ կարելոր հարց մը չէ: Այս հարցին վերաբերեալ մեր անդրադառնալուն պատճառը այն է, որ ոմանց մօտ կը գտնենք այն համոզումը, թէ՛ աղօթքը մի՛շտ ծնրադիր պէտք է մատուցուի:

Երբ ակնարկ մը նետենք Աստուածաշունչ մատեանին վրայ, կը տեսնենք որ աղօթքները միշտ ալ ծնրադիր չեն մատուցուած: Հոն կը կարդանք յոտնկայս կատարուած աղօթքներու մասին: Օրինակ, Գ.ԹԳ 8.22-ին մէջ կը կարդանք. *«Սողոմոն Տիրոջը սեղանին առջեւ Իսրայէլի բոլոր ժողովուրդին առջեւ կայնելով՝ ձեռքերը դէպի երկինք տարածեց ու ըսաւ...»*: Փարիսեցիներ եւ մաքսաւորը նաեւ ոտքի կեցած աղօթեցին (Ղկ 18.11, 13): Ղեւտացիները *«ամէն առտու ու իրիկուն Տէրը օրհնելու ու գովելու համար ոտքի»* կը կայնէին (Ա.Մն 23.30): Աննայի համար կ'ըսուի. *«Աննա Սելովի մէջ ուտելէն ու խմելէն ետքը ոտքի ելաւ... եւ տրտմալից հոգիով Տիրոջը առջեւ աղօթք ըրաւ...»* (Ա.ԹԳ 1.9-10):

Աստուածաշունչին մէջ կը կարդանք ծնրադիր կերպով մատուցուած աղօթքներու մասին նաեւ: Դանիէլի վերաբերեալ կ'ըսուի. *«Օրը երեք անգամ ծունկի վրայ գալով կ'աղօթէր...»* (Դն 6.10): Յիսուս ի՛նքն ալ *«ծունկի եկաւ եւ աղօթեց...»* (Ղկ 22.41): Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Ծունկի կու գամ մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի Հօրը առջեւ...»* (Եփ 3.14):

Աստուածաշունչը կը պարզէ որ երբեմն ալ *«երեսին վրայ գետին փոռելով»* կարելի է աղօթել: *«Երեսին վրայ գետին փոռելով»* աղօթելը կրնայ երկու բանի արդիւնքը ըլլալ: *Առաջին*.– Խիստ ցաւ մը կամ մեծ տրտմութիւն մը կրնայ պատճառ ըլլալ որ աղօթենք *«երեսին վրայ գետին փոռելով»* ինչպէս էր պարագան Յիսուսի (Մտ 26.39), եւ *երկրորդ*.– Աստուծոյ երկրպագութիւն մատուցանելու համար ալ կարելի է գետին փոռիլ: Յյտ 11.16-ին մէջ կը կարդանք. *«Քսանչորս երեցները, որոնք*

իրենց գահերուն վրայ նստած էին Աստուծոյ դիմաց, իրենց երեսին վրայ գետին իյնալով՝ երկրպագեցին Աստուծոյ»:

Սիրելի՛ եղբայր եւ քոյր, երբ արտաքին ձեւերու կարեւորութիւն տանք՝ մեր ուշադրութենէն կրնայ վրիպիլ կարեւորն ու հիմնականը: Աստուծոյ համար կարեւորը ծնրադրելը, ոտքի կայնիլը կամ գետին փռուիլը չէ, այլ՝ սիրտով ու հոգիով աղօթելն է: Մէկը կրնայ անկողինին մէջ երկնցած ատեն, փողոցը քալած ժամանակ, գործի գացած կամ գործի մէջ եղած ատեն աղօթել: Այս բոլորին մէջ սխալ բան չկայ:

Աստուած աւելի կ'ուզէ որ մեր հոգիով իր առջեւ փռուինք քան մեր երեսներով: Ան կ'ուզէ սրտի խոնարհութիւն տեսնել մեր մօտ եւ ո՛չ թէ գլուխի կամ ծունկի խոնարհութիւն: Աստուծոյ համար կարեւորը աղօթքի ձեւը չէ, այլ աղօթքի եռանդն ու հոգին է:

39.- Ինչո՞ւ Սուրբ Հոգիին էջֆը հաւատացեալներուն վրայ «հրեղէն լեզուներու» կերպարանքով տեղի ունեցաւ եւ ոչ ուրիշ կերպարանքով:

Սուրբ Հոգիին էջֆը հաւատացեալներուն վրայ «հրեղէն լեզուներու» կերպարանքով տեղի ունեցաւ հետեւեալ վեց պատճառներով.–

1- Սուրբ Հոգիին էջֆը հրեղէն լեզուներու կերպարանքով անվիճելի կերպով կը հրապարակէ Աստուծոյ խօսքին անհերքելիութիւնն ու նշմարտացիութիւնը: Մարդկային լեզուն անկարող է հերքելու աստուածային լեզուն: Աստուծոյ խօսքը նշմարիտ է եւ նշմարտութեան առաջնորդող: Ինչպէս կրակը ոսկիին նշմարիտ կամ սուտ ըլլալը հանդէս կը բերէ, այնպէս ալ Աստուծոյ խօսքին կրակը, մարդուն վաւերական կամ կեղծաւոր ֆրիստոնեայ ըլլալը կը հրապարակէ:

2- Սուրբ Հոգիին էջֆը հրեղէն լեզուներու կերպարանքով որոշակիօրէն ցոյց կու տայ Աստուծոյ խօսքին անհակահաղթելիութիւնն ու անդիմադրելիութիւնը: Ո՛չ ոք կրնայ հակահաղթել կամ դէմ դնել Սուրբ Հոգիին միջոցաւ յայտնուած աստուածային նշմարտութիւններուն: Ղուկաս խօսելով սուրբ Ստեփանոս Սարկաւազին մասին՝ կ'ըսէ. «*Ձէին կրնար դէմ դնել անոր իմաստուն եւ Սուրբ Հոգիէն ներշնչուած խօսքերուն*» (Գրծ 6.10): Երբ Աստուած կը խօսի՝ Մարդուն կը մնայ պապանձիլ:

3- Սուրբ Հոգիին էջֆը հրեղէն լեզուներու կերպարանքով, Աստուծոյ խօսքին մաքրող ու սրբարար գործութիւնն է որ կը յայտնէ: Սուրբ Հոգին իր կրակէ էջֆով մաքրեց առաքեալները եւ զանոնք աշխարհին դրկեց, որպէսզի իրենց կարգին դառնան մաքրիչները աշխարհին: Աստուած կը հաստատէ թէ իր խօսքը կրակի պէս է եւ ապտաժը կոտրտող մուրեհի պէս (Եր 23.29):

Այո՛, Աստուծոյ խօսքը կրակ է: Կրակ մը՝ որ մեզ մաքրելով կը դարձնէ Յիսուսի նման: Կրակ մը՝ որ ո՛չ թէ կը փնացնէ, այլ յաւիտենական փնացումէն կ'ազատէ: Աստուծոյ խօսքը կարող է սրբել

մեր յարաբերութիւնները աշխարհին հետ: Աստուծոյ խօսքին յարատեւ ընթերցումը, մանաւանդ երբ անոր ընկերանայ աղօթք ու խոկում, մեզ կ'առաջնորդէ հոգեւոր աճումի, բիւրեղացումի եւ վերելքի:

4- Սուրբ Հոգիին էջֆը լեզուներու կերպարանֆով զանազան երկիրներէ եկած բոլոր հաւատացեալներուն վրայ, կը պարզէ որ Աստուծոյ խօսքը բոլորին ուղղուած է, Աւետարանին պատգամը բոլոր ազգերուն համար է: Այս իրողութիւնը աւելի բացորոշ կը դառնայ եթէ երբեք նկատի առնենք որ 16 տարբեր երկիրներէ եւ շրջաններէ եկած բարեպաշտ Հրեաներ, տեսան ու վկայեցին թէ առաքեալները իրենց *«ծննդավայր երկիրներու լեզուներով կը խօսին»* (Գրծ 2.8, 11):

Տարբեր-տարբեր լեզուներով խօսիլը ինքնին վկայութիւն մըն է որ փրկութեան Աւետարանը ամբողջ աշխարհի ժողովուրդներուն համար է: Տարբեր լեզուներով խօսիլը պէտք է շփոթել անծանօթ լեզուներով խօսելուն հետ: Տարբեր լեզուներով խօսիլը որոշ երկրի մը լեզուով խօսիլն է, իսկ անծանօթ լեզուներով խօսիլը՝ կը պատահի Սուրբ Հոգիին ներշնչումով՝ յափշտակութեան մէկ պահուն (Ա.Կր 12-14 գլուխներ):

5- Սուրբ Հոգիին էջֆը լեզուներու կերպարանֆով, կը բացայայտէ որ Սուրբ Հոգին ի՛նքն էր որ պիտի խօսէր աշակերտներուն եւ Քրիստոսի բոլոր հետեւորդներուն միջոցաւ: Քրիստոս ինքն իսկ խոստացաւ իր աշակերտներուն ըսելով. *«Երբ ձեզ դատելու տանին, մի՛ մտահոգուի՛ք թէ ի՛նչ պիտի ըսէ՛ք եւ ի՛նչպէս. որովհետեւ ինչ որ պիտի ըսէ՛ք՝ այդ ժամուն պիտի տրուի ձեզի, քանի խօսողը դուք պիտի չըլլա՛ք, այլ ձեր Հօրը Հոգին պիտի խօսի ձեր միջոցաւ»* (Մտ 10.19-20):

Եթէ մենք Աստուծոյ վկաներն ենք եւ եթէ Աստուծոյ մասին է որ պիտի վկայենք, պէտք է թոյլ տանք որ Աստուծոյ Հոգին ի՛նք խօսի մեր միջոցաւ: Երբ Աստուած ի՛նք ըլլայ վկայողը ինքնիր մասին, ինքնիր սիրոյն եւ գոհագործումին մասին՝ այն ատեն է որ մարդոց մօտ համոզում կը գոյանայ, հաւատք կ'արթնայ, փոփոխութիւն յառաջ կու գայ եւ նորոգութիւն կը սկսի: Մենք մեր սեփական զօրութեամբ, մեր խօսքի ցարտարութեամբ, երբեք չենք կրնար մարդիկը հաւատքի բերել: Մարդիկը հաւատքի բերողը՝ հաւատքի հիմնադիրը՝ Քրիստոս ի՛նքն է:

6- Սուրբ Հոգիին էջֆը հրեղէն լեզուներու կերպարանֆով, բացորոշապէս ցոյց կու տայ, որ Աստուծոյ խօսքը կարող է ներթափանցելու մարդուն սրտին ու հոգիին մինչեւ ամենամութան կիւնները: Աստուծոյ խօսքը այնպիսի՛ կրակ մըն է, որուն լոյսին դիմաց ո՛չ ոք կրնայ ծածկել իր ինքնութիւնը: Մեղքը կը դիմակազերծուի Աստուծոյ խօսքին լուսեղէն ներկայութեան առջեւ: Աստուծոյ խօսքին կրակը կը բոցկտայ ու կը փայլի մարդուն կեանքին մէջ, մինչեւ որ մարդը տեսնէ իր գործած մեղքերուն հեղձուցիչ մուրն ու խաւարը, եւ դարձի գայ Քրիստոսի: Աստուծոյ խօսքն է որ կը փարատէ մեղքին խաւարը եւ մեզ կ'առաջնորդէ լոյսի կեանք մը ապրելու:

Սիրելի՛ ընթերցող եղբայր եւ քույր, փորձառաքար վայելա՞ծ ես Սուրբ Հոգիին էջֆը վրադ հրեղէն լեզուներու կերպարանֆով, այլ խօսֆով՝ թոյլ տուա՞ծ ես որ Սուրբ Հոգին Աստուծոյ խօսֆին գօրութիւնն ու կրակը թափէ սրտիդ մէջ: Արտօնա՞ծ ես անոր քեզ լեցնելու Աստուծոյ խօսֆին իմաստութեամբ եւ արիութեամբ: Խնդրէ Աստուծմէ Սուրբ Հոգիին հրեղէն լեզուն, որպէսզի կարենաս դառնալ համարձակ վկան երկնֆին, կենդանի խօսնակը՝ կենդանարար Աստուծոյ:

40.– Եթէ Աստուած չարիք չ'ըներ, հապա ինչպէ՞ս պէտք է հասկնալ հետեւեալ խօսֆը. «*Միթէ քաղաքին մէջ չարիք մը կ'ըլլա՞յ եթէ Տէրը ըրած չըլլայ*» (Ամս 3.6):

Այստեղ ըսել ուզուածը այն է, որ որեւէ չարիք, որեւէ տեղ եւ որեւէ ատեն չի՛ կրնար պատահիլ առանց Աստուծոյ գիտութեան եւ թոյլտուութեան: Աստուած կը դադրի ամենագէտ Աստուած ըլլալէ եթէ երբեք չարիք մը կրնայ պատահիլ առանց իր գիտութեան:

Երբ կը հաստատենք որ պատահող չարագործութիւնները կամ չարիքները Աստուծոյ գիտութեամբ է որ տեղի կ'ունենան, ըսել չենք ուզեր, որ ի՛նքն է այդ չարիքը ընողը, կամ կամեցողը, կամ դրդողն ու հրահրողը: Աստուած պարգապէս պատահելիք չարիքը գիտցողն է եւ ո՛չ թէ այդ չարիքին ետին կանգնողը, կամ այդ չարիքը հովանաւորողը:

Չարիքները Աստուծոյ գիտութեամբ եւ թոյլտուութեամբ տեղի կ'ունենան բայց մարդոց կամեցողութեամբ: Աստուած միայն բարին կը կամենայ: Այստեղ «թոյլտուութեամբ» ըսելով, պէտք չէ հասկնալ՝ հրահանգով կամ հրամանով: Աստուած չարիք գործելու, ոնիր գործելու, մեղք գործելու հրահանգներ չ'արձակեր: Աստուած չի՛ մղեր մարդը չարիք գործելու, բայց եթէ մարդը ուզէ չարիք գործել՝ Աստուած չ'արգիլեր անոր, քանի որ ան ազատ կամֆով օժտած է մարդը: Ուրեմն, տեղի ունեցող չարիքը Աստուծոյ կամֆին կամ հրահանգին արդիւնքն է, այլ արդիւնքն է մարդուն ազատ կամեցողութեան:

Կարելոր է գիտնալ, որ Սատանան կամ ուրիշը ոչինչ կրնան ընել մեզի առանց Աստուծոյ թոյլտուութեան: Ասիկա գիտնալը ո՛չ միայն միսիթարական է, այլեւ կ'օգնէ մեզի փորձութեանց դիմաց չտրտնջալու, ընդհակառակը, Աստուծոյ դաստիարակչական նպատակը տեսնելու անոնց մէջ, եւ փառք ու գոհութիւն յայտնելու Աստուծոյ, այն քաջ վստահութեամբ որ Աստուած թոյլ պիտի չտայ մեր կարողութենէն աւելի փորձութիւնք, այլ՝ փորձութեան մէջ իսկ ցոյց պիտի տայ զայն յաղթահարելու միջոցը, որպէսզի կարենանք տոկալ (Ա.Կր 10.13):

Յոր շատ լաւ գիտէր որ իրեն պատահող չարիքները Աստուծոյ թոյլտուութեամբ է որ պատահեցան (Յոր 1.12, 2.6): Ահա թէ ինչո՛ւ երբ իր կինը թելադրեց Յորին հայհոյել Աստուծոյ եւ մեռնիլ՝ Յոր ըսաւ. «*Աստուծոյ ձեռքէն միայն բարի՞ք ընդունինք ու չարիք չընդունինք*»

(Յոր 2.10): Թեպետ չարիքը Սատանային ձեռնով էր որ տեղի ունեցաւ, բայց Յոր գանիկա Աստուծոյ ձեռնով եղած կը նկատէ, որովհետեւ, ան շատ լաւ գիտէր որ եթէ Աստուած չարութեան, Սատանան պիտի չկրնար չարիք հասցնել իրեն: Երբ Աստուած կ'արտօնէ որ չարիք մը պատահի, երեւութապէս ի'նք կը դառնայ այդ չարիքը «ընողը»:

Աստուած յոյսի խոստում մը տալով իր ժողովուրդին՝ կ'ըսէ. *«Անոնց բարիք ընելով՝ անոնց համար պիտի ուրախանամ»* (Եր 32.41 հմմտ Բ.Օր 30.9): Եթէ Աստուած չարիք կամեցող մը կամ ընող մը ըլլար, այս եւ նման համարներ մենք պէտք չէ գտնենք Աստուածաշունչին մէջ: Սա համարը յստակօրէն կ'ըսէ որ երբ Աստուած բարիք ընէ՝ կ'ուրախանայ, այսինքն՝ ան ուրախութեամբ կ'ընէ ամէն բարիք: Անոնք որոնք կը կարծեն որ Աստուած չարիք ընելով կ'ուրախանայ, արդեօք իրենց այս կարծիքը հաստատող համար մը կրնա՞ն ցոյց տալ Աստուածաշունչին մէջ:

41.– Աստուածաշունչին մէջ կը կարդանք. *«Այն օրերը երկրի մէջ հսկաներ կային»* (Մն 6.4): Որո՞նք էին այդ «հսկաները», կամ ի՞նչ պէտք է հասկնալ «հսկաներ» ըսելով:

Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կը բացատրէ որ «հսկաներ» բառին համար բնագիրին մէջ գործածուած Եբրայերէն բառը՝ «Նեֆլիմ», թէ՛ կը նշանակէ «հսկաներ» եւ թէ՛ «ինկածներ»: Սրբագանը կ'ըսէ որ «Նեֆլիմ» բառը «հսկաներ» թարգմանելը սխալ է. պէտք է թարգմանուի՝ «ինկածներ»: Հետեւաբար, բնագիրը թիկնեղ ու գորաւոր մարդոց մասին չէ որ կը խօսի, այլ՝ բարոյապէս ինկած եւ մեղքի կեանքը ապրող չարագործ մարդոց մասին:

42.– Մարդիկ ի՞նչ ձեւերով Աստուծոյ գաւակ կը դառնան:

Մարդիկ երեք ձեւերով Աստուծոյ գաւակ կը դառնան: (1) Հաւատով. *«Իսկ զինք ընդունողներուն եւ իրեն հաւատացողներուն իշխանութիւն տուաւ Աստուծոյ որդիներ ըլլալու»* (Յհ 1.12 Հմմտ Գղ 3.26): (2) Որդեգրութեամբ. *«Ո՛չ միայն ստեղծագործութիւնը, այլ մենք եւս, որ Սուրբ Հոգին ստացած ենք իբրեւ Աստուծոյ պարգեւներուն երախայրիքը, մենք եւս ներքնապէս կը հեծենք՝ ակնդէտ սպասելով որդեգրութեան, այսինքն մեր մարմինին փրկութեան»* (Հո 8.23): (3) Սիրով. *«Տեսէ՛ք թէ ինչպիսի՛ սիրով Հայրը մեզ սիրեց, ուզելով որ Աստուծոյ որդիներ կոչուինք եւ արդարեւ Աստուծոյ որդիներն ենք»* (Ա.Յհ 3.1):

43.– Սուրբ Գիրքին մէջ մենք կոչուած ենք «Աստուծոյ որդիներ». Քրիստոս ի'նք եւս կոչուած է «Աստուծոյ Որդի», ուստի, հարց կու տանք թէ ի՞նչ իմաստով Քրիստոս Աստուծոյ Որդին է եւ ի՞նչ իմաստով մե'նք Աստուծոյ որդիներն ենք:

Մարդիկ Աստուծոյ գաւակները կը դառնան ժամանակի ընթացքին, իսկ Քրիստոս Աստուծոյ Որդին է անժամանակապէս, այսինքն՝ ի յաւիտենից: Քրիստոսի համար Աստուծոյ Որդին դառնալու հարց չկայ, քանի որ ան Աստուծոյ Որդին է՝ արդէն: Քրիստոսի համար չենք կրնան գործածել «դարձաւ» «եղաւ» կամ «էր» բայերը, որովհետեւ ան յաւիտենական «է»ն է, մշտակայ ու մշտագոյ Աստուածն է: Ան մի՛շտ եղած է եւ մի՛շտ պիտի ըլլայ, որովհետեւ ան յաւիտենական Աստուծոյ յաւիտենական Որդին է: Ան Աստուծոյ հետ էր եւ Աստուած էր (Յհ 1.1):

Մարդիկ Աստուծոյ գաւակները կը դառնան որդեգրութեամբ, իսկ Քրիստոս բնութեամբ Աստուծոյ Որդին է: Քրիստոս Աստուծոյ որդիներէն մէկը չէ, այլ Աստուծոյ միածին Որդին է: Քրիստոսի համար գործածուած «միածին» բառը զայն կը գատորոշէ մեզմէ: Երբ կ'ըսենք թէ Քրիստոս Աստուծոյ միածին Որդին է, ըսել կ'ուզենք թէ ան միակ անձն է որ ունի Աստուծոյ բնութիւնը: Աստուածային բնութիւնը Քրիստոսի տրուած բան մը չէ: Այդ բնութիւնը իրն է ի յաւիտենից: Մի՛այն Քրիստոսի համար գործածուած է «միածին» բառը, որովհետեւ մի՛այն Քրիստոս կը բաժնէ իր Հօրը բնութիւնն ու աստուածութիւնը:

Զարեհ Արք. Ազնաւորեան խօսելով Քրիստոսի Աստուծոյ Որդին եւ մեր Աստուծոյ որդիները ըլլալու հարցին մասին՝ կ'ըսէ. «"Հայր" կոչումը Սուրբ Երրորդութեան առաջին անձնաւորութեան կու տանք, որովհետեւ Որդին ինք, մեր Տէրը՝ Յիսուս Քրիստոս, միշտ այդպէս կոչեց զայն: Այդ անունը մարդկային հայրութեան հասկացողութեան հետ նմանութիւն ունի բայց նոյնը չէ: Հայր մը իր Որդիին հետ նոյն բնութիւնը ունի, բայց տարիքով ու փորձառութեամբ անկէ մեծ է, նկարագիրով, կամքով ու գործով անկէ տարբեր է: Այդպէս չէ Աստուծոյ Որդիին եւ Հօրը պարագային: Որդին ո՛չ միայն Հօրը բնութիւնը ունի, այլ նաեւ նոյն կամքը, նոյն իշխանութիւնը, նոյն փառքը եւ պատիւը: Անկէ "Հօրը փառքին յոյսը եւ անոր էութեան նշգրիտ պատկեր"ն է (Եբր 1.3): Բայց Որդի կը կոչուի՝ մեզի համար, մեզի սորվեցնելու համար՝ թէ ի՛նչպէս կրնանք նշմարիտ եւ կատարեալ որդիներ ըլլալ Աստուծոյ:

Եւ արդարեւ Աստուած Հայր է նաեւ մեզի համար: Այս հայրութիւնը բնութենական չէ, այսինքն՝ մենք Հօրը բնութենէն ծնած չենք: Մեր պարագային Աստուծոյ հայրութիւնը հոգեւոր է. մենք հաւատքի քամքով Աստուծոյ որդիներ ենք: Որովհետեւ Աստուծոյ յաւիտենական ծրագիրն է՝ մարդոցմէ իրեն ժողովուրդ մը կազմել, եւ այդ ժողովուրդը իր սեփական "ընտանիքը" դարձնել: Այդ ժողովուրդը եւ ընտանիքը Աստուծոյ եկեղեցին է, որ մենք բոլորս ենք» (Եփ 2.19):¹⁷

Յիշեցինք որ մարդը հաւատքի, որդեգրութեան եւ սիրոյ քամքով Աստուծոյ գաւակ կը դառնայ, Քրիստոս սակայն, կարիքը չունի

¹⁷ Զարեհ Արք. Ազնաւորեան: «Հաւատամքի բացատրութիւն»: Երկուշաբթի 18 Յունուար 1999, ամփոփում 2-րդ երեկոյի, թիւ 6, անտիպ:

հաւատքի, որովհետեւ ի՛նքն է հիմնադիրը հաւատքի (Եբր 12.2): Կարիքը չունի որդեգրութեան, որովհետեւ ի՛նքն է անձը որուն քամբով մենք կ'որդեգրուինք մեր երկնաւոր Հօր: Եւ կարիքը չունի սիրոյ, որովհետեւ ի՛նքն է Սէրը որուն կարօտով կը տոչորի մարդկային ամէն հոգին:

Եբր կը հաստատենք թէ Քրիստոս իր սկիզբը ունի Աստուծոյ մէջ եւ Աստուծոյ հետ, ըսած կ'ըլլանք, թէ՛ ան սկիզբ չունի, եւ ինչո՞ւ, որովհետեւ Աստուած ի՛նք սկիզբ չունի: Մէկը որ սկիզբէն Աստուծոյ հետ է, մէկը որ իր սկիզբը ունի անսկիզբ Հօր Աստուծոյ մէջ, ուրեմն պէտք է անսկիզբ եղած ըլլայ, ցիշոյ ինչպէս Հայրն Աստուած ի՛նք անսկիզբ է: Ուստի չէ եղած ժամանակ որ Որդին եղած չըլլայ:

Մեր երկնաւոր Հօր գոյութիւնը անբաժանելիօրէն առնչուած է Որդիին գոյութեան հետ, որովհետեւ Որդին ի՛նքն է *«Աստուծոյ գորութիւնը եւ իմաստութիւնը»* (Ա.Կր 1.24): Եթէ Որդին Աստուծոյ գորութիւնն ու իմաստութիւնն է, ուրեմն, ան մի՛շտ Աստուծոյ հետ եւ Աստուծոյ մէջ եղած պէտք է ըլլայ, որովհետեւ չէ եղած ժամանակ որ Աստուած եղած ըլլայ առանց գորութեան եւ առանց իմաստութեան: Կարելի չէ Աստուծոյ իմաստութիւնը հեռացնել Աստուծմէ, այլ խօսքով, կարելի չէ Որդին բաժնել Հօրմէն:

Մեր նիւթին մաս չի կազմեր խօսիլ Սուրբ Երրորդութեան մասին, բայց Հօրը եւ Որդիին եւ Սուրբ Հոգիին միաժամանակ եւ ի յաւիտենից միասնաբար եղած ըլլալը հասկնալու համար, պիտի բաւարարուիմ ձեզի այնքան ծանօթ մէկ օրինակ յիշելով միայն: Արեւին օրինակն է անիկա: Ինչպէս ցառագայթն ու ջերմութիւնը իրենց սկիզբը արեւէն կ'առնեն բայց անոր հետ միաժամանակ կան, այնպէս ալ, Որդին եւ Սուրբ Հոգին իրենց սկիզբը Հօրմէն կ'առնեն բայց Հօրը հետ միաժամանակ կան: Դարձեալ, ինչպէս կարելի չէ երեւակայել արեւը առանց ցառագայթի եւ ջերմութեան, այնպէս ալ, կարելի չէ երեւակայել Հայրը առանց Որդիին եւ Սուրբ Հոգիին: Եւ դարձեալ, ինչպէս ցառագայթը արեւէն կ'ելլէ բայց արեւէն յետոյ չէ որ կու գայ, այնպէս ալ, Որդին Հօրմէն կը ծնի բայց Հօրմէն յետոյ չի գար:

44.- Որո՞ւն կը պատկանէր այն Վերնատունը ուր Քրիստոս իր աշակերտներուն հետ կերաւ իր Վերջին Ընթրիքը:

Համաձայն Դուկասու Աւետարանին, Յիսուս Պետրոսն ու Յովհաննէսը կը դրկէ որպէսզի պատրաստեն գատկական ընթրիքը: Աշակերտները հարց կու տան Յիսուսի, ըսելով՝ *«Ո՞ւր կ'ուզես որ ընթրիքը պատրաստենք»*: Յիսուս կը պատասխանէ. *«Հազիւ քաղաք մտած՝ մարդու մը պիտի հանդիպիք, որ ջուրի սափոր մը շալկած է: Հետեւեցէ՛ք անոր եւ մտէ՛ք այն տունը ուր ինք կը մտնէ...»* (Մր 14.13):

Աւետարանիչներ մեզի չեն ըսեր թէ ո՞վ էր *«ջուրի սափոր մը շալկած»* այս մարդը որուն տունին Վերնատան մէջ Յիսուս կատարեց իր

Վերջին Ընթրիքը: Այս հարցումին պատասխանը մեզի կու գայ աւանդութենէն: Յուստինոսի օրով ապրած՝ Աղեփսանդր Սաղամինէցի անուն վանական մը, կը հաստատէ թէ «*ջուրի սափոր մը շալկած*» այս մարդը, Մարկոս կոչուած Յովհաննէսն է, որ որդին էր Մարիամի:

Մեր Հայ Կաթողիկոսներէն՝ Զափարիա Կաթողիկոսը, «Քրիստոսի թաղման»¹⁸ նուիրուած գառ մը ունի, որուն մէջ ան կը վկայէ որ այն Վերնատունը ուր Յիսուս իր Վերջին Ընթրիքը ըրաւ՝ կը պատկանէր Յովսէփ Արիմաթեացիին, որ առած էր Յիսուսի մարմինը ու թաղած ժայռափոր նոր գերեզմանի մը մէջ (Մտ 27.57-59): Յովհաննէս Վրդ. Ծործորեցին ինք եւս նոյնը կը հաստատէ իր Մատթէի մեկնութեան մէջ (ԻԶ. էջ 553):

Յամենայնդէպս, կարելորը այն չէ որ գիտնանք թէ ո՛վ էր տէրը Վերնատան, կարելորը այն է՝ որ գիտնանք թէ երբ Տէրը հոն մուտք գործեց, ինք դարձաւ տէրը այդ Վերնատան, տէրը այդ Վերնատան խորհուրդին եւ տէրը այդ Վերնատան մէջ եւ Վերանատան միջոցաւ կատարուելիքին: Այս Վերնատունը շատ գեղեցիկ կերպով բնորոշուած է իբրեւ «Աշխարհամատուռ», այսինքն՝ աշխարհի մատուռը, աշխարհի եկեղեցին, աշխարհի տաճարը: Այլ հեղինակներ գայն կոչած են «*գլուխ եւ մայր բոլոր եկեղեցիներուն*»:

Այս Վերնատան մէջ էր որ Յիսուս իր տասներկու աշակերտներուն հետ կերաւ զատկական Վերջին Ընթրիքը (Մր 14.16), այս Վերնատան մէջ էր որ ան գուշակեց իր մատնութիւնը Յուդա Իսկարիոտացիին ձեռքով (Մր 14.18), հո՛ւ էր որ Յիսուս լուաց իր աշակերտներուն ոտքերը (Յհ 13.4-5), հաստատեց Սուրբ Հաղորդութեան Խորհուրդը (Մր 14.22-24), գուշակեց Պետրոս առաքեալին երիցս ուրացումը (Յհ 13.36-38, Ղկ 22.31-34):¹⁹

Այս Վերնատան մէջ էր որ Յիսուս իր յարութենէն ետք յայտնուեցաւ իր տասը աշակերտներուն ուր ներկայ չէր Թովմաս առաքեալ, դարձեալ հո՛ւ էր որ ութը օր ետք Յիսուս յայտնուեցաւ իր աշակերտներուն երբ այս անգամ ներկայ էր Թովմաս առաքեալ եւ փարատեց անոր կասկածամտութեան մշուշը: Նո՛յն այս Վերնատան մէջ էր որ աշակերտները եւ Քրիստոսի այլ հետեւորդներ, թիւով 120 հոգի, հաւաքուեցան Քրիստոսի համբարձումէն ետք եւ ընտրեցին նոր առաքեալ մը՝ Մատթիան, որպէսզի փոխարինէր Յուդան:

¹⁸ «Քրիստոսի թաղման» նուիրուած իր գառին մէջ, Զափարիա Կաթողիկոս կ'ըսէ. «*Ով երջանիկ Յովսէփ երէկ ի Վերնատունն զընթրիսն զարդարեալ յօրինեցեր բոլորից թագաւորին եւ այսօր զմարմինն ժոռայ ինդրես գտերունական*» (Ձեռ. Թ. 918):

¹⁹ Համաձայն Յովհաննէս եւ Ղուկաս Աւետարանիչներուն, Յիսուս Պետրոսի երիցս ուրացումը Վերնատան մէջ էր որ գուշակեց, իսկ համաձայն Մատթէոսի եւ Մարկոսի, Պետրոսի երիցս ուրացման գուշակութիւնը Յիսուս կատարեց Վերնատունէն Զիթենեաց Լեռ մեկնելէ ետք (Մտ 26.30-34, Մր 14.26-30): Այս երեսուքական հակասութիւնը կրնայ լուծուիլ եթէ երբեք ընդունինք որ Յիսուս Պետրոսի երիցս ուրացման վերաբերեալ երկու անգամ ակնարկութիւն ըրաւ Պետրոսի. մէյ մը Վերնատան մէջ, եւ մէյ մըն ալ, Զիթենեաց Լեռ մեկնելէ յետոյ:

Այս Վերնատան մէջ էր որ Սուրբ Հոգին հրեղէն լեզուներու կերպարանքով յայտնուեցաւ եւ հանգչեցաւ ներկայ հաւատացեալներուն վրայ: Այս Վերնատունէն էր որ դուրս եկաւ Պետրոս առաքեալ լեցուած Սուրբ Հոգիով, եւ փոխանցեց Աստուծոյ պատգամը հաւաքուած բազմութեան, ուր եւ երեք հազար մարդիկ դարձի եկան եւ ընդգրկեցին քրիստոնէական հաւատքը:

45.– Յիսուս ի՞նչ ըսել ուզեց հետեւեալ խօսքով. *«Մարդիկ որքան ալ մեղք գործեն կամ հայհոյութիւն ընեն, Աստուած պիտի ներէ իրենց այդ բոլորը, բայց յաւիտեան պիտի չներէ՝ անոր՝ որ Սուրբ Հոգիին կը հայհոյէ, այսինքն՝ կը նախատէ, որովհետեւ ըրածը յաւիտեանական մեղք է»* (Մր 3.28-29):

Աններելի մեղքը որուն մասին Յիսուս կը խօսի այստեղ՝ Սուրբ Հոգիին հայհոյելն է: Ի՞նչ կը նշանակէ Սուրբ Հոգիին հայհոյել: Յիսուս իր երկրաւոր կեանքի ընթացքին մնայուն կերպով լեցուն էր Սուրբ Հոգիով, Փարիսեցիները սակայն մերժեցին այս իրականութիւնը: Անոնք չկրցան Սուրբ Հոգիին ներկայութիւնը տեսնել Յիսուսի անձին մէջ, ընդհակառակը, անոնք ըսին թէ *«չար ոգի կայ իր մէջ»* (Մր 3.30):

Անոնց ըրածը աններելի մեղք մըն էր, որովհետեւ երբ Սուրբ Հոգիով բնակուած Փրկիչին համար կ'ըսէին թէ չար ոգիով բնակուած է, ինքնաբերաբար Սուրբ Հոգին կոչած կ'ըլլան՝ չար ոգի: Յիսուս ո'չ միայն Սուրբ Հոգիով բնակուած էր, այլեւ Սուրբ Հոգիին միջոցաւ էր որ հրաշքներ կը գործէր եւ դեւերը դուրս կը հանէր. բայց Փարիսեցիներն ու Օրէնքի ուսուցիչները *«կ'ըսէին՝ թէ դեւերու իշխանը՝ Բէեղզբբուղը իր մէջ մտած է եւ թէ անոր զօրութեամբ է որ դեւերը կը հանէ»* (Մր 3.22): Սուրբ Հոգիին միջոցաւ կատարուածը Բէեղզբբուղին վերագրելը աններելի մեղք մըն է:

Մարկոս կը հաստատէ որ *«Մարդիկ որքան ալ մեղք գործեն կամ հայհոյութիւն ընեն, Աստուած պիտի ներէ իրենց»* իսկ Ղուկաս կ'ըսէ որ նոյնիսկ *«Աստուած կը ներէ անոր՝ որ Մարդու Որդիին դէմ կը խօսի, բայց բնաւ պիտի չներէ անոր՝ որ Սուրբ Հոգիին կը նախատէ, որովհետեւ ըրածը հայհոյութիւն է»* (Ղկ 12.10):

Ինչո՞ւ Աստուած կը ներէ իր Որդիին դէմ խօսողին, իսկ Սուրբ Հոգիին նախատողին՝ պիտի չներէ: Աստուած կը ներէ իր Որդիին դէմ խօսողին, որովհետեւ Որդին իր արիւնը թափեց այդ ներումը շնորհելու համար: Կը ներէ՝ որովհետեւ Որդին ըսաւ. *«Հայր, ներէ՛ անոնց, որովհետեւ չեն գիտեր թէ ի՞նչ կ'ընեն»* (Ղկ 23.34): Կը ներէ՝ որովհետեւ Որդիին դէմ խօսիլը տգիտութեան արդիւնք է:

Բայց Սուրբ Հոգիին նախատողին Աստուած պիտի չներէ, որովհետեւ Սուրբ Հոգիին նախատելը, անոր հայհոյելը՝ կամաւոր ու գիտակից մեղքի հետեւանք է, թոյնով ու դառնութեամբ լեցուած ըլլալու արդիւնք է:

Որդիին համար գործածուած է «դէմ խօսիլ» բառերը, իսկ Սուրբ Հոգիին համար՝ «նախատել ու հայհոյել» բառերը, եւ ասոնք հիմնովին իրարմէ տարբեր իմաստ ունին:

«Նախատել» բառը ցոյց կու տայ որ Սուրբ Հոգիին դէմ ըսուածն ու խօսուածը գիտակի՛ց մեղք է, կամաւոր մեղք է, մտածուած մեղք է, ծրագրուած մեղք է: Որդիին դէմ խօսիլը՝ գայն ուրանալ չէ նշանակեր անպայմանօրէն, բայց Սուրբ Հոգին նախատելը՝ գայն ուրանալ է: Որդիին դէմ խօսիլը՝ անոր գործունէութիւնը մերժել չի նշանակեր, բայց Սուրբ Հոգին նախատելը՝ անոր գործունէութիւնը մերժել ու հերքել է: Փարիսեցիները Որդիին գործը չէ որ կը մերժէին, այլ՝ Որդիին մէջ ու Որդիին ձեռքով Սուրբ Հոգիին կատարած գործը:

Այսօր ալ մարդիկ կան որոնք Սուրբ Հոգիին կատարած գործը կը մերժեն եւ անոր կը հայհոյեն: Այսօր երբ որոշ գիտնականներ տիեզերքին գոյութիւնը կը նկատեն հետեւանքը հսկայ պայթումի մը եւ կը մերժեն զԱստուած քանզնալ իբրեւ ստեղծիչը տիեզերքին՝ աններելի մեղք գործած չե՞ն ըլլար: Խորքին մէջ ասիկա ալ Սուրբ Հոգիին հայհոյել է, որովհետեւ Աստուած իր Հոգիով ստեղծեց ու զարթարեց երկինքն ու երկիրը, հետեւաբար, Սուրբ Հոգիով ստեղծուածն ու զարթարուածը նկատել արդիւնքը հրեղէն պայթումի մը՝ աններելի մեղք է:

Տակաւին, անոնք որոնք կը մերժեն Սուրբ Հոգիին ներկայութիւնը եկեղեցւոյ մէջ, կը մերժեն Սուրբ Հոգիին ներկայութիւնը հոգեւոր եղբայրներուն ու քոյրերուն կեանքին մէջ, կը մերժեն Սուրբ Հոգիին անոնց տուած պարգեւները, կը մերժեն Սուրբ Հոգիին անոնց կեանքին մէջ կատարած գործերը՝ անո՛նք եւս Սուրբ Հոգիին հայհոյողներուն շարքին պէտք է դասուին:

Սուրբ Հոգին այսօր ալ կը խօսի ու կը գործէ հաւատացեալներուն կեանքին մէջ, բայց կարծրասիրտ մարդիկ չեն ուզեր հաւատալ, չեն ուզեր համոզուիլ, եւ կը յայտարարեն, թէ՛ *«ոգիներն են որ կը խօսին հաւատացեալներուն»*: Նման յայտարարութիւն կատարելը եւ եկեղեցւոյ կեանքին թէ անհատ հաւատացեալին կեանքին մէջ Սուրբ Հոգիին գործունէութիւնը ժխտելը՝ աններելի յաւիտեանական մեղք է:

46.– Ո՞ւր կը գտնուի Եղեմական դրախտը:

Աստուածաշունչին առաջին գիրքին մէջ կը կարդանք. *«Տէր Աստուած արեւելեալ կողմը՝ Եղեմի մէջ՝ պարտէզ տնկեց ու իր շինած մարդը հոն դրաւ...: Եւ պարտէզը ջրելու համար Եղեմէն գետ մը կ'ելլէր ու անկէ չորս միւղի կը բաժնուէր: Մէկուն անունը Փիսոն է...: Երկրորդ գետին անունը Գեհոն է...: Երրորդ գետին անունը Տիգրիս է...: Չորրորդ գետին անունը Եփրատ է...»* (Մճ 2.8, 12-15):

Այս համարները վկայութիւն մըն են որ դրախտը (դրախտ կը նշանակէ պարտէզ) կը գտնուի Հայաստան աշխարհի մէջ:

Աստուածաշունչը կը հաստատէ որ պարտէզը տնկուեցաւ «արեւելեան կողմը՝ Եդեմի»²⁰ մէջ: Ո՞ւր է արեւելքը: Արեւելքը գտնելու համար՝ պէտք է գիտնալ թէ ո՛ւր կը գտնուէր այս գիրքին հեղինակը՝ Մովսէս, Ծննդոց գիրքը գրած ատեն: Ան կը գտնուէր Պաղեստինի մէջ:

Եթէ նայինք Պաղեստինի արեւելեան կողմը, ի՞նչ կը գտնենք այդտեղ: Պաղեստինի արեւելեան կողմը ընդարձակ դաշտեր կայ, որոնց ետին կան անապատային հսկայ տարածութիւններ: Այդ անապատային հսկայ տարածութիւններուն ետին կան երկու երկրամասեր որոնք կանաչութեամբ ու ծառերով լեցուն են՝ Իրաքն ու Հայաստան աշխարհը: Ակնարկութիւնը անկարելի է որ Իրաքին ըլլայ, որովհետեւ Աստուածաշունչը կը հաստատէ որ «պարտէզը ջրելու համար Եդեմէն գետ մը կ'ելլէր ու անկէ չորս գիւղի կը բաժնուէր»:

Չորս գետերը չորս տարբեր ծագումներ չունին, այլ՝ մէկ ծագում: Իրաքի մէջ չէ եղած եւ ներկայիս ալ չկայ գետ մը որ մէկ տեղէ բղիխ եւ ապա չորս գիւղերու բաժնուի: Աշխարհի մէջ միակ տեղը ուրկէ գետ մը կը բղիխ եւ չորս գիւղերու կը բաժնուի Հայկական բարձրավանդակն է: Ասիկա ապացոյց մըն է որ դրախտը կը գտնուի Հայաստան աշխարհի մէջ: Այս իրողութիւնը առաւել եւս կը հաստատուի եթէ երբեք նկատի առնենք չորս գետերուն անունները որոնք յիշուած են Ծն 2.11-15ին մէջ:

Աստուածաշունչը այդ չորս գիւղերը կամ գետերը կը կոչէ՝ Փիսոն, Գեհոն, Տիգրիս եւ Եփրատ: Տիգրիս եւ Եփրատ գետերը մեզի ծանօթ են արդէն: Գալով Փիսոն եւ Գեհոն գետերուն, անոնք կը նոյնացունին Կուռ եւ Արաքս գետերուն հետ: Այսֆանը գիտնալէ ետք, եթէ նայինք Տիգրիս, Եփրատ, Կուռ եւ Արաքս գետերուն բղիւման վայրին, պիտի տեսնենք որ անոնք կը բղիխն Հայկական բարձրավանդակէն, եւ ասով յստակ կը դառնայ որ Եդեմական դրախտը կը գտնուէր Հայաստան աշխարհի մէջ:

Ոմանք փորձած են յիշեալ դրախտը (պարտէզը) իբրեւ բարոյական կամ հոգեկան իրականութիւն հասկնալ, բայց եթէ երբեք նկատի առնենք հոն յիշուած չորս գետերուն անունները, ինչպէս նաեւ անունները այն երկրամասերուն որոնք կը ջրղեղուէին այս գետերուն միջոցաւ՝ պարզ կը դառնայ որ պարտէզը նիւթական պարտէզ մըն էր: Զգուշանանք Աստուածաշունչին մէջ յիշուած ամէն բան հոգեւորացնելէ կամ աննիւթականացնելէ:

47.- Վերջին դատաստանին պիտի յիշուի՞ն հաւատացեալներուն մեղքերը:

²⁰ Ուշագրաւ է որ Հայաստան աշխարհը կը կոչուի՝ Եդեմ: Եդեմ կը նշանակէ պարտէզ, բուրաստան, վարդերով, ծաղիկներով ու ծառերով լեցուն երկրամաս: Հետեւաբար, Հայաստան աշխարհին համար գործածուած «Եդեմ» բառը բացայայտ կը դարձնէ որ Հայաստան աշխարհը անհունօրէն գեղեցիկ երկիր մը եղած է անցեալէն ի վեր:

Ոմանց մօտ կը գտնենք այն համոզումը, թե՛ դատաստանի օրը պիտի յիշուին եւ հրապարակուին ո՛չ միայն անհաւատներուն, այլեւ հաւատացեալներուն (փրկուածներուն) մեղքերն ու յանցանքները եւ իւրաքանչիւրը իր կատարածին համաձայն վարձատրութիւն պիտի ստանայ: Նման համոզում կամ մտածութիւն հաշտ չ'ընթանար Աստուածաշունչի հետ, որ լեցուն է համարներով եւ գանազան մարդոց օրինակներով որոնք կ'ապացուցանեն, որ Աստուած ո՛չ միայն մեղքերը կը ներէ, այլեւ կը մոռնայ զանոնք:

Միքեայի մարգարէութեան մէջ կը կարդանք. *«Անկա պիտի դառնայ, մեզի ողորմութիւն պիտի ընէ, մեր անօրէնութիւնները ոտքին տակ պիտի առնէ: Այո՛, անոնց բոլոր մեղքերը ծովուն խորութեանը մէջ պիտի նետես»* (Միք 7.19): Այս համարին մէջ երկու բացատրութիւններ կան որոնք մեր ուշադրութենէն պէտք չէ վրիպին: Ի՞նչ է իմաստը *«անօրէնութիւնները ոտքին տակ առնել»* եւ *«մեղքերը ծովուն խորութեանը մէջ նետել»* բացատրութեանց:

Բան մը որ Աստուած իր ոտքերուն տակ առած է եւ ծովուն խորութեանը մէջ անյայտացուցած է, ինչո՞ւ դատաստանի օրը անգամ մը եւս գանոնք հանդէս պիտի բերէ եւ հրապարակէ: *«Անօրէնութիւնները ոտքին տակ առնել»*, կը նշանակէ գանոնք ամբողջութեամբ անտեսել, իսկ *«մեղքերը ծովուն խորութեանը մէջ նետել»*, կը նշանակէ գանոնք բոլորովին անյայտացնել, փնացնել, մոռնալ եւ բնաջնջել:

Յուդայի Եզեկիա թագաւորը կ'ըսէ. *«Դուն իմ հոգիս սիրեցիր ու ապականութեան գուրէն փրկեցիր, վասնզի բոլոր մեղքերս կոնակիդ ետեւ նետեցիր»* (Ես 38.17): *«Մեղքերը կոնակին ետեւ նետել»* բացատրութիւնը ուրիշ բան չի նշանակեր եթէ ոչ գանոնք յաւիտենապէս մոռնալ եւ ալ բնաւ չյիշել: Աստուած այս իրողութիւնը աւելի՛ բացայայտօրէն կը յիշէ ըսելով. *«Ե՛ս եմ, ե՛ս եմ, որ քու յանցանքներդ ինծի համար կը ջնջեմ ու քու մեղքերդ ա՛յ պիտի չյիշեմ»* (Ես 43.25):

Եթէ երբեք Աստուած Քրիստոսով մեր յանցանքները ջնջել է մեր մեղքերը սրբել է յետոյ, դատաստանի օրը յիշէ եւ յիշեցնէ գանոնք մեզի, այդ պարագային, Քրիստոսի փառութեան արարքին անկատար ըլլալն է որ հրապարակած կ'ըլլայ: Քրիստոսի արեան կատարեալ գօրութեան եւ կատարեալ սրբութեան դիմաց, մեր մեղքերը կատարելապէս կը սրբուին, կը ջնջուին եւ կը մոռցուին:

Ինչպէս հովէն ֆշուող եւ փարատող մէզը կամ ամպը որեւէ ձեւով կարելի չէ վերստին մէկտեղել, այնպէս ալ մեր յանցանքի մէզն ու մեղքի ամպը որ Աստուած ջնջեց՝ չեն կրնար վերստին գոյութեան գալ դատաստանի օրը: Ա՛յս է որ կ'ուսուցանէ Աստուած իր Գիրքին մէջ. *«Քու յանցանքներդ՝ մէզի պէս ու քու մեղքերդ ամպի պէս ջնջեցի: Ինծի՛ դարձիր, քանզի քեզ փրկեցի»* (Ես 44.22):

Աստուածաշունչը լի է խօսքերով որոնք կ'ապացուցանեն որ Աստուած յաւիտեանս պիտի չյիշէ իր գաւակներուն մեղքերը: Յիշենք

անոնցմէ երկուքը միայն: Աստուած կը խոստանայ չյիշել յանցանքները ամբարիշտ մարդուն եթէ ան «*իր գործած բոլոր մեղքերէն դառնայ*» (Եզ 18.21-22): Ան գինք մանչնալ ուզողներուն վերաբերեալ՝ կ'ըսէ. «*Անոնց անօրէնութիւնը պիտի ներեմ' ու ա'լ անոնց մեղքը պիտի չյիշեմ*» (Եր 31.34): Նոյնը կը հաստատէ Պօղոս առաքեալ (Եբր 10.17-18):

Խօսքերու կողմէն յիշեմք նաեւ քանի մը կենդանի օրինակներ: Երբ անառակ որդիին հայրը ընդունեց դարձի եկող իր որդին, ո՛չ միայն անոր աչքերուն դիմաց չպարզեց անոր գործած մեղքերն ու անօրէնութիւնները, այլեւ զանկա պատուեց իր լաւագոյն պատմունքանով, մատանիով, նոր կօշիկով եւ պարարտագոյն հորթով (Ղկ 15.22-23): Հոսկէ կը սորվինք այն, որ երբ Աստուծոյ դառնանք, Աստուած հաշիւ պիտի չպահանջէ մեզմէ մեր մեղքերուն համար:

Ասիկա միակ օրինակը չէ ուր Աստուած հաշիւ չի պահանջեր մեր գործած մեղքերուն համար: Երբ Յիսուս յայտարարեց Զակէոսի եւ իր տան փրկութեան աւետիսը, ան բնա՛ւ Զակէոսի մեղքերուն յիշատակութիւնը չըրաւ (Ղկ 19.9): Դարձեալ, երբ Յիսուս հաստատեց որ «*մաքաւորն է որ արդարացած տուն գնաց, եւ ո՛չ թէ Փարիսեցին*», երբե՛ք ակնարկութիւն չըրաւ անոր գործած մեղքերուն եւ յանցանքներուն (Ղկ 18.14): Տակաւին, երբ Յիսուս անդամալոյծին կ'ըսէ. «*Քաջալերուէ՛, ո՛րդեակ, մեղքերդ ներուած են քեզի*» (Մտ 9.2), նուագագոյն խօսք մը չ'ըներ անոր մեղքերուն կապակցաբար:

Մտաբերեմք Յիսուսի եւ Պետրոս առաքեալի վերջին խօսակցութիւնը: Յիսուս իր յարութենէն ետք երեւցաւ իր աշակերտներէն եօթին, պատառ մը կերաւ անոնց հետ, ապա մէկ կողմ քաշեց Պետրոս առաքեալը եւ երեք անգամ անոր հարցուց. «*Սիմո՛ն, Յովնանի՛ Որդի, կը սիրե՞ս զիս*» (Յհ 21.16): Հետաքրքրական է որ Յիսուս մատնանիշ չըրաւ Պետրոսի իր ուրացութեան երեք մեղքերը: Յիսուսի համար կարեւոր չէր որ Պետրոս քանի՛ անգամ ուրացած էր գինք. Յիսուսի համար մէկ բան կարեւոր էր. ան կ'ուզէր գիտնալ եթէ երբեք Պետրոս կը սիրէր գինք կամ ոչ: Այս իրողութիւնը ցոյց կու տայ, որ Քրիստոս երբե՛ք չէ հետաքրքրուած մեր գործած մեղքերով եւ յանցանքներով, այլ հետաքրքրուած է իրեն հանդէպ մեր ունեցած սիրով եւ վստահութեամբ:

Պետրոսի ուրացութեան յանցանքը չէր կրնար յիշուիլ եւ այպանուիլ, որովհետեւ ան սէր ունէր հանդէպ Յիսուսի: Աստուածաշունչը կը վկայէ որ «*սէրը ամէն յանցանք կը ծածկէ*» (Առ 10.12): Առաքեալին յանցանքները ծածկուած էին առ յաւէտ: Նոյնիման Պետրոս առաքեալ կ'ըսէ. «*Սէրը պատճառ կ'ըլլայ որ ձեր բազմաթիւ մեղքերը ներուին*» (Ա.Պտ 4.8): Յիշեցէք Յիսուսի վկայութիւնը պոռնիկ կնոջ վերաբերեալ. «*Կ'ըսեմ քեզի, քանի զիս շատ սիրեց՝ ներուած են անոր բազմաթիւ մեղքերը*» (Ղկ 7.47): Սիրելի՛ ընթերցող, դուն ալ կը սիրե՞ս գՔրիստոս այնքան եւ այնպէս, որ բոլոր մեղքերդ սրբուին, ալ չյիշուելու պայմանով:

48.- Ի՞նչ է դժոխքը

Պօղոս առաքեալ *«բոցավառ կրակ»* եւ *«յաւիտեանական մահ»* կը կոչէ Տիրոջ ներկայութենէն զրկուիլը. *«Այդպիսիները յաւիտեանական մահուամբ պիտի պատժուին, զրկուելով Տիրոջ ներկայութենէն եւ անոր փառաւոր գօրութենէն...»* (Բ.ԹԿ 1.8-9): Ուստի, դժոխքը Քրիստոսի հետ չըլլալն է, Քրիստոսէ զրկուիլն է: Բայց ո՛չ ոք թող կարծէ որ Քրիստոսի հետ չըլլալը յաւիտեանականութեան մէջ՝ զինք պիտի չտագնապեցնէ: Մարդը ստեղծուած է յաւիտեանապէս Աստուծոյ հետ ապրելու նպատակով: Երբ մարդ հեռանայ իր ստեղծման նպատակէն՝ չի կրնար չտանջուիլ:

Դատաստանի օրը Յիսուս իր ձախ կողմը եղողներուն պիտի ըսէ. *«Անիծեալներ, հեռացէ՛ք ինձմէ, գացէ՛ք յաւիտեանական կրակին մէջ, որ Սատանային եւ անոր հրեշտակներուն համար պատրաստուած է»* (Մտ 25.41): Յանախ մենք «դժոխք» բառին փոխարէն կը գործածենք «գեհեն» բառը: Նոր թարգմանութեան մէջ «գեհեն» բառը փոխարինուած է «դժոխք» բառով (Մտ 5.22, 10.28, 18.9, 23.15, Մր 9.42, Ղկ 12.5): Յակոբոսի 3.6-ին մէջ պահուած կը մնայ գեհեն բառը:

Ի՞նչ է գեհենը: Գեհեն բառը կրնատումն է Եբրայերէն Գե-հիննոմ բառին, եւ կը նշանակէ Հիննոմի ձոր: Հիննոմի ձորը կը գտնուէր Երուսաղէմի արեւելեան կողմը, եւ ժամանակակից պատմագիրներուն համաձայն, Երուսաղէմ քաղաքի բոլոր աղբերը կը թափուէին այդ ձորին մէջ: Այդ աղբերը կրնային տեսակ-տեսակ հիւանդութիւններու եւ վարակումներու դուռ բանալ, ատոր համար ալ այդ աղբերը մնայուն կերպով կ'այրուէին:

Հիննոմի ձորին մէջ երկու բաներ միշտ ներկայ էին, կրակ եւ որդ: Աղբերը բնականօրէն կ'ուռնեանային իրենց որդերը: Երբ Քրիստոս կը գործածէր գեհեն բառը, բնականօրէն Հրեաներ առաջին անգամ կը մտածէին Հիննոմի ձորին մասին, ուր աղբը առատ էր, կրակը՝ անշէջ եւ որդը մնայուն: Հետեւաբար, Քրիստոս գեհեն բառը կը գործածէր ցոյց տալու եւ սորվեցնելու համար Հրեաներուն եւ բոլորիս, թէ ինչպիսի՛ տեղ մը պիտի ըլլայ դժոխքը. տեղ մը՝ ուր կրակը անմար է, եւ որդը՝ անմեռ: Քրիստոս ինքն իսկ վկայեց որ դժոխք եղող *«կրծող որդը չի մեռնիր եւ կրակը չի մարիր»* (Մր 9.48):

Յաջորդ հարցը որ կրնայ մեր մտքին մէջ ծագիլ հետեւեալն է. արդեօք դժոխքին կրակը եւ որդը որոնց մասին կը խօսինք, նիւթակա՞ն են: Կրակն ու որդը վստահաբար նիւթական չեն, այլ պատկերացումն են այն տանջալից հոգեվիճակին որ մարդ արարածը կրնայ ապրիլ երբ գիտակցի իր գործած մեղքերուն: Մտ 25-30ին մէջ Քրիստոսի գործածած *«լալ եւ ակոսները կրնտել»* բացատրութիւնը եւս այդ հոգեկան ողբն ու տանջանքն է որ կը պատկերացնէ: Մենք յանախ կը գործածենք «խղնի խայթ» բացատրութիւնը: Ի՞նչ կը հասկնանք «խղնի խայթ» ըսելով: «Խղնի

խայթ» ըսելով, կը հասկնանք այն՝ որ երբ մարդ յանցանք մը գործէ եւ անդրադառնայ իր գործած յանցանքին, կը սկսի տանջուիլ ու տառապիլ:

Անգիղջ ու անապաշխար մարդուն խիղճն ու գիտակցութիւնը բնացած վիճակի մէջ կը գտնուին: Անոր խիղճն ու գիտակցութիւնը կ'արթննան ա'յն ատեն միայն, երբ ան Ֆիզիքապէս մեռնի եւ հոգին դժոխք նետուի: Դժոխք նետուող մարդուն խիղճն ու գիտակցութիւնը երբ արթննան իրենց թմբիրէն ու թմրածութենէն, ա'յն ատեն է որ կը սկսի մարդուն իսկական ներքին տագնապը, չարչարանքը, որ մարդուն դժոխքին իսկ կը դառնան:

Ոմանք փորձած են «որդ» բացատրութեան ետին տեսնել մարդուն խղճահարութիւնը: Երկու պարագաներուն ալ, թէ՛ կրակը եւ թէ՛ որդը, կը պատկերացնեն այն տանջանքը կամ այն խղճի խայթը որ յաւիտենապէս կ'այրէ մարդ արարածը երբ ան իր մահէն ետք ունենայ իր գործած մեղքերուն եւ ամբարշտութեան գիտակցութիւնը:

Ղազարոսի առակը եւս կ'օգնէ մեզի յստակ պատկերացում մը ունենալու դժոխքի կրակին եւ անոր ինչութեան մասին: Հոն կը կարդանք. *«Հա'յր Աբրահամ, որորմէ՛ ինծի եւ դրկէ Ղազարոսը, որ մատին ծայրը ջուրին թաթիտ ու գովացնէ լեզուս, որովհետեւ այս կրակին մէջ ծարաւէն կը տառապիմ»* (Ղկ 16.24): Ասիկա դժոխք նետուած հարուստին աղաղակն է Աբրահամին ուղղուած: *«Կրակին մէջ ծարաւէն կը տառապիմ»*: Այս խօսքը կը պարզէ որ հարուստը կրակէն չէ որ կը տառապի, այլ՝ կրակին պատճառած ծարաւէն. ուստի ծարաւն է զինք տառապեցնողը եւ ոչ թէ կրակը: Իսկ ծարաւը որուն մասին կը խօսի Աստուածաշունչը, Աստուծոյ կողմէ մարդուն մէջ հաստատուած ծարաւ մըն է, աստուածայինին բացուելու ծարաւ մը, Աստուծոյ հետ ըլլալու եւ ապրելու ծարաւ մը, որ եթէ մարդը կամաւորապէս չգոհացնէ, յաւիտենապէս պիտի տանջուի այդ ծարաւին իբրեւ արդիւնք:

Զարեհ Արք. Ազնաւորեան խօսելով դժոխք նետուած հարուստին մասին՝ կ'ըսէ. *«Հարուստը թէեւ դժոխքին մէջ չ'այրիր, բայց կը պապակի, ներքնապէս կ'այրի. կաթիլ մը ջուրի այդ ծարաւը որ կը զգայ եւ որուն համար կ'աղաչէ Աբրահամին, հոգեվիճակ մըն է որ կը ներկայացնէ մեզի աւելի քան մարմնաւոր վիճակ մը, որուն մէջ գովացումի կարօտ ըլլալը, կրնայ մեր երեւակայութեան նիւթական պատկերացում մըն ալ տալ, բայց շատ աւելի որոշակի կերպով ներքին տանջանքի մը պատկերացումն է»*:

Գիտնալէ ետք ինչութիւնը դժոխքի կրակին եւ որդին, երկու խօսք ըսենք Մտ 25.30-ին մասին որ դժոխքը կ'անուանէ *«դուրսի մութը կամ խաւարը»*: Դժոխք նետուողները խաւարի մէջ պիտի ըլլան կամ բնակին, այն իմաստով որ անոնք Աստուծոյ ներկայութիւնը պիտի չունենան: Քրիստոս ըսաւ. *«Ե՛ս եմ աշխարհի լոյսը»* (Յհ 8.12): Եթէ Քրիստոս է աշխարհի լոյսը, ուրեմն, Քրիստոսէ հեռացողը ինքնաբերաբար խաւարի մէջ պիտի բնակի: Հետեւաբար, «խաւար» բառը բառացիօրէն հասկնանք թէ ոչ, մէկ բան կարելի է հաստատել, որ ատիկա Աստուծմէ հեռու վիճակ

մը ցոյց կու տայ: «Խաւար» բառը եւս կրնայ իբրեւ ապացոյց ծառայել, որ կրակը որուն մասին խօսեցանք, նիւթական կրակը չէ, որովհետեւ խաւարն ու կրակը միաժամանակ չեն կրնար նոյն տեղը ըլլալ:

49.- Ի՞նչ է տարբերութիւնը ապաշխարութեան եւ գոջումի:

Ապաշխարութիւնը, գոջումը եւ մեր մեղաւորութիւնը խոստովանիլը գիրար կ'ամբողջացնեն բայց նոյն բաները չեն: Մէկը կրնայ գոջալ իր ըրածին համար եւ խոստովանիլ թէ մեղք կամ յանցանք գործեց, առանց սակայն ապաշխարելու: Օրինակ, մէկը կրնայ մարդասպանութիւն ընել եւ բանտ նետուիլ եւ բանտի մէջ չարաչար գոջալ ու ցաւիլ իր ըրածին համար, բայց այս չի նշանակեր որ ապաշխարեց:

Մենք մեր առօրեայ կեանքի ընթացքին շատ բան կ'ընենք եւ շատ բան կ'ըսենք որոնց համար կը գոջանք եւ կ'ըսենք. «*Երանի՛ այդպէս չընէիմք կամ չըսէիմք*»: Բայց այս «երանին» երբեք ցոյց չի տար որ մենք ապաշխարած ենք: Մեր գործած մեղքին համար գոջալն ու ցաւիլը ուրիշ բան է, իսկ անդրադառնալ մեր մեղաւորութեան եւ դարձի գալը՝ ուրիշ բան: Ադամ եւ Եւա գոջացին իրենց ըրածին համար եւ խոստովանեցան թէ մեղք գործեցին, եւ սակայն, երբեք դարձի չեկան ու չապաշխարեցին:

Երբ Աստուած Եգիպտոսի վրայ կարկուտի հարուածը դրկեց, փարաւոն կանչել տուաւ Մովսէսն ու Ահարոնը եւ անոնց ըսաւ. «*Այս անգամ մեղանչեցի. Եհովան արդար է եւ ես ու իմ ժողովուրդս յանցաւոր ենք*» (Ել 9.27): Ուշադրութիւն դարձուցէք երբեք կէտերու: Առաջին, փարաւոն խոստովանեցաւ իր մեղք գործած ըլլալը, երկրորդ, յայտարարեց Եհովայի արդար ըլլալը, եւ երրորդ, ընդունեց իր եւ իր ժողովուրդին յանցապարտ ըլլալը, հակառակ այս բոլորին, գիտենք որ ան բնա՛ւ չապաշխարեց:

Յուդա Իսկարիոտացին Յիսուսը մատնելէ ետք երբ տեսաւ որ ան դատապարտուեցաւ, «*գոջաց եւ իր ստացած երեսուն արծաթ դրամը*» փահանաներուն վերադարձուց եւ անոնց ըսաւ. «*Մեղք գործեցի արդար մէկը մատնելուս համար*» (Մտ 27.3-4): Ճիշդ փարաւոնին նման, Յուդա ինք եւս գոջաց իր ըրածին համար, խոստովանեցաւ իր մեղաւոր ըլլալը, յայտարարեց որ Յիսուս արդար մէկն էր, բայց այս բոլորով հանդերձ, ան բնա՛ւ չապաշխարեց: Իր անձնասպան ըլլալը փաստ մըն է որ ան երբեք չապրեցաւ իսկական ապաշխարութիւնը:

Սաւուղ Սամուէլին ըսաւ. «*Մեղք գործեցի, որ Տիրոջը հրամանը ու քու խօսքերդ զանց ըրի...*» (Ա.Թգ 15.24), իսկ Դաւիթին ըսաւ. «*Մեղք գործեցի. դարձի՛ր, որդեա՛կ իմ Դաւիթ*» (Ա.Թգ 26.21): Սաւուղ մնայուն կերպով կը գոջար իր գործած մեղքերուն համար եւ կը խոստովանէր զանոնք, բայց դժբախտաբար անոր գոջումին ու խոստովանութեան բնաւ չընկերացաւ ապաշխարութիւնը:

Յիշեալ բոլոր օրինակները մատնացոյց կ'ընեն թէ ապաշխարութիւնը մեր գործած մէկ մեղքին համար վիշտ զգալը չէ: Ապաշխարութիւնը մեր գործած որոշ մէկ յանցանքին համար զոյշալը չէ: Ապաշխարութիւն բառը Սուրբ Գիրքին մէջ տարբեր իմաստ ունի:

Սուրբ Գիրքի մասնագէտներ կը հաստատեն որ «ապաշխարութիւն» բառին համար գործածուած Յունարէն՝ Մեղանոեաս բառը, կը նշանակէ երկու բան. (1) մտքի փոփոխութիւն եւ (2) ետդարձ, կամ ընթացքի փոփոխութիւն:

Այս իմաստով, ապաշխարել, կը նշանակէ՝ փորձել ձերբազատիլ աշխարհային մտածողութենէն, մեղաւոր եւ սատանայական մտածումներէն: Ապաշխարել, կը նշանակէ՝ դադրիլ մեր ընկերոջ մասին ժխտական բաներ մտածելէ, եւ սկսիլ դրական բաներ խորհիլ անոր մասին: Օրինակ, ենթադրեցէք պահ մը որ երիտասարդ մը տեսաք որ դէպի անտառ գնաց: Ի՞նչ պիտի մտածէք իր մասին: Մէկը կրնայ մտածել որ ան անտառ գնաց հոն աղջկան մը հանդիպելու համար: Ուրիշ մը կրնայ մտածել որ ան գիւղացիին հաւնոցէն հաւկիթ գողնալու գնաց: Իսկ երրորդ մը կրնայ խորհիլ որ երիտասարդը անտառ գնաց՝ առանձնանալու եւ աղօթելու համար: Առաջին երկուքին մտածումները եւ մտածելակերպը աշխարհային է, չըսելու համար սատանայական: Իսկ երրորդին մտածումն ու մտածելակերպը՝ աստուածային է եւ աստուածահանոյ:

Ապաշխարութիւնը նաեւ ըսինք կը նշանակէ «ետդարձ» կամ «ընթացքի փոփոխութիւն»: Ետդարձ ըսելով, կը հասկնանք յանկարծ կանգ առնել նամբու մը վրայ եւ սկսիլ հակառակ ուղղութեամբ քայլել: Այս իմաստով, ապաշխարել, կը նշանակէ՝ կանգ առնել դէպը Չարը ու դէպի երկրայինը քայլել եւ սկսիլ քայլել դէպի Բարին եւ դէպի երկնայինը: Եթէ անապաշխարութիւնը գնացք մըն է դէպի մեղքի կեանքը, ապա ապաշխարութիւնը՝ ետդարձ մըն է մեղքի կեանքէն դէպի անմեղութեան կեանքը, Յիսուսի կեանքը: Մէկ խօսքով, ապաշխարելը՝ մեր կեանքի ուղղութիւնը եւ ընթացքը փոխել է:

Եթէ զոյշումին չընկերանայ անկեղծ ապաշխարութիւնը բան մը չենք օգտուիր: Անառակ որդին զոյշաց իր առած քայլին համար եւ խոստովանեցաւ իր մեղաւոր ըլլալը, բայց այդ բոլորով չբաւարարուեցաւ: Ան նաեւ նշմարիտ ետդարձ մը ապրեցաւ: Ան դարձաւ իր հօրը: Ապաշխարութիւնը հետեւաբար, իրական կ'ըլլայ միայն ա՛յն ստեն՝ երբ կը դառնանք Աստուծոյ եւ կը փոխենք մեր կեանքի ընթացքը:

Դաւիթ մարգարէն մեղք մը գործեց եւ Աստուած Նաթան մարգարէին նամբով զինք յանդիմանեց: Դաւիթ Նաթան մարգարէին ըսաւ. «Տիրոջը դէմ մեղք գործեցի» (Բ.Թ.գ 12.13): Դաւիթի այս խոստովանութեան ընկերացաւ սրտի դառն զոյշում: 51-րդ Սաղմոսը կը ներկայացնէ Դաւիթին զոյշումն ու ապաշխարութիւնը Նաթան մարգարէին այցելութեան առիթով:

Ապաշխարութիւնը պէտք է հիմնուած ըլլայ Քրիստոսի հանդէպ մեր ունեցած հաւատքին վրայ: Եթէ կը հաւատանք որ Քրիստոս աշխարհ եկաւ եւ իր արիւնը թափեց մեր մեղքերը սրբելու համար, պէտք է դադրինք կամաւորապէս մեղանշելէ: Պէտք է ատենք այն ինչ որ ատելի է Քրիստոսի համար, այսինքն՝ մեղքը, եւ հաւատքով փարինք իրեն:

50.- Ի՞նչ է տարբերութիւնը հաւատքին եւ շնորհքին:

Հաւատքն ու Աստուծոյ շնորհքը գիրար կ'ամբողջացնեն բայց նոյն բաները չեն: Մէկը կրնայ հաւատքով ունենալ Քրիստոսի փառարար մահուան նկատմամբ եւ դարձի գալ. դարձի գալէն ետք՝ կ'արժանանայ փառութեան, արդարացումի եւ փրկութեան. սոյն երեքը արդիւնքն են Աստուծոյ շնորհքին:

Մենք կը փրկուինք շնորհքով, իսկ շնորհքը կ'ընդունինք հաւատքով: Եթէ կը հաւատանք՝ կը ստանանք փրկութեան շնորհքը: Այլ իօսով, փրկութիւնը Աստուծոյ շնորհքին արդիւնքն է, իսկ Աստուծոյ շնորհքը՝ մեր հաւատքին արդիւնքը:

Առաքեալը կ'ըսէ. *«Աստուծոյ շնորհքովը փրկուեցանք»* (Եփ 2.8): Եթէ երբեք փրկութիւնը Աստուծոյ պարգեւն է կամ շնորհքն է, ինչպէ՞ս պէտք է հասկնալ առաքեալին խօսքը որ կ'ըսէ. *«Արդարը իր հաւատքով պիտի փրկուի»* (Հո 1.17): Առաքեալին ըսել ուզածը այն է՝ որ արդարը պիտի փրկուի իր ա՛յն հաւատքով՝ որ զինք Աստուծոյ փրկարար շնորհքին կ'առաջնորդէ, ուստի, հակասութիւն չկա՛յ հաւատքին եւ շնորհքին միջեւ:

Աստուած արդար կը սեպէ այն մարդիկը որոնք հաւատքով կը մօտենան Քրիստոսի, իսկ հաւատքով մօտեցողները՝ կը փրկուին Աստուծոյ շնորհքով:

Աստուծոյ հաւատալը ուրիշ բան է, Աստուծոյ փրկարար շնորհքը ունենալը՝ ուրիշ բան: Ամէն մարդ կրնայ հաւատալ Աստուծոյ, կրնայ հաւատալ Աստուծոյ գոյութեան, բայց այդ չի նշանակեր որ ամէն հաւատացող պիտի փրկուի: Պիտի փրկուին միայն անոնք՝ որոնք հաւատքով կը դիմեն Յիսուսի շնորհքի գահին եւ անկէ կը ստանան փրկութեան պարգեւը:

Անոնք որոնք կը հաւատան Աստուծոյ գոյութեան բայց չեն յանձնուիր իրեն, չար դեւերէն ու ամբարիշտ մարդոցմէն ոչ մէկ տարբերութիւն ունին, որովհետեւ *«դեւերն ալ նոյն բանին կը հաւատան»* բայց դարձի գալու հարց չունին (Յկ 2.19):

51.- Ինչո՞ւ համար Քրիստոս իր երկրորդ գալուստին մասին խօսած ատեն, գալուստը կը բնորոշէ իբրեւ *«Մարդու Որդիին»* գալուստը, փոխանակ *«Աստուծոյ Որդիին»* գալուստը (Մտ 25.31):

Հիմնական 8 պատճառներով.-

1- Փրկութիւնը իր կատարումին պիտի հասնի Քրիստոսի երկրորդ գալուստին: Ան ինֆզիմֆ կը կոչէ «Մարդու Որդի», որովհետեւ ան փրկութիւնը սկսաւ իբրեւ «Մարդու Որդի» եւ զանհկա իր կատարումին պիտի հասցնէ իբրեւ «Մարդու Որդի»:

2- Ինֆզիմֆ կը կոչէ «Մարդու Որդի», ցոյց տալու համար մեզի որ իր գալուստը պիտի ըլլայ տեսանելիօրէն: Գրծ 1.11-ին մէջ կը կարդանք թէ Քրիստոս պիտի գայ այնպէս՝ ինչպէս երկինք մեկնեցաւ: Ինչպէ՞ս երկինք մեկնեցաւ: Մեկնեցաւ, Ֆիզիքականօրէն եւ տեսանելիօրէն, հետեւաբար իր վերադարձն ալ պիտի ըլլայ Ֆիզիքականօրէն եւ տեսանելիօրէն: Երեւելի ձեւով գնաց, երեւելի ձեւով ալ պիտի գայ:

3- Ինֆզիմֆ կը կոչէ «Մարդու Որդի», ցոյց տալու համար որ վերջին դատաստանը միայն հոգեւոր դատաստան, այսինքն՝ հոգիներու դատաստան պիտի չըլլայ, այլեւ՝ մարմնաւոր դատաստան մը, տեսանելի դատաստան մը:

4- Ինֆզիմֆ կը կոչէ «Մարդու Որդի», որովհետեւ մարդոց որդիները դատելու համար պիտի կու գայ. մարդկութեան փրկութեան համար պիտի գայ. մարդոց միջեւ ապրելու պիտի գայ:

5- Ինֆզիմֆ կը կոչէ «Մարդու Որդի», որովհետեւ մարդոց իբրեւ Մա՛րդ պիտի գայ: Իբրեւ Մա՛րդ պիտի գայ իր սիրելիներուն, ցոյց տալու համար անոնց որ ինք տեղեակ է անոնց մարդկային բոլոր տառապանքներէն ու ցաւերէն:

6- Ան իբրեւ «Մարդու Որդի» յայտնուելով՝ մարդկային սերունդին վարքն ու պատիւն է որ բարձրացուցած կ'ըլլայ:

7- Իբրեւ «Մարդու Որդի» յայտնուելով՝ բացայայտած կ'ըլլայ իր մօտիկութիւնն ու մտերմութիւնը մարդոց՝ փրկուած մարդոց:

8- Ինֆզիմֆ «Մարդու Որդի» կը կոչէ, պատասխան մը տուած ըլլալու համար այն աղանդաւորներուն՝ որոնք հետագային յառաջ պիտի գային եւ որոնք պիտի մերժէին իր մարմնացումն ու մարդեղացումը: Յովհաննէս առաքեալին առաջին նամակը կը պարզէ որ իսկապէս նման աղանդաւորներ հետագային յառաջ եկան: Ան կ'ըսէ. *«Հետեւեալ ձեւով կրնաք նանչնալ Աստուծոյ Հոգիով խօսողները.– Ով որ կը խոստովանի թէ Յիսուս Քրիստոս աշխարհ գալով իրապէս մարդացաւ՝ անհկա Աստուծոյ Հոգիով է որ կը խօսի: Իսկ ով որ չի՛ խոստովանիր թէ Յիսուս Քրիստոս աշխարհ գալով մարդացաւ՝ անհկա Աստուծոյ Հոգիով չէ՛ որ կը խօսի, այլ նեոիւն՝ Քրիստոսի հակառակորդին դրդումովը. անոր՝ որուն մասին յսած էիք թէ պիտի գայ, եւ ահա արդէն իսկ աշխարհի մէջ է»* (Ա.Յվ 4:2-3):

Նոր Կտակարանի էջերը բազմահարիւր վկայութիւններով լեցուն են որոնք կ'ապացուցանեն թէ Յիսուս ունէր կատարելապէս նիւթական մարմին: Յիշե՛նք անոնցմէ մէկ-երկուքը միայն: Յի 20.17-ին մէջ գործածուած *«Մի՛ դպչիր ինծի...»* բացատրութիւնը, ցոյց չի՞ տար որ Յիսուս նիւթական մարմին ունէր: Քրիստոսի մարմնատուրքեան եւ մարդեղութեան վերաբերող շատ զօրեղ ապացոյց մըն են իր հետեւեալ

բառերը. «Նայեցէ՛ք ձեռներուս եւ ոտներուս. նոյնինքն ե՛ս եմ: Շօշափեցէ՛ք զիս եւ պիտի տեսնէ՛ք որ միս ու ոսկոր ունիմ, բան մը՝ որ ոգին չ'ունենար» (Ղկ 24.39): Տես նաեւ (Եբր 10.5-7, Յե 1.14, Ա.Տմ 2.5, եւայլն):

Յովհաննէս առաքեալ կը վկայէ որ «աշխարհի մէջ բազմաթիւ մոլորեցուցիչներ մէջտեղ ելեր են, որոնք կը մերժեն ընդունիլ՝ թէ Յիսուս Քրիստոս աշխարհ գալով իրապէս մարդացաւ: Այդպիսիները մոլորեցուցիչ են եւ Քրիստոսի հակառակորդ» (Բ.Յե 7): Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կը հաստատէ թէ «Քրիստոսի մարմնառութեան եւ մարդեղութեան խորհուրդը մերժողը՝ ամբողջ փրկագործութիւնն է որ մերժած կ'ըլլայ»:

52.- Բողոքականներ եւ Եհովայի Վկաներ հարց կու տան որ արդեօք Մտ 1.25-ին եւ Ղկ 2.7-ին մէջ Յիսուսի համար գործածուած «անդրանիկ» բառը ցոյց չի՞ տար որ Յիսուս ուրիշ եղբայրներ ալ ունեցաւ:

Այս հարցումին պատասխանը յստակ կը դառնայ մեզի համար, եթէ երբեք մեր մտքին մէջ ունենանք հետեւեալ 8 կէտերը.-

1.- Մեր այսօրուան լեզուին մէջ մենք սովորաբար երբ կը գործածենք «անդրանիկ» բառը, կրնայ ասիկա յուշել մեզի երկրորդ գաւակի մը գոյութիւնը, բայց Աստուածաշնչական հասկացողութեամբ, «անդրանիկ» բառը (որ կը նշանակէ առաջին), անպայմանօրէն ցոյց չի տար երկրորդ գաւակի մը գոյութիւնը:

Օրինակ, Բ.Թգ 3.2-ին մէջ կը կարդանք. «Քերրոնի մէջ Դաւիթին որդիներ ծնան ու անոր անդրանիկը Յեզրայելացի Աֆինոամէն ծնած Ամմոնն էր»: Դաւիթ Աֆինոամէն միայն Ամմոնը ունեցաւ: Աստուածաշունչը Ամմոնը «անդրանիկ» կը կոչէ հակառակ որ Ամմոնը ուրիշ եղբայր չունեցաւ: Ինչպէս Ամմոնի համար կը գործածուի «անդրանիկ» բառը հակառակ որ Ամմոն ուրիշ եղբայր չունեցաւ, այնպէս ալ Յիսուսի համար կը գործածուի «անդրանիկ» բառը թէպէտ Յիսուս ուրիշ եղբայր չունեցաւ:

Երկրորդ օրինակ մը: Ա.Մն 23.17-ին մէջ կը կարդանք. «Նդիագարին որդիները՝ առաջինը Հոաբիան էր եւ Նդիագար ուրիշ որդի չունէր»: Այստեղ եւս, Հոաբիան կոչուած է «առաջին» հակառակ որ երկրորդ եղբայր մը չունեցաւ: Հետաքրքրական չէ՞ որ Մնացորդաց գիրքին հեղինակը թէպէտ գիտէր որ Նդիագար Հոաբիայէն գատ «ուրիշ որդի չունէր», հակառակ ասոր, Հոաբիան կը կոչէ Նդիագարի առաջին որդին:

2.- Ըստ աւանդութեան, Մտ 13.55-ին մէջ յիշուած Յիսուսի չորս եղբայրներէն երեքը՝ Յովսէւր, Սիմոնը եւ Յուդան, Յիսուսէն աւելի մեծ էին տարիքով: Եթէ անոնք Յիսուսէն առաջ ծնած էին Մարիամէն, ինչպէ՞ս Յիսուս կրնայ կոչուիլ «անդրանիկ», կամ ինչպէ՞ս Մարիամ երբ լսեց Գաբրիէլ հրեշտակէն թէ պիտի յղանայ, անոր ըսաւ. «Ատիկա ինչպէ՞ս

կրնայ պատահիլ, երբ ամուսնացած չեմ» (Ղկ 1.34): Սուրբ Կոյսին այս խօսքը յստակօրէն ցոյց կու տայ թէ բնաւ այր մարդու հետ չէր յարաբերած Յիսուսի ծնունդէն առաջ, ուստի, Յովսէսը, Սիմոնը եւ Յուդան, որոնք Յիսուսէն աւելի մեծ էին տարիքով, չեն կրնար Մարիամէն ըլլալ:

3.- Եթէ Մտ 1.25-ին եւ Ղկ 2.7-ին մէջ Յիսուսի համար գործածուած «անդրանիկ» բառին վրայ հիմնուելով ըսեմք թէ Յիսուս ուրիշ եղբայրներ ալ ունեցաւ, այդ պարագային, նաեւ, Եբր 1.6-ին մէջ Յիսուսի համար գործածուած «անդրանիկ» բառին վրայ հիմնուելով, պէտք է ըսեմք ու Աստուած Յիսուսէն գատ ուրիշ որդիներ ալ ունի անժամանակապէս իրմէ ծնած: Աստուած Յիսուսը «իր անդրանիկ Որդին» չի^օ կոչեր: Այս կը նշանակէ^օ որ հոս գործածուած «անդրանիկ» բառը ցոյց կու տայ թէ Հայրն Աստուած Յիսուսէն գատ ուրիշ որդիներ ալ ունի որոնք իրեն հետ նոյն բնութիւնը ունին, ինչպէս Տէր Յիսուս ինք ունի:

Ուստի, ինչպէս Աստուած Յիսուսը իր անդրանիկ Որդին կը կոչէ առանց ուրիշ բնութեանակից որդիներ ունենալու, այնպէս ալ, Մատթէոս եւ Ղուկաս Աւետարանիչներ, Յիսուսը կը կոչեն Մարիամի անդրանիկ որդին, բայց ատիկա ապացոյց մը չէ որ Մարիամ Յիսուսէն գատ ուրիշ զաւակներ ունեցաւ:

4.- Աստուած Մովսէսին կ'ըսէ. *«Սրբէ՛ ինձի ամէն անդրանիկ, Իսրայէլի որդիներուն մէջ ամէն արգանդ բացողը, մարդ կամ անասուն: Ան իմս է»* (Ել 13.2): Արդեօք Եբրայեցի հայր մը իր անդրանիկ որդին ունենալէ ետք, կը սպասէ^օր երկրորդ մը ունենալու որպէսզի առաջինը Տիրոջ նուիրէր: Բնականաբար ոչ: Եբրայեցի հայր մը երկրորդ որդի մը ունենար կամ ոչ, իր առաջին որդին կը նուիրէր Աստուծոյ, քանի որ իր անդրանիկ որդին էր:

Զաւակ մը կրնայ իր հօրը միակ զաւակը ըլլալ, բայց չի դադրիր հօրը «անդրանիկ» զաւակը ըլլալէ: Ուստի, սիսալ բան չէ միաձին զաւակը կոչել «անդրանիկ» զաւակ: Առաջին որդին «անդրանիկ» կը կոչուէր նոյնիսկ եթէ անիկա երկրորդ եղբայր մը չունենար: Հետեւաբար, Յիսուսի «անդրանիկ» կոչուիլը փաստ մը չէ որ ան ունեցաւ երկրորդ եղբայր մը:

«Սրբէ՛ ինձի ամէն անդրանիկ»: «Սրբել» կը նշանակէ գատել, բաժնել, Տիրոջ նուիրաբերելու նպատակով: Եբրայեցիներուն անդրանիկ որդիները կը կոչուէին «անդրանիկ» որովհետեւ անոնք պէտք էր որ գատուէին ու բաժնուէին իրենց պարագաներէն եւ ընծայուէին տաճարին: Ասիկա ալ պատճառներէն մէկն է թէ ինչո՛ւ Յիսուս կոչուեցաւ «անդրանիկ»: Յիսուս ինք նաեւ ընծայուեցաւ տաճարին (Ղկ 2.22-23): Տաճարին նուիրուած անդրանիկը Տիրոջ ուխտաւորը կը սեպուէր: Հետեւաբար, Յիսուսի համար գործածուած «անդրանիկ» բառը, ո՛չ թէ անոր երկրորդ կամ երրորդ եղբայր մը ունեցած ըլլալը ցոյց կու տայ, այլ՝ Աստուծոյ ուխտաւոր ըլլալը կ'արտայայտէ:

5.- Երբայական մտայնութեան համաձայն, անդրանիկ որդին ո՛չ միայն Տիրոջ ուխտաւորը կ'ըլլար, այլեւ՝ իր բոլոր եղբայրներուն եւ քոյրերուն տէրն ու պատասխանատուն: Յիսուս մեր Տէրն ու մեր պատասխանատուն ըլլալով՝ բնական է որ կոչուէր «անդրանիկ»:

6.- Աստուածային հրահանգ էր որ անդրանիկ որդին իր եղբայրներուն կրկնապատիկ ժառանգութիւնը ունենար (Բ.Օր 21.15-17): Յիսուս կը կոչուի «անդրանիկ», որպէսզի ո՛չ միայն ցոյց տրուի մեզի թէ ի՛նքն է իսկական ժառանգորդը ամէն բանի (Մտ 21.38), այլեւ՝ ի՛նքն է տէրն ու տուիչը երկնային իսկական ժառանգութեան (Գղ 3.29):

7.- Աստուած Մովսէսին ըսաւ թէ պիտի գարնէ Եգիպտացիներուն անդրանիկ գաւակները (Ել 11.4-5): Ի՞նչ ըսել ուզեց Աստուած իր այս խօսքով: Արդե՞օք ըսել ուզեց որ պիտի գարնէ միայն այն անդրանիկ գաւակները՝ որոնք երկրորդ եղբայր մը ունէին: Ո՛չ: Զաւակ մը կրնար իր հօրը միակ գաւակը ըլլալ, եւ սակայն անդրանիկը ըլլալով՝ ինք եւս սպաննուեցաւ:

Վատահարար հազարաւոր Եգիպտացի ընտանիքներ կային որոնք միայն մէկ գաւակ ունէին, կասկածէ վեր է որ անոնք եւս մեռան: Ասիկա ո՛չ միայն տրամաբանականօրէն կը հաստատենք, այլեւ՝ Սուրբ Գիրքով: Մովսէս խօսելով Եգիպտացիներուն անդրանիկներուն մահուան մասին՝ կ'ըսէ. «Տուն չկար ուր մեռեալ չկար» (Ել 12.30):

8.- Անոնք որոնք Մտ 1.25-ին եւ Դկ 2.7-ին մէջ Յիսուսի համար գործածուած «անդրանիկ» բառը բառացիօրէն կը հասկնան, արդե՞օք Կղ 1.18-ին մէջ Յիսուսի համար գործածուած «անդրանիկ» բառն ալ բառացիօրէն կը հասկնան: Հոն առաջալը կը հաստատէ թէ Յիսուս «անդրանիկ ծնունդն եղաւ մեռելներէն»: Իսկապէ՞ս այդպէս է: Տէր Յիսուսի յարութենէն առաջ ուրիշներ յարութիւն չառի՞ն: Մատթէոս Աւետարանիչ կը վկայէ որ երբ Յիսուս իր հոգին աւանդեց, «գերեզմանները բացուեցաւ, եւ շատ մը սուրբ մնջեցեալներ յարութիւն առին» (Մտ 27.52):

53.- Եթէ երբեք Յիսուսի ծնունդէն ետք, Յովսէփ ու Մարիամ իրարու հետ պիտի չամուսնանային, այդ պարագային, ինչո՞ւ աւետարանիչը խօսելով Յովսէփի մասին՝ կ'ըսէ. «Չյարաբերեցաւ անոր (Մարիամի) հետ, միևնչեւ որ իր անդրանիկ գաւակը ծնաւ» (Մտ 1.25):

Ինչպէս «անդրանիկ» բառը, նոյնպէս, «չյարաբերեցաւ անոր հետ» եւ «միևնչեւ» բառերը գայթակղութեան պատճառ դարձած են թէ՛ Նեովայի Վկաներուն եւ թէ՛ Բողոքականներուն:

Խօսիմք ասոնց մասին առանձնաբար: «Չյարաբերեցաւ անոր հետ» ըսելով, աւետարանիչը հիմնք բան կ'ուզէ ցոյց տալ. --

1)- Կ'ուզէ ցոյց տալ որ Յովսէփ եւ Մարիամ բնաւ չէին յարաբերած իրարու հետ նախքան Յիսուսի ծնունդը:

2)- Կ'ուզէ ցոյց տալ որ Յիսուսի ծնունդը Ֆիզիքական յարաբերութեան արդիւնք չէր եւ չեղաւ:

3)- Կ'ուզէ ցոյց տալ որ անոր ծնունդը կուսականօրէն, այսինքն՝ առանց մարդկային սերմի տեղի ունեցաւ, եւ հետեւաբար, Յիսուս չժառանգեց Ադամական մեղքը, եւ իբր այդպիսին, ան կրնար մեր փոխարէն եւ մեր մեղքերուն համար մեռնիլ:

4)- Կ'ուզէ ցոյց տալ որ սուրբ Կոյս Մարիամ ուխտած էր մշտնջենական կուսութիւն, այլապէս հրեշտակին պիտի չըսէր. *«Ատիկա ինչպէ՞ս կրնայ պատահիլ, երբ ամուսնացած չեմ»* (Ղկ 1.34):

5)- Կ'ուզէ ցոյց տալ որ Յիսուսի ծնունդը մարդկային բնական ծնունդ մը չեղաւ, եւ սա ապացոյց մը պիտի ըլլար որ Յիսուս գերմարդկային անձնաւորութիւն մըն էր, եւ ո՛վ կրնար ըլլար ան եթէ ոչ Աստուած:

Խօսք մը եւս *«չյարաբերեցաւ անոր հետ»* բառերուն վերաբերեալ: Եզ 44.2-ին մէջ կը կարդանք. *«Այս դուռը գոց պիտի մնայ, պիտի չբացուի, անկէ մարդ պիտի չմտնէ, քանզի անկէ Իսրայէլի Տէր Աստուածը մտաւ, անոր համար գոց պիտի մնայ»*: Սուրբ Գրիգոր Տաթեւացի այս համարը Աստուածամօր մշտնջենական կուսութեան ակնարկութիւն կը նկատէ: Տաթեւացին կ'ըսէ որ «դուռը» Կոյսին արգանդն է: Դուռին գոց մնալը եւ չբացուիլը՝ անոր կոյս մնալն է: Այդ դռնէն ներս *«Իսրայէլի Տէր Աստուածը մտաւ»* խօսքը, կը վերաբերի Աստուծոյ Որդիին սուրբ Կոյս Մարիամին արգանդը մտնելուն:

Հիմա խօսինք «մինչեւ» բառին մասին: «Մինչեւ» բառը ցոյց չի տար որ Յիսուսի ծնունդէն ետք, Յովսէփ եւ Մարիամ ամուսնացան եւ ուրիշ զաւակներ ունեցան: Աստուածաշունչին մէջ համարներ կան որոնք ցոյց կու տան որ «մինչեւ» բառը կը վերաբերի զինք յաջորդող տողին եւ համարներ ալ կան որոնք ցոյց կու տան որ «մինչեւ» բառը կը վերաբերի զինք նախորդող տողին:

Մտ 1.25-ին մէջ գործածուած «մինչեւ» բառը կը վերաբերի զինք նախորդող տողին, եւ ըսել ուզուածը այն է՝ որ «մինչեւ» Յիսուսի ծնունդը՝ Յովսէփ եւ Մարիամ իրարու հետ չյարաբերեցան:

Տանք քանի մը օրինակներ: Կը կարդանք. *«Սաւուղին աղջիկը՝ Մեղֆոն, մինչեւ իր մահուան օրը զաւակ չծնաւ»* (Բ.Թգ 6.23): Արդե՞օք կը նշանակէ որ իր մահէն ետք զաւակ ծնաւ:

Աստուածաշունչը խօսելով Մովսէսի գերեզմանատեղիին մասին՝ կ'ըսէ. *«Մինչեւ այսօր ոեւէ մարդ անոր գերեզմանին տեղը չգիտցաւ»* (Բ.Օր 34.6): Հոս արձանագրուած «մինչեւ» բառը, արդե՞օք ցոյց կու տայ որ հետագային Մովսէսին գերեզմանին տեղը գիտցան:

Ծն 8.7-ին մէջ կը կարդանք. *«Ագռաւ մը արձակեց, որ ելաւ ու ասդին անդին կը պտրտէր՝ մինչեւ երկրին վրայէն ջուրերուն ցամփիլը»*: Հարցում: Արդե՞օք երկրին վրայէն ջուրերուն ցամփելէն յետոյ, ագռաւը շարունակե՞ց ասդին անդին պտրտիլ, թէ նստա՛ւ տեղ մը: Ինչպէս հոս

արձանագրուած «մինչեւ» բառը, երբե՛ք ցոյց չի տար որ ասդին անդին պտըտելու գործողութիւնը շարունակուեցաւ ջուրերուն ցամփելէն յետոյ, այնպէս ալ Մտ 1.25-ին մէջ յիշուած «մինչեւ» բառը, բնա՛ւ ապացոյց մը չէ որ Յիսուսի ծնունդէն յետոյ, ուրիշ գաւակներ ծնելու ընթացքը շարունակուեցաւ:

Մովսէս խօսելով Իսրայէլի ժողովուրդին եւ թշնամիին յարաբերութեան մասին՝ կ'ըսէ. *«Ո՛նէ մէկը պիտի չկրնայ քեզի դէմ կենալ, մինչեւ զանոնք կորսնցնես»* (Բ.Օր 7.24): Ի՞նչ ցոյց կու տան *«մինչեւ զանոնք կորսնցնես»* բառերը: Արդե՞օք ցոյց կու տան որ թշնամին իր կորսուելէն ետք պիտի կարենայ դէմ կենալ Իսրայէլի ժողովուրդին: Ինչպէս հոս արձանագրուած «մինչեւ» բառը բնա՛ւ ցոյց չի տար որ թշնամիին կորուստէն ետք, դէմ կենալու գործողութիւնը պիտի շարունակուի, այնպէս ալ Մտ 1.25-ին մէջ յիշուած «մինչեւ» բառը, բնա՛ւ փաստ մը չէ որ Մարիամ շարունակեց որդեծնութիւնը Յիսուսի ծնունդէն յետոյ:

Քրիստոսէ առաջ 6-րդ դարուն, Բաբելոնի կողմէ գիւղի մը բնակիչները գերի տարուեցան դէպի Բաբելոն: Երբ գիւղացիները իրենց քաղաքէն դուրս կը բերուէին, գիւղացիներէն մէկը ձեռքը եղած մուրնը գետի ջուրին մէջ նետեց եւ ըսաւ. *«Ես պիտի չվերադառնամ այս գիւղը մինչեւ որ երկաթէ մուրնը ջուրին երեսը ելլէ»*: Ի՞նչ ըսել ուզեց գիւղացին: Արդե՞օք ըսել ուզեց թէ օր մը պիտի վերադառնայ իր գիւղը: Յստակ է որ ըսել ուզեց, որ բնաւ իր գիւղը պիտի չվերադառնայ, որովհետեւ երկաթէ մուրնը երբեք ալ ջուրին երեսը պիտի չելլէ:

Վերջին խօսք մը: Մատթէոս մեզի կ'ըսէ որ *«Յովսէփ արդար մարդ մըն էր»* (Մտ 1.19): Ահաւասիկ արդար մարդ մը, որ տեսաւ Մարիամին յղացումը Սուրբ Հոգիով, խօսեցաւ հրեշտակներու հետ եւ հրահանգներ ստացաւ անոնց կողմէ, լսեց հովիւներուն պատմածը մանուկ Յիսուսին մասին, տեսաւ մոգերուն այցելութիւնը, գիտցաւ թէ ծնեալ մանուկը պիտի կոչուի «Բարձրեալի Որդի», «Սուրբ», «Էմմանուէլ» եւ «Փրկիչ»: Կը կարծե՞ք որ Յովսէփի պէս արդար մէկը, այս բոլորը գիտնալէ, տեսնելէ ու լսելէ ետք, պիտի ուզեր կամ պիտի համարձակէր Մարիամի հետ յարաբերութիւն ունենալ: Եթէ այդպիսի բան մը ընէր, ինչպէ՞ս կարելի պիտի ըլլար զինք արդար մարդ մը նկատել:

54.– Եթէ սուրբ Կոյս Մարիամ ուրիշ գաւակներ չունեցաւ, հապա որո՞նք են Յիսուսի եղբայր կոչուածները՝ Յակոբոս, Յովսէս, Սիմոն եւ Յուդա (Մտ 13.55, Յհ 2.12, Գրծ 1.14):

Մանրամասնութեանց մէջ միտնուելէ առաջ, հաստատենք, թէ՛ երեք տեսակետներ կան.–

1)– Ոմանք կը կարծեն որ Յիսուսի եղբայր կոչուածները՝ Յիսուսի հարազատ եղբայրներն են՝ հետագային Յէվսէփէն եւ Մարիէմէն ծնած:

Այս կարծիքին են՝ բարեկարգական շարժումին ծնունդը եղող բողոքական եկեղեցիները եւ Աւետարանական համայնքներ:

Այս տեսակետը չի կրնար շիտակ ըլլալ, որովհետեւ, ըստ աւանդութեան Յիսուսի «եղբայրներէն» երեքը՝ Յովսէսը, Սիմոնը եւ Յուդան, եղած են տարեկից Յիսուսի եւ կամ անկէ աւելի մեծ: Անոնք ինչպէ՞ս կրնան Յիսուսէն մեծ ըլլալ երբ Աւետարանիչներ կը վկայեն որ Յիսուս Մարիամին անդրանիկ գաւակն էր (Մտ 1.25, Ղկ 2.7):

2)– Ուրիշներ կ'ենթադրեն որ Յիսուսի եղբայր կոչուածները Յովսէփի նախորդ ամուսնութենէն ունեցած գաւակներն են: Այս տեսակետը կը հիմնեն այն իրողութեան վրայ, թէ՛ Յովսէփ Մարիամէն տարիքով բաւական մեծ էր, հետեւաբար, նախապէս պէտք է ամուսնացած ըլլայ:

3)– Ոմանք ալ կը խորհին որ Յիսուսի եղբայր կոչուածները Յովսէփին եղբոր²¹ գաւակներն են: Մեր եկեղեցւոյ տեսակետը այս երրորդն է:

Կարդանք շփոթ յառաջացնող եւ վեցի ծնունդ տուող համարը. «Ասիկա ատաղձագործին որդին չէ՞. իր մայրը Մարիամը չէ՞ եւ եղբայրները՝ Յակոբոսը, Յովսէսը, Սիմոնը եւ Յուդան» (Մտ 13.55): Նախքան այս համարին մասին խօսիլը, նախ խօսինք ուրիշ համարի մը մասին:

Մր 15.47-ին մէջ կը կարդանք. «Մարիամ Մագդաղենացին եւ Յակոբոսի ու Յովսէսի մայրը՝ Մարիամ, հոն էին եւ տեսան գերեզմանը, ուր մարմինը դրուեցաւ»: Ո՞վ է հոս յիշուած «Յակոբոսի ու Յովսէսի մայրը՝ Մարիամ». արդեօք սուրբ Կոյս Մարիամն է: Վստահաբար ո՛չ: Հոս յիշուած «Յակոբոսի ու Յովսէսի մայրը՝ Մարիամ», կա՛մ եղած պէտք է ըլլայ Կղեոպասի կինը (Յհ 19.25), եւ կամ՝ Ալփէոսի կինը (Ղկ 6.15): Թէպէտ ըսենք, որ ենթադրութիւն կայ որ Կղեոպաս եւ Ալփէոս անունները նոյն անձին տրուած երկու տարբեր անուններ են²²:

Նոյն անձին երկու անուն ունենալը բնական երեւոյթ էր Եբրայեցի ազգին համար: Օրինակ, Մովսէսին աները Ել 2.18-ին մէջ կը յիշուի Ռաֆուէլ անունով, իսկ Ել 4.18-ին մէջ՝ Յոթոր անունով: Զմոռնանք նաեւ որ Յիսուսի առաքեալներէն Սիմոնը՝ կոչուեցաւ Պետրոս, Նաթանայէլ կը կոչուէր նաեւ Բարթողոմէոս, Թադէոս առաքեալը երկու ուրիշ անուններով եւս ճանչցուած էր՝ Յուդա (Ղկ 6.16), եւ Ղեքէոս (Մտ 10.3):

Գալով միւս երկու անձերուն՝ Սիմոնին եւ Յուդային, որոնց գաւակներն են անոնք: Հաւանական է որ անոնք եւս եղած ըլլան գաւակները Մարիամի, որ մայրն էր Յակոբոսի եւ Յովսէսի, այս

²¹ Կ'ենթադրուի որ Յհ 19.25-ին մէջ յիշուած Կղեոպասը Յովսէփին եղբայրն է, որ միաժամանակ կը կարծուի որ Եմմաուսի երկու ճամբորդներէն մէկն է (Ղկ 24.13):

²² Եթէ ընդունինք որ կրտսեր Յակոբոսն ու Յովսէս որդիներն էին Ղկ 6.15-ին մէջ յիշուած Ալփէոսի, եւ անոր քով բերենք Յհ 19.25-ին մէջ յիշուած Կղեոպասը, գայն համեմատութեան մէջ դնելով Մտ 27.56-ին հետ, այն եզրակացութեան յանգած կ'ըլլանք, որ Ղկ 6.15-ին մէջ յիշուած Ալփէոսն ու Յհ 19.25-ին մէջ յիշուած Կղեոպասը նոյն անձն է:

իմաստով, չորս անձերը՝ «Յակոբոսը, Յովսէսը, Սիմոնը եւ Յուդան» կ'ըլլան հարագատ եղբայրներ:

Ուրիշներ սակայն հիմնուելով Ղկ 2.44-ին վրայ, որ կը վկայէ թէ Յիսուս ազգականներ եւ ծանօթներ ունէր, կ'ենթադրեն որ Սիմոնն ու Յուդան որդիներն էին Յիսուսի ուրիշ մէկ մօտ ազգականին, որուն անունը չէ յիշուած:

Անգամ մը եւս ուշադրութեամբ կարդանք շփոթ յառաջացնող համարը. «Սահկա ատաղձագործին որդին»²³ չէ՞. իր մայրը Մարիամը չէ՞ եւ եղբայրները՝ Յակոբոսը²⁴, Յովսէսը, Սիմոնը եւ Յուդան» (Մտ 13.55): Մեր ուշադրութենէն պէտք չէ վրիպի որ այս համարին մէջ Մարիամ մի'այն Յիսուսի մայրը իբրեւ յիշուած է. «Իր մայրը Մարիամը չէ՞»:

Նոր Կտակարանին մէջ «Յակոբոսը, Յովսէսը, Սիմոնը եւ Յուդան» յիշուած են որպէս եղբայրները Յիսուսի, բայց բնա՛ւ չեն յիշուած իբրեւ որդիները Մարիամի՝ «... "եւ" եղբայրները՝ Յակոբոսը, Յովսէսը, Սիմոնը եւ Յուդան»: Աւետարանիչներ կարծէ՛ք գիտակցօրէն «եւ» շաղկապով կ'անջատեն իրարմէ սուրբ Կոյս Մարիամն ու Յիսուսի «եղբայրները»: Այս իմաստով, կրնանք ըսել որ «Յակոբոսը, Յովսէսը, Սիմոնը եւ Յուդան» Յիսուսի «եղբայրներն» էին բայց ո՛չ Մարիամի որդիները:

Մարկոս ինք եւս կը հաստատէ թէ Յիսուս գաւակն է Մարիամի, եւ եղբայրն է՝ «Յակոբի, Յովսէսի, Յուդայի եւ Սիմոնի» (Մր 6.3): Հոս եւս, մի'այն Յիսուս յիշուած է իբրեւ գաւակը Մարիամի, իսկ միւսները՝ յիշուած են իբրեւ եղբայրները Յիսուսի: Անոնք կոչուած են «Յիսուսի եղբայրները»՝ որովհետեւ ազգականական կապ կայ Յիսուսի եւ անոնց միջեւ, բայց չեն կոչուած «Մարիամի եւ Յովսէսի գաւակները»՝ որովհետեւ Մարիամ եւ Յովսէս չէ որ անոնց ծնունդ տուին: Նոյնը չէ՞ պարագան Սառային որ կոչուած է Աբրահամին ֆոյրը թէպէտ նոյն մօրմէն չէ որ ծնունդ առած է (Ծն 20.12):

Ինչպէս Սառա կոչուած է Աբրահամին ֆոյրը, թէպէտ նոյն մօրմէն ծնունդ չէ առած, այնպէս ալ, Յակոբոսը, Յովսէսը, Սիմոնը եւ Յուդան եւ այլ կիներ²⁵, իրե՛նք եւս կոչուած են Յիսուսի եղբայրները եւ ֆոյրերը, բայց այդ չի նշանակեր, որ անոնք նոյն մօրմէն՝ սուրբ Կոյս Մարիամէն ծնունդ առած են: Այսօր չկա՞ն եղբայրներ եւ ֆոյրեր որոնք նոյն հօրմէն ըլլան բայց ոչ նոյն մօրմէն: Եթէ նոյն հօրմէն են բայց ոչ նոյն մօրմէն, այդ գիրենք իրարու եղբայր եւ ֆոյր ըլլալէ կը դադարեցնէ՞:

²³ Անոնք որոնք «Յիսուսի եղբայրները» բառերը տառացիօրէն կը հասկնան, ինչո՞ւ Յիսուսի համար գործածուած «ատաղձագործին որդին» (Մտ 13.55) բառերը նաեւ տառացիօրէն չեն հասկնար, ըսելու համար՝ որ Յիսուս Յովսէսի գաւակն է:

²⁴ Այս Յակոբոսը նոյնն է Գղ 2.19-ին մէջ յիշուած «Տիրոջ եղբայրը եղող Յակոբոս»ին հետ: Նոյն այս Յակոբոսը կոչուած է «կրտսեր Յակոբոս» (Մր 15.40), գատորոշելու համար զայն միւս Յակոբոսէն որ Զեբեդէոսի որդին էր (Մտ 10.3):

²⁵ «Իր ֆոյրերը բոլորն ալ մեր մօտ չե՞ն բնակիր» (Մտ 13.56): Այս խօսքէն կարելի է հետեւցնել որ Յիսուսի «ֆոյրերը» կը բնակէին Նազարէթի մէջ: Թէ նշգրիտ բանի՞ «ֆոյր» ունէր՝ չենք գիտեր: Բայց հաւանական է որ անոնք ամուսնացած եւ տունէն դուրս ելած ըլլան:

Որպեսզի գիտնանք թե ինչո՞ւ «Յակոբոսը, Յովսէսը, Սիմոնը եւ Յուդան» կոչուած են Յիսուսի եղբայրները, պէտք է յիշենք որ անցեալին երբայեցիները սովոր էին հօրաբոջ, մօրաբոջ, հօրեղբօր եւ մօրեղբօր գաւակները եղբայր եւ քույր կոչել: Եղբայր եւ քույր կը կոչուէին նաեւ բոլոր մօտիկ ազգականներն ու ծանօթները: Նոյնիսկ ամբողջ գերդաստանի գաւակները, եւ երբեմն ալ ամբողջ սերունդը եղբայր եւ քույր կը կոչուէին:

Տա՛նք Աստուածաշունչէն օրինակներ: Ծն 14.14-ին մէջ Ղովտ կոչուած է Աբրահամի եղբայրը, մինչդեռ մենք գիտենք որ Ղովտ Աբրահամին եղբայրը չէր, այլ՝ եղբորորդին (Ծն 14.12):

Ծն 29.15-ին մէջ Լաբան եւ Յակոբ յիշուած են իբրեւ եղբայրներ, թէպէտ մենք գիտենք որ Յակոբ Լաբանին եղբայրը չէր, այլ՝ անոր քոջ որդին (Ծն 29.13):

Սամփսոն իր մօրը մէկ հատիկ գաւակն էր: Հակառակ ասոր, երբ ան ուզեց Փղշտացի կնոջ մը հետ ամուսնանալ, իր հայրն ու մայրը իրեն ըսին. «Միթէ՛ քու եղբայրներուդ աղջիկներուն մէջ ու իմ բոլոր ժողովուրդիս մէջ կին չկա՞յ...» (Դտ 14.3): Ուշագրաւ է որ հոս Սամփսոնին ամբողջ գերդաստանին որդիները իրարու եղբայր կը կոչուին:

Ա.Մն 15.6-ին մէջ կը կարդանք. «Մերարիին որդիներէն Ասայիա իշխանն ու անոր եղբայրները՝ 220 հոգի»: Խօսքը դարձեալ ամբողջ գերդաստանի մասին է, եւ կամ՝ Ասայիա իշխանին սերունդին մասին է, որովհետեւ Ասայիա իշխանը 220 եղբայր չունէր: Դարձեալ, Ա.Մն 15.8-ին մէջ կը կարդանք որ Սեմայիա իշխանը 200 եղբայրներ ունէր: Կարելի՞ քան է որ Սեմայիան 200 եղբայրներ ունեցած ըլլայ: Յստակ է որ խօսքը կը վերաբերի ամբողջ գերդաստանի որդիներուն, եւ կամ Սեմայիա իշխանին սերունդին:

Խօսինք տրամաբանականօրէն:

Յիսուսի Եգիպտոս տարուած ատեն եւ հոնկէ վերադարձուած ատեն ո՛չ մէկ ակնարկութիւն կ'ըլլայ եղբայրներուն: Եթէ Յիսուս եղբայրներ ունեցած ըլլար, անոնք պէտք չէ՞ր յիշուէին այս առիթով:

Յիսուսի ծնողները ամէն տարի Զատիկի տօնին Երուսաղէմ կ'երթային (Ղկ 2.41): Այս իմաստով, Յիսուս մինչեւ տասներկու տարեկան՝ տասներկու անգամներ Նազարէթէն Երուսաղէմ գացած պէտք է ըլլայ: Յիսուսի տասներկու տարեկանին Երուսաղէմ երթալը կը յիշուի, բայց իր եղբայրներուն կապակցութեամբ ո՛չ մէկ բան կ'ըսուի: Եթէ հարագատ եղբայրներ ունեցած ըլլար, անոնց վերաբերեալ նուազագոյն յիշատակութիւն պէտք չէ՞ր ըլլար:

Այն ենթադրութիւնը, թէ՛ «Յակոբոս, Յովսէս, Սիմոն եւ Յուդա» Յովսէփի որդիներն էին իր ուրիշ մէկ կնոջմէն չի կրնար ճիշդ ըլլալ, որովհետեւ այդ եղբայրներէն երկուքին՝ Յակոբոսի եւ Յովսէսի մայրը՝ Մարիամ, կը յիշատակուի որ իսաչին մօտ էր (Մր 15.47):

Յիսուս խաչին վրայ եղած ատեն, իր մայրը յանձնեց իր սիրելի աշակերտին՝ Յովհաննէսին, եւ Յովհաննէսը յանձնեց իր մօր խնամքին (Յհ 19.27-28): Տրամաբանական ու կարելի բան չէր որ Յիսուս ունեցած ըլլար ուրիշ եղբայրներ, եւ իր մայրը անոնց յանձնելու փոխարէն՝ իր աշակերտին յանձնէր: Աշակերտ մը որքան ալ սիրելի ըլլայ, մայր մը անոր չի յանձնուիր երբ անդին հարագատ գաւակներ ունի:

Երբ Յիսուս իր մայրը յանձնեց Յովհաննէսին, «այդ օրուրնէ աշակերտը գայն իր մօտ առաւ» (Յհ 19.27): Իր մօտ առաւ, կը նշանակէ՝ իր տունը տարաւ: Եթէ սուրբ Կոյսը ուրիշ գաւակներ ունեցած ըլլար, գաւակները պիտի ընդունէի՞ն որ իրենց մայրը ուրիշին տան մէջ եւ ուրիշին մօտ ապրէր:

55.– Ի՞նչ էին այն ծառերը որոնք դրուեցան Ադամի եւ Եւայի առջեւ:

Ծննդոց գիրքին մէջ կը կարդանք. «Տէր Աստուած... կենաց ծառը եւ բարին ու չարը գիտնալու ծառն ալ բուսցուց» (Ծն 2.9): Այս համարը կը խօսի երկու տեսակ ծառերու մասին: Այս ծառերը նիւթական ծառեր չեն անշուշտ: Զանոնք պէտք է հասկնալ հոգեւոր իմաստով մը:

«Բարին ու չարը գիտնալու ծառ»: «Բարի» ու «չար» բնորոշումները ինքնին կը վկայեն որ տուեալ ծառը նիւթական ծառ մը չէ եղած: «Բարի» ու «չար» բառերը ներհակ իմաստ ունեցող բառեր են, հետեւաբար, անոնք չեն կրնար վերաբերիլ միեւնոյն ծառին: Միեւնոյն ծառը չի կրնար թէ՛ «բարի» պտուղ եւ թէ՛ «չար» պտուղ տալ:

Աստուած Ադամին կը պատուիրէ ըսելով. «Բարիի ու չարի գիտութեան ծառէն մի՛ ուտեր. քանզի այն օրը որ անկէ ուտես. անշուշտ պիտի մեռնիս» (Ծն 2.17): Այս համարին երկրորդ կէտը ապացոյց մըն է որ այս համարը բառացի իմաստ չ'ընդգրկէր: Երկրորդ կէտը կ'ըսէ. «Քանզի այն օրը որ անկէ ուտես. անշուշտ պիտի մեռնիս»: Այն օրը որ Ադամ եւ Եւա կերան արգիլեալ «ծառին» պտուղէն՝ չմեռան, այլ անկէ ետք երկա՛ր տարիներ ապրեցան: Եթէ բառացի իմաստ ունենար այս համարը, Ադամ եւ Եւա պէտք էր մեռնէին այն օրը որ «բարիի ու չարի գիտութեան ծառէն» կերան: Եթէ Ծն 2.17-ին երկրորդ կէտը բառացիօրէն ի գործ չդրուեցաւ, պատճառ մը չունինք հաւատալու որ առաջին կէտը բառացի իմաստ կ'ընդգրկէ:

Գիտնալէ ետք որ այս երկու ծառերը նիւթական ծառեր չեն եղած, հիմա փորձենք անոնց նշգրիտ իմաստին թափանցել: Երկու տեսակ «ծառ» դնելը մարդուն դիմաց, խորքին մէջ մարդուն առջեւ երկու տեսակ ֆամբայ դնել կը նշանակէ. կեանքի ֆամբան եւ մահուան ֆամբան: «Կենաց ծառը» կեանքի ֆամբան կը խորհրդանշէ, իսկ «բարին ու չարը գիտնալու ծառը»՝ թէ՛ կեանքի ֆամբան կը խորհրդանշէ եւ թէ՛ մահուան ֆամբան, որովհետեւ անոր մէջ կայ թէ՛ բարին եւ թէ՛ չարը: (Թէ՛ ինչպէ՞ս՝ քիչ ետք կը բացատրենք):

Մարդուն առջեւ երկու տարբեր «ծառեր» դնել՝ մարդուն ազատութիւն շնորհել կը նշանակէ: Երկու «ծառերը» երկու քամբաներ են, իսկ երկու քամբաները անհերքելիօրէն մարդուն շնորհուած ազատ կամքն է որ կը պատկերացնեն: Աստուած թէեւ մարդուն դիմաց դրաւ կեանքն ու մահը, բայց պատուիրեց անոր ընտրել կեանքը (Բ.Օր 30.19):

«Կենաց ծառը» եւ «բարին ու չարը գիտնալու ծառը» տարբեր բառով մը նաեւ կարելի բնորոշել: Մեկնիչներ «կենաց ծառը» կը կոչեն «հնազանդութեան քամբան» իսկ «բարին ու չարը գիտնալու ծառը»՝ «անհնազանդութեան քամբան»: Այս իմաստով, երբ Աստուած կը պատուիրէ չուտել «բարիի ու չարի գիտութեան ծառէն», ուրիշ բան պատուիրած չ'ըլլար եթէ ոչ՝ հնազանդ ըլլալ: Իսկ Աստուծոյ հնազանդ ըլլալը «Կենաց ծառ է»:

Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կ'ըսէ. «Կենաց ծառը նիւթական ծառ մը չէր, այլ Աստուծոյ պատուիրաններուն ծառն էր: Աստուծոյ տուած պատուիրանները գործադրել՝ կը նշանակէ յաւիտենական կեանքի մէջ մնալ: Կենաց ծառէն նաշակել՝ կը նշանակէ Աստուծոյ պատուիրանները պահել»: «Կենաց ծառ» բացատրութիւնը ցոյց կու տայ, թէ անոնք որոնք կը հնազանդին Աստուծոյ պատուիրաններուն, անոնք կեա՛նք կ'ունենան: Աստուծոյ պատուիրանները կենսատու ծառի նման են:

Յիս 22.2-ին մէջ կը կարդանք կեանքի ծառի մը մասին որ «տարիւն տասներկու անգամ պտուղ կու տար»: Այս ծառը դարձեալ Աստուծոյ պատուիրաններուն ծառն է, կը հաստատէ Սրբազանը: «Տարիւն տասներկու անգամ պտուղ կու տար» բառերը, պարզապէս ցոյց կու տան որ Աստուծոյ պատուիրանները կեա՛նք կը շնորհեն մեզի որեւէ ատեն որ զանոնք կը պահենք: Նիւթական ծառերը իրենց յատուկ ժամանակները ունին պտուղ տալու, բայց Աստուծոյ պատուիրաններուն ծառը՝ մի՛շտ պտղատու է, մի՛շտ կենսատու է, մի՛շտ կենագործող է:

Գալով «բարիի ու չարի գիտութեան ծառին»: Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կ'ըսէ. «Ինչպէս որ ծառ մը կեանք կու տայ ուտողին, "բարիի ու չարի" ծառն ալ գիտութիւն կու տայ: Ի՞նչ է այդ գիտութեան ծառը: Մարդ ամէն ինչ չէ՞ր գիտեր որ ուզեց այդ "ծառէն" նաշակել: Բնականաբար ո՛չ: Մարդը ամենագէտ չստեղծուեցաւ: Մարդ ամէն ինչ իր փորձառութեամբ պէտք է սորվէր: Երբ մարդը ստեղծուեցաւ՝ սեփական փորձառութիւն չունէր, այլ ինչ որ Աստուած ըսած էր իրեն՝ միայն ա՛յդ գիտէր: Աստուած գիտէ որ մարդ էակը ամէն ինչ փորձառութեամբ սորվող արարած մըն է, ահա թէ ինչու երբ ստեղծեց "բարիի ու չարի գիտութեան ծառը" պատուիրեց չուտել անկէ, սակայն չարգիլեց, այլ ազատ ձգեց զայն: Բարին կեանքն է, իսկ չարը՝ մահ»:

Միեւնոյն «ծառը» կը կոչուի թէ՛ բարի եւ թէ՛ չար, որովհետեւ մարդը իր փորձառութեամբ թէ՛ բարիին կրնայ հանդիպիլ եւ թէ՛ չարիքի: Երբ փորձենք ընտրութիւն մը կատարել, ո՛չ ոք կրնայ վստահեցնել մեզի թէ մեր կատարած ընտրութիւնը ամբողջապէս բարին պիտի ըլլայ,

մանաւանդ եթէ երբեք այդ ընտրութիւնը կատարած ենք առանց Սուրբ Հոգիին առաջնորդութեան:

Եթէ միշտ ընտրութիւն կատարենք, ատիկա կ'ունենայ իր «բարի» հետեւանքը, իսկ եթէ սխալ ընտրութիւն կատարենք, ատիկա կ'ունենայ իր «չար» հետեւանքը: Ահա թէ ինչո՛ւ միեւնոյն «ծառը» կը կոչուի թէ՛ բարի եւ թէ՛ չար: Այլ խօսքով, բարի ընտրութիւն կատարելը «բարիի գիտութեան ծառէն» ուտել կը նշանակէ, իսկ չար ընտրութիւն կատարելը՝ «չարի գիտութեան ծառէն» ուտել:

Այստեղ յիշուած «գիտութիւն» բառը, կը նշանակէ՝ անոր գիտութիւնը ունենալ, այլ խօսքով՝ գայն գիտնալ, ցանչնալ, անոր հետ հաղորդակցիլ: Ուստի, ուտել «բարիի գիտութեան ծառէն», կը նշանակէ՝ բարիին գիտութիւնը ունենալ, այսինքն՝ բարին գործելով՝ գիտնալ ու ցանչնալ բարին, հաղորդակցութեան մէջ ըլլալ բարիին հետ: Իսկ ուտել «չարի գիտութեան ծառէն», կը նշանակէ՝ չարի գործելով՝ գիտնալ ու ցանչնալ չարը, հաղորդակցութեան մէջ ըլլալ չարին հետ:

Աստուած մարդուն ազատ կամք տուած է: Մարդը կ'օգտագործէ իր ազատ կամքը կատարելու զանազան ընտրութիւններ, ձեռնարկելու զանազան աշխատանքներու, ընելու զանազան գործեր: Մարդը իր ազատ կամքով միշտ շիտակը չէ որ կ'ընէ կամ կ'ընտրէ: Մարդը յանախ իր ազատ կամեցողութեամբ եւ գիտակցօրէն կ'ընտրէ սխալը: Այդ սխալը գործած ատեն՝ մարդը չարին գիտութիւնն է որ կ'ունենայ, այսինքն՝ կը գիտնայ թէ ի՛նչ է չարը եւ հաղորդակցութեան մէջ կը մտնէ անոր հետ: Իսկ եթէ մարդը բարին գործէ՝ բարիին գիտութիւնն է որ կ'ունենայ, այսինքն՝ կը գիտնայ թէ ի՛նչ է բարին, կը գիտնայ անոր արժէքը եւ գերագոյն Բարիին հետ հաղորդակցութեան մէջ կը մտնէ, եւ մտնելով՝ «Կենաց ծառին» կը տիրանայ, այսինքն՝ կեանք կ'ունենայ, ճշմարիտ կեանքը, աստուածահանոյ կեանքը:

Վերջին հարց մը: Եթէ երբեք «բարիի ու չարի գիտութեան ծառը» մեր սեփական փորձառութեամբ բարին ու չարը գիտնալն է, եւ եթէ երբեք նախամարդը կոչուած էր ամէն ինչ փորձառութեամբ սորվելու, այդ պարագային, ինչո՞ւ Աստուած կը պատուիրէ չուտել այդ ծառէն: Արդեօք Աստուած չէ՞ր ուզեր որ մարդը փորձառութեամբ ամէն ինչ սորվէր:

Անկասկած որ Աստուած կ'ուզէր որ մարդը փորձառութեամբ ամէն ինչ սորվէր. բայց Աստուծոյ համար հնազանդութիւնը ամէն բանէ աւելի կարեւոր էր: Աստուած կը նախընտրէ հնազանդիւնը իրեն եւ բնա՛ւ չարին գիտութիւնը չունենանք, քան մեր փորձառութեամբ չարին գիտութիւնը ունենանք, որովհետեւ ան գիտէ որ փորձառութեան ցամաքուն վրայ մենք կրնանք հանդիպիլ այնպիսի՝ փորձութիւններու, որոնք կրնան մեզ զգետնել եւ ամբողջական խորտակումի առաջնորդել:

Հետաքրքրական է որ Աստուած ո՛չ միայն կը պատուիրէ չուտել «չարի գիտութեան ծառէն», այլեւ «բարիի գիտութեան ծառէն» ալ կը պատուիրէ չուտել: Ան կ'ըսէ. «Բարիի ու չարի գիտութեան ծառէն մի՛

ուստր»: Եթէ հոս յիշուած «բարիի ծառը» կեանք է եւ հնազանդութիւն, ինչն՝ Աստուած կը պատուիրէ անկէ չուտել: Աստուած չ'նձգեր որ մարդը բարիին գիտութիւնը ունենայ, այլ խօսքով՝ բարին գործէ եւ կեանք ունենայ:

Հա՛րկաւ կ'ուզէ: Բայց Աստուած գիտէ որ մարդը բարին փորձած ատեն կրնայ չարին հանդիպիլ: Աստուած գիտէ որ մարդը կրնայ շփոթել իրարու հետ կեանքի ու մահուան մամբան: Սողոմոն քաջ գիտէր այս իրողութիւնը երբ կ'ըսէր. «Ճամբայ կայ որ մարդուն շիտակ կ'երեւնայ, բայց անոր վերջաւորութիւնը մահուան մամբան է» (Սո 14.12):

Աստուած կ'ուզէր որ մարդը բարին գործէր, բարին մանչնար ու գիտնար, բայց միւս կողմէն, Աստուած շատ լաւ գիտէր, որ մարդը առանց աստուածային առաջնորդութեան անկարող էր ընտրել ուղիղը, շիտակը, լաւը: Իսկ աստուածային առաջնորդութիւնը կը շնորհուէր ու կը շնորհուի բոլոր անոնց՝ որոնք Աստուած-հնազանդութեան կեանք մը կ'ապրին եւ ապրելով կեանքի ծառէն կը մաշակեն:

Յստակութեան համար, եզրակացնենք ըսելով՝ Աստուած երկու նիւթական ծառերու մասին չէ որ կը խօսի, այլ երկու տարբեր մամբաներու մասին՝ հնազանդութեան (պատուիրանապահութեան) մամբուն մասին եւ անհնազանդութեան (անպատուիրանապահութեան) մամբուն մասին: Հնազանդութիւնը կենսաբեր ծառ է, իսկ անհնազանդութիւնը մահաբեր ծառ է:

Միեւնոյն պատուիրանն է որ կեանք կու տայ զինք գործադրողին եւ մահ՝ զինք չգործադրողին: Աստուծոյ պատուիրանը՝ կենսատու պատուիրան է, «բարի» պատուիրան է, բայց գայն ոտնակոխող մարդոց համար, անիկա մահաբեր պատուիրան է, «չա՛ր» պատուիրան է: Ահա թէ ինչն՝ միեւնոյն ծառը (պատուիրանը) կոչուած է թէ՛ բարի եւ թէ՛ չար:

56.- Ինչն՝ երբեմն Ֆիլմերու մէջ «բարիի ու չարի գիտութեան ծառը» ինձորի ծառ մը իբրեւ կը ներկայացուի:

Նախորդ հարցաթմինն մէջ ըսինք որ «բարիի ու չարի գիտութեան ծառը» նիւթական ծառ չէր եւ բացատրեցինք անոր ճշգրիտ իմաստը: Իսկ թէ ինչն՝ ատիկա ինձորի ծառ իբրեւ կը ներկայացուի Ֆիլմերու մէջ, Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կը պատասխանէ՝ ըսելով. «*Լատիներէնի մէջ **Malum** բառը կայ, որ թէ՛ չար եւ թէ՛ ինձոր կը նշանակէ, ասկէ մեկնելով, ոմանք ենթադրած են որ "բարիի ու չարի գիտութեան ծառը" ինձորի ծառ մը եղած պէտք է ըլլայ*»:

57.- Մեր փրկութեան համար Քրիստոսի յարութիւնը նոյնքան կարեւոր էր որքան անոր մահը:

Եթէ Քրիստոս յարութիւն չառնէր՝ մեր փրկութիւնը կիսատ պիտի մնար, որովհետեւ Պօղոս առաքեալ կը վկայէ որ Յիսուս *«իր կեանքը տուաւ մեր յանցանքները ջնջելու համար, եւ յարութիւն առաւ՝ մեզ արդարացնելու համար»* (Հո 4.25): Տուեալ համարին համաձայն, Քրիստոս իր մահուամբ՝ ջնջեց մեր յանցանքները, իսկ իր յարութեամբ՝ մեզ արդարացուց:

Ո՛րքան Քրիստոսի մահը կարեւոր է մեր փրկութեան համար, նո՛յնքան ալ կարեւոր է անոր մահը, որովհետեւ Քրիստոսի մահը՝ մեր նախկին կեանքին մահացումն է, իսկ անոր յարութիւնը՝ մեր յարութիւնն է դէպի նո՛ր կեանք, դէպի արդա՛ր կեանք:

Քրիստոսի գերեզմանուիլը՝ մեր մեղքերուն գերեզմանուիլն է, իսկ իր յարութիւնը՝ մեր յարութիւնն է մեղքի գերեզմանէն: Այս իմաստով, եթէ Քրիստոս դրուէր գերեզմանին մէջ եւ յարութիւն չառնէր՝ մենք մեր մեղքերուն մէջ մեռած պիտի մնայինք: Նո՛յնը կը հաստատէ առաքեալը. *«Եթէ Քրիստոս յարութիւն առած չէ, ինքնախաբէութիւն է ձեր հաւատքը. ինչ որ կը նշանակէ՝ թէ տակաւին ձեր մեղքերուն մէջ էք»* (Ա.Կր 15.17):

Քրիստոսի յարութիւնը կարեւոր է մեր փրկութեան համար, որովհետեւ ան յարութիւն առնելէ ետք, բարձրացաւ իր Հօրը աջ կողմը եւ բարեխօսի ու միջնորդի հանգամանքին մէջ մտաւ: Ճի՛շդ է որ Քրիստոս իր արիւնը թափեց մեր յանցանքները ջնջելու համար, եւ յարութիւն առաւ՝ մեզ արդարացնելու համար, եւ սակայն, ոեւէ մէկը չի կրնար փրկուիլ առանց իր բարեխօսութեան, միջնորդութեան եւ միջամտութեան: Եւ ինչպէ՞ս պիտի բարեխօսէր միջնորդէր, կամ միջամտէր՝ եթէ մեռնելէ ետք յարութիւն առած չըլլար:

Սրբազան առաքեալը կը հաստատէ. *«Ո՞վ (մեզ) պիտի դատապարտէ: Յիսուս Քրիստո՞սը, որ մեզի համար մեռաւ՝ բայց մանաւանդ յարութիւն առաւ, եւ հիմա Աստուծոյ աջ կողմն է ու կը բարեխօսէ մեզի համար: Անշուշտ ո՛չ»* (Հո 8.34): Իսկ Եբրայեցիներուն նամակին մէջ առաքեալը կ'ըսէ. *«Բայց որովհետեւ Յիսուս յաւիտեան կ'ապրի, իր քահանայութիւնն ալ անվախճան է: Ուստի նաեւ կրնայ վերջնականապէս փրկել անոնք՝ որոնք իր միջոցաւ Աստուծոյ կու գան, որովհետեւ միշտ կենդանի ըլլալով՝ տեւաբար բարեխօս կ'ըլլայ անոնց համար»* (Եբր 7.25):

Եթէ Քրիստոս յարութիւն չառնէր՝ այլ կրօններու հիմնադիրներէն տարբեր պիտի չըլլար: Բոլոր միւս կրօններուն հիմնադիրները գերեզման գացին եւ չվերադարձան անոնցմէ. Քրիստոս եղաւ միակը որ գերեզման տարուելէ ետք՝ կենդանի վերադարձաւ անկէ: Ան ըսաւ թէ յարութիւն պիտի առնէ եւ առաւ: Եթէ չառնէր՝ այդ պատճառ պիտի դառնար որ կասկածով մօտենայինք իր արտասանած միւս բոլոր խօսքերուն ու խոստումներուն:

Եթէ յարութիւն չառնէր՝ մեր փրկութիւնը վտանգուած պիտի ըլլար, որովհետեւ մենք հետեւորդները եղած պիտի ըլլայինք մեռած Փրկիչի մը: Իսկ եթէ Փրկիչը մեռաւ եւ յարութիւն չառաւ՝ ան չի կրնար մեզ մահէն

ագատել: Մեր Փրկիչին կենդանի ըլլալը մեր փրկութեան գրաւականն է: Քանի Յիսուս կ'ապրի՝ ուստի ան կրնայ փրկել ու ապրեցնել իրեն յուսացողները:

Քրիստոսի մահուամբ՝ մահը պարտութեան մատնուեցաւ, եւ իր վերակենդանացումով՝ մարդկային սերունդը վերակենդանացաւ: Ահա թէ ինչո՛ւ, իր յարութիւնը նո՛յնքան կարեւոր է մեր փրկութեան համար որքան իր մահը: Պօղոս կը գրէ. «Քրիստոսի հետ Աստուած *ձե՛զ* ալ կենդանացուց...» (Կղ 2.13): Իսկ եթէ Քրիստոս չվերակենդանանար՝ դուռն եւ ես պիտի վերակենդանանայի՞մք:

58.– Մարդոց նման հրեշտակներ^օըը եւս ստեղծուած էակներ են:

Անշո՛ւշտ: Պօղոս առաքեալ կը հաստատէ թէ Աստուած Քրիստոսով «ստեղծեց ԱՄԷՆ ԲԱՆ, երկինքի մէջ թէ երկրի վրայ, երեւելի թէ աներեւոյթ. որոնց կարգին են՝ ոգեղէն աշխարհի գահակալներն ու տէրութիւնները, պետութիւններն ու իշխանութիւնները: Անոր *ձեռքով* եւ *անոր համար ստեղծուեցաւ ԱՄԷՆ ԲԱՆ*» (Կղ 1.16): Համաձայն այս համարին, աներեւելի եւ ոգեղէն աշխարհին պատկանող «ԱՄԷՆ ԲԱՆ» ստեղծուեցաւ Քրիստոսով եւ Քրիստոսի համար: Այո՛, ԱՄԷՆ ԲԱՆ, եւ ո՛չ թէ որոշ բաներ միայն:

Երկրորդ վկայութիւն մը կը գտնենք Սաղմոսաց գիրքին մէջ որ անհերքելիօրէն կը փաստէ որ հրեշտակները Աստուծոյ կողմէ ստեղծուած են: Հոն կը կարդանք. «Օրհնեցէ՛ք զանիկա, ո՛վ անոր բոլոր հրեշտակներ, Օրհնեցէ՛ք զանիկա, ո՛վ անոր բոլոր զօրքեր: Օրհնեցէ՛ք զանիկա, ո՛վ արեգակ ու յուսին. Օրհնեցէ՛ք զանիկա, ո՛վ բոլոր փայլուն աստղեր: Օրհնեցէ՛ք զանիկա, ո՛վ երկինք. եւ երկինքէն վեր եղող ջուրերը թող Տիրոջը անունը օրհնեն. վասնզի ինք հրամայեց ու անոնք ստեղծուեցան» (Սղ 148.2–5): Վերջին բառերը պարզորոշ կերպով ցոյց կու տան որ հրեշտակները Աստուծոյ հրամանով ստեղծուեցան:

Պէտք է հաստատել նաեւ որ նոյնիսկ անկեալ ֆերովբէն Աստուծոյ կողմէ ստեղծուած է: Աստուած խօսքը ուղղելով իրեն դէմ մեղանշող Արուսեակ ֆերովբէին՝ կ'ըսէ. «Դուն նամբաներուդ մէջ կատարեալ էիր, *քու ստեղծուած օրէդ մինչեւ այն օրը, երբ քու վրադ անօրէնութիւն գտնուեցաւ*» (Եգ 28.15): «Քու ստեղծուած օրէդ» բառերը յստակօրէն կը պարզեն անկեալ ֆերովբէին ստեղծուած ըլլալու իրողութիւնը, թէպէտ ան իբրեւ անկեալ, այլ խօսքով՝ իբրեւ Սատանայ չստեղծուեցաւ, այլ իբրեւ բարի ֆերովբէ մը:²⁶

59.– Ի՞նչ պիտի ըլլան Քրիստոսի երկրորդ գալուստը կանխող նշանները:

²⁶ Սատանային ստեղծման հարցին վերաբերեալ յաւելեալ մանրամասնութեանց համար, տես «Բաց արտիդ դուռը, Յիսուս կը սպասէ» խորագիրը կրող մեր գիրքը, էջ 50–54:

Հետեւեալ բոլոր ըսուածները չկատարուած՝ Տէր Յիսուս Քրիստոսի երկրորդ գալուստը տեղի պիտի չունենայ, համաձայն նոյնիման մեր Տիրոջ խօսքին. *«Երբ բոլոր ըսածներս կատարուին, գիտցէ՛ք Մարդու Որդիին գալուստը մօտ է եւ արդէն հասնելու վրայ»* (Մտ 24.33):

1- Քրիստոս գաղտնաբար պիտի չգայ, այլ այնպիսի՝ ձեռով մը, որ տեսանելի պիտի ըլլայ ամբողջ աշխարհին համար: *«Մարդու Որդիին պիտի գայ կայծակի նման, որ երբ փայլատակէ՝ կը լուսաւորէ ամբողջ երկնակամարը, արեւելէն արեւմուտք»* (Մտ 24.27):

2- Փոփոխութիւններ արեւին եւ լուսինին մէջ: *«Արեւը պիտի խաւարի եւ լուսինը այլեւս պիտի չփայլի»* (Մտ 24.29):

3- Երկնային մարմիններու սասանում: *«Երկինէն աստղերը պիտի իյնան եւ երկնային մարմինները պիտի սասանին»* (Մտ 24.29, Ղկ 21.26):

4- Տագնապ եւ շփոթութիւն տարօրինակ ձայներու պատճառով: *«Աշխարհի բոլոր ժողովուրդները տագնապի եւ շփոթութեան պիտի մատնուին ահեղ ձայներէն, որոնք կարծես ծովու ալեկոծումի գոչումը ըլլան»* (Ղկ 21.25):

5- Խաչին երեւումը երկինքի մէջ: *«Մարդու Որդիին նշանը պիտի երեւի երկինքի մէջ»* (Մտ 24.29):

6- Քրիստոնէութեան տարածում ամբողջ աշխարհի մէջ: *«Արքայութեան Աւետարանը պիտի քարոզուի ամբողջ աշխարհի մէջ՝ իբրեւ վկայութիւն բոլոր ժողովուրդներուն. եւ ապա պիտի գայ վախճանը»* (Մտ 24.14):

7- Նեոին²⁷ (ՀակաՔրիստոսին) յայտնութիւնը: *«Տիրոջ օր պիտի չգայ՝ մինչեւ որ նախ չգայ Տիրոջ դէմ վերջին ապստամբութիւնը, եւ չյայտնուի "անօրէնութեան մարմնացումը եղող մարդը", կորուստի սահմանուած հակառակորդը, որ պիտի ընդդիմանայ աստուած կոչուած եւ մարդոցմէ պաշտուած որեւէ բանի: Մինչեւ իսկ Աստուծոյ տանարին մէջ պիտի նստի եւ ինքզինքին համար պիտի յայտարարէ՝ թէ աստուած է»* (Բ.Թս 2.3-4):

Զարեհ Արք. Ազնաւորեան խօսելով Նեոին մասին՝ կ'ըսէ. *«Ներկայ ժամանակներուն մէջ Քրիստոսի հակառակորդները ձեռով մը նախակարապետներն են այն յատուկ անձին՝ որ Քրիստոսի բուն Հակառակորդը պիտի ըլլայ, Աստուածաշունչի նախկին թարգմանութեանց մէջ "Նեո" կոչուած, եւ որ պիտի յայտնուի վերջին ժամանակներուն, Քրիստոսի երկրորդ գալուստէն անմիջապէս առաջ: Պօղոս առաքեալ գայն "անօրէնութեան մարմնացումը" կամ "Անօրէնը" կը կոչէ (Բ.Թս 2.3), որովհետեւ իբրեւ Աստուծոյ Հակառակորդ՝ անիկա ինքզինք "աստուած" պիտի հռչակէ (անդ, 2.4) եւ շատերը պիտի մոլորեցնէ, Աստանային գլխաւոր գործիքը ըլլալով (անդ, 2.9-11): Բայց*

²⁷ Զարեհ Արք. Ազնաւորեան: «Աստուածաշունչ Նոր Կտակարան Յիսուս Քրիստոսի: Նոր Աշխարհաբար Թարգմանութիւն»: Անթիլիաս 1993, տե՛ս բառարանի բաժին, էջ 888:

Քրիստոս երկրորդ անգամ երբ յայտնուի՝ "իր բերնին շունչով պիտի սպաննէ" զայն (անդ, 2.8)»:

8- Սուտ մարգարէին յայտնութիւնը: Յյտ 13-ը կը խօսի երկու գազաններու մասին զոր պէտք է շփոթել իրարու հետ: Յյտ 13.1-ին մէջ յիշուած գազանը նոյնիման Նեոն է՝ «Քրիստոսի Հակառակորդը» որուն մասին խօսուեցաւ, իսկ Յյտ 13.11-ին մէջ յիշուած երկրորդ գազանը²⁸ նոյնիման «սուտ մարգարէն» է: Գազանը (Նեոն) եւ սուտ մարգարէն նոյն անձը չեն կրնար ըլլալ որովհետեւ անոնք իրարմէ անջատաբար յիշուած են Յայտնութեան գիրքին մէջ. «*Գազանը (Նեոն) բռնուեցաւ, ինչպէս նաեւ իրեն հետ եղող սուտ մարգարէն...*» (Յյտ 19.20): Այլուր կը կարդանք. «*Իսկ Բանսարկուն, որ զանոնք մոլորեցուց, կրակի եւ ծծումբի լիքը ձգուեցաւ, ուր գազանը (Նեոն) եւ սուտ մարգարէն արդէն ձգուած էին*» (Յյտ 20.10):

9- Փողին հնչումը: «*Հրեշտակապետը (պիտի) ազդարարէ եւ Աստուծոյ փողը հնչէ*» (Ա.Թ.ս 4.16):

10- Սուտ մարգարէներու գալուստ: «*Սուտ մարգարէներ պիտի ելլեն ու շատերը մոլորեցնեն*» (Մտ 24.11):

Սիրելի՛ ընթերցող, նիշդ է որ հարցումին պատասխանը տրուեցաւ, բայց պիտի չուզեմ այդ ձեռով աւարտել պատասխանը, որպէսզի սարսափով չլեցուի սիրող երբ մտածես մեր Տիրոջ ու Փրկիչին երկրորդ գալուստէն առաջ պատահելիքներուն մասին:

Քրիստոսի նպատակը քեզ ահ ու դողով լեցնելը չէ, ընդհակառակը, քեզ վստահութեան եւ ապահովութեան շունչով մը լեցնելն է: Եւ այդ վստահութեան ու ապահովութեան շունչով կը լեցուիս՝ եթէ ընդունիս Յիսուս Քրիստոսը կեանքիդ ու սրտիդ մէջ իբրեւ Տէրդ ու Փրկիչդ:

Յիսուս խօսելէ ետք աշխարհի վրայ պատահելիք պատահարներուն եւ երկնային մարմիններուն սասանումին մասին՝ կ'ըսէ. «*Երբ ասոնք սկսին պատահիլ, շտկուեցէ՛ք եւ ձեր գլուխները բարձրացուցէ՛ք, որովհետեւ ձեր փրկութիւնը մօտ է*» (Ղկ 21.28): Այո՛ սիրելի բարեկամ, եթէ դուն Յիսուսի հարազատ գաւակն ես, շնորհիք գաւակն ես, գլխիկոր պիտի չըլլաս երբ ան յայտնուի, այլ՝ ֆակտաբաց եւ գլուխդ բարձր:

Երկրորդ գալուստի ժամանակ, կորսուելու մտավախութիւնը պիտի չունենաս եթէ երբեք երկրաւոր կեանքիդ ընթացքին գտած ես Քրիստոսը եւ գտնուած՝ Քրիստոսի կողմէ: Սասանելու մտահոգութիւնը քեզ պիտի չկլանէ եթէ երբեք Յիսուսի վրայ հաստատուած ես: Զորնալու ահը քեզ պիտի չպատէ եթէ Յիսուսի վրայ պատուաստուած ես: Կործանելու հոգը քեզ պիտի չպարուրէ եթէ Յիսուսի խաչով կանգնած ես:

²⁸ Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կը բացատրէ որ «*այս երկրորդ գազանը աշխարհէն է, մարդկային ծագում ունի, եւ խորհրդանիշ է կրօնական իշխանութեան մը, որ աշխարհիկ իշխանութեանց կը ծառայէ, եւ որ աւելի ուշ "սուտ մարգարէն" կը կոչուի*» (Յյտ 16.13, 19.20, 20.10): Անդ, էջատակի ծանօթագրութիւն, էջ 830:

Երկրորդ գալուստի ժամանակ, քեզ պարուրողն ու միսիթարողը, քեզ զօրացնողն ու գօտեպնդողը պիտի ըլլայ խաղաղութիւնը խաղաղութեան իշխանին՝ Քրիստոսի, արիւնը՝ Յիսուսի, արիութիւնը՝ Սուրբ Հոգիին, նախախնամող թելերը՝ երկնաւոր Հօր, միջնորդութիւնը՝ Աստուածամօր, բարեխօսութիւնը՝ սուրբերուն ու արդարներուն, պաշտպանութիւնը՝ հրեշտակներուն, զօրակցութիւնը՝ մարգարէներուն ու առաքեալներուն: Ամբողջ երկինքը կողփող պիտի ըլլայ եւ դուն պիտի չվախնաս երբ երկինքի թագաւորը՝ Քրիստոս յայտնուի:

Երբ Պաշտպանդ յայտնուի, դուն անկէ պաշտպանուիլ պիտի չփորձես, այլ՝ անոր թելերուն տակ պաշտպանուիլ պիտի աշխատիս: Երբ Բժիշկդ երեւի, պիտի չհալածէ իր սուրբ անուան համար հալածուածդ, եւ պիտի չխոցոտէ իրեն համար խոցոտուածդ, այլ՝ հալածուածիդ համար ապաստանարան պիտի դառնայ ու խոցոտուածիդ համար՝ բալասան: Երբ Ապաւէնդ բացայայտուի, քեզ անապաւէն պիտի չթողու եւ թոյլ պիտի չտայ որ հրապարակային խայտառակութեանց ու ծանականքի առարկան դառնաս, դո՛ւն, որ յոյսդ իրե՛ն կապած ես:

60.– Ո՞ւր պիտի ըլլայ Աստուծոյ թագաւորութիւնը, երկինքի մէջ, թէ՛ երկրի վրայ:

«Ո՞ւր պիտի ըլլայ Աստուծոյ թագաւորութիւնը»: Այս հարցումը յանախ հարցուած հարցում մը եղած է: Ընդհանրապէս մարդիկ, նոյնիսկ Ս. Գիրքի բարոզիչներ, այն համոզումը ունին որ Քրիստոսի երկրորդ գալուստով հաստատուելիք Աստուծոյ թագաւորութիւնը պիտի ըլլայ երկինքի մէջ՝ հո՛ն՝ վերը, բարձրերը, հեռուները:

Զգեմք մարդոց ու բարոզիչներու տեսակետները եւ նայինք թէ Աստուածաշունչը ինք ի՞նչ կ'ըսէ այս մասին: Աստուածաշունչը կը հաստատէ թէ Աստուծոյ զաւակները *«պիտի թագաւորեն երկրի վրայ»* (Յյտ 5.10): Քրիստոս կը խօսի թէ՛ երկինքի արքայութիւնը ժառանգելու մասին (Մտ 5.3) եւ թէ՛ երկիրը ժառանգելու մասին (Մտ 5.5): Հին Կտակարանը եւս կը խօսի երկիրը ժառանգելու մասին (Սդ 25.13): Աստուծոյ թագաւորութիւնը պիտի ըլլայ ամէն տեղ, թէ՛ երկինքի մէջ եւ թէ՛ երկրի վրայ, որովհետեւ Աստուած ինք ամէն տեղ է: Ամէնուրեք Աստուծոյ թագաւորութիւնը՝ ամէնուրեք թագաւորութիւն մը պիտի ըլլայ:

Դաւիթ մարգարէն Սաղմոսներու 37-րդ գլուխին մէջ կը խօսի չարին ու բարիին ժամանակներու աւարտին ունենալիք վախճանին մասին: Այս գլուխին մէջ հինգ անգամ կը գործածուի *«երկիրը ժառանգել»* բացատրութիւնը (37.9, 11, 22, 29, 34): Յիշեալ համարները եթէ կարդաք, պիտի տեսնէք որ երկիրը ժառանգողները պիտի ըլլան համբերատարները (37.9), հեզերը (37.11), օրհնածները (37.22), արդարները (37.29), Տիրոջ քամբուն հետեւողները (37.34): Ասոնց մէջ

յատկանշական է Սղ 37.29 որ կ'ըսէ. *«Արդարները պիտի ժառանգեն երկիրը ու յաւիտեան անոր մէջ պիտի բնակին»*: Հոս ըսել ուզուածը այն է՝ որ այս աշխարհը պիտի տրուի Աստուծոյ գաւակներուն իբրեւ բնակավայր՝ յաւիտեանական բնակավայր:

Արդարեւ, Աստուած չստեղծեց այս աշխարհը որպէսզի օր մը գանհկա առ յաւէտ բնաջնջէ: Աշխարհ ստեղծուեցաւ բնակութեան համար: Ճիշդ է որ օր մը, երբ ժամանակները իրենց լրումին հասնին, երկինքն ու երկիրը պիտի անհետանան, բայց Աստուած կը խոստանայ նո՛ր երկինք մը եւ նո՛ր երկիր մը ստեղծել (Բ.Պտ 3.10, 13): Այս խոստումը կը գտնենք Հին Կտակարանի մէջ նաեւ. *«Նոր երկինք ու նոր երկիր պիտի ստեղծեմ ու առաջուանները պիտի չյիշուին ու մարդուս միտքը պիտի չգան»* (Ես 65.17): Եթէ Աստուած երկինքի հետ միասին, երկիրը (աշխարհը) նաեւ նկատի չունի որպէս արքայութեան վայր, բնակութեան տեղ, հապա ինչն՞ու նո՛ր երկիր մը պիտի ստեղծէ. կրնայ միայն նոր երկինք մը ստեղծել առանց նոր երկիր մը ստեղծելու:

Քիչ մը վերեւ հաստատեցինք թէ աշխարհ ստեղծուեցաւ բնակութեան համար: Ասիկա ո՛չ տեսութիւն է եւ ո՛չ ալ ենթադրութիւն մը, այլ նոյնինքն Աստուծոյ խոստումը. *«Այսպէս կ'ըսէ երկինքը ստեղծող Տէրը, այն Աստուածը, որ երկիրը կազմեց, զանհկա շինեց եւ հաստատեց, զանհկա պարսպ տեղ չստեղծեց, այլ բնակութեան համար կազմեց»* (Ես 45.18): Այս բառերը շատ յստակօրէն ցոյց կու տան, թէ Աստուծոյ նպատակն է, որ օր մը իր գաւակները երկինքի հետ միասին այս աշխարհը նաեւ ստանան իբրեւ յաւիտեանական ժառանգութիւն:

Քիչ մը վերեւ հաստատեցինք թէ Սաղմոսներու 37-րդ գլուխին մէջ հինգ անգամ կը գործածուի *«երկիրը ժառանգել»* բացատրութիւնը (37.9, 11, 22, 29, 34): Նոյն այս գլուխին մէջ տասներեք անգամ յիշուած է թէ չարագործները պիտի պատժուին: Անոնք պիտի կորուին (37.2), պիտի չորնան (37.2), պիտի կորսուին (37.9), պիտի չքանան (37.10), պիտի փնտռուին ու չգտնուին (37.10), պիտի կորսուին (37.20), պիտի սպառին (37.20), պիտի ցնդին (37.20), պիտի կորսուին (37.28), պիտի սատկին (37.34), գոյութենէ պիտի զրկուին (37.36), պիտի կորսուին (37.38), եւ կորուստի պիտի մատնուին (37.38):

Յիշեալ համարներէն կ'առանձնացնեմ հետեւեալը. *«Քիչ ժամանակէ յետոյ ամբարիշտը պիտի չքանայ, անոր տեղը պիտի փնտռես ու պիտի չգտնես: Սակայն հեգերը պիտի ժառանգեն երկիրը»* (Սղ 37.10-11): Այս համարը բացայայտ կը դարձնէ այն՝ թէ ամբարիշտները, այսինքն՝ անհաւատները, պիտի չքանան, պիտի անյայտանան, ամբողջութեամբ պիտի վերցուին այս աշխարհի երեսէն, եւ աշխարհը պիտի մնայ Աստուծոյ գաւակներուն: Թէ ո՛ւր պիտի տարուին կամ նետուին, կամ թէ ո՛ւր պիտի ըլլայ դժոխքը՝ ո՛չ ոք գիտէ:

Այո՛, անոնք պէտք է չքացուին աշխարհէն, որովհետեւ Աստուծոյ նպատակն է այս աշխարհի վրայ հաստատել իր թագաւորութիւնը՝ իր

Որդիին գալստեան ժամանակ: Մատթեոսի Աւետարանին մէջ համար մը կայ որ անհերքելիօրէն եւ անառարկելիօրէն կը փաստէ թէ Աստուած այս աշխարհը կը նկատէ իր արքայութիւնը. *«Մարդու Որդին իր հրեշտակները պիտի դրկէ, որոնք իր արքայութենէն պիտի հաւաքեն բոլոր անոնք որ գայթակղութեան պատճառ կ'ըլլան եւ չարիք կը գործեն, ու զանոնք պիտի նետեն բոցավառ հնոցին մէջ...»* (Մտ 13.41-42):

Մեր ուշադրութենէն պէտք է վրիպի, որ Քրիստոս այստեղ կը խօսի աշխարհի մասին եւ աշխարհը կը ներկայացնէ իբրեւ արքայութիւն, ի՛ր արքայութիւնը. արքայութիւն մը, ուր կ'ապրին անհամար թիւով չարագործներ, որոնք սակայն պիտի հաւաքուին աշխարհի երեսէն եւ դժոխք նետուին: Այս համարին մէջ յիշուած արքայութիւնը եկեղեցին չէ, ինչպէս ոմանք կը կարծեն, այլ ամբողջ աշխարհն է: Այս մասին մեզ կը համոզէ երեք համար վեր Յիսուսի կատարած հաստատումը. *«Արտը աշխարհն է»* (Մտ 13.38): Քրիստոս հրեշտակները միայն իր եկեղեցին չէ որ պիտի դրկէ, այլ համայն աշխարհ:

Եթէ երբեք Աստուած նպատակ չունի այս աշխարհը արքայութեան կամ թագաւորութեան վերածելու, կամ աւելի նիշդը, եթէ երբեք իր նպատակը թագաւորութիւնը այս աշխարհի վրայ հաստատելը չէ, հապա ինչո՞ւ աշխարհը արքայութիւն կը կոչէ Մտ 13.41-ին մէջ, եւ ինչո՞ւ չարագործները աշխարհէն հաւաքելու մասին կը խօսի: Ան կրնար չարագործները այս աշխարհի մէջ ձգել եւ այս աշխարհը իրենց դժոխքը դարձնել, իսկ արքայութիւնը՝ պահել երկինքի սահմաններուն մէջ:

Թէ ինչո՞ւ հրեշտակները Քրիստոսի *«արքայութենէն պիտի հաւաքեն բոլոր անոնք որ գայթակղութեան պատճառ կ'ըլլան եւ չարիք կը գործեն, ու զանոնք պիտի նետեն բոցավառ հնոցին մէջ...»*, պատասխանը շատ պարզ է. որովհետեւ Աստուած կ'ուզէ որ իր կամքը կատարուի երկրի վրայ՝ մարդոց կեանքին մէջ, այնպէս ինչպէս կը կատարուի երկինքի մէջ՝ հրեշտակներու կեանքին մէջ: Զարագործներ Աստուծոյ կամքը չեն կատարեր, ուստի անոնք պիտի վերցուին Աստուծոյ արքայութիւնը ըլլալու կոչուած այս աշխարհէն:

Տէրունական աղօթքը եւս ապացոյց մըն է թէ արքայութիւնը երկրի վրայ հաստատուելիք իրականութիւն մը պիտի ըլլայ: Քրիստոս չսորվեցուց մեզի ըսել. *«Թող գանք արքայութիւնդ»*, այլ՝ *«Թող գայ արքայութիւնդ»* (Մտ 6.10): Արքայութիւնը ի՛նքն է որ հոս պիտի գայ եւ ո՛չ թէ մենք է որ հոն պիտի երթանք: Երկինքն է որ դէպի երկիր պիտի խոնարհի եւ ո՛չ թէ երկիրը երկինք պիտի բարձրանայ:

Հոն ուր կը կատարուի Աստուծոյ կամքը՝ հո՛ն է Աստուծոյ արքայութիւնը: Երկինքը արդէն Աստուծոյ արքայութիւնն է, թագաւորութիւնն է, որովհետեւ հոն Աստուծոյ կամքը կը կատարուի ամբողջովին. բայց ժամանակ պիտի գայ երբ Աստուծոյ կամքը հո՛ս եւս՝ երկրի վրայ, ամբողջովին պիտի կատարուի, ահա թէ ինչո՞ւ կ'ըսենք.

«Թող կատարուի քու կամքդ, ինչպես որ երկինքի մէջ՝ այնպես ալ երկրի վրայ»:

Այլուր եւս Քրիստոս կ'ուսուցանէ ինդրել Աստուծոյ արքայութեան գալուստը: Ան խօսքը ուղղելով աշխարհով մտահոգուողներուն՝ կ'ըսէ. *«Դուք նախ ինդրեցէք որ Աստուծոյ արքայութիւնը գայ եւ աշխատեցէք իր կամքը կատարել...»* (Մտ 6.33): Այս համարը եւ կը խօսի Աստուծոյ արքայութեան դէպի երկիր գալուստին մասին եւ Աստուծոյ կամքին կատարումին մասին: Յիշեալ երկու համարներէն կը քաղենք այն՝ որ արքայութիւնը ի՛նքն է որ պիտի գայ հաստատուելու համար աշխարհի վրայ: Երբ արքայութիւնը հաստատուի այս աշխարհի վրայ, ա՛յն ատեն միայն Աստուծոյ կամքը լիովին պիտի կատարուի այստեղ, միշտ այնպէս՝ ինչպէս կը կատարուի երկինքի մէջ:

Աւետարաններուն մէջ բազմաթիւ անգամներ կը հանդիպինք *«Երկինքի արքայութիւնը մօտեցած է»* կամ *«Աստուծոյ թագաւորութիւնը արդէն հասած է ձեզի»* բացատրութիւններուն (Մտ 3.2, 4.17, 10.7, 12.28, Մր 1.15, Ղկ 10.11, 11.20): Ո՛րք հասած է երկինքի արքայութիւնը կամ թէ ի՞նչ բանի մօտեցած է ատիկա: Յստակ է թէ ակնարկութիւնը Աստուծոյ արքայութեան երկրին (աշխարհին) մօտեցած կամ հասած ըլլալուն է:

Յիսուսի այս խօսքերը կը պարզեն որ երբ ան սկսաւ իր երկրաւոր առաքելութեան՝ Աստուծոյ արքայութիւնը արդէն իսկ սկսաւ իր արմատները նետել աշխարհի վրայ: Յիսուսի ուսուցումներն ու կատարած հրաշքները ուրիշ բան չէին եթէ ոչ Աստուծոյ արքայութեան սերմանումը աշխարհի մէջ:

Այդ սերմերը շարունակուեցան անիլ անցնող երկու հազար տարիներու ընթացքին եւ պիտի շարունակուին անիլ գալիք տարիներուն եւս, մինչեւ որ Յիսուս յաղթականօրէն վերադառնայ այս աշխարհ եւ հաստատէ իր յաւիտեական թագաւորութիւնը այստեղ՝ երկրի վրայ, ինչպէս որ հաստատուած է երկինքի մէջ, եւ այդ ձեւով կ'ունենանք ամենուրեք թագաւորութիւն մը՝ ամենուրեք Աստուծոյ շունչին ու շուքին ներքեւ ապրուած: *«Ամէն: Եկո՛ւր, Տէր Յիսուս»* (Յյտ 22.20):

61.– Փորձութեան, դժուարութեան կամ հիւանդութեան հանդիպիլը փա՞ստ մըն է արդեօք որ մենք սխալ նամբու մէջ ենք, որ մենք հեռու ենք Աստուծմէ:

Ո՛չ անպայման: Շատ զգոյշ պէտք է ըլլանք մեր դատաստաններուն մէջ: Եւ նախընտրելի է բնա՛ւ դատաստան չընենք, քանի որ մենք երբեք չենք կրնար իրազեկ ըլլալ ամբողջ նշմարտութեան:

Առնենք հիւանդութեան պարագան: Մէկը կրնայ անբուժելի հիւանդութեամբ մը բռնուիլ կամ ծանր փորձութեան մը հանդիպիլ, ատիկա սակայն ապացոյց մը չէ որ այդ անձը Աստուծմէ հեռու մէկն է:

Առնենք բոլորիս ծանօթ եւ բոլորիս սիրելի սուրբ անձի մը օրինակը՝ յանձինս Զարեհ Արք. Ազնաւորեան:

Աներկբայօրէն կրնանք ըսել որ Զարեհ Սրբազանը Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Անթիլիաս հաստատուելէն՝ 1930-էն առհին, ամէնէն մաքուր, ամէնէն, սուրբ, ամէնէն փայլուն, ամէնէն աստուածասէր, ամէնէն մարդասէր, ամէնէն հաւատացեալ, ամէնէն շատ Սուրբ Հոգիով լեցուած ու առաջնորդուած միաբանը եղած է: Մեզմէ ո՞վ կը համարձակի ըսել թէ Սրբազանին անբուժելի հիւանդութեամբ բռնուիլը՝ իր մեղքերուն եւ Աստուծմէ հեռու եղած ըլլալուն հետեւանքն է: Միայն սատանայասէր մը կրնայ այդպիսի բան մը ըսել կամ մտածել մեծն աստուածասէր Զարեհ Սրբազանին մասին:

Յիսուս որ այնքան չարչարանքներու հանդիպեցաւ ու խաչ բարձրացաւ, արդեօք մեղաւոր մը ըլլալուն համար՞ այդ բոլորը պատահեցան իրեն: Դանիէլ որ առիւծներու գուրբին մէջ նետուեցաւ, միթէ իր սեփական մեղքերուն համար՞ նետուեցաւ: Առիւծներու գուրբին մէջ իր նետուիլը արդիւնքը չէ՞ր Նաբուգոդոնոսորին հրամանատարներուն ու կուսակալներուն նախանձին եւ ատելութեան (Դն 6): Եւ չի՞ր կրնար պատահիլ որ այսօրուան բարի Դանիէլները իրե՛նք եւս ուրիշներու զրպարտութեան ու բամբասանքին իբրեւ հետեւանք չարչարանքներու հանդիպին:

Եսայի մարգարէն իր մեղքերուն համար՞ երեք տարի մերկ ու բոկոսն շրջեցաւ (Ես 20): Երեմիա մարգարէն իր անօրէնութիւններուն համար՞ եզան լուծը կրեց (Եր 27), կամ իր յանցանքներուն համար՞ չոր ջրհորի մը մէջ ձգուեցաւ (Եր 38): Յովէլի իր անհաւատութեան համար՞ էր որ նետուեցաւ գուրբն ու բանտերը: Ըսէ՛ք ինձի, Աբել իր ո՞ր մէկ մեղքին համար սպաննուեցաւ իր եղբօր կողմէ: Յովհաննէսի եղբայրը՝ Յակոբոս, իր ո՞ր յանցանքին համար սուրով սպաննուեցաւ (Գրծ 12.1-2): Մուրթէն իր ամբարշտութեան համար՞ էր որ փայտէ մը կախուելով պիտի մեռնէր (Եսթ 7):

Դեռ կարելի է բազմացնել աստուածաշնչական օրինակները, բայց յիշուած անձերուն օրինակները բաւարար են ցոյց տալու որ մարդոց գլխուն եկող չարիքները, պատահարներն ու փորձութիւնները, անպայման իրենց ապրած անհաւատ կեանքին արդիւնքը չեն:

Մարդ կայ փորձութեան կը բաղխի Աստուծոյ մօտիկ ըլլալուն համար, եւ մարդ ալ կայ փորձութեան կը բաղխի Աստուծմէ հեռու ըլլալուն համար: Որքան Աստուածաշունչը լեցուն է օրինակներովը այնպիսի անձերու որոնք տառապեցան ուրիշներու գործած մեղքերուն ու զրպարտութեան պատճառով, նոյնքան ալ լեցուն է օրինակներովը այնպիսի անձերու՝ որոնք չարչարուեցան իրենց սեփական մեղքերուն համար:

Սաւուղ չարչարուեցաւ Դաւիթին դէմ իր գործած սխալին համար: Յովսէփին եղբայրները տանջուեցան իրենց եղբօր նկատմամբ

ցուցաբերած իրենց անգթութեան համար: Իսրայել ժողովուրդը Բաբելոնի ձեռքը ինկաւ իր Տէր Աստուծմէն հեռանալուն պատճառով (Եր 2.17): Մարգարէն կը հաստատէ թէ մենք կրնանք չարիքներու դէմ յանդիման գալ մեր չար գործերուն իբրեւ հետեւանք (Եր 4.18): Սամփսոն իր անգաղտնապահութեան եւ ապերախտութեան պատճառով կուրցուեցաւ ու մահացաւ (Դտ 16): Ոփնի ու Փենէէէս քահանաները Աստուծոյ տան ու Աստուծոյ ժողովուրդին նկատմամբ իրենց յայտնաբերած անտարբերութեան համար սպանուեցան (Ա.Թ.գ 4.17):

Ամբողջ էջեր կրնայ մեզմէ իլուիլ եթէ ուզենք յիշել օրինակները բոլոր այն թագաւորներուն, իշխաններուն, գորավարներուն, նահապետներուն, դատաւորներուն, անհատներուն, որոնք տեսալ-տեսակ աղէտներու ու փորձանքներու մրրիկին բռնուեցան իրենց գործած մեղքերուն եւ անհաւատութեան համար:

Վերեւ յիշուած բոլոր օրինակները մեզի մէկ բան կը սորվեցնեն, այն՝ որ մարդոց պատահածները տեսնելով չփորձենք գուշակել անոնց հաւատացեալ կամ անհաւատ ըլլալը: Ո՛չ փորձանքներուն ներկայութիւնը մարդու մը կեանքին մէջ ապացոյց մըն է որ այդ մարդը Աստուծմէ հեռու մարդ է, եւ ո՛չ ալ փորձանքներուն բացակայութիւնը փաստ մըն է որ այդ մարդը Աստուծոյ մօտիկ մարդ է:

Այսօր շա՛տ մարդիկ կան, հարուստներ, գոռոզներ, աթոռակալներ, անհաւատներ, զԱստուած մոռցածներ, որոնք լուրջ փորձութիւններու չեն հանդիպիր, բայց սա չի նշանակեր թէ անոնք լաւ մարդիկ են: Փորձանքները բոլորին համար են, թէ՛ հաւատացեալին եւ թէ՛ անհաւատին, թէ՛ բարեպաշտին եւ թէ՛ ամբարիշտին:

Սիրելի՛ ընթերցող, դուն պիտի ընդունե՞իր որ մէկը քեզի ըսէր թէ դուն աղէտներու ու փորձանքներու կը հանդիպիս քու իսկ անհաւատութեան պատճառով: Դուն յանախ չե՞ս տառապած ուրիշին գրպարտութեան իբրեւ հետեւանք: Անհանգստութիւններու չե՞ս հանդիպած հասցէիդ կատարուած վարկաբեկումներուն եւ անուանարկումներուն պատճառով: Յանախ գործակիցներուդ կամ «բարեկամներուդ» քեզի հանդէպ ցուցաբերած նախանձին եւ անհանդուրժողութեան պատճառով չե՞ս տանջուած, գործէ դուրս չե՞ս դրուած, գործդ չե՞ս ձգած, պաշտօնէդ չե՞ս հեռացուած, չե՞ս բամբասուած, չե՞ս հալածուած, չե՞ս անիրաւուած:

Այս բոլորը քեզի՛ ալ պատահած են, ինծի՛ ալ: Ուստի, չանապարենք մեր եզրակացութիւններուն մէջ եւ անգութ չըլլանք մեր դատաստաններուն մէջ, որպէսզի մենք զմեզ դատապարտած չըլլանք:

Եզրակացութիւն: Աստուածաշունչը եւ մարդկային կեանքի փորձառութիւնը կը պարզեն որ կրնան հիւանդութեան ու բազմազան փորձութիւններու հանդիպիլ թէ՛ հաւատացեալը եւ թէ՛ անհաւատը, թէ՛ զՔրիստոս ընդունած անձը եւ թէ՛ գայն չընդունած անձը: Ուստի, մեր զարմանքը չյայտնենք երբ տեսնենք որ լուրջ հաւատացեալներ լուրջ

փորձութիւններու դէմ կը մարտնչին, ո՛չ ալ զարմանանք եւ հարցականի տակ առնենք Աստուծոյ նախախնամութիւնը, երբ տեսնենք որ գէշ մարդիկ հեռու են դժուարութիւններէ:

Նոյնիման Սողոմոն չ'ըսեր թէ գէշ բաներ կը պատահին լաւ ու բարի մարդոց: Պօղոս առաքեալ չի՞ հաստատեր թէ աստուածաշտուօթեան կեանք ապրիլ ուզողը՝ *«անպայման հալածանքներու պիտի ենթարկուի»* (Բ.Տմ 3.12): Աստուածաշունչին մէջ ո՞ր գրուած է որ Քրիստոսի դարձի եկող մարդը՝ հեռու պիտի ըլլայ փորձութիւններէ: Աստուածաշունչին մէջ նման խօսք կամ խոստում չկայ: Ուստի, բան մը որուն մասին Աստուածաշունչը չի խօսիր՝ մենք չպահանջենք զայն Աստուածաշունչէն:

Հետեւաբար, չզարմանանք երբ տեսնենք որ փորձութիւններ կը հարուածեն հաւատացեալները, այլ զարմանանք, երբ տեսնենք որ անոնք փորձութիւններէ գերծ կեանք մը կ'ապրին, եւ ինչո՞ւ. որովհետեւ Պօղոս առաքեալ կը հաստատէ որ աստուածասէր մարդը կոչուած է ապրիլ նեղութիւններու մէջ, եւ կը պատուիրէ որ *«չըլլայ որ մէկը իր համոզումներուն մէջ խախտի ներկայ նեղութիւններուն պատճառով»* (Ա.Թս 3.3):

62.– Նախորդ հարցումին տրուած պատասխանին լոյսին տակ, կը հարցնենք. եթէ փորձութիւններու կրնան հանդիպիլ թէ՛ հաւատացեալը եւ թէ՛ անհաւատը հաւասարապէս, այդ պարագային ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ անոնց տարբերութիւնը:

Որքան տարբերութիւն կայ իր հայրենասիրութեան համար չարչարուող մարդուն եւ իր հայրենադրուծութեան համար չարչարուող մարդուն միջեւ, նոյնքան տարբերութիւն կայ իր աստուածսիրութեան համար տառապող մարդուն եւ իր անաստուածսիրութեան համար տառապող մարդուն միջեւ: Դարձեալ, որքան տարբերութիւն կայ իր նշմարտախօսութեան համար տանջուող եւ իր ստախօսութեան համար տանջահարուող մարդոց միջեւ, նոյնքան եւ աւելի տարբերութիւն կայ, իր հաւատքին համար նեղութիւն կրող եւ իր անհաւատութեան համար նեղութիւն կրող մարդոց միջեւ:

Ինչպէս երկինքը սիրողը կրնայ տառապիլ, այնպէս ալ երկիրը սիրողը կրնայ տառապիլ, բայց ո՞վ կրնայ ըսել թէ անոնք իրարմէ տարբեր չեն: Միթէ դաւանան գինուորի մը սպաննութիւնը եւ հաւատարիմ գինուորի մը սպաննութիւնը նո՞յն բաներն են: Միթէ Յիսուսի համար տառապողն ու աշխարհի համար տառապողը նո՞յն արժէքը ունին: Միթէ երկնային գանձը ձեռք ձգելու համար վազվզողն ու քրտնողը եւ երկրաւոր գանձեր ձեռք ձգելու համար վազվզողն ու քրտնողը նո՞յն պատիւը ունին:

Ճիշդ է որ թե՛ հաւատացեալ մարդը կրնայ տառապիլ եւ թե՛ անհաւատ մարդը, բայց անոնց տարբերութիւնը կը կայանայ հիմնական երկու կէտերու մէջ.–

Սուաջին.– երբ փորձութիւնը այցելութեան գայ հաւատացեալ մարդուն եւ փորձիչը նետահարէ գայն, Աստուած զօրավիգ ու նեցուկ կը կանգնի հաւատացեալին: Իսկ եթէ անհաւատ մարդը փորձութեան մէջ իյնայ՝ ո՞վ գայն պաշտպանելու պիտի փութայ: Ամբարիշտը երբ զԱստուած օգնութեան կանչէ՝ անպատասխան պիտի մնայ: Երբ ձեռքի կարկառում խնդրէ՝ հասնող պիտի չըլլայ:

Ո՛վ բարեկամ, եթէ Քրիստոսի արեան միջոցաւ չես հաշտուած երկնաւոր Հօր հետ, գիտցի՛ր, որ երբ նեղութեանց փոթորիկը ծնի՝ դուն առանձին պիտի մնաս անոր դիմաց: Երբ Սատանան յարձակում գործէ՝ դուն անպատասխար պիտի կանգնիս անոր առջեւ: Երբ կեանքը բարկանայ քեզի դէմ՝ կենսապարգեւը պիտի չմիջամտէ:

Իսկ եթէ Աստուծոյ զաւակն ես, գիտցի՛ր, որ երբ անել կացութիւններ յարուցուին՝ ամենակալ Աստուածը օգնութեան պիտի հասնի: Երբ ալեկոծութիւններ կեանքիդ նաւը փորձեն ընկղմել՝ երկնաւոր Նաւապետը՝ Քրիստոս, ամուր պիտի բռնէ դեկը կեանքի նաւիդ: Երբ մոլորութիւններ քեզի պատահին՝ Սուրբ Հոգին քեզ առաջնորդելու պիտի շտապէ: Երբ դեւերը հոգիդ ֆարկոծեն՝ բարի հրեշտակները քեզ պիտի վահանաւորեն: Երբ չար մարդիկ չարախօսեն քեզ՝ բարի մարդիկ երկինքի մէջ պիտի բարեխօսեն: Երբ մեղքի պղծութիւնը իր թելը երկնցնէ վրադ՝ միջնորդ սուրբեր կողմից պիտի կենան:

Եզրակացութիւն: Եթէ Աստուծոյ զաւակն ես՝ Աստուած հետդ պիտի ըլլայ երբ փորձութիւններու հովիտէն անցնիս, իսկ եթէ Աստուծոյ զաւակը չես՝ կատարելապէս առանձինդ պիտի դիմագրաւես կեանքի դժուարին պահերը: Նոյնիսկ եթէ նեղութեան մէջ իյնաս եւ աղօթես ու պատասխան ստանաս, երբե՛ք մի՛ խորհիր որ Աստուած քո՛ւ աղօթքիդ է որ պատասխանեց: Ո՛չ, Աստուած քու աղօթքիդ չէ որ պատասխանեց, այլ՝ երկնաբնակ եւ երկրաբնակ սուրբերու ու արդարներու բարեխօսութիւններուն, որոնք քեզի համար կը մատուցուին:

Աստուած նաեւ կրնայ պատասխանել աղօթքիդ՝ ո՛չ թէ որովհետեւ իր զաւակն ես, այլ որպէսզի ֆաշալերէ քեզ իր զաւակը դառնալու: Կամ կրնայ պատասխանել աղօթքիդ՝ ողորմած ու գթառատ ըլլալուն համար եւ ո՛չ թէ որովհետեւ դուն ողորմութեան եւ գթութեան արժանի ես: Ուստի՛, բնաւ մի պարծիր որ Աստուած կը պատասխանէ աղօթքիդ առանց որ Յիսուսի փրկութեան շնորհքը ընդունած ըլլաս:

Երկրորդ.– փորձութիւններէ ու դժուարին պահերէ անցնող բարեպաշտ եւ ամբարիշտ մարդոց տարբերութիւնը կը կայանայ նաեւ անոր մէջ՝ որ բարեպաշտ մարդուն կը սպասեն վարձատրութիւն, յաղթանակի պսակ, գնահատանք, փառք եւ անմահ կեանք: Իսկ

ամբարիշտ, այսինքն՝ անհաւատ մարդուն, կը սպասեն դժոխքի կրակն ու անոր անմեռ որդերը, անլոյս խաւարն ու խորունկ տարտարոսները:

Սիրելի՛ բարեկամ, եթէ Քրիստոսի համար է որ կը չարչարուիս՝ Քրիստոս քեզ պիտի վարձատրէ, իսկ եթէ բոլոր անձնական վայելքիդ ու փառքիդ համար է որ կը չարչարուիս՝ ո՞վ քեզ պիտի վարձատրէ կամ գնահատէ դատաստանի օրը եւ յաւիտենականութեան մէջ: Պետրոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Ի՞նչ արժանիք կ'ունենաք, եթէ ձեր գործած յանցանքներուն համար տանջուիք եւ համբերէք. միևնչյեռ երբ բարիք գործելով չարչարուիք եւ համբերէք՝ Աստուծոյ բով շնորհք կը գտնէք»* (Ա.Պտ 2.20):

Վերջին բան մը: Երբեմն մարդիկ կը յանդգնին ըսել. *«Կեանքս Քրիստոսի յանձնեցի՝ վիճակս աւելի գէշ եղաւ»*: Այս խօսքը հոգեւորապէս անհասուն եւ խակ մարդու մը խօսքն է: Պէտք է մէկդի դնենք այն մտածումը, թէ՛ Քրիստոսի դարձի եկած անձ մը, հեռու կը մնայ ամէն տեսակի վտանգներէ եւ փորձութիւններէ: Այդպիսի բան երբեք արձանագրուած չենք գտներ Աստուածաշունչին մէջ: Քրիստոս իր հետեւորդներուն երկրաւոր խաղաղութեան եւ հանգիստ պայմաններ ունենալու մասին չէ որ խօսեցաւ, այլ՝ ներքին եւ հոգեւոր խաղաղութեան մասին: Ան խօսեցաւ իր աշակերտներուն ձերբակալութեան, հալածանքի եւ դատի կանչուելու մասին (Ղկ 21.12-13):

Աստուած խոովութիւններէ զերծ կեանք մը չի խոստանար, այլ խոովութեան ընթացքին խաղաղ մնալու գորութիւն կը խոստանայ: Աստուած իր գաւակներուն անփորձանք կեանք մը չի խոստանար, այլ՝ փորձանքներու վրայ յաղթող կեանք մը:²⁹ Աստուած աւելի կ'ուրախանայ մեղքի դէմ մարտնչող եւ վիրաւորուող մեղաւոր մարդով, քան արդար ու սուրբ մարդով որուն մեղքը բնաւ չի մերձեցնար: Աստուծոյ արքայութեան գաւակը մարտնչող գաւակ պէտք է ըլլայ: Մեր կեանքը պատերազմ է, ուստի, չխաբենք մենք զմեզ ըսելով՝ թէ նեղութիւններու պիտի չհանդիպինք եթէ Քրիստոսի գանգ:

Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Բազմաթիւ նեղութիւններ պէտք է կրենք՝ Աստուծոյ արքայութիւնը մտնելու համար»* (Գրծ 14.22): Եթէ Արքան անցաւ Գողգոթայի փշալից ցամաքէն, մենք չփորձենք անցնիլ բուրեան վարդերով ծածկուած ցամաքներէն: Քրիստոս պատուիրեց իրեն՝ հետեւիլ, այլ խօսքով, իր ցամաքէն քաշել եւ իր հետեւերով ընթանալ եւ ո՛չ թէ տարբեր ցամաք մը որդեգրել կամ փնտռել:

Առաքեալը կը վկայէ որ աստուածապաշտ կեանք մը ապրիլ ուզող մարդը՝ *«անպայման հալածանքներու պիտի ենթարկուի»* (Բ.Տմ 3.12): Ուրիշ տեղ, առաքեալը կը հաստատէ թէ մենք *«նեղութիւններուն մէջ ապրելու կաշուած ենք»* (Ա.Թս 3.3): Քրիստոս նաեւ կը յիշեցնէ որ մեզ

²⁹ Փորձութիւններուն եւ անոնց իմաստին, նպատակին եւ նշանակութեան մասին յաւելեալ մանրամասնութեանց համար, տե՛ս «Ճշմարիտ Վերածնունդը» խորագրուած մեր գրքին 4-րդ եւ 5-րդ յօդուածները, էջ 36-49:

պիտի հալածեն քանի որ զինք ալ հալածեցին (Յհ 15.20): Ան նոյնիսկ յայտարարեց, թէ ժամանակ պիտի գայ երբ ո՛վ որ մեզ «սպաննէ՛ պիտի կարծէ թէ Աստուծոյ ծառայութիւն կը մատուցանէ» (Յհ 16.2):

63.- Ի՞նչ են այն նշանները որոնք կը փաստեն որ եկեղեցի մը կենդանի է:

Եթէ ծառի մը կենդանութեան ապացոյցը կը կայանայ իր պտուղ տալուն մէջ, հապա ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ եկեղեցիի մը կենդանի ու կենդանարար ըլլալուն ապացոյցը: Եթէ եկեղեցի մը բազմութեամբ լեցուն է, կարող հովիւ մը ունի, հոն նուիրատուութիւններ կ'ըլլան, պատարագ կը մատուցուի, մոմ կը վառուի, խունկ կը ծխուի, քարոզներ կը տրուին, պատգամներ կ'ուղղուին, այս բոլորը ապացոյց մը չեն որ տուեալ եկեղեցին կենդանի է ու կը վայելէ Սուրբ Հոգիին առաջնորդութիւնը:

Եկեղեցիի մը կենդանութեան նշանները հետեւեալ հինգ կէտերն են.-

1- Եկեղեցիի մը առողջ ու կենդանի ըլլալուն ապացոյցը անոր Սուրբ Հոգիով առաջնորդուիլն է: Երբ եկեղեցի մը չի վայելեր Սուրբ Հոգիին առաջնորդութիւնն ու օրհնութիւնը, այդ եկեղեցին բոլորովին մեռած կը սեպուի: Յովհաննէս Իմաստասէր կ'ըսէ. *«Եկեղեցին պէտք է եռայ Աստուծոյ Հոգիին կրակով, որ մեղքերու կիզիչն է եւ Քրիստոսի հաւատացեալներուն հոգիներուն ռոտգիչը»:*

Եկեղեցւոյ կեանքը սկսաւ Սուրբ Հոգիին իջնելովը հրալեզու կերպարանով, եւ առաց այդ էջֆին չի կրնար շարունակուիլ: Երբ եկեղեցւոյ մը անդամները Աստուծոյ Հոգիով կ'եռան, ատիկա ապացոյց մըն է որ եկեղեցին կենդանի է: Ինչպէս երբ հոգին մարմինէն հեռանայ՝ մարմինը կը մեռնի, այնպէս ալ Քրիստոսի Հոգին երբ հեռանայ Քրիստոսի մարմինէն՝ եկեղեցիէն, եկեղեցին կը մեռնի:

2- Քրիստոսի համար վկայելը փաստ մըն է որ եկեղեցին կենդանի է: Եկեղեցի մը որուն առաջնորդը Սուրբ Հոգին չէ, այդ եկեղեցին չի կրնար Քրիստոսի վկան դառնալ: Քրիստոս իր աշակերտներուն ըսաւ. *«Երբ Սուրբ Հոգին իջնէ ձեր վրայ, գորութեամբ պիտի լեցուիք եւ իմ վկաներս պիտի ըլլաք...»* (Գրծ 1.8): Երբ եկեղեցի մը չի վկայեր Քրիստոսի մահուան ու անոր մահուամբ իրագործուած փրկութեան մասին, երբ չի վկայեր անոր յարութեան եւ յարութեամբ մեր ձեռք ձգած արդարութեան համար, այդ եկեղեցին պէտք չէ կենդանի եկեղեցի սեպել:

3- Եկեղեցի մը կենդանի կը նկատուի երբ անոր հաւատացեալները աստիճանաբար կ'անին իրենց հոգեւոր կեանքին մէջ: Այն եկեղեցին որուն մէջ հոգեւոր աճում եւ հասունացում չկայ՝ այդ եկեղեցին միայն անունով ողջ է, բայց իրականութեան մէջ մեռած է (Յյտ 3.1):

4- Իսկական կենդանի եկեղեցին քարոզիչն ու տարածիչը պէտք է ըլլայ Աստուծոյ արքայութեան: Աշխարհի մէջ գոյութիւն ունեցող ամէն մէկ եկեղեցի Աստուծոյ արքայութեան բաղկացուցիչ մէկ տարրն է, եւ իբր

այդպիսին, ան ինֆզինֆ պէտք է իրագործէ իբրեւ նախադուռը Աստուծոյ արքայութեան:

5- Եկեղեցի մը որ կ'առաջնորդուի Սուրբ Հոգիով, այդ եկեղեցիին մէջ հրաշքներ կ'ըլլան, բուժումներ տեղի կ'ունենան, Քրիստոսի դարձի եկողներուն թիւը կ'անի, փառաբանութեան ձայներ կը լսուին, սէրը կ'իշխէ, համբերատարութիւնը կը տիրէ, ներողամտութիւնը կը բուրէ:

64.- Երբ հաւատացեալ մը ուզէ բարի գործ մը կատարել եւ դժուարութիւններու հանդիպի, պէ՞տք է մտածէ թէ իր կատարածը Աստուծոյ կամֆին հակառակ բան մըն է, եւ պէ՞տք է հրաժարի իր ընելիքէն:

Ո՛չ: Մեզմէ ո՞վ չի գիտեր որ եթէ աստուածահանոյ գործ մը ուզենֆ կատարել՝ Սատանան լուռ պիտի չկենայ ու ծալապատիկ պիտի չնստի, այլ պիտի պայքարի մեզի դէմ: Հետեւաբար, բնական է որ Աստուծոյ մարդը երբ ձեռնարկէ աշխատանքի մը՝ հանդիպի դժուարութիւններու եւ դիմադրութիւններու: Նման պարագայի, ան պէտք չէ յուսահատի եւ տեղի տայ: Ո՞ր գրուած է Աստուածաշունչին մէջ որ աստուածավախ մարդը երբ աշխատանք մը ուզէ կատարել՝ ամէն ինչ հեզասահ պիտի ընթանայ:

Աստուածաշունչին մէջ յիշուած Աստուծոյ ո՞ր մարդը Աստուծոյ գործին կատարման համար փոթորիկի չէ պատահած: Ո՞ր մարգարէն նշմարութիւնը խօսելուն համար չէ տանջուած ու չարչարուած: Բնական երեւոյթ մը չէ՞ որ աշխարհ խոչընդոտներ յարուցանէ Աստուծոյ զաւակներուն դէմ եւ փորձէ արգելֆ կենալ անոնց տարած աշխատանքներուն: Յիսուս ինքն ալ աստուածահանոյ գործեր կատարելու համար չէ՞ր որ տառապեցաւ ու խաչ բարձրացաւ:

Երբ Յովհաննէս Մկրտիչ ձերբակալուեցաւ ու բանտ դրուեցաւ, պէ՞տք էր մտածէր թէ ինք սխալ նամբու մէջ էր եւ սխալ գործ կը կատարէր: Երբ տանարին գաւիթին մէջ մեծ բազմութիւն մը խոնուեցաւ Երեմիա մարգարէին շուրջ զինք ձեռնելու համար, պէ՞տք էր ան խորհէր թէ իր խօսածները Աստուծոյ կամֆին հակառակ բաներ էին: Տէրը ինք չէ՞ր որ հրամայած էր Երեմիային խօսիլ ինչ որ խօսեցաւ (Եր 26.8): Յովսէփ որ այնքան չարչարանքներու հանդիպեցաւ՝ պէ՞տք էր մտածէր որ ինք Աստուծոյ կամֆին հակառակ գործեր կը կատարէր:

Զբազմացնենք օրինակները, բայց ըսենք, որ այո՛, երբեմն յարուցուած դժուարութիւնները կրնան ցոյց տալ մեզի որ մենք սխալ ընթացքի մէջ ենք եւ սխալ գործի մը ձեռնարկած ենք: Միշտ այդպէս չէ իրողութիւնը սակայն, բայց երբեմն ալ կրնայ այդպէս ըլլալ: Ուստի, լաւագոյնն է, երբ դժուարին պահերու դէմ յանդիման գտնուինք, գործ մը կատարած ատեննիս նեղութիւններու բաղիսինք, գանոնք աղօթքով դնենք Յիսուսի ոտներուն առջեւ եւ խնդրենք իր առաջնորդութիւնը:

Շատ յաճախ մարդիկ, նոյնիսկ հոգեւոր կեանք ապրող մարդիկ, իրենց սեփական նիգերուն վստահած ծրագիրներ կը մշակեն, աշխատանքներու կը ձեռնարկեն, առանց նախապէս աղօթած ըլլալու եւ Աստուծոյ կամքը հարցնելու իրենց ընտելիքին վերաբերեալ: Այդպիսիները եթէ դժուարութեանց դէմ յանդիման գան, իրաւունք ունին մտածելու թէ իրենք սխալ ընթացքի մէջ են: Զգոյ՛շ սակայն, ես չեմ ըսեր որ անոնք սխալ գործի վրայ են, այլ՝ սխալ ընթացքի մէջ:

Սխալ ընթացքի մէջ ըլլալը ուրիշ բան է, եւ սխալ գործի վրայ ըլլալը՝ ուրիշ բան: «Սխալ գործ» ըսելով, կը հասկնանք տարուող աշխատանք մը որ Աստուծոյ կամքին հակառակ է, բայց «սխալ ընթացք» ըսելով, չենք հասկնար անպայման սխալ աշխատանքի մը կատարումը, այլ կը հասկնանք աշխատանքի մը կատարումը՝ առանց Աստուծոյ օրհնութիւնն ու առաջնորդութիւնը խնդրած ըլլալու: Ուստի, սխալ ընթացքի մէջ են բոլոր անոնք, յատկապէս բոլոր այն հաւատացեալները՝ որոնք առանց հայցելու Աստուծոյ առաջնորդութիւնը՝ կը ձեռնարկեն գործի մը:

Իսկական ֆրիստոնեան ոչինչ կ'ընէ առանց Քրիստոսի: Աստուծոյ զաւակը առանց Աստուծոյ կողմէ դրկուած ըլլալու ցամբայ պէտք չէ ելլէ: Աստուծոյ մարդը առանց Աստուծոյ առաջնորդութեան ոչինչ պէտք է ընէ: Աստուծոյ զաւակը պէտք է կատարեալ հնազանդութիւն ցուցաբերէ Աստուծոյ նկատմամբ: Ան ամենակենսականէն մինչեւ ամենատարրական գործերը Աստուծոյ նախախնամութեան եւ առաջնորդութեան պէտք է յանձնէ:

Երբ անձ մը ամբողջական հնազանդութիւն խոստացեր է Աստուծոյ եւ վարժութիւն դարձուցած է ոչինչ ընել առանց աղօթքի եւ առանց Աստուծոյ կամքը հարցնելու, նման պարագայի, առանց որեւէ կասկածի կրնանք ըսել որ իր նամբուն վրայ յարուցուած դժուարութիւնները Զարին ու չար մարդոց կողմէն են, ուստի, ան պէտք չէ տկարանայ, ընկրկի ու նահանջէ անոնց դիմաց, այլ Յիսուսի՝ անուևով պէտք է ոտքի ելլէ եւ յառաջ երթայ:

Վերջին կարեւոր կէտ մը: Դժուարութեան հանդիպիլը ուրիշ բան է, դիմադրութեան ու հակառակութեան հանդիպիլը՝ ուրիշ բան: Աստուծոյ մարդը սովորաբար դիմադրութեան ու հակառակութեան է որ կը հանդիպի, այս դիմադրութիւնն ու հակառակութիւնն են որոնք դժուարութեան, արգելքի ու խոչընդոտի կը վերածուին:

65.- Reincarnation-ի հաւատացողները կ'ըսեն որ երբ մարդ մահանայ, եթէ չար կեանք մը ապրած է, իր հոգին իրմէ աւելի չար մէկու մը մէջ կը մտնէ, նոյնիսկ կրնայ անասունի մը մէջ մտնել, իսկ եթէ բարի կեանք մը ապրած է, իրմէ աւելի բարի մարդու մը մէջ կը մտնէ եւ դարձեալ կու գայ աշխարհ, որպէսզի ապրի եւ ինքզինք կատարելագործէ: Ճիշդ է ասիկա:

Այս հաւատալիքը կամ տեսութիւնը չի կրնար շիտակ ըլլալ, որովհետեւ կը հակասէ Աստուծոյ անսխալական խօսքին: Աստուածաշունչ Մատեանը կը հաստատէ որ «մարդիկ մէկ անգամ կը մեռնին եւ անկէ ետք Աստուծոյ դատաստանին կը յանձնուին» (Եբր 9.27): Առաքելաբար չ'ըսեր թէ մարդիկ կը մեռնին եւ դարձեալ աշխարհ կու գան, այլ՝ «Աստուծոյ դատաստանին կը յանձնուին»: Աստուծոյ դատաստանին յանձնուող մարդուն հոգին ինչպէ՞ս կրնայ նորածին մանուկի մը մէջ մտնելով վերադառնալ այս աշխարհ:

Առնենք աղբատ Ղազարոսին օրինակը: Մեզի կ'ըսուի որ Ղազարոս «մեռաւ եւ հրեշտակները գինձ տարին Աբրահամի մօտ» (Ղկ 16.22): Այս տողը ա'յնքան յստակ է որ բացատրութեան չի կարօտիր: Ղազարոսի մահէն ետք, իր հոգին վերստին աշխարհ չեկաւ, այլ Աբրահամին մօտ տարուեցաւ: Հարուստ մարդուն համար կ'ըսուի. «Մեծահարուստն ալ մեռաւ եւ թաղուեցաւ: Դժոխքին մէջ մինչ մեծահարուստը կը տանջուէր...» (Ղկ 16.22-23): Դժոխքին մէջ տանջուողը մեծահարուստին հոգին էր, ուստի անիկա չի կրնար աշխարհ վերադարձաւ ըլլալ:

Յիսուս աղբատ Ղազարոսին առակը խօսեցաւ ցոյց տալու համար մեզի թէ ի՛նչ կը պատահի բարի մարդուն հոգիին անոր մահէն ետք եւ թէ ի՛նչ կը պատահի չար մարդուն հոգիին անոր մահէն ետք: Բարի մարդուն հոգին կը տարուի դրախտ՝ Աստուծոյ ներկայութեան, իսկ չար մարդուն հոգին կը մատնուի դժոխային վիճակի մը, մինչեւ դժոխք նետուիլը՝ վերջին դատաստանէն ետք: Հետեւաբար, ոչ բարի՝ մարդուն հոգին ուրիշին մէջ մտնելով կը վերադառնայ այս աշխարհ եւ ո՛չ ալ չա՛ր մարդուն հոգին:

Յիշե՛նք Յիսուսի խաչակից եղող աջակողմեան աւագակին պարագան: Յիսուս անոր ըսաւ. «Վստահ եղիր, այսօր ինծի հետ պիտի ըլլաս դրախտին մէջ» (Ղկ 23.43): Reincarnation-ի տեսութիւնը հարիւր տոկոսով կը հերքուի այս տողով, եւ հերքողը Քրիստոս ի՛նքն է: Աւագակի հոգին իր մահէն ետք դրախտ պիտի երթար առ յաւէտ Քրիստոսի հետ ըլլալու համար: Ան աշխարհ պիտի չվերադառնար: Եթէ Reincarnation-ը իրականութիւն ըլլար, այս աւագակին հոգին պէտք պիտի չունենա՞ր մտնելու ուրիշ մը մէջ՝ ինքզինք կատարելագործելու եւ հաւատքի կեանք ապրելու համար, մանաւանդ որ նախքան մահը ընդունեց Քրիստոսի Տէր ու Փրկիչ ըլլալը, բայց առիթ չունեցաւ ապրելու հաւատքի կեանք մը:

Մտաբերե՛նք Պօղոս առաքելի հետեւեալ խօսքը. «...Կը ցանկամ այս կեանքէն ելլել եւ Քրիստոսի հետ ըլլալ...» (Փլպ 1.23): Ան չ'ըսեր. «Կը ցանկամ այս կեանքէն ելլել եւ նորէն այս կեանքին դառնալ», այլ՝ «Կը ցանկամ այս կեանքէն ելլել եւ Քրիստոսի հետ ըլլալ»: Առաքելին եւ մեզի համար, մահը երթալ եւ Քրիստոսի հետ ըլլալ մըն է, ուստի, ուրիշին մէջ մտնելով այս աշխարհ վերադառնալու հարց չկա՛յ:

Յիշե՛նք որ Reincarnation-ի հաւատացողներէն շատեր իրենց տեսութեան հաւաստի ըլլալը կ'ուզեն հաստատել հիմնուելով Ղկ 1.17-ին

վրայ՝ որ կ'ըսէ. *«Անիկա (Յովհաննէս Մկրտիչը) Տիրոջ առջեւէն պիտի քալէ՝ Եղիայի հոգիով եւ գորութեամբ լեցուած, որպէսզի հայրերը իրենց որդիներուն հետ հաշտեցնէ եւ անհնազանդները առաջնորդէ արդարներու իմաստութեան, եւ այսպիսով Տիրոջ գալուստին նահապատրաստուած ժողովուրդ մը պատրաստէ»:*

Այս համարին ամբողջական մեկնութիւնը կատարելը մեր նպատակին մաս չի կազմեր: Մեզ հետաքրքրողը հետեւեալն է. բնագիրը չ'ըսեր թէ Յովհաննէս Մկրտիչ Եղիայի հոգին առած ու անոր գորութիւնը զգեցած պիտի գայ, այլ թէ՛ պիտի գայ *«Եղիայի հոգիով եւ գորութեամբ լեցուած»:* Եղիայի հոգին առնելով գալը ուրիշ բան է, անոր հոգիով գալը՝ ուրիշ բան: Անոր հոգիով գալ՝ կը նշանակէ անոր նկարագիրով ու եռանդով գալ, անոր անհատականութեամբ ու բժախնդրութեամբ գալ, անոր գործելակերպով ու գործելաոճով գալ:

Երբ երկու անձեր նոյն նկարագիրը ունենան, նոյն գորաւոր անհատականութիւնը ունենան, նոյն գործելակերպն ու գործելաոճը ունենան, հոգեւոր նոյն բժախնդրութիւնը ունենան, այս չի նշանակեր որ մէկուն հոգին միւսին մէջ մտած է: Եթէ Եղիային հոգին Յովհաննէս Մկրտիչի մէջ մտած ըլլար, Յովհաննէս Եղիայէն աւելի գորաւոր հոգիով մը պէտք չէ՞ր հանդէս գար: Բայց բնագիրը չ'ըսեր թէ Յովհաննէս Եղիայէն աւելի գորաւոր հոգիով մը հանդէս եկաւ, այլ՝ Եղիայի *«հոգիով եւ գորութեամբ լեցուած»:*

Եղիան շատ մը հրաշքներ գործեց եւ Աստուած մեծամեծ բաներ ըրաւ անոր ձեռքով, մինչդեռ Յովհաննէս Մկրտիչ ո՛չ մէկ հրաշք գործեց: Եթէ Եղիայի հոգին Յովհաննէս Մկրտիչի մէջ մտած էր կատարելագործուելու համար, Յովհաննէս Մկրտիչ իրմէ աւելի սուրբ ու կատարեալ կեանք մը պէտք չէ՞ ապրէր:

Քիչ մը վերեւ ըսինք, թէ՛ *«անոր հոգիով գալ՝ կը նշանակէ անոր նկարագիրով ու եռանդով գալ, անոր անհատականութեամբ ու բժախնդրութեամբ գալ, անոր գործելակերպով ու գործելաոճով գալ»:* Եւ իսկապէս ալ այդպէս է: Երբ նայինք Եղիայի եւ Յովհաննէս Մկրտիչի կեանքներուն, առաքելութեան, գործելակերպին, եւ նոյնիսկ հաճուածքին, կը տեսնենք որ որոշ նմանութիւններ կան անոնց միջեւ: Անոնց միջեւ նմանութիւնները ա՛յնքան շատ են, որ Յովհաննէս Մկրտիչ ո՛չ միայն *«Եղիայի նման»* մէկը նկատուած կամ կոչուած է, այլ նոյնիսկ Եղիա անուանուած է (Մդ 4.5-6):

Թուենք անոնց նմանութիւններէն ոմանք: Երկուքն ալ մազէ շինուած հագուստ կը հագնէին, թէեւ Եղիայի համար կ'ըսուի որ ինքն ալ մագոս անձ մըն էր: Երկուքն ալ իրենց մէջքին գօտի ունէին (Մտ 3.4, Դ.Թգ 1.8): Երկուքն ալ անապատները կ'ապրէին: Երկուքն ալ այպանեցին թագաւորներ՝ խօսելով անոնց նշմարտութեան մասին: Յովհաննէս Մկրտիչ դէմ դրաւ Հերովդէս չորրորդապետ թագաւորին, իսկ Եղիա մարգարէն՝ Ա.ֆաար թագաւորին եւ Յեզաբէլ թագուհիին:

Տակաւին, երկուքն ալ ապաշխարութիւն փարոզեցին իրենց ժամանակի ապստամբ ու անգիղջ մարդոց: Երկուքն ալ Աստուծոյ սուրբ անուան նկատմամբ կատարեալ բժախնդրութիւն ունէին: Երկուքն ալ Աստուծոյ Հոգիով լեցուած կը գործէին: Երկուքն ալ նշմարիտ Աստուածը ծանուցին եւ Աստուծոյ ցամբան պատրաստեցին. Եղիա դէմ դրաւ Աֆաաթազաւորին 450 մարգարէներուն որոնք հեռու էին նշմարիտ աստուածաշտութենէն, իսկ Յովհաննէս Մկրտիչ դէմ դրաւ Փարիսեցիներուն եւ Օրէնքի Ուսուցիչներուն, որոնք դարձեալ հեռու էին իսկական աստուածաշտութենէն: Եղիան եղաւ նախակարապետը այն մարգարէներուն որոնք մարգարէացան Մեսային գալուստին մասին, իսկ Յովհաննէս Մկրտիչ եղաւ նախակարապետը Մեսայի:

Վերջին բան մըն ալ աւելցնենք Եղիայի եւ Յովհաննէս Մկրտիչի հարցին վերաբերեալ: Եթէ Reincarnation-ի նպատակը մարդուն հոգին բիրեղացնելն ու կատարելագործելն է, այդ պարագային հարց կը ծագի թէ Եղիայի հոգին համար քանի՞ տարի կամ քանի՞ դար պէտք է որպէսզի բիրեղանայ ու կատարելագործուի: Քանի՞ անգամ մէջ պէտք է մտնէ որպէսզի կատարելութեան հասնի:

Եղիա մարգարէն Յովհաննէս Մկրտիչէն մօտաւորապէս 850 տարի առաջ ապրած էր: Անոնք որոնք կ'ըսեն թէ Եղիայի հոգին անցաւ Յովհաննէս Մկրտիչին, թող ըսե՛ն մեզի, այդ 850 տարիներու միջոցին որ Եղիան ու Յովհաննէսը իրարմէ կը բաժնեն, ո՞ւր էր կամ որո՞նց մէջ մտած էր Եղայի հոգին:

Reincarnation-ի մասին ըսելիքս կ'աւարտեմ Զարեհ Արք. Ազնաւորեանի խօսքով: Ան խօսելով Reincarnation-ի մասին՝ կ'ըսէ. *«Reincarnation-ը այն հաւատալիքն է, որոշ անգամու կամ նոյնիսկ կրօններու կողմէ, թէ մարդը իր մահէն ետք, ուրիշ կերպարանով կամ վիճակով մը դարձեալ աշխարհ կու գայ: Այդ մէկը մեր հաւատքին՝ քրիստոնէութեան մէջ տեղ չունի, որովհետեւ եթէ ուզէք նշգրիտ գիտութեան վերածել, կը տեսնէք որ որեւէ մէկ ատեն տրամաբանութեան չ'ենթարկուիր այդ բացատրութիւնը, որովհետեւ կը հիմնուի տեսութեան մը վրայ. այդ տեսութիւնը հետեւեալն է, թէ մարդը իր մահէն ետք ուրիշ վիճակի մը կ'անցնի որոշ նպատակով մը եւ այդ նպատակը պէտք է ըլլայ մարդուն աստիճանական կատարելագործումը: Նոյն տեսութիւնը կ'ըսէ թէ այն մարդը, որ ներկայ իր կեանքին մէջ, բարի ու կատարեալ կեանք մը ունեցաւ, կ'անցնի աւելի բարձր վիճակի մը, իսկ այն մարդը, որ ներկայ կեանքին մէջ ունեցաւ ոչ օրինակելի, չար կեանք մը, անիկա աւելի ցած վիճակի մը կ'անցնի:*

Եթէ երբեք առաջին սկզբունքը պիտի առնենք, թէ վերակենդանացման այս սկզբունքը մարդս աստիճանաբար մէկ կեանքէն միւսը բարձրացնելու կը ծառայէ, կը տեսնենք որ գործնական տեսութիւնը, որ երկրորդ տեսութիւնն է, այդ մէկը չի հաստատեր, որովհետեւ երբ մարդ աւելի նուազ աստիճանի մը կը մտնէ, օրինակ

կենդանիի մը մէջ, անկէ վերջ ինչպէ՞ս կրնայ կատարելագործել իր կեանքը: Որքան ատեն որ մարդ է, մարդկային իր մտածողութիւնը ունի, ինքզինք կրնայ բարձրացնել, բայց անգամ մը որ մտաւ ոչ բանաւոր էակի մը՝ անասունի մը մէջ, որ մտածողութիւն չունի, կը նշանակէ թէ ինքզինք չի կրնար բարձրացնել կամ կատարելագործել: Ասիկա տեսական երեսն է. իսկ գործնական երեսով, մենք մեր հաւատքէն եւ Աստուածաշունչ Մատեանէն գիտենք, որ ռեւէ մէկը այդ ձեւով երբեք կեանքի եկած չէ եւ Աստուածաշունչը կը հաստատէ, որ իւրաքանչիւր մարդ միայն մէկ անգամ կու գայ աշխարհ եւ մէկ անգամ կը մահանայ, անկէ վերջ կանգնելու համար Աստուծոյ դիմաց»:³⁰

66.- Ի՞նչ ըսել կ'ուզէ Յիսուս երբ կը հաստատէ «թէ մարդոց մէջ Յովհաննէս Մկրտիչէն մեծը չէ ծնած. սակայն երկինքի արքայութեան մէջ յետին եղողը Յովհաննէսէն աւելի մեծ է» (Մտ 11.11):

«Մարդոց մէջ» բառերը պէտք է հասկնալ մարդկային բոլոր ծնունդներուն համար: Յովհաննէս Մկրտիչ աւելի՛ մեծ է քան մարդկային ռեւէ ծնունդ: Ան նահապետներէն՝ Աբրահամէն, Իսահակէն, Յակոբէն եւ Յովսէփէն աւելի՛ մեծ է: Ան նաեւ աւելի՛ մեծ է քան մարգարէները՝ Մովսէս, Եղիա, Եղիսէ, Եսայի, Երեմիա, Եզեկիէլ եւ Դանիէլ: Ան առաքելներէն՝ Պետրոսէն, Յակոբոսէն եւ Յովհաննէսէն ալ աւելի մեծ է: Ան վստահաբար աւելի՛ մեծ է քան Պողոս առաքելն ու Ստեփանոս սարկաւազը որոնք նահատակութեամբ կնքեցին իրենց կեանքերը:

Ինչո՞ւ Յովհաննէս Մկրտիչ աւելի՛ մեծ նկատուած է քան այս բոլոր անձնաւորութիւնները: Ան աւելի՛ մեծ է քան նահապետները, որովհետեւ մինչ նահապետները եղան նախակարապետները Իսրայէլի ժողովուրդին, Յովհաննէս Մկրտիչ եղաւ նախակարապետը Նո՛ր Իսրայէլին, այսինքն՝ քրիստոնէութեան: Երկրորդ, Յովհաննէս Մկրտիչ նահապետներէն աւելի՛ մեծ է, որովհետեւ, մինչ նահապետները խօսեցան խոստացեալ Քանանու երկրին մասին եւ իրենց հայեացքը եւ ուշադրութիւնը ամբողջութեամբ հոն դարձուցին, անդին, Յովհաննէս Մկրտիչ, խօսեցաւ Աստուծոյ խոստացեալ արքայութեան մասին եւ հրաւիրեց մարդիկը որ իրենց ուշադրութիւնը անոր վրայ կեդրոնացնեն:

Յովհաննէս Մկրտիչ աւելի՛ մեծ է քան մարգարէները (Մտ 11.9), որովհետեւ մինչ մարգարէները խօսեցան գալիք Մեսիային մասին, անդին, Յովհաննէս Մկրտիչ, ո՛չ միայն խօսեցաւ, այլեւ՝ տեսաւ գայն, շօշափեց գայն, մկրտեց գայն եւ վկայեց անոր համար:

Յովհաննէս Մկրտիչ մարգարէներէն աւելի՛ մեծ է, որովհետեւ մինչ մարգարէները մարգարէացան Քրիստոսի մասին, անդին, Յովհաննէս,

³⁰ Զարեհ Արք. Ազնաւորեան: «Հայ Եկեղեցին 20-րդ Դարուն եւ 21-րդ Դարու Շեմին»: Նիկոսիա, 2005, էջ 74:

հանդիսացաւ այն միջոցը որով Քրիստոսի վերաբերեալ կատարուած մարգարէութիւնները իրենց կատարոււմը գտան:

Մարգարէները խօսելով Փրկիչին մասին՝ ըսին. *«Ան պիտի գայ»*, իսկ Յովհաննէս Մկրտիչ ըսաւ. *«Ան եկաւ»*: Մարգարէները ըսին. *«Ան պիտի գայ եւ մեր մեղքերը սրբէ»*, իսկ Յովհաննէս Մկրտիչ ըսաւ. *«Ահաւասիկ Աստուծոյ Գառնուկը որ աշխարհի մեղքը կը վերցնէ»* (Յե 1.29): Մարգարէները խոստումներ կատարեցին Յիսուսի վերաբերեալ, իսկ Յովհաննէս այդ խոստումներուն կատարուած ըլլալը յայտարարեց: Մարգարէները խօսեցան Աստուծոյ ԽՕՄՔԻՆ մասին, իսկ Յովհաննէս ո՛չ միայն խօսեցաւ ԽՕՄՔԻՆ մասին, այլեւ՝ խօսեցաւ ԽՕՄՔԻՆ հետ:

Յովհաննէս Մկրտիչ աւելի՛ մեծ է քան առաքեալները: Աւելի՛ մեծ է, որովհետեւ ի՛նքն էր որ որոշ առաքեալներու քայլերը ուղղեց Յիսուսի: Հաւատքի առաջին սերմերը Յիսուսէն առաջ Յովհաննէս ի՛նք սերմանեց կարգ մը աշակերտներու մէջ, ինչպէս՝ Անդրէասի, եւ Յոկոբոս ու Յովհաննէս եղբայրներուն մէջ:

Յովհաննէս Մկրտիչ առաքեալներէն աւելի՛ մեծ էր մանաւանդ Աստուծոյ Որդիին Մկրտիչը ըլլալուն հանգամանքով: Քրիստոս որ եկած էր Սուրբ Հոգիով մկրտուելու ու մաքրուելու քամբան քանալու աշխարհի մարդկութեան առջեւ, հիմա՛, կու գար մկրտուելու Յովհաննէս Մկրտիչին ձեռքով: Յովհաննէս ո՛չ միայն Աստուածորդիին Մկրտիչը եղաւ, այլեւ Մկրտիչը եղաւ բոլոր անոնց՝ որոնք փափաք ունէին հետեւելու Աստուածորդիին:

Յովհաննէս Մկրտիչ աշակերտներէն աւելի՛ մեծ էր, որովհետեւ մինչ անոնք քայլեցին այն քամբէն որ Քրիստոսի կ'առաջնորդէր, անդին, Յովհաննէս Մկրտիչ, ինք եղաւ բացողն ու պատրաստողը այն քամբուն՝ որ Քրիստոսի կ'առաջնորդէր:

Գիտնալէ ետք թէ ինչո՛ւ Յովհաննէս Մկրտիչ աւելի մեծ է քան մարդկային ոեւէ ծնունդ, հիմա խօսինք համարին երկրորդ բաժնին մասին որ ընդհանրապէս շփոթի դուռ բացած է. *«Երկինքի արքայութեան մէջ յետին եղողը Յովհաննէսէն աւելի մեծ է»*:

Նախ պէտք է նկատի առնել որ այս համարը ներկայ եղանակով կը ներկայանայ: Այսինքն՝ Յիսուս այս խօսքը արտասանած ատեն, կ'ակնարկէր արքայութեան մէջ եղողներուն: Իսկ որո՞նք կային արքայութեան մէջ երբ Յիսուս այս խօսքը արտասանեց: Արքայութեան մէջ նահապետներ կամ մարգարէներ չկային, արդարներ կամ սուրբեր ալ չէին կրնար ըլլալ: Եւ ինչո՞ւ: Որովհետեւ մէկը չի կրնար արքայութիւն մտնել, կամ արքայութիւնը ժառանգել Քրիստոսի երկրորդ գալուստէն առաջ: Հետեւաբար, բնագիրին մէջ գործածուած «արքայութիւն» բառը երբեք թոյլ չի տար մեզի ըսելու որ Յիսուսի խօսքը կը վերաբերի նահապետներուն, մարգարէներուն, արդարներուն կամ սուրբերուն:

Ասկէ գատ, եթէ մտածենք որ խօսքը կը վերաբերի նահապետներուն, մարգարէներուն, արդարներուն կամ սուրբերուն, անլուծելի

դժուարութեան մը կը հանդիպինք, որովհետեւ ինչո՞ւ Յովհաննէս Մկրտիչ երկրի վրայ եղած ատեն այդ բոլորէն աւելի՛ մեծ կը նկատուի, իսկ երկինք փոխադրուել ետք, յանկարծ անոնցմէ աւելի փոքր կ'ըլլայ եւ կամ անոնց փոքրագոյնը:

Եթէ խօսքը չի վերաբերիր նահապետներուն, մարգարէներուն, արդարներուն կամ սուրբերուն, հապա որո՞նց կը վերաբերի: Որո՞նք կային արքայութեան մէջ երբ Յիսուս ըսաւ. *«Երկինքի արքայութեան մէջ յետին եղողը Յովհաննէսէն աւելի մեծ է»*: Հրեղէն մարմինները կային: Հոն էին եւ հոն են հրեղէն մարմիններուն ինը դասերը՝ ֆերովրէները, սերովրէները, աթոռները, տէրութիւնները, գօրութիւնները, իշխանութիւնները, պետութիւնները, հրեշտակապետները եւ հրեշտակները:

Ասոնց մէջ յետին եղողը Յովհաննէս Մկրտիչէն աւելի՛ մեծ կը նկատուի պարզ այն պատճառով, որ Յովհաննէս Մկրտիչ մարմնաւոր էակ մըն էր, ենթակայ մեղքի ու սայթափումի, մինչդեռ հրեղէն էակները ենթակայ չեն մեղքի մէջ իյնալու:

Տ-րդ դարու աստուածաբան ու մեկնաբան՝ Ստեփանոս Սիւնեցի, թուելէ ետք հրեղէն մարմիններուն ինը դասերը՝ կ'ըսէ. *«Այս երկնաւորներուն մէջ ամէնէն փոքր կամ յետին եղողը աւելի՛ մեծ է քան Յովհաննէս Մկրտիչ, որովհետեւ, եթէ Յիսուս իր կրած չարչարանքներուն ու մահուան պատճառով հրեշտակներէն աւելի փոքր համարուեցաւ, ո՛րքան աւելի Յովհաննէս Մկրտիչ ինք, աւելի՛ փոքր կրնայ նկատուիլ քան ոեւէ հրեշտակ»*:

67.- Ինչպէ՞ս պէտք է հասկնալ Յովհաննէս Մկրտիչի բերնին մէջ գտնուող հետեւեալ խօսքը. *«Դո՞ւն ես ան որ պիտի գար, թէ ուրիշի մը սպասեմք»* (Մտ 11.3):

Մատթէոսի Աւետարանին մէջ կը կարդանք թէ երբ Յովհաննէս Մկրտիչ բանտին մէջ կը գտնուէր, լսեց Քրիստոսի կատարած գործերուն մասին եւ իր աշակերտներէն ոմանք դրկեց Յիսուսի, որպէսզի հարցնեն իրեն. *«Դո՞ւն ես ան որ պիտի գար, թէ ուրիշի մը սպասեմք»* (Մտ 11.2-3): Ոմանք կը կարծեն որ Յովհաննէս Մկրտիչ որովհետեւ բանտ նետուեցաւ ու հոն կը տառապէր, ատիկա պատճառ եղաւ որ սկսէր կասկածիլ թէ Յիսուս Քրիստոս ինքն էր խոստացեալ Մեսիան:

Սիսա՛լ է այս բացատրութիւնը: Յովհաննէս Մկրտիչ շատ լաւ գիտէր թէ ո՛վ էր Յիսուս, ո՛չ միայն որովհետեւ իր ազգականն էր, այլ որովհետեւ Աստուած յայտնած էր իրեն: Ան խօսելով Քրիստոսի մասին՝ կ'ըսէ. *«Տեսայ Հոգին, որ աղաւնիի պէս կ'իջնէր երկինքէն եւ կը հանգչէր անոր վրայ: Այո՛, ես չէի մանչնար զինք, բայց ան՝ որ զիս դրկեց ջուրով մկրտելու, ըսաւ ինծի "Որուն վրայ որ տեսնես թէ կ'իջնէ ու կը հանգչի*

Հոգին, անհկա է որ Սուրբ Հոգիով պիտի մկրտէ": Ես տեսայ ատիկա եւ կը վկայեմ՝ թէ ի՛նքն է Աստուծոյ Որդին» (Յհ 1.32-34):

Եթէ Յովհաննէս կասկածէր Յիսուսի Աստուծոյ Որդին եւ սպասուած Մեսիան ըլլալու մասին, ան ո՛չ միայն հակասած պիտի ըլլար ինքնիր տուած վկայութեան, այլեւ հակասած պիտի ըլլար Հայր Աստուծոյ խօսքին եւ Սուրբ Հոգիին տուած վկայութեան: Հայրն Աստուած ի՛նքն էր որ Յովհաննէս Մկրտիչին ըսած էր. *«Որուն վրայ որ տեսնես թէ կ'իջնէ ու կը հանգչի Հոգին, անհկա է որ Սուրբ Հոգիով պիտի մկրտէ»*: Սուրբ Հոգին իր իջնելովը Յիսուսի վրայ՝ վկայած եղաւ որ ան էր, *«ան որ պիտի գար»*, խոստացուած եւ սպասուած Մեսիան, աշխարհի Փրկիչը: Ուստի, մտածել կամ ըսել թէ Յովհաննէս Մկրտիչ բանտ նետուելուն պատճառով սկսած էր կասկածիլ Յիսուսի ինքնութեան վրայ, գրեթէ աններելի սխալ մըն է գործուած Յովհաննէս Մկրտիչի անունով:

Եթէ Յովհաննէս Մկրտիչի կարգ մը աշակերտներ Յիսուսի քով դրկելը եւ իր ինքնութեան մասին հարցնելը կասկածի արդիւնք չէր, հապա ի՞նչ բանի արդիւնք էր, կամ ինչո՞ւ դրկեց եթէ ստոյգ գիտէր թէ ո՛վ էր Յիսուս: Տ-րդ դարու հեղինակ եւ աստուածաբան՝ Ստեփանոս Սիւնեցի, Ներսէս Շնորհալի Հայրապետ, Զարեհ Ա.ր.ֆ. Ազնաւորեան, եւ ուրիշ մեկնիչներ, կ'ըսեն, թէ Յովհաննէս Մկրտիչ իր աշակերտներէն երկուքը դրկեց Յիսուսի մօտ ո՛չ թէ որովհետեւ ի՛նք անձնապէս կը կասկածէր Յիսուսի ինքնութեան մասին, այլ որովհետեւ, ուզեց որ իր աշակերտները իրենց աչքերով տեսնէին Քրիստոսի կատարած հրաշքները եւ լսէին անոր խօսքերը եւ համոզուէին ու հաւատային որ Յիսուս Քրիստոս ի՛նքն էր աշխարհի խոստացուած Փրկիչը: Ուստի, Յովհաննէս գիտէր թէ ո՛վ էր Յիսուս, բայց կ'ուզէր որ իր աշակերտները իրենք եւ գիտնային թէ ո՛վ էր ան:

Ներսէս Շնորհալի Հայրապետ, խօսելով Յովհաննէս Մկրտիչի կողմէ Յիսուսի քով դրկուած աշակերտներուն հարցին մասին՝ կ'ըսէ. *«Յովհաննէս Մկրտիչ գիտէր Յիսուսը, նոյնիսկ երբ տակաւին ան որեւէ հրաշքներ չէր գործած եւ նշաններ ցոյց չէր տուած: Յովհաննէս տակաւին իր մօրը որովայնին մէջ էր երբ նանչցաւ Յիսուսը: Երկնաւոր Հօրմէն իսկ լսեց իր մասին: Տեսաւ Սուրբ Հոգին որ կը հանգչէր իր վրայ: Բոլորին ներկայութեան վկայեց թէ Յիսուս ի՛նքն է աշխարհի մեղքը վերցնող գառնուկը եւ Աստուծոյ Որդին: Ըսաւ թէ ինք արժանի չէր իր կօշիկին կապերը քակելու: Այս բոլորէն ետք, Յովհաննէս ինչպէ՞ս կրնար երկմտիլ կամ կասկածիլ Յիսուսի համար: Միթէ այս բոլորը խաբէութի՞ւն էին...:*

Թէեւ Յովհաննէս շատ անգամ ինքզինք իբրեւ նուաստ մէկը ցոյց տուաւ իր աշակերտներուն եւ աղաչեց անոնց որ երթան ու միանան Յիսուսի, բայց չկրցաւ համոզել զանոնք, որովհետեւ անոնք կը կարծէին թէ Յովհաննէս խոնարհութեան իբրեւ արտայայտութիւն կ'ուզէր գիրենք իրմէ հեռացնել եւ Յիսուսի աշակերտներուն խումբին միացնել:

Յովհաննէսի մեծագոյն վախը կամ մտահոգութիւնը այն էր, որ իր աշակերտները իր մահէն ետք կրնային իյնալ տարբեր կրօնի մը կամ վարդապետութեան մը ազդեցութեան տակ եւ հեռանալ Քրիստոսէ: Անոր համար այ, թէեւ նախապէս կը կամենար իր աշակերտները Քրիստոսի հետեւորդներուն շարքին միացնել բայց չէր կրնար, բայց երբ մօտեցաւ իր վախճանումի պահը, (որպէսզի Փրկիչէն առաջ երթար մեռելներուն ինչպէս իր ծննդեամբ Փրկիչէն առաջ եկաւ կենդանիներու աշխարհը), փութաց զիրենք ուղղութեան եւ նշմարտութեան առաջնորդել, (եւ ամէն նիգ թափեց համոզելու զիրենք որ Յիսուս ի՛նքն էր սպասուած Մեսիան որ պիտի գար):

Յովհաննէս նիշդ յարմար ժամանակին սպասեց: Երբ ան լսեց իր աշակերտներէն թէ Յիսուս մեծամեծ հրաշքներ կը գործէր..., իսկոյն անոնցմէ երկուքը դրկեց անոր մօտ, որպէսզի անձամբ տեսնեն Յիսուսի կատարածները եւ տեսնեն թէ Յիսուս որքա՛ն աւելի մեծ էր իր անձէն, նիշդ ասոր համար այ Յովհաննէս Մկրտիչ երբե՛ք հրաշք չգործեց:

Յովհաննէս Մկրտիչ «Դո՞ւն ես ան որ պիտի գար, թէ ուրիշի մը սպասեմք» իր խօսքով կամ հարցումով, վաւերացուցած եղաւ այն ինչ որ նախապէս ըսած էր Յիսուսի մասին, եւ որ, իր աշակերտներէն այ ոմանք լսեցին եւ հետեւեցան Յիսուսի: Իսկ հիմա, որ իր կեանքի վերջալոյսին կը մօտենայ, իր մնացեալ աշակերտներուն իրենքը կ'ուղղէ նշմարտութեան, որպէսզի երթան եւ տեսնեն Յիսուսի կատարած հրաշքները եւ հաւատան անոր»:³¹

68.– Ոեւէ պատահական անձ կրնա՞յ աղօթել մեր վրայ:

Ո՛չ: Ամէն մարդ՝ ամէն մարդու համար կրնայ աղօթել, բայց ամէն մարդ՝ ամէն մարդու վրայ չի կրնար աղօթել: «Մարդու մը համար» աղօթելը ուրիշ բան է, «մարդու մը վրայ» աղօթելը՝ ուրիշ բան: Որպէսզի կարենանք մարդու մը վրայ աղօթել (ձեռք դնելով կամ առանց ձեռք դնելու), կա՛մ պէտք է եկեղեցական կարգ ունենանք եւ կա՛մ պէտք է յատուկ կերպով Աստուծոյ կողմէ կանչուած եւ կոչում ստացած ըլլանք: Աստուծոյ կողմէ կանչուած մարդը՝ «աղօթքի հոգի» պէտք է ունենայ: Իսկ «Աղօթքի հոգի»ն Աստուծոյ Հոգին է որ կը պարգեւէ:

Զաքարիա 12.10-ին մէջ կը խօսուի «աղօթքի հոգի»ին մասին: Երբ կ'ըսենք թէ այսինչ մարդը Սուրբ Հոգիին կողմէ իրեն տրուած «աղօթքի հոգի» ունի, չենք հասկնար որ ան պարզապէս Սուրբ Հոգիով լիացած ու մկրտուած անձ մըն է, այլ կը հասկնանք որ ան Սուրբ Հոգիին օծութիւնը ունեցող մէկն է, որ աղօթելու պարգեւը ունի, եւ կրնայ աղօթել հիւանդի մը վրայ եւ բժշկել զինք: Հարկաւ միայն հիւանդի մը վրայ չէ որ կրնայ աղօթել, այլ կրնայ աղօթել ոեւէ անձի վրայ եւ յայտնել անոր Աստուծոյ

³¹ Ներսէս Շնորհալի Հայրապետին Մատթէոսի մեկնութենէն կատարուած այս մէջբերումը բնա՛ւ տառացի թարգմանութիւն մը չէ, այլ՝ ամբողջովին ազատ՝ իմաստային թարգմանութիւն մը:

կամքը իր անձին վերաբերեալ եւ Աստուծոյ պահանջածը իրմէ: «Աղօթքի հոգի» ունեցող մարդուն, Աստուած կը յայտնէ որոշ իրականութիւններ որոշ անձերու մասին, որոշ նպատակով մը:

Վերեւ ըսինք որ ամէն մարդ՝ ամէն մարդու համար կրնայ աղօթել. եւ ասոր փաստը նոյնիման Յակոբոս առաքեալին խօսքն է. *«Զեր մեղքերը իրարու խոստովանեցէ՛ք եւ իրարու համար աղօթեցէ՛ք»* (Յկ 5.16): Ուշադիր ըլլանք որ հոս առաքեալը «իրարու համար» աղօթելու մասին է որ կը խօսի եւ ո՛չ թէ «իրարու վրայ» աղօթելու մասին:

Ըսինք նաեւ որ ուրիշին վրայ աղօթելը «աղօթքի հոգի» կամ եկեղեցական կարգ ունեցող մարդու յատուկ է: Դարձեալ Յակոբոս առաքեալն է որ կ'ըսէ. *«Մէկը հիւանդացա՞ւ՝ թող կանչէ եկեղեցւոյ երէցները, որպէսզի իր վրայ աղօթեն եւ իւղով օծեն զինք, Տիրոջ անունով»* (Յկ 5.14): Այստեղ առաքեալը հիւանդին «վրայ» աղօթելու մասին է որ կը խօսի եւ ո՛չ թէ հիւանդին «համար» աղօթելու մասին, քանի որ աղօթողները եկեղեցական կարգ ունեցող մարդիկ են:

Կրնայ սրբութեան եւ արդարութեան կեանք ապրող մարդ մը նաեւ իր ձեռքը դնել մեր գլխուն վրայ եւ աղօթել մեզի համար:

69.- Մէկը որ եկեղեցական կարգ չունի, այլ խօսքով, մէկը որ աշխարհական է, կրնա՞ յ իր ձեռքերը դնել ուրիշի մը վրայ եւ աղօթել:

Որոշ մարդիկ այն տպաւորութիւնը կամ այն կարծիքը ունին որ եկեղեցական կարգ ունեցողները միայն կրնան ձեռք դնել ուրիշին վրայ եւ աղօթել: Այսպիսի տպաւորութիւն կամ կարծիք միշտ չէ: Նախ ըսենք որ Աստուածաշունչին մէջ չունինք համար մը որ մեզի ըսէ թէ եկեղեցական կարգ ունեցողները միայն պէտք է կամ իրաւունք ունին ձեռք դնելու ուրիշին վրայ եւ աղօթելու:

Նախորդ հարցումին պատասխանած ատեննիս, ըսինք թէ մեր վրայ (ձեռք դնելով կամ առանց ձեռք դնելու) կրնան աղօթել թէ՛ եկեղեցական կարգ ունեցող մարդիկ եւ թէ՛ «աղօթքի հոգի» ունեցող մարդիկ: «Աղօթքի հոգի» ունեցողները կրնան թէ՛ եկեղեցական եւ թէ՛ աշխարհական ըլլալ:

Հիմա դիմենք Աստուածաշունչին եւ տեսնենք թէ արդեօք հոն կա՞ն օրինակներ կամ համարներ, որոնք կրնան մեզի ցոյց տալ թէ աշխարհական մարդը ինք եւս կրնայ ձեռք դնել եւ աղօթել ուրիշին վրայ: Եթէ կան այդպիսի օրինակներ կամ համարներ, կը նշանակէ թէ արդէն գտանք հարցումին պատասխանը:

Ամէնէն ցայտուն համարը կը գտնենք Մարկոսի Աւետարանին վերջին գլուխին մէջ: Երբ Քրիստոս իր աշակերտները Աւետարանը փարոզելու կը դրկէ՝ անոնց կ'ըսէ. *«Անոնք որոնք կը հաւատան՝ հետեւեալ նշաններով յայտնի պիտի ըլլան.- Իմ անունովս չար ոգիներ պիտի հանեն, նոր լեզուներ պիտի խօսին, ձեռքով օճ պիտի բռնեն առանց*

խայթուելու³² եւ եթէ մահացու որեւէ թոյն խմեն՝ պիտի չվնասուին, հիւանդներու վրայ ձեռք պիտի դնեն եւ զանոնք բժշկեն» (Մր 16.17-18):

Մեզ հետաքրքրողը վերջին տողն է, քանի որ կը խօսի հիւանդներու վրայ ձեռք դնելու մասին: Խօսքը դարձի եկող մարդոց մասին է: Քրիստոս կ'ըսէ թէ հաւատքի եկող ոեւէ մարդ կրնայ իր ձեռքը դնել հիւանդներու վրայ եւ աղօթել ու զանոնք բժշկել: Հետեւաբար, միայն եկեղեցական կարգ ունեցողը չէ որ իր ձեռքը կրնայ դնել ուրիշին վրայ (Յկ 5.14), այլ ոեւէ մէկը՝ որ կ'ընդգրկէ Քրիստոսի հաւատքը (Մր 16.18):

Մտաբերեցէ՛ք Դամասկոսի Անանիային օրինակը: Երբ Սօդոս Դամասկոս կ'երթար ձերբակալելու համար Քրիստոսի հետեւորդները եւ զանոնք Երուսաղէմ բերելու, նամբու ընթացքին յանկարծ Քրիստոս երեւցաւ իրեն եւ Սօդոս կորսնցուց իր աչքին տեսողութիւնը: Քրիստոս տեսիլով մը յայտնեց Անանիային որ պէտք է երթայ Ուղիղ կոչուած փողոցը, գտնէ Սօդոսը եւ ձեռքերը անոր վրայ դնէ, որպէսզի վերագտնէ իր տեսողութիւնը եւ լեցուի Սուրբ Հոգիով: Անանիա գնաց ու գտաւ Սօդոսը եւ ձեռքերը դրաւ անոր վրայ եւ Սօդոս վերագտաւ իր տեսողութիւնը եւ լեցուեցաւ Սուրբ Հոգիով (Գրծ 9.17):

Անանիա պարզ հաւատացեալ մըն էր, ո՛չ քահանայ էր եւ ո՛չ ալ Աստուծոյ կողմէ յատուկ առաքելութեան կանչուած մէկը, բայց ահաւասիկ հրահանգ կը ստանայ Տիրոջ կողմէ, երթալու եւ իր ձեռքերը դնելու Սօդոսի գլխուն: Այդ ձեռնադրութենէն ետք է որ Սօդոսէն ծնունդ առաւ քրիստոնէութեան հետագայ մեծագոյն տարածիչը՝ Պօղոս առաքեալ: Ուստի սուրբգրային չէ հաստատել, թէ՛ ոչ եկեղեցականներ չեն կրնար իրենց ձեռքը մէկու մը վրայ դնել եւ աղօթել կամ օրհնել:

Յիշենք Հին Կտակարանէն Յակոբ Նահապետի օրինակը: Ան օրհնելու համար Յովսէփի զաւակները՝ Եփրեմն ու Մանասէն, «*իր աջ ձեռքը երկնցուց ու Եփրեմի գլխուն վրայ դրաւ... ու իր ձախ ձեռքը՝ Մանասէի գլխուն վրայ*» (Մն 48.14): Յակոբ Նահապետ եկեղեցական կարգ չուներ:

Զմոռնանք որ Մովսէս ինք եւս թէեւ քահանայ չէր, բայց Տէրը անոր ըսաւ. «*Ա՛ն քեզի Նաւէին որդին Յետուն, որուն վրայ Հոգի կայ ու անոր վրայ ձեռքդ դիր եւ զանիկա Նդիագար քահանային եւ բոլոր ժողովուրդին առջեւ կեցուր...*» (Թւ 27.18, 23):

Պէտք է հաստատել նաեւ որ անցեալին՝ Եբրայեցիներու կեանքին, ինչպէս նաեւ Միջին Արեւելեան շատ մը երկիրներու մէջ, սորվորութիւն կար, որ տոհմին, կամ գերդաստանին, կամ ընտանիքին մեծ հայրը, իր շուրջ հաւաքէր իր զաւակները եւ մօտիկ այլ պարագաները, եւ ձեռքը անոնց վրայ դնէր եւ օրհնէր, եւ ասիկա կ'ընէր մի՛շտ, բայց յատկապէս իր կեանքի վերջալոյսին, ինչպէս ըրաւ օրինակ Յակոբ Նահապետ: Ուստի, ձեռք դնելը օրհնելու արարողութիւնն է որ կը պատկերացնէ: Մարկոս

³² Յիշենք որ Պօղոս առաքեալի ձեռքին օձ մը փաթեցաւ եւ սակայն առաքեալը անվնաս մնաց (Գրծ 28.3):

մեզի կ'ըսէ թէ Յիսուս գրկեց որոշ մանուկներ *«եւ ձեռքը դնելով անոնց վրայ՝ օրհնեց զանոնք»* (Մր 10.16 Հմմտ Մտ 19.13):

Շատ կարեւոր է մեր միտքին մէջ ունենալ, որ մեր ձեռքը կրնանք ուրիշին վրայ դնել եւ անոր աւանդել կամ փոխանցել պարգեւ մը կամ որոշ պարգեւներ: Նոյնը կը հաստատէ Ջարեհ Արք. Ազնաւորեան:³³ Այս ընդ անձը կրնայ եկեղեցական կամ աշխարհական ըլլալ, այլ խօսքով, անհկա կրնայ ըլլալ ոեւէ մէկը որ ունի Սուրբ Հոգիին պարգեւները. նման մէկը, Սուրբ Հոգիին առաջնորդութեամբ ու թելադրութեամբ, կրնայ իր ձեռքը դնել անձի մը վրայ եւ աւանդել կամ փոխանցել անոր պարգեւ մը կամ որոշ պարգեւներ:

Օրինակ, անձանօթ լեզուներով խօսիլը կամ մարգարէանալը Սուրբ Հոգիին պարգեւներն են (Ա.Կր 12.10): Գործք Առաքելոց գիրքին մէջ կը կարդանք որ *«երբ Պողոս ձեռքը դրաւ անոնց (նորադարձ եփեսացիներուն) գլխուն, Սուրբ Հոգին իջաւ անոնց վրայ, անձանօթ լեզուներով կը խօսէին ու կը մարգարէանային»* (Գրծ 19.6 Հմմտ Գրծ 8.17-19):

70.– Քանի Աստուած ամենակարող է, ան «չէ՞ր կրնար» մահէն զատ ուրիշ միջոց մը ընտրել մեր մեղքերը սրբելու եւ մեզ փրկելու համար, կամ «չէ՞ր կրնար» իր Որդիէն զատ, հրեղէն ուրիշ էակի մի միջոցաւ մեզ փրկել:

Ամէն բանէ առաջ ըսեմ, որ երբ Աստուծոյ մասին կը խօսինք, զգո՛յշ պէտք է ըլլանք խօսելու «կրնայ» կամ «չի կրնար» բացատրութիւններով, որովհետեւ նման բացատրութիւններ մարդոց յատուկ են: Երբ ժխտական երեւոյթներու մասին կը խօսինք, Աստուծոյ ամենակարողութիւնը պէտք է մարտահրաւերի ենթարկենք: Այսպէս, օրինակ, երբ կը խօսինք սուտ խօսելու կամ որեւէ այլ մեղքի մասին, չենք կրնար ըսել, թէ՛ քանի որ Աստուած սուտ խօսիլ «չի կրնար», ուրեմն, ամենակարող չէ:

Նախ պէտք է ըսել թէ «չի կրնար սուտ խօսիլ» այլ՝ «չ'ուզեր սուտ խօսիլ»: Աստուծոյ մասին խօսած ատեն, պէտք է գործածել «չի կրնար» բացատրութիւնը, այլ՝ «չ'ուզեր» բացատրութիւնը: Աստուած ամենակարող ըլլալով՝ չի մեղանչեր: Այսինքն, իր չմեղանչելը՝ հետեւանքն է իր ամենակարողութեան: Եթէ մեղանչէր՝ պիտի դադրէր ամենակարող Աստուած ըլլալէ:

Աստուած ամենակարող է այո՛, բայց ամենակարող է բարին գործելու իմաստով եւ ո՛չ թէ չարը գործելու իմաստով: Եթէ Աստուած չարը գործէր՝ ամենակարող պիտի չնկատուէր: Ան ամենակարող է, քանի որ բնա՛ւ երբե՛ք չէ ինկած ու չ'իյնար չարիք գործելու ծուղակին մէջ:

³³ Ջարեհ Արք. Ազնաւորեան: «Աստուածաշունչ Նոր Կտակարան Յիսուս Քրիստոսի: Նոր Աշխարհաբար Թարգմանութիւն»: Անթիլիաս 1993, տե՛ս բառարանի բաժին, էջ 870, թիւ 3:

Որպէսզի չհեռանանք մեր նիւթէն, վերադառնանք մեր հարցումին, թէ՛ Աստուած «չէ՞ր կրնար» մահէն գատ ուրիշ միջոց մը ընտրել մեր մեղքերը սրբելու եւ մեզ փրկելու համար, կամ «չէ՞ր կրնար» հրեղէն ուրիշ էակի մի միջոցաւ մեզ փրկել:

Թէ ինչո՞ւ Աստուած «չէր կրնար» հրեղէն էակի մը միջոցաւ սրբել մեր մեղքերը եւ մեզ փրկել, պատճառը այն է՝ որ մենք, մեղքը գոր կը գործենք, Աստուծոյ դէմ է որ կը գործենք (Սղ 51.4, Ղկ 15.18), ուստի Աստուծմէ գատ ուրիշ մէկը չի կրնար իր դէմ գործած մեր մեղքերը սրբել: Իսկ եթէ Աստուած ի՛նք պիտի սրբէ իր դէմ մեր մեղքերը, զանոնք կրնայ սրբել իր սեփական արիւնով եւ ո՛չ թէ ուրիշի մը արիւնով: Օրինակ, ան «չէր կրնար» կամ չուզեց հրեշտակապետ մը կամ ֆերովքէ մը գոհել խաչին վրայ, որպէսզի մեր մեղքերը սրբէր եւ մեզ փրկէր: «Զէր կրնար» կամ չուզեց այդպէս ընել երկու պատճառով.–

1.– Աստուած ի՛նքն է Արարիչը բոլոր սերովքէներուն ու ֆերովքէներուն, հրեշտակապետներուն ու հրեշտակներուն: Ան իբրեւ Արարիչ, բնա՛ւ «չէր կրնար» եւ չէր ուզեր իր հրեղէն արարածներէն մէկը գոհել հողեղէն արարածներուս համար: Տրամաբանական կը գտնե՞՞ք որ Արարիչը արարած մը գոհէ: Կրնա՞՞ք հաւատալ որ Ստեղծիչը իր ստեղծածներէն մէկը խաչին վրայ գամէ եւ անոր միջոցաւ մեզ իրեն հետ հաշտեցնէ: Մեր Աստուածը չի նմանիր անցեալին պատկանող հեթանոսներու չաստուածներուն, որոնք գոհ կը պահանջէին ուրիշներէն: Մեր Աստուածը ուրիշը մեռցնող Աստուած չէ, այլ՝ ուրիշին համար մեռնող Աստուած:

2.– Երկրորդ պատճառը թէ ինչո՞ւ Աստուած «չէր կրնար», հրեղէն էակի մը գոհագործումով սրբել մարդոց մեղքերը եւ փրկել զանոնք, այն է՝ որ եթէ նման բան ընէր, փառքն ու պատիւը գոհուող ֆերովքէին կամ հրեշտակապետին պիտի երթար եւ ո՛չ թէ իրեն: Աստուած եւ մարդ հաշտութիւնը հրեշտակապետի մը միջոցաւ չէր կրնար իրագործուիլ: Միայն Աստուած կրնար ու կրնայ մարդիկը իրեն հետ հաշտեցնել, այն ակ՝ իր միածին Որդիին միջոցաւ:

Իսկ թէ ինչո՞ւ (Քրիստոսի) մահէն գատ ուրիշ միջոց մը չկար մեր մեղքերը սրբելու եւ մեզ փրկելու, պատճառը դարձեալ երկուք են.–

1.– Յաւիտենական Աստուծոյ դէմ գործուած մեղքը՝ յաւիտենական մեղք կը սեպուի: Իսկ յաւիտենական մեղքը սրբելու համար՝ յաւիտենական գոհ մը պէտք էր, եւ այդ գոհը ուրիշ մէկը չէր կրնար ըլլալ եթէ ոչ Աստուծոյ Որդին՝ Յիսուս Քրիստոս: Քերովքէներ կամ հրեշտակապետներ յաւիտենական չեն, ուստի, անոնք չէին կրնար սրբել յաւիտենական Աստուծոյ դէմ գործուած յաւիտենական մեղքերը: Հետեւաբար, Աստուծոյ Որդիին մահը միակ միջոցն էր սրբելու մարդոց մեղքերը եւ իրականացնելու Աստուած եւ մարդ հաշտութիւնը:

2.– Պօղոս առաքեալ կը հաստատէ որ «մեղքին վարձատրութիւնը մահ է» (Հռ 6.23): Քանի որ մարդը մեղք գործեց՝ պէ՛տք է որ մէկը

մեռնէր, այդ մեղքը սրբելու համար: Իսկ այդ մէկը չէր կրնար մարդը ինք
ըլլալ, որովհետեւ եթէ մարդը մեռնէր ինքնիր գործած մեղքին համար, ան
իր մեղքը չէ որ սրբած պիտի ըլլար, այլ ինքնիր անուան է որ սրբած պիտի
ըլլար Կենաց Գիրքէն:

Անմահ Աստուծոյ դէմ գործուած մեղքը՝ մի՛այն Անմահին
մահացումով կրնար սրբուիլ: Անմահին դէմ գործուած մեղքը՝ անմահ էր
եւ է: Մահկանացու մարդուն մահացումով՝ անմահ մեղքը չէր կրնար
մահացուիլ:

71.- Ումանք հիմնուելով հաւատացեալներուն համար Մր 16.18-ին
մէջ ըսուած «...հիւանդներու վրայ ձեռք պիտի դնեն եւ զանոնք բժշկեն»
խօսքին վրայ, կը հաստատեն որ իսկական հաւատացեալը կարող պէտք է
ըլլայ Ֆիզիքապէս հիւանդները բժշկելու, եթէ կարող չէ՝ կը նշանակէ թէ
ան հաւատացեալ չէ: Ճի՞շդ է այս հաստատումը:

Պատելու համար այս հարցումին պատասխանը պէտք է նկատի
առնենք հետեւեալ երեք իրողութիւնները.-

1- Սկզբնական շրջանին երբ պէտք էր քրիստոնէութիւնը
տարածուէր, բացարձակ անհրաժեշտութիւն էր որ բոլոր առաքեալները,
ինչպէս նաեւ առաքեալներուն միջոցաւ քրիստոնէական հաւատքը
ընդգրկող որոշ հաւատացեալներ, Քրիստոսի անունով հիւանդները
բժշկելու եւ չար ոգիները մարդոցմէ դուրս շարտելու իշխանութեամբ
օժտուած ըլլային:

Եւ ինչո՞ւ: Որովհետեւ, Հրեաներ որոնք լսած էին Յիսուսի մասին եւ
որոնք Չատկուայ տօնին առիթով Երուսաղէմ եկած էին իրենց գոհերը
ընծայելու եւ Աստուծոյ երկրպագութիւն մատուցանելու համար,
վստահաբար ցնցուեցան եւ անոնցմէ շատեր յուսախաբ եղան, երբ տեսան
թէ այն Յիսուսը որուն մասին ա՛յնքան բաներ լսած ու հիացած էին՝
իսպառուած էր երկու աւագակներու միջեւ:

Ուստի, Յիսուսի աշակերտները եւ անոնց հետեւորդները
գօրութիւնը կամ իշխանութիւնը պէտք էր ունենային Տէր Յիսուսի
անունով հրաշքներ գործելու, որպէսզի չըլլայ թէ Հրեաներ եւ այլ
հեթանոսներ որոնք լսած էին Յիսուսի իսպառուած մասին, զայն
նկատէին պարզ մարդ մը որ իր դժբախտ աւարտը ունեցաւ
իսպառուածութեամբ:

Հրեայ ու հեթանոս մարդիկ, պէտք էր ականջով լսէին ու աչքով
տեսնէին որ Յիսուսի անունով հրաշքներ տեղի կ'ունենային, որպէսզի
ամէն կասկած ու երկմտամբ որ յառաջ եկած էր իրենց միտքերուն մէջ
Յիսուսի իսպառուած պատճառով՝ փարատէր, եւ գիտնային որ Յիսուս
յաւերժապէս կենդանի եղող Աստուածն է, նոյնիմէն իոստացեալ Մեսիան
է, եւ վերստին հաւա՛տք արթննար իրենց մէջ անոր նկատմամբ:

Վերել խօսած ատեն Յիսուսի աշակերտներուն եւ անոնց հետեւորդներուն մասին, ըսինք, որ անոնք Քրիստոսի անունով հիւանդները բժշկելու եւ չար ոգիները մարդոցմէ դուրս շարտելու իշխանութեամբ օժտուած պէտք էր ըլլային, քրիստոնէութեան տարածման ի խնդիր: Գիտակցօրէն գործածեցի բառ մը որուն պէտք է ուշադրութիւն դարձնել: Այդ բառը «իշխանութիւն» բառն է:

Քրիստոնէութեան տարածման սկզբնական շրջանին հիւանդները բժշկելը «իշխանութեան հարց էր» բայց հետագայ ժամանակներուն, ատիկա դարձաւ «պարգեւի հարց»: Պօղոս առաքեալ խօսած ատենը հոգեւոր պարգեւներուն մասին՝ կ'ըսէ. «...Նոյն Հոգին երրորդի մը հաւատք կու տայ, ուրիշի մը՝ բժշկելու գօրութիւն. ուրիշի մը՝ հրաշագործութեան կարողութիւնը...» (Ա.Կր 12.9-10): Ուշագրաւ է որ առաքեալը «հաւատք» ունենալը եւ «բժշկելու գօրութիւն» ունենալը անջատաբար կը ներկայացնէ: Սա կը նշանակէ, թէ՛ մէկը կրնայ Սուրբ Հոգիին կողմէ իրեն տրուած հաւատք ունենալ, եւ սակայն, անկարող ըլլալ հիւանդները բժշկելու:

Դարձեալ, առաքեալը կ'ըսէ. «Միթէ բոլորը բժշկելու շնորհքն՞ով օժտուած են» (Ա.Կր 12.30): Առաքեալին այս հարցումը յստակօրէն ցոյց կու տայ որ բժշկելու պարգեւը բոլոր հաւատացեալներուն չի տրուիր: Սուրբ Հոգին այդ պարգեւը կու տայ որուն որ ուզէ՝ եկեղեցական թէ աշխարհական: Ամէն մարդ ամէն պարգեւ չի կրնար ունենալ: Թէպէտ եթէ Աստուած ուզէ տալ՝ կրնայ տալ:

2- Երկրորդ իրողութիւնը որ կարեւորութեամբ պէտք է նկատի առնել, այն է՝ որ եթէ ըսենք թէ իսկական հաւատացեալը պէտք է կարենայ հրաշքներ գործել, ըսած կ'ըլլանք այն՝ թէ ամէն ով որ հրաշք կը գործէ՝ իսկական հաւատացեալ մըն է, Աստուծոյ գաւակն է: Բայց այդպէ՞ս է իրողութիւնը: Յուդա Իսկարիոտացին որ հրաշքներ գործեց Յիսուսի անունով՝ կարելի՞ է գայն նկատել իսկական հաւատացեալ մը:

Քրիստոս ինք չ'ըսեր թէ դատաստանի օրը իր անունով հրաշագործող շատ մը մարդոց պիտի ըսէ. «Բնա՛ւ ձեզ չեմ մանչնար: Հեռացէ՛ք ինձմէ՛ դուք բոլորդ, որ չարիք կը գործէիք» (Մտ 7.22-23): Այս համարին լոյսին տակ, հաստատապէս կարելի է ըսել, որ հիւանդները բժշկելը փաստ մը կամ ապացոյց մը չէ որ մենք իսկական հաւատացեալներ ենք, եւ ո՛չ ալ հիւանդները մեր չկարենալ բժշկելը՝ փաստ մըն է որ մենք պէտք էր զոքոք հաւատքը չունինք: Յովհաննէս Մկրտիչի ժամանակ անհամար թիւով հիւանդ մարդիկ կային, եւ սակայն, Յովհաննէս անոնցմէ ո՛չ մէկը բժշկեց, արդե՞օք այս կը նշանակէ թէ ան հաւատք չունէր: Նոյնիման Յովհաննէս Աւետարանիչ կը վկայէ որ Յովհաննէս Մկրտիչ «որեւէ հրաշք չգործեց» (Յհ 10.41):

Առնենք Յովսէփի Գեղեցիկին կեանքը: Իրեն համար կ'ըսուի. «Տէրը Յովսէփին հետ էր» (Ծն 39.2, 21): «Տէրը անոր հետ էր եւ անոր բոլոր քրածները կը յաջողցնէր» (Ծն 39.23): Ան իրբեւ ստրուկ ծախուեցաւ

Եգիպտացիներուն բայց Աստուծոյ նախախնամութեամբ դարձաւ Եգիպտոսի կառավարիչը: Յովսէփին կեանքին մէջ շատ մը հրաշալի երեւոյթներ պատահեցան, բայց ան բնա՛ւ հրաշք չգործեց: Իր հրաշք չգործելը, արդե՞օք ապացոյց մըն է որ ան անհրաժեշտ եղած հաւատքը չունէր:

Յիշենք օրինակը Հին Կտակարանի մեծագոյն մարգարէներէն երկուքին՝ Եսային եւ Երեմիային: Երկուքին ալ կեանքին մէջ Աստուած հրաշալի բաներ կատարեց, երկուքն ալ Աստուծոյ պատգամները փոխանցող էին Իսրայէլի ժողովուրդին, բայց անոնց ձեռքով հրաշքներ չգործուեցան: Երբ Երեմիա մարգարէն չուաններով իջեցուեցաւ տղմալից հորի մը մէջ, հրաշք մը տեղի չունեցաւ եւ տիղմը չչորցաւ, ընդհակառակը, Երեմիա տիղմին մէջ սկսաւ ընկղմիլ (Եր 38.6): Քանի որ Եսայի եւ Երեմիա մարգարէները հրաշք չգործեցին կամ քանի որ հիւանդ մը չբժշկեցին, արդե՞օք աստիկա կը նշանակէ որ անոնք հաւատք չունէին:

3- Շատ մարդիկ կան որոնք անսասան հաւատք ունին Աստուծոյ հանդէպ, եւ սակայն, Աստուած գիտէ որ եթէ անոնց հրաշագործութեան կարողութիւն կամ պարգեւ տայ՝ անոնք կրնան հպարտութեան առաջնորդուիլ, եւ անոր համար ալ, Աստուած չի տար անոնց հրաշք գործելու կարողութիւնը կամ պարգեւը: Աստուած կը նախընտրէ որ բնա՛ւ հրաշք չգործենք, քան գործենք ու հպարտանանք եւ կորսնցնենք մեր վարձատրութիւնը կամ նոյնիսկ մեր փրկութիւնը:

Առիթով մը հոգեւոր եղբայր մը ինձի կը պատմէր թէ ան շատ յանախ աղօթած ու խնդրած էր Աստուծմէ որ հրաշագործութեան պարգեւը տայ իրեն: Հարցուցի իրեն թէ ինչո՛ւ կը խնդրէր նման պարգեւ: Պատասխանեց ըսելով. *«Ամէն մէկ վերածնեալ քրիստոնեայ, պէտք է կարողութիւնը ունենայ Տէր Յիսուսի անունով հրաշքներ գործելու եւ հիւանդներ բժշկելու, որպէսզի հեթանոսները եւ անուանապէս քրիստոնեայ մարդիկը տեսնեն մեր կեանքերուն մէջ Աստուծոյ գորութիւնը, տեսնեն որ մենք ունինք բան մը որ իրենք չունինք, տեսնեն որ մենք կրնանք ընել բաներ՝ որ իրենք չեն կրնար ընել, եւ աստիկա պատճառ ըլլայ որ իրենց բարի նախանձր գրգռուի եւ դարձի գան»:*

Պատասխանը երեւութապէս ինձի թուեցաւ անմեղ, բայց երբ շարունակեցիմք խօսակցիլ այս նիւթին մասին, հանդէս եկաւ որ հաւատացեալ եղբայրը երեւելու եւ ուրիշներուն կողմէ «բան մը» նկատուելու փափաքէն կը տառապէր: Եթէ այդպիսի փափաք կայ մեր սրտին մէջ, Աստուած երբեք բժշկելու պարգեւ կամ հրաշագործելու կարողութիւն չի տար մեզի:

Հրաշք գործողը Աստուած է (Ել 15.11, Սղ 107.15), եւ ուստի, Աստուած ի՛նք պէտք ըլլայ փառաւորուողը երբ հրաշքներ կը գործուին մեր ձեռքով կամ մեր կեանքին մէջ: Աստուծմէ բժշկելու պարգեւ կամ հրաշագործութեան կարողութիւն, կամ որեւէ այլ տեսակի պարգեւ խնդրելէ առաջ, նախ խնդրենք իրմէ որ տայ մեզի խոնարհ հոգի եւ հեզ

սիրտ: Խնդրենք իրմէ որ սորվեցնէ մեզի զինք փառաբանել ու փառաւորել ամէն ատեն եւ ամէն բանի մէջ:

Երբ Աստուած պարգեւ մը պիտի տայ՝ իր փառքը յայտնելու համար է որ կու տայ. հետեւաբար, երբ ան տեսնէ որ իր տուած պարգեւով մե՛նք է որ պիտի փառաւորուինք, իսկ ինք շուքի մէջ պիտի մնայ՝ կը զլանայ որեւէ պարգեւ տալու մեզի:

Այս բոլորէն գատ, սիրելի՛ բարեկամ, կ'ուզե՞ս կամ կ'ընդունի՞ս որ Աստուած հրաշագործութեան կարողութիւն կամ հիւանդները բժշկելու պարգեւ տայ քեզի, եթէ երբեք գիտես որ ասիկա քեզ հպարտութեան պիտի առաջնորդէ եւ դուն այդ պարգեւով պիտի կորսնցնես յաւիտենական կեանքի պարգեւը:

72.– Երբեմն մարդիկ կը հաստատեն թէ պարապութիւն մը կը զգան իրենց ներսիդին եւ հարց կու տան թէ ի՞նչ բանի արդիւնք է ասիկա:

Այս հարցումին պատասխանը շատ պարզ է: Աստուածաշունչը կը վկայէ թէ Աստուած մեզ իրեն համար ստեղծած է (Ես 43.21): Մարդը ստեղծուած է որպէսզի ապրի Աստուծոյ համար, Աստուծոյ հետ, եւ Աստուծոյ մէջ, բայց երբ չ'ապրիր Աստուծոյ հետ, Աստուծոյ մէջ եւ Աստուծոյ համար, ինքնաբերաբար եւ անխուսափելիօրէն դատարկութիւն մը կը զգայ իր ներսիդին: Դատարկութիւն մը, որ չի կրնար լեցուիլ այնքան ատեն երբ անհատը չի դառնար Աստուծոյ եւ ինքզինք չի յանձնէր անոր: Աստուած կրնայ մարդուն ապրած դատարկութիւնը սաստկացնել, նպատակ ունենալով մարդը իրեն բերել: Որքա՛ն որքա՛ն մարդիկ վկայած են իրենց ապրած ներքին դատարկութեան մասին, եւ Քրիստոսով անկէ ձերբազատած ըլլալու իրողութեան վերաբերեալ:

Պօղոս առաքեալ մեզ կը կոչէ Քրիստոսի տունը (Եբր 3.6): Տուն մը ինչով ալ լեցնենք դատարկ կը սեպուի այնքան ատեն երբ տանտէրը հոն չէ: Եթէ Քրիստոս՝ տանտէրը մեր սիրտերուն, բացակայ ըլլայ իր տունէն, այսինքն՝ մեր սրտէն, մեր սիրտը դատարկ պիտի զգայ ու ըլլայ: Զուր տեղ չջանանք աշխարհով ու աշխարհայինով լեցնել մեր սիրտերուն մէջ երդող դատարկութիւնը: Աշխարհ չի կրնար լեցնել մեր սիրտերուն դատարկութիւնը, որովհետեւ աշխարհը ի՛նքն ալ դատարկ է առանց Քրիստոսի:

73.– Ինչպէ՞ս պէտք է հասկնալ Առակաց գիրքին մէջ արձանագրուած հետեւեալ խօսքը. *«Տէրը զիս ստեղծեց իր գործը սկսելու ատեն, երկիրը ստեղծելէ առաջ, իր գործին սկիզբը, դարեր առաջ շինուեցայ: Սկիզբէն, երկիրը կազմուելէն առաջ: Անդունդները չեղած, առատ ջուրերուն աղբիւրները չեղած եւ ծնած էի»* (8.22-24):

Անոնք որոնք Քրիստոսի աստուածութիւնը կ'ուզեն ժխտել, կը սիրեն կանգ առնել այս համարներուն վրայ. *«Տէրը զիս ստեղծեց իր գործը սկսելու ատեն, երկիրը ստեղծելէ առաջ, իր գործին սկիզբը, դարեր առաջ շինուեցայ: Սկիզբէն, երկիրը կազմուելէն առաջ: Անդունդները չեղած, առատ ջուրներուն աղբիւրները չեղած եւ ծնած էի»* (8.22-24): Ընդգծուած բառերը կամ բացատրութիւնները ամէնէն աւելի մոլորեցուցիչ կրնան ըլլալ: Բատացտրենք գանոնք առանձնաբար:

Ի՞նչ պէտք է հասկնալ *«Տէրը զիս ստեղծեց իր գործը սկսելու ատեն»* խօսքով: «Ստեղծել» բառը անպայման չի նշանակեր բան մը անգոյութենէ գոյութեան բերել: Ինչպէ՞ս պէտք է հասկնալ Դաւիթին խօսքը. *«Ո՛վ Աստուած, իմ մէջս մահուր սիրտ ստեղծէ»* (Սղ 51.10): Արդե՞օք սա խօսքը կը նշանակէ որ Դաւիթ Աստուծմէ կը խնդրէր մտեղէն նոր սրտի մը ստեղծագործութիւնը: Յստակ է որ Դաւիթին խնդրածը սրտի նորոգութիւնն է, սրտի այլակերպութիւնն է, փարեղէն սրտի փոխարէն մարմնեղէն սիրտ ունենալն է (Եզ 36.26):

Նոյն իմաստն ու նշանակութիւնը ունի Պօղոս առաքեալի հետեւեալ խօսքը. *«Աստուծոյ նոր ստեղծագործութիւնն ենք մենք, քանի Քրիստոս Յիսուսի միացած ենք»* (Եփ 2.10): Հոս եւս *«նոր ստեղծագործութիւն»* ըսելով չենք հասկնար մարդկային նոր ցեղի մը ստեղծումը, այլ արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող մարդկային ցեղին նորոգութիւնը՝ Յիսուս Քրիստոսով: Ուստի, Ա.Ո 8.22-ին մէջ Քրիստոսի համար գործածուած *«զիս ստեղծեց»* բառերը երբեք չեն դրժեր եւ չեն ժխտեր Քրիստոսի նախագոյութիւնը:

Բառ մը անջատել տողէն, կամ տող մը անջատել հատուածէն, կամ հատուած մը անջատել գիւնի նախորդող ու յաջորդող բաժիններէն, կրնայ մեզ սխալ մեկնութեանց առաջնորդել: Անգամ մը եւս կարդանք նոյն տողը զգուշութեամբ, եւ մեզի համար պարզ պիտի դառնայ անոր ետին կանգնող իմաստը. *«Տէրը զիս ստեղծեց իր գործը սկսելու ատեն, երկիրը ստեղծելէ առաջ, իր գործին սկիզբը, դարեր առաջ շինուեցայ»*: Ըսել ուզուածը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ այն՝ որ Աստուած երբ պիտի սկսէր ստեղծագործութեան, գայն Որդիէն անկախաբար չսկսաւ:

«Տէրը զիս ստեղծեց իր գործը սկսելու ատեն» խօսքը, պարզապէս կը նշանակէ որ Աստուած երբ գործելու կամ ստեղծագործելու պիտի սկսէր, իր կողմին ունէր Որդին իբրեւ ստեղծագործակից եւ խորհրդակից: Յովհաննէս կը վկայէ թէ Քրիստոս *«սկիզբէն Աստուծոյ հետ էր: Անով էր որ Աստուած ամէն ինչ ստեղծեց. առանց անոր ո՛չ մէկ բան ստեղծեց»* (Յհ 1.3): Ինչպէս մէկը շէնք մը չի կառուցեր եւ չի կրնար կառուցել առանց մարտարապետի, այնպէս ալ մեր երկնաւոր Հայրը չէր կրնար աշխարհը ստեղծել առանց Որդիին, քանի որ Որդին ինքն էր աշխարհի ստեղծագործութեան մարտարապետը, ինչպէս նոյն գլխուն յաջորդող տողերուն մէջ կը կարդանք. *«Երբ երկրի հիմերը կը ձգէր, այն ատեն եւ*

անոր քով մարտարայես էի եւ ամէն օր անոր գուարնութիւնն էի ու միշտ անոր սոջել կ'ուրախանայի» (Առ 8.29-30):

Մեկնութեան երկրորդ կերպ մըն ալ կայ ըստ որուն «զիս ստեղծեց», կը նշանակէ «զիս Իր մէջը ունեցաւ», այսինքն՝ Հայրը իր մէջ ունեցաւ իր Որդին՝ որ իր իմաստութիւնն է: Պօղոս առաքեալ ինք եւս գՔրիստոս կը կոչէ «Աստուծոյ գօրութիւնը եւ Աստուծոյ իմաստութիւնը» (Ա.Կր 1.24): Մտաբերեցնք նաեւ որ Յովհաննէս առաքեալ Որդին կը կոչէ «Լոկոս» այսինքն՝ «Իմաստութիւն», կրնայ թարգմանուիլ նաեւ «Միտք» (Յհ 1.1): Ուրեմն, ըսել ուզուածը այն է՝ որ Հայրը Որդիին իմաստութեամբ ստեղծեց տիեզերքը:

Հետեւաբար, «զիս ստեղծեց իր գործը սկսելու ատեն» խօսքով, ըսել կ'ուզուի որ Որդիով էր որ Աստուած իր գործը սկսաւ եւ Որդիով էր որ զանիկա իր աւարտին հասցուց: «Իր գործը սկսելու ատեն» բառերը ուրիշ բան ցոյց չեն տար եթէ ոչ Որդիին գործօն ներկայութիւնը ստեղծագործութեան ժամանակ: Յովհաննէս առաքեալ գՔրիստոս կը կոչէ «Աստուծոյ ստեղծագործութեան Սկիզբը» (Յյտ 3.14): Առանց այս «Սկիզբին» ոչինչ սկզբնաւորուեցաւ:

Պօղոս առաքեալ խօսելով ստեղծագործութեան մէջ Քրիստոսի դերին մասին՝ կ'ըսէ. «Աստուած անով ստեղծեց ամէն բան, երկինքի մէջ թէ երկրի վրայ, երեւելի թէ աներեւոյթ. որոնց կարգին են՝ ոգեղէն աշխարհի գահակալներն ու տէրութիւնները, պետութիւններն ու իշխանութիւնները: Անոր ձեռքով եւ անոր համար ստեղծուեցաւ ամէն բան: Գոյութիւնն իր՝ ամէն բանէ առաջ է, եւ ամէն բան իրմով է որ գոյացաւ» (Կղ 1.16-17):

Առ 8.23-ին մէջ արձանագրուած «շինուեցայ» բառը «զիս ստեղծեց» բառին հետ նոյն իմաստն ու նշանակութիւնը ունի: Երբ Սողոմոն կը խօսի երկրին կազմութենէն առաջ Որդիին շինուելուն մասին, դարձեալ, իր ըսել ուզածը այն է՝ որ ոչինչ կազմուեցաւ առանց Որդիին:

Կը մնայ մեզի համառօտ կերպով անդրադառնալ Առ 8.24-ին մասին որ կ'ըսէ. «Անդունդները չեղած, առատ ջուրերուն աղբիւրները չեղած եւ ծնած էի»: Ի՞նչ պէտք է հասկնալ «եւ ծնած էի» ըսելով: Խորքին մէջ «եւ ծնած էի» խօսքը, «զիս ստեղծեց» եւ «շինուեցայ» բառերուն հետ միշտ նոյն իմաստը ունի: «եւ ծնած էի» խօսքը, ո՛չ միայն ակնարկութիւն է բոլոր գոյութիւններէն առաջ Քրիստոսի գոյութեան, այլ ակնարկութիւն է իր նախագոյութեան, մէկ խօսքով՝ աստուածութեան:

«Ծնած» բացատրութիւնը ըսինք ակնարկութիւն է Քրիստոսի նախագոյութեան: Շատ կարեւոր է հետեւեալը նկատի առնել: Մանուկ մը իր ծնելէն առաջ գոյութիւն ունի՝ իր մօրը արգանդին մէջ: Քրիստոս ալ իր ծնելէն առաջ գոյութիւն ունէր եւ ունի՝ երկնաւոր Հօր մէջ: Անոնց տարբերութիւնը կը կայանայ անոր մէջ, որ կար ժամանակ երբ մանուկին մայրը գոյութիւն չունէր, բայց չկար ժամանակ երբ Հայրն Աստուած ինք գոյութիւն չունէր: Մայրը գոյութեան բերուած ըլլալով՝ ո՛չ ինք կրնայ

յաւիտեանական կոչուիլ եւ ո՛չ ալ իր մանուկը, իսկ Աստուած յաւիտեանական ըլլալով՝ իր մէջ ու իրմէ ծնած Որդին ալ յաւիտեանական է:

Քանի մայրը սկիզբ ունի, բնականօրէն իրմէ ծնած մանուկն ալ սկիզբ կ'ունենայ. եւ քանի որ Աստուած անսկիզբ է, ուրեմն իր մէջ ու իրմէ ծնած Որդին ալ անսկիզբ կ'ըլլայ: Քանի որ Որդին իր սկիզբը ունի Անսկիզբին մէջ՝ ուստի ի՛նքն ալ կը սեպուի անսկիզբ: Իսկ Աստուծմէ գատ չկայ ուրիշ մէկը անսկիզբ:

Հին քարգմանութեամբ Մտ 1.20-ի մէջ կը կարդանք. «*Անոր ներսիդին ծնածը Սուրբ Հոգիէն է*»: Մենք գիտենք որ մանուկի մը համար կրնանք «ծնած» բառը գործածել իր Ֆիզիքական ծնունդէն ետք միայն: Այստեղ Քրիստոսի համար գործածուած «ծնած» բառը, մանաւանդ երբ տակաւին ան Սուրբ Կոյսին արգանդին մէջն է, ցոյց չի՞ տար իր նախագոյութիւնը: Կարելի՞ է չծնած մէկու մը համար գործածել «ծնած» բացատրութիւնը: Ինչ որ մարդկայնօրէն եւ մարդուն համար կարելի բան չէ, Աստուծոյ համար կարելի է: Եւ քանի որ կարելի է տակաւին չծնած Որդիին համար գործածել «ծնած» բառը, ուրեմն որեւէ կասկած չի մնար անոր Աստուած ըլլալուն:

74.- Բողոքական շարժումներն ու Աւետարանական Եկեղեցին կը մերժեն Սուրբերուն, արդարներուն, հրեշտակներուն, ներառեալ Աստուածամօր բարեխօսութիւնն ու միջնորդութիւնը, առարկելով որ Աստուածաշունչը զՔրիստոս կը յայտարարէ իբրեւ «միակ բարեխօս» եւ «միակ միջնորդ»: Կարելի՞ է այս ուղղութեամբ բացատրութիւն տալ:

Աստուածաշունչը կը ծանուցէ որ Քրիստոս միակ միջնորդն է (Ա.Տմ 2.5) բայց չի ծանուցեր թէ Քրիստոս միակ բարեխօսն է: Ճիշդ է որ կը հաստատուի թէ Քրիստոս «կը բարեխօսէ մեզի համար» (Հն 8.34), եւ թէ՛ «Հօրը *հոյ բարեխօս ունինք միակ Արդարը՝ Յիսուս Քրիստոսը*» (Ա.Յե 2.1), բայց ինչպէս ըսի, Աստուածաշունչը բնա՛ւ չ'ըսեր թէ Քրիստոս միակ բարեխօսն է:

Անոնք որոնք Քրիստոսը «միակ բարեխօս» եւ «միակ միջնորդ» կը կոչեն, ըստ երեւոյթին «բարեխօս» եւ «միջնորդ» բառերը իրարու հետ կը շփոթեն եւ անոնց տարբերութիւնն է որ կ'անգիտանան: Քիչ ետք կը խօսիմ անոնց տարբերութեան մասին, իսկ հիմա նայինք Աստուածաշունչին, տեսնելու համար որ Քրիստոսի անձէն գատ կա՞ն ուրիշներ որոնք բարեխօսութիւն կ'ընեն կամ կոչուած են բարեխօս:

(1) Սուրբ Հոգին ի՛նքն եւս կրնայ բարեխօսել: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. «*Բայց Սուրբ Հոգին ինք մեզի համար կը բարեխօսէ անմոռնչ հառաչանքներով... Անիկա Աստուծոյ կամփին համաձայն կը բարեխօսէ հաւատացեալներուն համար*» (Հն 8. 26-27):

(2) Մարգարէներ իրե՛նք եւս կրնան բարեխօսել: Երբ Յուդայի բնակիչները դաւ կը լարէին Երեմիա մարգարէին դէմ, մարգարէն աղօթեց

Աստուծոյ եւ ըսաւ. *«Ո՛վ Տէր, ինծի ականջ տուր... , յիշէ՛ թէ՛ քու առջեւդ կայնեցայ, որպէսզի անոնց համար բարեխօսութիւն ընեմ ու քու բարկութիւնդ անոնցմէ դարձնեմ»* (Եր 18.20):

Մտաբերեմք Մովսէս մարգարէին օրինակը: Երբ Աստուած որոշեց Իսրայէլի ժողովուրդը փնացնել ոսկի հորթ մը պաշտած ըլլալուն համար, Մովսէս անոր դիմաց կեցաւ եւ ըսաւ. *«Ո՛վ Տէր, ինչո՞ւ քու բարկութիւնդ բորբոքի ժողովուրդիդ դէմ...: Դարձի՛ր քու սաստիկ բարկութենէդ ու դադարէ՛ այս չարիքը քու ժողովուրդիդ վրայ բերելէ»* (Ել 32.11-12): Երկու համար անդին կը կարդանք որ *«Տէրը գոջաց այն չարիքին համար որ ըսեր էր թէ իր ժողովուրդին պիտի ընէ»* (Ել 32.14):

Մովսէսի ըրածը ուրիշ բան չէր եթէ ոչ բարեխօսութիւն մը իր ազգի գաւակներուն համար: Եւ իր բարեխօսութիւնը պատասխանուեցաւ: Յիշեմք նաեւ որ երբ առիթով մը ժողովուրդը կը տրտնջէր Աստուծոյ դէմ, յանկարծ *«Տիրոջ կրակը վառեցաւ անոնց մէջ եւ բանակին ծայրերը եղողները կորսնցուց...»*: Անմիջապէս *«Մովսէս աղօթեց Տիրոջը եւ կրակը դադրեցաւ»* (Թւ 11.1-2): Ասիկա բարեխօսութիւն չի՞ սեպուիր:

Դանիէլ մարգարէն, բարեխօսական երկար աղօթք մը ըրաւ իր ժողովուրդի գաւակներուն համար (Դն 9.4-19): Սամուէլ ո՛չ միայն աղօթեց իր ժողովուրդին համար, այլեւ աղօթքը դադրեցնելը՝ մեղք սեպեց. *«Բա՛ւ լիցի որ Տիրոջը դէմ մեղք գործեմ, ձեզի համար աղօթք ընելէ ետ կենալով»* (Ա.Թգ 12.23): Եզրաս քահանան աղօթեց իր ժողովուրդին համար (Եզր 10.1): Եղիսէ մարգարէն աղօթեց մեռած փոքրիկ տղու մը վերակենդանացումին համար եւ աղօթքը պատասխանուեցաւ (Դ.Թգ 33-37): Յովաբազ թագաւորը *«Տիրոջը աղօթք ըրաւ ու Տէրը անոր մտիկ ըրաւ»* (Դ.Թգ 13.4): Սողոմոն կը յայտարարէ թէ *«ուղիղներուն աղօթքը Աստուծոյ ընդունելի է»* (Առ 15.8): Դաւիթ մարգարէն կը հաստատէ. *«Աստուած... իմ աղօթքիս ձայնին մտիկ ըրաւ»* (Սղ 66.19): Անկարելի է մոռնալ Աբրահամի բարեխօսութիւնը Սողոմի համար (Մն 18.23-33): Ղովտին, իր կնոջ եւ իրենց երկու աղջիկներուն ազատումը Սողոմի կործանումէն, Աբրահամի բարեխօսութեան արդիւնքն էր: Յիշեալ բոլոր օրինակները ցոյց կու տան որ աղօթած ու բարեխօսած են իրենց ազգի գաւակներուն համար մարգարէներ, քահանաներ, թագաւորներ, նահապետներ ու այլ հաւատքի տէր մարդիկ: Բոլոր այս մարդոց աղօթքները, իրենց ազգի գաւակներուն համար կատարուած, բարեխօսութիւններ էին խորքին մէջ:

(3) Արդար մարդիկ իրե՛մք եւս կրնան բարեխօսել: Յակոբոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Զեր մեղքերը իրարու խոստովանեցէ՛ք եւ իրարու համար աղօթեցէ՛ք, որպէսզի բժշկուիք. որովհետեւ արդարի մը աղօթքը ազդեցիկ է եւ մեծապէս կ'օգնէ»* (Յկ 5.16): Յակոբոս առաքեալ արդար մարդոց աղօթքը խնդրելու կոչ կ'ուղղէ, իսկ ի՞նչ կը նշանակէ *«արդարի մը աղօթքը»* խնդրել, եթէ ոչ անոր բարեխօսութիւնը խնդրել: Իրականութեան մէջ, աղօթելը՝ բարեխօսութիւն ընել է, իսկ

բարեխօսութիւն ընել, կը նշանակէ բարին խօսիլ մէկու մը մասին, կամ մէկու մը բարիքին համար աղօթել:

Աստուածաշունչը ո՛չ միայն արդար մարդոց աղօթքը խնդրելու մասին կը խօսի, այլեւ՝ պարզ հաւատացեալներու աղօթքը խնդրելու մասին: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Աղօթեցէ՛ք նաեւ ինծի համար, որպէսզի Աստուած օգնէ ինծի՝ իր խօսքը տալով, եւ կարենամ համարձակօրէն պարզել Աւետարանին ծածուկ խորհուրդը»* (Եփ 6.19): Եթէ երբեք Պօղոսի նման սուրբ մարդիկ պարզ հաւատացեալներու աղօթքը կը խնդրեն, պարզ հաւատացեալներ ինչո՞ւ չխնդրեն սուրբերու աղօթքը:

(4) Հրեշտակներ իրե՛նք եւս կրնան բարեխօսել: Անոնք որոնք կ'ըսեն թէ Քրիստոսէ գատ ուրիշ բարեխօսող չկայ, անոնց կը յիշեցնենք թէ Աստուածաշունչը նոյնիսկ հրեշտակներու բարեխօսութեան օրինակներ կու տայ: Օրինակ, հրեշտակ մը բարեխօսելով Երուսաղէմ քաղաքին համար՝ կ'ըսէ. *«Ո՛վ գործերու Տէր, մինչեւ ե՞րբ պիտի չողորմիս Երուսաղէմի եւ Յուդայի քաղաքներուն, որոնց եօթանասուն տարիէ ի վեր բարկացած ես»* (Զբ 1.12): Յաջորդող համարը կ'ըսէ. *«Տէրը ինծի հետ խօսող հրեշտակին բարի ու միտքարական խօսքերով պատասխան տուաւ»* (Զբ 1.13): Զաքարիա մարգարէն կը վկայէ որ Աստուած քաղցրութեամբ, եւ *«բարի ու միտքարական խօսքերով»* պատասխանեց հրեշտակին բարեխօսութեան: Ասիկա կենդանի ապացոյց մը չէ՞ որ Աստուած կը պատասխանէ սուրբերուն բարեխօսութեան, այդ սուրբերը ըլլան մարդիկ, թէ՛ հրեշտակներ, կենդանի, թէ՛ ննջած:

Յիշենք հրեշտակներու բարեխօսութեան երկրորդ օրինակ մը: Յովհաննէս առաքեալ կ'ըսէ. *«Ուրիշ հրեշտակ մըն ալ, որ ձեռքին ոսկի խնկաման մը ունէր, եկաւ եւ կեցաւ զոհասեղանին մօտ: Անոր առատ խունկ տրուեցաւ, որպէսզի Աստուծոյ ընտրեալներուն աղօթքները մատուցանէ ոսկեղէն զոհասեղանին վրայ, որ կը գտնուի գահին դիմաց: Եւ խունկին ծուխը որ Աստուծոյ ընտրեալներուն աղօթքն է հրեշտակին ձեռքէն բարձրացաւ Աստուծոյ առջեւ»* (Յյտ 8.3-4): Անգամ մը եւս կարդանք վերջին տողը. *«Եւ խունկին ծուխը, որ Աստուծոյ ընտրեալներուն աղօթքն է, հրեշտակին ձեռքէն բարձրացաւ Աստուծոյ առջեւ»*: Ի՞նչ կը հասկնանք երբ կ'ըսենք թէ հրեշտակը Աստուծոյ ընտրեալներուն աղօթքը բարձրացուց Աստուծոյ առջեւ: Մէկու մը աղօթքը բարձրացնել Աստուծոյ առջեւ, կը նշանակէ, խնդրել Աստուծմէ որ պատասխանէ անոր աղօթքին:

Հրեշտակները ո՛չ միայն կը բարեխօսեն մեզի համար, այլեւ կը գորակցին մեզի. *«Ահա Միքայէլը՝ առաջին իշխաններէն մէկը՝ ինծի օգնութեան եկաւ»* (Դն 10.13): Կը սրտապնդեն ու կը պատուիրեն չվախնալ. *«Տիրոջ հրեշտակը Եղիային ըսաւ. – Անոր հետ իջի՛ր, անոր երեսէն մի՛ վախնար»* (Դ.Թգ 1.15): Կ'ազատեն մեզ. *«Տիրոջ հրեշտակը գիշեր ատեն բանտին դռները բացաւ եւ զանոնք (Պետրոս եւ Յովհաննէս առաքեալները) դուրս հանելով»* տաճար դրկեց քարոզելու (Գրծ 5.19-21):

Կը փրկեն մեր կեանքը՝ ինչպէս Ղովտին կեանքը փրկեցին (Ծն 19.4-11): Տեսիլներ կը բացատրեն՝ ինչպէս Դանիէլին բացատրեցին (Դն 8.15-17): Շատ արագ եւ յանկարծօրէն օգնութեան կը հասնին (Թւ 20.16): Մեր հոգիները կ'առաջնորդեն դրախտ (Ղկ 16.22): Կը խօսին մեզի հետ (Գ.Թգ 19.5): Նեղութենէ կ'ազատեն մեզ (Յս 63.9): Հրեշտակները այս բոլորը պիտի չկրնային ընել եւ պիտի չուզէին ընել, եթէ երբեք անոնք մեզի համար բարեխօսողներ չըլլային:

Բարեխօսութեան վերաբերեալ ամբողջական եւ յստակ պատկերացում մը ունենալու համար, տակաւին չորս երեսներ կամ չորս իրողութիւններ կան որոնց պէտք է անդրադառնալ. –

- (1) Ննջեցեալ սուրբերուն բարեխօսութիւնը:
 - (2) Բարեխօսութեան տրամաբանականութիւնը:
 - (3) Քրիստոսի եւ սուրբերուն բարեխօսութեանց տարբերութիւնը:
 - (4) Բարեխօսութեան ու միջնորդութեան տարբերութիւնը:
- Խօսինք ասոնց մասին առանձին-առանձին:

Առաջին. – Ննջեցեալ սուրբերուն բարեխօսութիւնը: Մինչեւ հիմա խօսեցանք Ֆիզիքապէս ողջ եղող հաւատացեալներուն բարեխօսութեան մասին, որուն թեթեւ կերպով կը հակառակին Բողոքական շարժումներ եւ Աւետարանական Եկեղեցիները, իսկ հիմա, պիտի խօսինք ննջեցեալ սուրբերուն բարեխօսութեան մասին, որուն բուն կերպով կ'ընդդիմանան ու հակառակ կը կենան:

Նախ ըսեմ որ թէեւ ննջած սուրբերու բարեխօսութեան առատ եւ բացայայտ օրինակներ չունինք Աստուածաշունչին մէջ, բայց ունինք որոշ հատուածներ կամ օրինակներ, որոնք շատ յստակօրէն ցոյց կու տան որ Աստուած կը լսէ իր սուրբերուն ձայնը եւ կը պատասխանէ անոնց աղօթքին կամ բարեխօսութեան: Այսպէս, օրինակ. –

Յայտնութեան գիրքին մէջ կը կարդանք. *«Երբ Գառնուկը հինգերորդ կնիքը բացաւ, գոհասեղանին տակ տեսայ հոգիները այն բոլոր մարդոց, որոնք սպաննուած էին Աստուծոյ խօսքին իրենց հաւատարմութեան եւ տուած վկայութեան համար: Անոնք բարձրաձայն կ'ըսէին. – «Մինչեւ ե՞րբ պիտի սպասես, սուրբ եւ ճշմարիտ Տէր, ե՞րբ պիտի դատես երկրի բնակիչները եւ մեր արեան վրէժը լուծես անոնցմէ»: Եւ անոնցմէ իւրաքանչիւրին ներմակ պարեգօտ մը տրուեցաւ եւ անոնց ըսուեցաւ՝ որ կարն ժամանակ մը եւս հանգիստ ընեն, մինչեւ որ ամբողջանայ թիւր իրենց ծառայակիցներուն եւ եղբայրներուն, որոնք իրենց նման պիտի սպաննուին»* (Յյտ 6.9-11): Ննջեցեալ սուրբերու բարեխօսութեան անհերքելի օրինակ մըն է ասիկա: Անոնք կ'աղօթեն Աստուծոյ եւ Աստուած անմիջապէս կը պատասխանէ անոնց աղօթքին:

Շատ կարեւոր է նկատի առնել, որ երբ տուեալ սուրբերը կը խնդրեն Աստուծմէ որ դատէ երկրի բնակիչները եւ իրենց արեան վրէժը լուծէ, մի'այն իրենց արեան վրէժին մասին չէ որ կը խօսին, այլ նաեւ արեան վրէժին մասին բոլոր անոնց՝ որոնք տակաւին կ'ապրին երկրի վրայ եւ

մաս կը կազմեն զինուորեալ Եկեղեցիին, այսինքն՝ ապրող Եկեղեցիին: Այս իրողութիւնը կը պարզէ որ երկինք փոխադրուած սուրբերն ու արդարները, անդադար կը բարեխօսեն ու կ'աղօթեն երկրի վրայ ապրող հաւատացեալներուն համար, եւ կը խնդրեն Աստուծմէ որ պաշտպանէ իր գաւակները եւ անոնց դատը:

Յիշենք ուրիշ օրինակ մը եւս: Բոլորիս ծանօթ է աղբատ Ղազարոսին եւ մեծահարուստին առակը: Մեծահարուստը մեռնելէ ու դժոխք նետուելէ ետք՝ Աբրահամին կ'ըսէ. *«Կ'աղաչեմ, հա՛յր, Ղազարոսը դրկէ իմ հօրս տունը, ուր հինգ եղբայրներ ունիմ. թող զանոնք նախազգուշացնէ՝ որպէսզի անոնք ալ տանջանքի այս վայրը չգան»* (Ղկ 16.27-28): Մեծահարուստին այս խնդրանքը բարեխօսութի՞ւնն է, թէ՛ ո՛չ: Ան իր եղբայրներուն համար բարի՞ն է որ կը խօսի, թէ՛ չարը: Ան Աբրահամին միջամտութիւնը կը խնդրէ եղբայրներուն կեանքէն ներս, որպէսզի հետագային անոնք եւս դիտժք չնետուին:

Իրականութեան մէջ, մեծահարուստին աղաչանքը, բարեխօսութեան գեղեցկագոյն օրինակն է Աստուածաշունչին մէջ յիշուած, որովհետեւ, տառապող եղբօր մը աղերսանքն է ուղղուած Աբրահամին եւ անոր ընդմէջէն Աստուծոյ, իր եղբայրներուն դարձին ու փրկութեան համար: Եւ արդէն, սուրբերը ուրիշ բանի համար չեն բարեխօսեր եթէ ոչ մեր դարձին ու փրկութեան համար:

Զգո՛յ՛ջ ըլլանք ըսելու. *«Այո՛, մեծահարուստը բարեխօսեց, բայց իր բարեխօսութիւնը անպատասխան ու անկատար մնաց»*: Անոր բարեխօսութեան անպատասխան ու անկատար մնալը, փաստ մը չէ որ սուրբերը չեն բարեխօսեր եւ անոնց բարեխօսութիւնը չի պատասխանուիր: Թէ ինչո՛ւ մեծահարուստին բարեխօսութիւնը չընդունուեցաւ, պատճառը շատ պարզ է. պատճառը այն է՝ որ դժոխք նետուած էր ան: Աստուած չի՛ պատասխաներ դժոխք նետուած մարդու մը բարեխօսութեան: Եթէ մեծահարուստը ի՛նքն էր Ղազարոսի նման Աբրահամի մօտ երթար իր մահէն ետք, եղբայրներուն համար իր կատարած բարեխօսութիւնը վստահաբար տարբեր ազդեցութիւն, տարբեր արժէք եւ տարբեր արդիւնք պիտի ունենար:

Եւ վերջին օրինակ մը: Սաւուղ կանչել կու տայ Սամուէլին հոգին եւ կը խօսակցի անոր հետ (Ա.Թգ 28.14-19): Սաւուղ փորձած է գիտնալ Աստուծոյ կամքը զանազան միջոցներով, բայց Աստուած չէ պատասխանած իրեն, եւ ինք ստիպուած եղած է Սամուէլի հոգին կանչելու (Ա.Թգ 28.15): Իսկութեան մէջ, Սաւուղ Սամուէլին բարեխօսութիւնն է որ կը խնդրէ Աստուծոյ մօտ: Սաւուղ անհնազանդ եղաւ Աստուծոյ խօսքին եւ Աստուած հեռացաւ իրմէ, իսկ հիմա, ան միգ կը թափէ Սամուէլին բարեխօսութեան միջոցաւ, վերստին Աստուած իրեն մօտեցնել: Նոյնը չի՞ պատահիր մեզի: Մենք եւս մեր անհնազանդութեան պատճառով երբեմն չե՞նք հեռանար Աստուծմէ. եւ հեռանալէ ետք,

ստիպուած չե՞նք ըլլար սուրբերու եւ Աստուածամօր բարեխօսութեան դիմելու, որպէսզի մեզ վերստին Աստուծոյ մօտեցնեն:

Կարեւորութեամբ պէտք է նկատի առնել, որ Սամուէլի հոգիին գալը Սաւուղի մօտ, փաստ մըն է որ սուրբերը կը լսեն մեր աղօթքները երբ անոնց բարեխօսութեան կը դիմենք. թէպէտ շա՛տ գգոյշ պէտք է ըլլանք անոնց հոգիները կանչելէ ինչպէս ըրաւ Սաւուղ: Աստուծոյ կամփին հակառակ է նման բան ընել: Մեր պարտականութիւնը անոնց բարեխօսութիւնը խնդրելն է եւ ո՛չ թէ անոնց հոգիները կանչելը:

Ուրիշ կարեւոր կէտ մը կայ գոր պէտք է այստեղ արծարծել: Երբ կը գործածենք «Քրիստոսի մարմինը» բացատրութիւնը, կը հասկնանք՝ եկեղեցին, իսկ երբ կը գործածենք «Քրիստոսի եկեղեցին» բացատրութիւնը, կը հասկնանք՝ թէ՛ ապրող (զինուորագրեալ) եկեղեցին եւ թէ՛ ննջող (յաղթական) եկեղեցին: Քրիստոսի գաւակները՝ ապրող թէ՛ ննջած, կը կազմեն մէկ եւ նո՛յն եկեղեցին: Եթէ երբեք ապրող եկեղեցիին աղօթքն ու բարեխօսութիւնը կը խնդրենք՝ ինչո՞ւ պիտի չխնդրենք ննջող եկեղեցիին աղօթքն ու բարեխօսութիւնը:

Այժմ երկինքի մէջ մեզի համար բարեխօսող Զարեհ Արք. Ազնաւորեան՝ կ'ըսէ. *«Պօղոս առաքեալ կը հաստատէ թէ եկեղեցին Քրիստոսի մարմինն է (Եփ 1.23, Կղ 1.24): «Քրիստոսի մարմին» ըսելով, կը հասկնանք՝ թէ՛ Ֆիզիքապէս ապրող եկեղեցին, որ կը կոչուի զինուորագրեալ եկեղեցի, եւ թէ՛ ննջեցեալ հաւատացեալները՝ որոնք կը կազմեն յաղթական եկեղեցին: Արդ, եթէ Քրիստոսի գաւակները՝ անոնք ըլլան ողջ թէ՛ ննջած, Քրիստոսի մէկ եւ նո՛յն մարմինը կը կազմեն, ճիշդ պիտի ըլլա՞ր չխնդրել ննջած սուրբերուն բարեխօսութիւնը: Ֆիզիքապէս ողջ եղող հաւատացեալները իրարու համար չե՞նք աղօթք, չե՞նք բարեխօսք: Եթէ մենք իրարու աղօթքը եւ բարեխօսութիւնը կը խնդրենք, ինչո՞ւ չխնդրենք աղօթքն ու բարեխօսութիւնը մեզմէ՛ մեկնած սուրբերուն, մանաւանդ որ, անոնց հետ միասին մէկ եւ նոյն եկեղեցին է որ կը կազմենք»:*

Երկրորդ.– Բարեխօսութեան տրամաբանականութիւնը: Յիշելէ ետք Յլտ 6-ի վկաներուն, մեծահարուստին, Սաւուղին ու Սամուէլին օրինակները, հիմա եկե՛ք տրամաբանականօրէն մօտենանք հարցին: Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Աղօթեցէ՛ք նաեւ ինձի համար, որպէսզի Աստուած օգնէ ինձի՝ իր խօսքը տալով, եւ կարենամ համարձակօրէն պարզել Աւետարանին ծածուկ խորհուրդը»* (Եփ 6.19): Շա՛տ կարեւոր է նկատի առնել հետեւեալ եօթը կէտերը.–

(1) Եթէ երբեք ապրող ու տակաւին մեղքի դէմ պատերազմող հաւատացեալներուն աղօթքը կը խնդրենք, ինչո՞ւ չխնդրենք աղօթքը անոնց՝ որոնք մեղքի դէմ պատերազմելով յաղթեցին մեղքին եւ այսօր Քրիստոսի ներկայութեան մէջ կ'ապրին:

(2) Տրամաբանութիւն ունեցող ո՞ր մարդը կ'ընդունի, որ սուրբերուն բարեխօսութիւնը պատասխանելի է երկրի վրայ, եւ անպատասխանելի՝

երկինքի մէջ: Բանականութիւն ունեցող ո՞ր էակը կ'ընդունի որ Աստուած կը լսէ իր գաւակներուն բարեխօսութիւնը երբ անոնք երկրի վրայ են, եւ կը դադրի գանոնք լսելէ, երբ անոնք կը բարձրանան երկինք՝ իր մօտ:

(3) Սուրբերն ու արդար մարդիկը երկրէն երկինք փոխադրուելէ ետք, արդեօք կը կորսնցնե՞ն իրենց արժէքը: Դժոխային այս կեանքէն դրախտային կեանքի երթալէ ետք, կը մոռնա՞ն մեզ, ալ չե՞ն լսեր մեզ, անտարբե՞ր կը դառնան մեր խնդրանքներուն ու ցաւերուն նկատմամբ:

(4) Յակոբոս առաքեալ կ'ըսէ. *«Զեր մեղքերը իրարու խոստովանեցէ՛ք եւ իրարու համար աղօթեցէ՛ք, որպէսզի բժշկուի՛ք. որովհետեւ արդարի մը աղօթքը ազդեցիկ է եւ մեծապէս կ'օգնէ»* (Յկ 5.16): Եթէ երբեք երկրի վրայ *«արդարի մը աղօթքը ազդեցիկ է եւ մեծապէս կ'օգնէ»*, արդեօք դրախտ փոխադրուելէ եւ անմիջականօրէն Քրիստոսի ներկայութեան մէջ առնուելէ ետք, անոր աղօթքը կը դադրի՞ ազդեցիկ եւ օգտակար դառնալէ:

(5) Երկրի վրայ արդար եղող մարդը երկինք փոխադրուելէ ետք իր արդարութիւնը չի կորսնցնէր: Քանի որ իր արդար ըլլալուն համար է որ իր աղօթքը կը պատասխանուի, ուրեմն միշտ ալ պիտի պատասխանուի իր աղօթքը, որովհետեւ պիտի շարունակէ արդար մնալ ամբողջ յաւիտենականութեան ընթացքին:

(6) Բարեխօսութեան պատասխանուիլը կապ ունի Աստուծոյ կամքին հետ, ինչպէս նաեւ մեր արդար ու սուրբ ըլլալուն հետ, եւ ո՛չ թէ երկրի վրայ կամ երկինքի մէջ ըլլալուն հետ: Կը պատասխանուին բարեխօսութիւնները բոլոր անոնց՝ որոնք արդար ու սուրբ են, անոնք ըլլան երկրի վրայ, թէ՛ երկինքի մէջ:

(7) Զի՛ կրնար ըլլալ որ սուրբի մը բարեխօսութիւնը Աստուծոյ համար արժէք ունենայ երկրի վրայ եւ իր արժէքը կորսնցնէ երկինքի մէջ: Արժէքը արժէք կը մնայ ուր որ ալ ըլլայ, երկրի վրայ, թէ՛ երկինքի մէջ: Քանի որ արժէքը արժէք կը մնայ, ուրեմն բարեխօսութիւն ընողին բարեխօսութիւնը պիտի՛ պատասխանուի, ըլլայ ան երկրի վրայ՝ մեզի հետ ապրող, կամ դրախտին մէջ՝ Քրիստոսի հետ ապրող:

Երրորդ. – Քրիստոսի եւ սուրբերուն բարեխօսութեանց տարբերութիւնը:

(1) Քրիստոսի կատարած բարեխօսութիւնը կ'ապահովէ մեր փրկութիւնն ու յաւիտենականութիւնը, մինչ սուրբերուն բարեխօսութիւնը՝ մեր յաւիտենականութեան ապահովման հետ կապ չունի: Անոնք կրնան մեր յաւիտենականութեան ի նպաստ բարեխօսել, բայց մեր յաւիտենականութիւնը Քրիստոսի ձեռքերուն մէջ ըլլալով, Քրիստոսի բարեխօսութիւնը գերազանցօրէն աւելի ազդեցիկ է:

(2) Քրիստոսի բարեխօսութիւնը մեր մեղքերուն ներման համար իր անչափ ազդեցութիւնը ունի, քանի որ ան մեռաւ մեր մեղքերուն համար, մինչ սուրբերուն բարեխօսութիւնը ո՛չ թէ մեր մեղքերուն ներման համար է, այլ Աստուծոյ գթութիւնն ու ողորմութիւնը հայցելու մեղաւորներու համար:

(3) Քրիստոսի բարեխօսութիւնը պահանջք մըն է, իսկ սուրբերուն բարեխօսութիւնը՝ խնդրանք մը: Պօղոս առաքեալ խօսելով Յիսուսի արեան մասին՝ կ'ըսէ. «*Հաւագոյն արդարութիւն մը կը պահանջէ*» (Եբր 12.24): Այո՛, Յիսուս պահանջող մըն է եւ ո՛չ թէ խնդրող մը: Ան մեզի համար արդարութիւն կամ արդարացում կը պահանջէ, որովհետեւ ան մեռաւ Հօր Աստուծոյ արդարութեան պահանջքը գոհացնելու համար:

Յիշեցէք իսաչին վրայ Քրիստոսի խօսքը. «*Հա՛յր, ներէ՛ անոնց, որովհետեւ չեն գիտեր թէ ի՛նչ կ'ընեն*» (Ղկ 23.34): Քրիստոսի այս խօսքը բարեխօսութիւն է: Քրիստոս կը պահանջէ մեր երկնաւոր Հօրմէն ներում շնորհելու զինք իսաչողներուն: Քրիստոս չի՛ խնդրեր ներում իր Հօրմէն մեզի համար, այլ՝ կը պահանջէ: Ան պահանջելու իրաւունք ունի, որովհետեւ ան մեռաւ,

Յիշեցէք որ սուրբ Ստեփանոս ինք եւս զինք փարկոծողներուն համար ներում խնդրեց (Գրծ 7.60): Բայց յստակ տարբերութիւն կայ Քրիստոսի կատարած բարեխօսութեան եւ սուրբ Ստեփանոսի կատարած բարեխօսութեան միջեւ: Քրիստոսի բարեխօսութիւնը պահանջք մըն էր, մինչդեռ սուրբ Ստեփանոսի բարեխօսութիւնը խնդրանք ու աղաչանք էր:

Այո՛, Քրիստոս չի՛ խնդրեր եւ չի՛ պաղատիր քանի որ իրաւասու է: Իրաւասութիւն եւ իշխանութիւն ունեցող մարդը՝ խնդրող ու աղաչող մարդը չէ, այլ՝ պահանջող մարդը: Քրիստոս մարդոց ներումին համար բարեխօսելով, պարգեւ մը կամ շնորհք մը չէ որ կը խնդրէ իր Հօրմէն, այլ իրաւունք մըն է որ կը պահանջէ, եւ իր իրաւունքը մարդիկը փրկուած տեսնելն է, քանի որ ան գանձում իր արիւնով գնեց: Սուրբերը կրնան բարեխօսել ու աղաչել մեր մեղքերու ներումին համար, բայց չեն կրնար պահանջել Հօրմէն մեղքերու ներում մեր անձերուն համար:

Չորրորդ. – Բարեխօսութեան ու միջնորդութեան տարբերութիւնը:

Սուրբերը, արդարները կամ հրեշտակները միջնորդներ չեն այն հասկացողութեամբ որ Քրիստոս ինք միջնորդ է: Մեր եւ մեր երկնաւոր Հօր միջեւ Յիսուս Քրիստոսն է գտնուող մէկը չի կրնար մեր փրկութեան համար միջնորդել: Փրկութեան միջնորդ կրնայ ըլլալ միայն ան՝ որ իր արիւնը թափեց մեր մեղքերը սրբելու եւ մեզ հաշտեցնելու համար Աստուծոյ հետ (Ես 53.12):

Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. «*Մէկ Աստուած կայ միայն եւ Աստուծոյ եւ մարդոց միջեւ միակ միջնորդ մը՝ Յիսուս Քրիստոս մարդը, որ ինքզինքը իբրեւ փրկագին տուաւ բոլոր մարդոց համար*» (Ա.Տմ 2.5-6): Այստեղ Քրիստոս կոչուած է «միակ միջնորդ», այն իմաստով որ ան մեր փրկութեան միակ միջոցն է: Մենք Քրիստոսի արեան միջնորդութեամբ (միջոցաւ) փրկուեցանք: Ահա թէ ինչո՛ւ Եսայի մարգարէն խօսելով իր ստացեալ գալիք Փրկիչին մասին՝ կ'ըսէ. «*Յանցաւորներու համար միջնորդութիւն ըրաւ*» (Ես 53.12):

Զարեհ Ա.րբ. Ա.գնաւորեան կ'ըսէ. «*Քրիստոսի եւ սուրբերուն միջնորդութիւնը հիմնովին կը տարբերին իրարմէ: Քրիստոսի մէկ եւ*

միակ միջնորդութիւնը մեր փրկութեան կապակցութեամբ, տարբեր է այն միջնորդութենէն, այն աղօթքէն, այն բարեխօսութենէն, որ կը վերաբերի սուրբերուն, եւ որ Աստուծմէ՛ նեւէ յատուկ շնորհք մը կամ պարգեւ մը ստանալու համար է: Այլ խօսքով, Քրիստոսի կատարած միջնորդութիւնը նեւէ մէկ սուրբի չենք վերագրեր եւ չի կրնար վերագրուիլ, որովհետեւ փրկութեան միակ միջնորդը Քրիստոս ի՛նքն է: Քրիստոսէ՛ գատ ուրիշ նեւէ մէկը չի կրնար մեր փրկութիւնը շահիլ մեզի համար»:

Երբ կ'ըսենք. «Քրիստոսէ՛ գատ ուրիշ միջնորդ չկայ», խորքին մէջ ըսած կ'ըլլանք. «Քրիստոսէ՛ գատ ուրիշ միջոց չկայ»: Եւ Քրիստոս ինքն իսկ յայտարարեց, թէ՛ միայն իրմով կարելի է Հօրը երթալ (Յհ 14.6): Ուրիշ տեղ կ'ըսէ. «Ով որ ինձմէ՛ անցնելով ներս մտնէ՛ պիտի փրկուի» (Յհ 10.9): Դուկաս եւս յատուկ շեշտուածութեամբ կը յայտարարէ թէ՛ միայն Քրիստոսով կրնանք փրկուիլ, եւ թէ՛ «աշխարհի մէջ միակն է անիկա, որ Աստուած մարդոց տուաւ, որպէսզի անոր անունով կարենանք փրկուիլ» (Գրծ 4.12):

Կարելի է հաստատապէս ըսել. «Փրկութիւնը իրագործուեցաւ Քրիստոսի միջնորդութեամբ, այլ խօսքով՝ միջոցաւ», բայց չենք կրնար ըսել. «Փրկութիւնը իրագործուեցաւ Քրիստոսի բարեխօսութեամբ»: Մեղքերու թողութիւնը, այլ խօսքով՝ փրկութիւնը, «ստանց արեան հեղումի չ'ըլլար» (Եբր 9.22):

Քրիստոս բարեխօս ըլլալէ առաջ նախ եղաւ միջնորդ, եւ ան իր միջնորդութեան հանգամանքը ձեռք ձգեց իր արիւնով: Քրիստոս չէր կրնար բարեխօսել առանց իր արիւնը թափելու: Եւ ներկայիս ալ, ան չի բարեխօսեր մէկու մը համար որ չէ հաշտուած Հօրը հետ իր միջոցաւ ու միջնորդութեամբ: Չհաշտուած ու փրկութեան պարգեւը չստացած մարդը, Քրիստոսի բարեխօսութեան չէ որ պէտք ունի, այլ՝ միջնորդութեան:

Քրիստոս կը միջնորդէ որ Հայրը ներէ մեր մեղքերը եւ վերստին ծնունդ շնորհէ մեզի Սուրբ Հոգիին միջոցաւ եւ փրկէ մեզ, իսկ փրկութեան պարգեւը ստանալէ ետք եթէ մեղք գործենք, այս անգամ Քրիստոս միջնորդութիւն չէ որ կ'ընէ, այլ՝ բարեխօսութիւն, ինչպէս Յովհաննէս առաքեալ կ'ըսէ. «Իսկ եթէ նեւէ մէկը մեղքի մէջ իյնայ, Հօրը քով բարեխօս ունիմք միակ Արդարը՝ Յիսուս Քրիստոսը» (Ա.Յհ 2.1): Ուստի, Քրիստոս կը միջնորդէ որպէսզի փրկուինք, իսկ փրկուելէ ետք՝ կը բարեխօսէ որ փրկութիւնը չկորսնցնենք:

Միջնորդութիւնն ու բարեխօսութիւնը իրարմէ տարբեր են անով՝ որ Նոր Ուխտը Քրիստոսի միջնորդութեամբ կնքուեցաւ եւ ո՛չ թէ բարեխօսութեամբ, համաձայն առաքեալի խօսքին՝ «Քրիստոս Նոր Ուխտին միջնորդը եղաւ» (Եբր 9.15, տե՛ս նաեւ 8.8): Միջնորդութիւնը անձնագոհութիւն կ'ենթադրէ, իսկ բարեխօսութիւնը՝ ոչ: Յանցանքներու փառութիւնը Քրիստոսի միջնորդութեամբ կ'ըլլայ եւ ո՛չ թէ բարեխօսութեամբ (Եբր 9.15): Բայց անգամ մը փառուելէ ետք Քրիստոսի

միջնորդութեամբ, կարիքը ունինք Քրիստոսի բարեխօսութեան՝ փառուած վիճակի մէջ մնալու համար:

Վերջին բան մը եւս աւելցնենք, հարցին մօտենալով տարբեր ձեւով մը: Զգո՛յշ պէտք է ըլլանք ըսելու, թէ՛ Աստուածաշունչին մէջ յստակ օրինակներ չկան ննջեցեալ սուրբերու բարեխօսութեան: Բան մը որ չկայ Աստուածաշունչին մէջ՝ չի նշանակեր որ սխալ է, եւ ուստի զանիկա պէտք է մերժել: Շատ բաներ կայ որ Հայ Եկեղեցին, Կաթողիք Եկեղեցին, Բողոքականներ եւ Աւետարանական եկեղեցիներ կ'ընդունին, որ սակայն, Աստուածաշունչին մէջ անոնց մասին չենք կարդար:

Օրինակ, բոլորս ալ կ'ընդունինք Երրորդութիւնը, հակառակ որ գիտենք թէ Աստուածաշունչին մէջ «Երրորդութիւն» բառը չէ գործածուած: Ճիշդ է որ Աստուածաշունչին մէջ չկայ «Երրորդութիւն» բառը, բայց յստակ է որ Երրորդութեան վարդապետութիւնը կայ հոն: Ինչպէս Երրորդութիւնը Աստուածաշունչին մէջ ներկայ է առանց «Երրորդութիւն» բառին, այնպէս ալ, բարեխօսութիւնը հոն ներկայ է, նոյնիսկ եթէ ննջեցեալ սուրբերու բարեխօսութեան բացայայտ օրինակներ չունինք:

Երկրորդ օրինակ մը: Աստուածաշունչը խօսելով արքայութեան մասին՝ գայն կը կոչէ «Հօրը արքայութիւնը» (Մտ 26.29), կը կոչէ նաեւ «Քրիստոսի արքայութիւնը» (Բ.Պտ 1.11), բայց Աստուածաշունչին մէջ բնա՛ւ չենք հանդիպիր որ արքայութիւնը կոչուած ըլլայ «Սուրբ Հոգիին արքայութիւնը», արդե՞օք ասիկա կը նշանակէ որ արքայութիւնը միայն Հօրը եւ Որդիին արքայութիւնն է, եւ Սուրբ Հոգիին արքայութիւնը չէ: Ինչպէս համոզուած ենք որ արքայութիւնը Հօրը եւ Որդիին հետ, նաե՛ւ Սուրբ Հոգիին արքայութիւնն է, թէպէտ այդպիսի հաստատում չգտնենք Աստուածաշունչին մէջ, նոյնպէս ալ, համոզուած ենք որ ննջեցեալ սուրբերու բարեխօսութիւնը իրական ու իրողական է, նոյնիսկ եթէ Աստուածաշունչը կը զլանայ սուրբերու բարեխօսութեան կենդանի օրինակներ տալու մեզի:

Երրորդ օրինակ մը: Մեզմէ ո՞վ չի գիտեր որ երբ հաւատացեալները վախճանին՝ անոնց հոգիները կը դիմաւորուին Աստուծոյ հրեշտակներուն կողմէ (Ղկ 16.22), իսկ անհաւատ մարդոց հոգիները՝ չար ու պիղծ ոգիներուն կողմէ: Եւ սակայն, Աստուածաշունչը երբեք մեզի չ'ըսեր թէ անհաւատ մարդոց հոգիները կը դիմաւորուին չար ու պիղծ ոգիներուն կողմէ: Արդե՞օք ասիկա կը նշանակէ որ պէտք է ուրանանք այս իրողութիւնը: Նո՛յն հարցումը կը հարցնենք երբ կը խօսինք ննջեցեալ բարեխօս սուրբերու մասին: Եթէ Աստուածաշունչը չի ներկայացներ ննջեցեալ բարեխօս սուրբերու բացորոշ օրինակներ, պէ՞տք է մերժենք անոնց բարեխօսութեան իրողութիւնը:

Չորրորդ եւ վերջին օրինակ մը: Աստուածաշունչի սուրբ գիրքերէն՝ Եսթերի եւ Երգ Երգոց գիրքերուն մէջ մենք չենք հանդիպիր Աստուծոյ անունին, բայց ասիկա կը նշանակէ՞ որ պէտք է ժխտենք անոնց

կանոնականութիւնը, անոնց Աստուածաշունչ, այսինքն՝ Աստուծոյ Հոգիով ներշնչուած ու գրուած ըլլալը: Ինչպէս Եսթերի եւ Երգ Երգոց գիրքերը չեն տար Աստուծոյ անունը բայց Աստուած ներկայ է անոնց մէջ, այնպէս ալ, թէեւ Աստուածաշունչը չտայ մեզի ննջեցեալ բարեխօս սուրբերու յայտնի օրինակներ, բայց գիտենք որ ատիկա անուրանալի իրողութիւն է, ծածկուած Աստուածաշունչի էջերուն մէջ:

75.- Եթէ իւրաքանչիւր ժողովուրդ իր ունեցած օրէնքին համաձայն պիտի դատուի (Հո 2.16), այդ պարագային, մենք պէտք ունինք կամ իրաւունք ունինք հեթանոս ժողովուրդներուն քրիստոնէութիւն փարոգելու:

Հեթանոս աշխարհին քրիստոնէութիւն փարոգելը, Քրիստոսի մասին խօսիլը, մարդիկը Քրիստոսի հետեւորդ դարձնելը, մեր ազատ կամքին թողուած հարց մը չէ: Քրիստոնէական կրօնը տարածելը՝ մեր կոչումն է, Աստուծոյ կողմէ մեզի յանձնուած առաքելութիւնն է, պարտականութիւնն է: Քրիստոս այս պարտականութիւնը յանձնեց առաքելներուն երկու տարբեր առիթներով.- իր յարութենէն անմիջապէս ետք եւ իր համբարձումէն անմիջապէս առաջ: Իր յարութենէն ետք՝ անոնց ըսաւ. *«Քաջէք եւ բոլոր ժողովուրդները ինձի աշակերտ դարձուցէք: Զանոնք մկրտեցէք՝ Հօր, Որդիին եւ Սուրբ Հոգիին անունով: Անոնց ստրկեցուցէք այն բոլոր պատուիրանները որ ես ձեզի տուի...»* (Մտ 28.19-20): Ասիկա Տէրունական հրահանգ է, ուստի, մեր ազատ կամքին ձգուած հարց մը չէ:

«Քաջէք», «դարձուցէք», «մկրտեցէք», «ստրկեցուցէք»: Այս բառերը զօրեղապէս ցոյց կու տան որ Քրիստոսի աւետարանը, փրկութիւնը, յոյսն ու անունը տարածելը՝ կոչումն ու պարտաւորութիւնն է իւրաքանչիւր քրիստոնէայ անհատի, բայց մանաւանդ՝ եկեղեցիին:

«Բոլոր ժողովուրդները ինձի աշակերտ դարձուցէք»: Յստակ է որ այս խօսքը չի վերաբերիր հրեայ ժողովուրդին միայն, կամ որոշ ազգի մը միայն, այլ՝ համայն աշխարհի ժողովուրդներուն եւ ազգերուն: *«Բոլոր ժողովուրդները»* բառերը, ցոյց կու տան քրիստոնէական կրօնին տիեզերական հանգամանք ունենալը:

Իր համբարձումէն անմիջապէս առաջ եւս, Քրիստոս ըսաւ. *«Երբ Սուրբ Հոգին իջնէ ձեր վրայ, զօրութեամբ պիտի լեցուիք եւ իմ վկաներս պիտի ըլլաք՝ Երուսաղէմի, ամբողջ Հրէաստանի եւ Սամարիայի մէջ, եւ մինչեւ աշխարհի ծայրամասերը»* (Գրծ 1.8): *«Մինչեւ աշխարհի ծայրամասերը»* բառերը, ամենայն յստակութեամբ կը պարզեն որ Քրիստոսի ծրագիրը այն է, որ համայն աշխարհի մէջ տարածուի իրմով իրագործուած փրկութեան աւետիսը:

Նոյնը կը հաստատէ Պօղոս առաքելալ շատ գեղեցիկ կերպով. *«Աստուծոյ ծրագիրը սա է, որ Աւետարանին միջոցաւ բոլոր ազգերն ալ Աստուծոյ ժողովուրդին ժառանգակից ըլլան, դառնան նոյն մարմինին»*

անդամ, եւ բաժնեկից այն խոստումին՝ որ Աստուած իրագործեց Քրիստոս Յիսուսով» (Եփ 3.6): Այս համարը բացայայտօրէն ցոյց կու տայ որ քրիստոնէական կրօնը կոչուած է տիեզերական նկարագիր ունենալու: «Աւետարանին միջոցաւ բոլոր ազգերն ալ» պէտք է Քրիստոսի բերուին:

Կողոսացիներուն ուղղած իր նամակին մէջ, Պօղոս առաքեալ կը հաստատէ թէ ինք ծառայ մըն է «Աւետարանին, որ երկինքի տակ գտնուող բոլոր արարածներուն կը փարոզուի» (Կղ 1.23): Հոս յաւելեալ բան մը կը տեսնենք: Առաքեալը Աւետարանը միայն ազգերուն փարոզելու մասին չէ որ կը խօսի, այլ «երկինքի տակ գտնուող» իւրաքանչիւր մարդ արարածի: Աշխարհի մէջ ապրող ամէն մէկ մարդ կոչուած է ընդունելու Քրիստոսի Աւետարանը՝ առանց որուն չկայ փրկութիւն (Հո 1.16, Յկ 1.21):

Եւ վերջին բան մը: Եթէ Քրիստոս մեռաւ եւ յարութիւն առաւ բոլոր ժողովուրդներուն եւ բոլոր մարդոց համար, ուրեմն, բոլոր ժողովուրդները եւ բոլոր մարդիկը կոչուած են Քրիստոսի հաւատքը ընդգրկելու:

Եթէ Քրիստոս Աստուած է եւ եթէ կ'ընդունինք իր Աստուած ըլլալը՝ պարտաւոր ենք բոլոր ազգերուն բոլոր գաւակները իրեն առաջնորդելու եւ իր հնազանդութեան բերելու:

76.– Բոլոր կրօնները իրարու հաւասար են: Բոլոր կրօնները երկինք կ'առաջնորդեն: Այլ խօսքով, փրկութիւն կա՞յ ոչ քրիստոնեաներուն համար:

Եթէ ըսենք թէ բոլոր կրօնները իրարու հաւասար են, ըսած կ'ըլլանք՝ թէ սուտ մարգարէներն ու Քրիստոս իրարու հաւասար են: Դուք ըսէք, հաւասար են իրարու: Մարդոց համար մեռնող Քրիստոսն ու մարդիկը մեռցնող սուտ մարգարէները հաւասար են իրարու: Մարդիկը գոհողն ու մարդոց համար Զոհուողը հաւասար են իրարու: «Յ'ս եմ նշմարտութիւնը» յայտարարող Քրիստոսը եւ սուտ մարգարէները հաւասար են իրարու: Եթէ Քրիստոս Աստուած է, հարց կու տանք.– Աստուած ու մարդ հաւասար կ'ըլլա՞ն իրարու: Աստուած ինքն իսկ չյայտարարե՞ց որ ինք անհաւասարելի եւ անբաղդատելի մէկն է (Ես 46.5):

Բոլոր կրօնները կը խօսին մահէն անդին գտնուող կեանքի մը մասին, բայց բոլոր կրօնները չեն որ երկինք կ'առաջնորդեն: Երկինք կրնայ առաջնորդել՝ երկինքի Առաջնորդը՝ Քրիստոս'ս միայն: Քրիստոս ո՛չ միայն երկինք տանող ճամբան է, այլեւ երկինքի ճամբան է: Ան չըսաւ. «Ես ճամբաներէն մէկն եմ», կամ «ճամբայ մըն եմ», այլ՝ «Ե'ս եմ ճամբան» (Յհ 14.6), ըսել ուզելով՝ թէ ի՛նքն է մէկ ու միակ ճամբան:

Իրմէ գատ չկա՛յ ուրիշ ցամբայ որ փրկութեան կ'առաջնորդէ (Յհ 10.9): Իրմէ գատ չկա՛յ ուրիշ Փրկիչ (Հո 5.15, Ա.Տմ 4.10, Յհ 4.42): Իր Աւետարանէն գատ չկա՛յ ուրիշ Աւետարան (Գղ 1.7): Իրմէ գատ չկա՛յ ուրիշ մէկը որով կրնանք փրկուիլ (Գրծ 4.12): Իրմէ գատ չկա՛յ ուրիշ մէկը որով կրնանք ազատիլ (Յհ 8.36): Իրմէ գատ չկա՛յ ուրիշ մէկը որով կրնանք քաղութիւն ստանալ մեր մեղքերուն ու յանցանքներուն համար (Եփ 1.7, Հո 8.3): Իրմէ գատ չկա՛յ ուրիշ մէկը որուն ատեանին դիմաց պիտի կենանք դատուելու համար մեր գործերուն համեմատ (Բ.Կր 5.10):

Մէկը չի՛ կրնար արքայութիւնը ժառանգել առանց Արքայ Յիսուսի արիւնով հաշտուելու երկնաւոր Հօր հետ, ըլլայ քրիստոնեայ, ըլլայ հեթանոս: Մէկը չի՛ կրնար թագաւորել առանց թագաւորներու Թագաւորին՝ Աստուծոյ Որդիին կամֆին ու անոր կատարումին: Մէկը չի՛ կրնար փրկութեան հասնիլ առանց Փրկիչին եւ փրկութեան միակ Տուիչին: Մէկը չի՛ կրնար յաղթել առանց յաղթող ու յաղթանակել տուող Յիսուս Քրիստոսի: Մէկը չի՛ կրնար տիրել առանց տիրող ու տիրել տուող տէրերու Տիրոջ՝ Տէր Յիսուս Քրիստոսի:

Երբ Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ. «*Չկա՛յ ուրիշ Աւետարան*» (Գղ 1.7), ըսել կ'ուզէ, թէ Քրիստոսէ գատ՝--

Չկա՛յ ուրիշ Միջոց փրկութեան (Եփ 1.11):

Չկա՛յ ուրիշ Կարելիութիւն ազատագրութեան (Յհ 8.36):

Չկա՛յ ուրիշ Ճամբայ երկինք տանող (Յհ 14.6):

Չկա՛յ ուրիշ Դուռ Աստուծոյ առաջնորդող (Յհ 10.7):

Չկա՛յ ուրիշ Դատաւոր (Գրծ 10.42):

Չկա՛յ ուրիշ Միջնորդ (Ա.Տմ 2.5):

Չկա՛յ ուրիշ Փրկիչ (Գրծ 5.31, Ա.Տմ 4.10):

Չկա՛յ ուրիշ Առաջնորդ (Մտ 23.10):

Չկա՛յ ուրիշ Հովուապետ (Եբր 13.21):

Ատեանը՝ Քրիստոսի՝ ատեանը պիտի ըլլայ (Բ.Կր 5.10):

Դատաւորը՝ Քրիստոս ի՛նք պիտի ըլլայ (Յհ 5.27):

Կրակով պատժողը՝ Քրիստոս՝ պիտի ըլլայ (Բ.Թս 1.8):

Բարկութենէն փրկողը՝ Քրիստոս՝ պիտի ըլլայ (Ա.Թս 1.10):

Ծունկերը՝ Քրիստոսի՝ պիտի ծոխն (Փլպ 2.10):

Լեզուները՝ Քրիստոսի՝ Տէր ըլլալը պիտի դաւանին (Փլպ 2.11):

Նայողները՝ Քրիստոսի՝ պիտի նային (Յհ 19.37):

Խոստովանողները՝ Յիսուսը պիտի խոստովանին (Հո 10.9):

Երբեմն մարդիկ կ'ըսեն.-- «*Ինչպէս մենք քրիստոնեաներս ունինք մեր հաւատքի գիրքը՝ Աստուածաշունչը, այնպէս ալ հեթանոսները իրաւունք ունին ունենալու իրենց հաւատքի գիրքը*»: Ինչպէ՞ս կը համարակիմք ըսել, թէ՛ «*հեթանոսները իրաւունք ունին ունենալու իրենց հաւատքի*

գիրքը», երբ անդին Պօղոս առաքեալ, բարձրադասակ կը յայտարարէ, թէ «չկա՛յ ուրիշ Աւետարան» (Գղ 1.7):

Ինչպէ՞ս կը յանդգնինք ըսել, թէ՛ «իւրաքանչիւր ժողովուրդի իրաւունքն է քարոզել իր հաւատաքը», երբ անդին առաքեալը կը հաստատէ. «Ով որ մեր քարոզածէս տարբեր աւետարան մը քարոզէ ձեզի, ո՛վ ալ ըլլայ՝ նոյնիսկ մենք կամ երկինքէն հրեշտակ մը՝ անհծեալ ըլլայ» (Գղ 1.8): Առաքեալը կ'ըսէ թէ անհծեալ է ան որ Քրիստոսի Աւետարանէն զատ ուրիշ աւետարան կը քարոզէ: Հա՛րց տուէ՛ք դուք ձեզի: Տարբեր կրօններու հիմնադիրներ, տարբեր «աւետարան» չքարոզեցի՞նք, տարբեր քամբայ ցոյց չտուի՞նք:

Ինչպէ՞ս ու՛մանք կը յանդգնինք ըսելու որ իրենց «հաւատքի գիրքին» պատգամները Գաբրիէլ հրեշտակին միջոցաւ ստացան, երբ անդին, իրենց «հաւատքի գիրքին» պատգամները կը հակասեն Աստուծոյ խօսքին՝ Աստուածաշունչին: Անկարելի է որ Աստուած Քրիստոսի միջոցաւ բան մը ըսէ կամ ընէ, եւ Գաբրիէլին կամ այլ հրեշտակի մը միջոցաւ ուրիշ բան ըսէ եւ ընէ: Աստուած ինքզինքին չի հակասեր: Դո՛ւք ըսէ՛ք, Աստուած՞ է որ ինքզինքին կը հակասէ, թէ սուտ մարգարէներն են որ Աստուծոյ ու աստուածային ցիւմարտութիւններուն կը հակասէ:

Այն հեթանոսները որոնք կ'ըսեն թէ իրենց «հաւատքի գիրքին» պատգամները հրեշտակի մը միջոցաւ ստացած են, անոնց դարձեալ կը յիշեցնենք առաքեալին խօսքը. «Ով որ մեր քարոզածէս տարբեր աւետարան մը քարոզէ ձեզի, ո՛վ ալ ըլլայ՝ նոյնիսկ.. երկինքէն հրեշտակ մը՝ անհծեալ ըլլայ» (Գղ 1.8):

Այս բոլորէն անկախ, այն հեթանոսները որոնք կը յայտարարեն թէ հրեշտակի մի միջոցաւ ստացած են իրենց «հաւատքի գիրքին» պատգամները, թող ըսե՛նք ինծի, ուրկէ՞ գիտեն որ իրենց կրօններու հիմնադիրներուն երեւցող «հրեշտակը» նոյնինքն Սատանան չէր: Առաքեալը ինք չ'ըսեր թէ Սատանան կրնայ լուսաւոր հրեշտակի մը կերպարանով երեւնալ (Բ.Կր 11.14):

Հարցումին պատասխանը կ'աւարտեմ Զարեհ Արք. Ազնաւորեանին խօսքով. –

«Բոլոր կրօններուն մէջ ալ իւրայատուկ արժէքներ կան, բայց կարելի չէ բոլորը հաւասար մակարդակի վրայ դնել, այնպէս ինչպէս ներկայիս, արդի ընկերութիւնը, մանաւանդ արեւմուտքի մէջ, կը փորձէ ընել, եւ ատով իսկ, կը ջնջէ քրիստոնէութեան իւրայատուկ դերը կամ դիրքը մեր փրկութեան առնչութեամբ: Եթէ մեր հաւատքը զուտ մտքի հարց ըլլար, առանց վարանելու կրնայինք գայն հաւասար դասել ուրիշ կրօններու, որովհետեւ բոլոր կրօններն ալ նոյն փնտոտուէր կը կատարեն, բոլորն ալ պատասխաններ կը հայթաթեն հաւատքի հարցին: Քրիստոնէութիւնը սակայն միայն հաւատքի պատասխան մը չէ որ կու տայ: Քրիստոնէութիւնը, աւելի նիշդը՝ Քրիստոս, փրկութիւն կը շնորհէ մեզի: Միւս կրօններուն մէջ այդ փրկութիւնը չ'ընծայուիր:

Քրիստոս ինձգիւնքին համար ըսաւ թէ ի՛նքն է նամբան (Յե 14.6): Բայց ան միւս կրօններուն քարոզած նամբաններուն նման կամ անոնց կողմին գտնուող յաւելեալ նամբա՞յ մըն է պարզապէս: Յստակ է որ ոչ: Եթէ երբեք այդպիսին ըլլար՝ պիտի ըսէինք որ մէկուն որդեգրած նամբան քիչ մը երկար է, իսկ ուրիշի մը որդեգրած նամբան՝ կարճ, բայց բոլորն ալ ի վերջոյ նոյն տեղը կը հասցնեն: Բայց այդպէս չէ, որովհետեւ եթէ այդպէս ըլլար, Հին Կտակարանը բաւարար պիտի սեպուէր փրկութիւն ձեռք ձգելու համար, եւ հրեայ մարդը ամենայն համարձակութեամբ պիտի կարենար ըսել. «Ես օրէնքով արդարանալու ամբողջ կարելիութիւնը ունիմ»: Բայց Պօղոս առաքեալ մեզի յստակօրէն ցոյց կու տայ, որ օրէնքը եւ օրէնքի գործադրութիւնը երբեք մեզ փրկութեան չեն կրնար առաջնորդել (Գղ 2.16): Եւ ինչո՞ւ: Որովհետեւ օրէնքը գործադրողը կրնայ նաեւ վրիպիլ, սխալիլ: Մէկ օրէնքին դէմ յանցանք գործողը՝ ամբողջ օրէնքին դէմ մեղանշած կ'ըլլայ: Կա՞յ մէկը որ կրցած է կամ կրնայ ամբողջ օրէնքները գործադրել: Հետեւաբար, մեր տարբերութիւնը միւս կրօններէն, այն է՝ որ մենք ունինք Փրկիչ մը որուն կապած ենք մեր յոյսը, մինչդեռ միւս կրօնները, չունին փրկիչ մը որուն կապած ըլլան իրենց յոյսը»:

77.- Ոմանք հիմնուելով Պօղոս առաքեալի «*իւրաքանչիւրը իր ունեցած օրէնքով պիտի դատուի*» (Հո 2.16) խօսքին վրայ, կը հաստատեն, թէ հեթանոս մարդն ալ կրնայ փրկուիլ եթէ ի գործ դնէ իր «*հաւատքի գիրքին*» պահանջներն ու օրէնքները:

Այս հաստատումը չի կրնար շիտակ ըլլալ հետեւեալ չորս պատճառներով.-

1.- Եթէ երբեք հեթանոսի մը «*հաւատքի գիրքը*» կը քարոզէ ու կը պատգամէ այլամերժութիւն, մարդասպանութիւն եւ անհանդուրժողութիւն,³⁴ կարելի՞ է փրկուիլ անոր ըսածները կատարելով: Ուրիշը մերժելով՝ կրնա՞նք ընդունուիլ Աստուծոյ կողմէ: Ուրիշը պիղծ (նրճըս) նկատելով՝ կրնա՞նք երկինքի օրհնութիւնը ժառանգել:

«Հաւատքի գիրք» մը որ չի խօսիր եղբայրսիրութեան մասին եւ ո՛չ ալ Աստուծոյ համար սէր բառը կը գործածէ, կրնա՞յ մեզ առաջնորդել Քրիստոսի արքայութիւնը որ սիրոյ արքայութիւն մըն է:

«Հաւատքի գիրք» մը որ ներողամիտ ըլլալ չի պատգամեր, կրնա՞յ մեզ արժանի դարձնել Աստուծոյ ներողամտութեան եւ կրնա՞յ մեզ երկինք տանիլ ուր միայն ներողամիտ մարդիկը կրնան մուտք գործել:

2.- Անհրաժեշտ է նկատի առնել որ առաքեալը հոս հաւատքի մասին չէ որ կը խօսի, այլ՝ օրէնքի մասին, իսկ օրէնքի վերաբերեալ, առաքեալը ուրիշ տեղ կ'ըսէ. «*Ոեւէ մարդ չ'արդարանար Օրէնքը գործադրելով, այլ*

³⁴ Կենթադրեմ յստակ է թէ խօսքը որո՞նց «*հաւատքի գիրքին*» մասին է:

միայն Յիսուս Քրիստոսի հաւատալով» (Գղ 2.16, տե՛ս նաեւ Գղ 2.21, 3.21-22, Հո 3.20, 9.31) եւ այլն:

Ոեւէ մէկը որ չի հաւատար Տէր Յիսուս Քրիստոսի եւ անձնապէս չ'ընդունիր զանիկա իբրեւ Փրկիչ եւ ազատարար՝ քրիստոնեայ թէ իսլամ, հրեայ թէ հնդիկ, չիմացի թէ պուտտա, չի կրնար փրկուիլ:

Ըսէ՛ք ինձի, եթէ հեթանոս մը ամբողջութեամբ կը գործադրէ իր «հաւատքի գիրքին» օրէնքները, բայց չի հաւատար Քրիստոսի որ հիմնադիրն է իսկական ու յաւիտենական հաւատքին (Եբր 12.2), կրնա՞յ փրկուիլ:

Ըսէ՛ք ինձի, եթէ հեթանոս կամ անունով քրիստոնեայ մէկը արդար գործեր կը կատարէ՝ կրնա՞յ փրկուիլ: Պօղոս առաքեալ չ'ըսեր որ Աստուած *«մեզ փրկեց, ո՛չ թէ մեր կատարած արդար գործերուն համար, այլ՝ պարզապէս ողորմած ըլլալուն համար»* (Տիտ 3.5):

3.- *«Եթէ կարելի ըլլար Օրէնքի միջոցաւ արդարանալ, Քրիստոս զուր տեղը մեռած եղաւ»* (Գղ 2.21): Պօղոս առաքեալ կը վկայէ որ Հին Կտակարանի օրէնքներուն գործադրութեամբ մէկը չի կրնար փրկուիլ, եւ ասիկա իր յատկանշական կարեւորութիւնը ունի, որովհետեւ, եթէ մէկը չի կրնար փրկուիլ Աստուծոյ կողմէ տրուած Հին Կտակարանի օրէնքներուն գործադրութեամբ, ինչպէ՞ս կրնայ փրկուիլ այլ կրօնի մը օրէնքներուն գործադրութեամբ, որոնք Աստուծոյ կողմէ չեն տրուած:

Հարկաւ այս չի նշանակեր թէ Հին Կտակարանը ուրիշ կրօններու գիրքերուն կողքին եւ անոնց նմանող այլ գիրք մըն է: Նիւթէն անհունօրէն կրնանք հեռանալ եթէ ուզենք ցոյց տալ Հին Կտակարանի տարբերութիւնը ուրիշ կրօններու գիրքերէն. միակ հաստատումը կամ հարցումը որ հոս կ'ուզեմ ընել, այն է՝ որ Հին Կտակարանի օրէնքները մեր քայլերը Քրիստոսի եւ անոր հաւատալու կ'առաջնորդեն (Գղ 3.24): Արդեօք տարբեր կրօններու օրէնքները իրենք եւս մեր քայլերը Քրիստոսի կ'առաջնորդե՞ն:

4.- Երբ առաքեալը կը հաստատէ թէ *«իւրաքանչիւրը իր ունեցած օրէնքով պիտի դատուի»* (Հո 2.16), նկատի պէտք է առնել որ ան փրկութեան մասին չէ որ կը խօսի: Առաքեալը օրէնքով դատուելու մասին է որ կը խօսի: Իսկ եթէ մէկը օրէնքով պիտի դատուի՝ կրնա՞յ փրկուիլ: Ո՛չ: Եթէ մէկը քրիստոնէական օրէնքին համաձայն դատուելով չի կրնար փրկուիլ, հապա որքա՞ն անելի անկարելի է որ մէկը փրկուի, հեթանոս կրօնի մը օրէնքներուն գործադրութեամբ: Փրկութիւնը Աստուծոյ պարգեւն է (Եփ 2.8): Այդ պարգեւը կը տրուի միայն անոնց՝ որոնք Քրիստոսի կը հաւատան (Հո 3.22, 6.23):

78.- Ճիշդ է որ Յիսուս որոշ երկիրներ գնաց եւ ուսում ստացաւ, ինչպէս օրինակ Զինաստան կամ այլուր:

Այս հարցումին պատասխանը ամփոփենք քանի մը կէտերու մէջ.-

1.- Աւետարանական ներքին երկու վկայութիւններ կան որոնք անհերքելիօրէն կը հերքեն Յիսուսի օտար երկիրներ գացած եւ ուսանած ըլլալու իրողութիւնը:

Առաջինը կը կարդանք Ղուկասու Աւետարանին մէջ, ուր Աւետարանիչը ամենայն յստակութեամբ կը հաստատէ որ Յիսուս «մանուկը մեծցաւ, գօրացաւ եւ իմաստութեամբ լեցուեցաւ» Նագարէթի մէջ (Ղկ 2.39-40): Եթէ Յիսուս իր երիտասարդութեան տարիներուն օտար երկիրներ ուսանած ըլլար, մենք Ղուկասի այս հաստատումը պէտք չէր գտնէինք Աստուածաշունչին մէջ:

Երկրորդ վկայութիւնը կը գտնենք Յովհաննէսի աւետարանին մէջ: Հոն կը կարդանք թէ Հրեայ դեկավարներ զարմացած հարց կու տան՝ ըսելով. «Ինչպէ՞ս այս մարդը Սուրբ Գիրքերը գիտէ, երբ բնաւ չէ ուսած գանձո՞ւմ» (Յհ 7.15): Այս համարը ամէնէն մեծ փաստը չէ՞ որ Յիսուս ո՛չ մէկ երկիր եւ ո՛չ մէկ տեղ գացած է ուսում ստանալու կամ Սուրբ Գիրքերը ուսանելու համար: Հրեաներուն այս հարցումը ցոյց կու տայ նաեւ, որ Յիսուս Պաղեստինի սինակոկին ու ժողովարաններուն մէջ անգամ ուսում չէ ստացած:

2.- Շատ կարելոր է նկատի առնել որ Քրիստոսի ժամանակ, անկէ առաջ եւ անկէ ետք, աշակերտներ սովորութիւն ունէին, իրենց խօսակցութիւններուն, դասախօսութիւններուն, պատգամներուն, քարոզներուն եւ հեղինակած գիրքերուն մէջ, մնայուն կերպով մէջբերում ընելու իրենց ուսուցիչներուն խօսքերէն: Երբ Աւետարանները կը կարդանք, երբեք չենք տեսներ որ Քրիստոս մէջբերում մը կատարած ըլլայ ուսուցիչէ մը: Ան իր բոլոր մէջբերումները կատարեց Հին Կտակարանէն (տե՛ս Մտ 5.21, 27, 31, 33, 38, 43): Եթէ ան տեղ մը ուսանած ըլլար, անպայման որ անոր արձագանգը ուղղակի թէ անուղղակի կերպով պիտի գտնէինք իր ուսուցումներուն մէջ:

3.- Յիսուս ինչ որ խօսեցաւ եւ ինչ որ ըսաւ, հոսկէ կամ հոնկէ չառաւ, այլ առաւ նոյնիման իր Հօրմէն: Ինքն իսկ վկայեց՝ ըսելով. «Կը խօսիմ այն՝ ինչ որ Հայրս սորվեցուց ինձի» (Յհ 8.28): Եւ դարձեալ. «Զիս դրկող Հայրը ինձի պատուիրեց ինչ որ պիտի ըսեմ եւ խօսիմ» (Յհ 12.49): Ուրիշ տեղ կ'ըսէ. «Այս ըսածներս որ լսեցիք՝ իմ խօսքերս չեն, այլ խօսքերը Հօրս, որ զիս դրկեց» (Յհ 14.24, 15.15):

Հարկաւ այս խօսքերը այն տպաւորութիւնը պէտք չէ տան մեզի որ Յիսուս աշակերտ մըն էր իսկ Հայրը՝ ուսուցիչ: Երբ Յիսուս կը հաստատէ թէ կը խօսի այն՝ ինչ որ Հայրը իրեն կը սորվեցնէ, կամ երբ կ'ըսէ թէ իր խօսքերը՝ իր Հօրը խօսքերն են, ըսել կ'ուզէ այն՝ որ իր Հօրը խօսքն ու իր խօսքը մէկ է եւ նոյնը: Հակադրութիւն կամ հակասութիւն չկայ Հօրը եւ Որդիին խօսքին միջեւ: Մէկ է անոնց խօսքը, մէկ է անոնց կամեցածը, մէկ է անոնց պատուէրը, մէկ է անոնց ուսուցումը եւ մէկ են իրենք (Յհ 10.30): Եթէ անոնց խօսքը մէկ չըլլար, եւ մանաւանդ, եթէ Յիսուս իր Հօրմէն կը սորվէր իր խօսելիքը եւ ապա կը սորվեցնէր ուրիշներուն, այդ

պարագային, ան պիտի չկրնար անդադար կրկնել՝ *«Իսկ ես կ'ըսեմ՝ ձեզ... , իսկ ես կ'ըսեմ՝ ձեզ...»* (Մտ 5.22, 28, 32, 34, 39, 44):

Զմոռնանք նաեւ որ Յիսուս ուզեց ամէն բանի մէջ օրինակ ըլլալ մեզի: Հետեւաբար, երբ կը շեշտէ թէ ինք կը խօսի այն՝ ինչ որ Հօրմէն կը լսէ, ատիկա կ'ընէ՝ սորվեցնելու կամ յիշեցնելու համար մեզի, թէ մենք՝ իր հետեւորդներս, նոյնը պէտք է ընենք, այսինքն՝ պէտք է խօսինք եւ գործենք միայն այն՝ ինչ որ մեր երկնաւոր Հայրը կը կամենայ եւ կը պատուիրէ:

4.– Եթէ Յիսուս ուսում ստացած ըլլար Զինաստան կամ այլուր, անկասկած որ անտարանիչները նուագագոյն ակնարկութիւն պիտի ընէին այդ մասին:

5.– Եթէ ուզեմք տրամաբանականօրէն մօտենալ այս հարցին, պէտք է հարցնենք հետեւեալ հարցումը՝ Քրիստոս ինչո՞ւ եւ ի՞նչ պէտք է ուսանէր. գիտութի՞ւն, բնագանցութի՞ւն, փիլիսոփայութի՞ւն, բժշկագիտութի՞ւն: Ան պէտք ունէ՞ր այս բոլորին որպէսզի կարենար մեր փրկութիւնը իրագործել: Ո՛չ: Եթէ այս բոլորին կարիքը չունէր, հապա ի՞նչ բանի կարիքը ունէր, ի՞նչ պիտի ուսանէր: Սուրբ Գի՞րք, Սուրբ Գիրքի մեկնութի՞ւն: Բայց չէ՞ որ նոյնինքն Յովհաննէսի անտարանին մէջ կը կարդանք թէ Յիսուս Սուրբ Գիրքերը գիտէր առանց որ ուսած ըլլար զանոնք, ինչ որ քիչ առաջ մատնանշեցինք:

6.– Վերջապէս, հարց կու տանք, եթէ *«Քրիստոսն է Աստուծոյ զօրութիւնը եւ իմաստութիւնը»* (Ա.Կր 1.24), ան պէտք ունէ՞ր ուրիշէն իմաստութիւն առնելու: Եթէ Քրիստոս է նշմարիտ աղբիւրը իմաստութեան, ան կարիքը ունէ՞ր այլ աղբիւրի դիմելու: Եթէ ի՞նքն էր Բժիշկը մարդկային ցեղի, կարիքը ունէ՞ր երթալ եւ բժշկագիտութիւն ուսանելու: Ո՞վ պիտի ըլլար արդեօք այն մարդը որ Ամենագէտին գիտութիւն սորվեցնէր: Ո՞վ պիտի ըլլար այն անձը որ Ամենիմացին որոշ բաներ իմացնէր:

79.– Ինչպէ՞ս պէտք է հասկնալ Յիսուսի հետեւեալ խօսքը. *«Հայրս ինձմէ մեծ է»* (Յհ 14.28):

Ոմանք, ինչպէս Արիոս Աղեփսանդրացին 4-րդ դարուն, Եհովայի վկաները ներկայիս, եւ ուրիշներ, հիմնուելով Յիսուսի *«Հայրս ինձմէ մեծ է»* խօսքին վրայ, հարց կու տան թէ արդեօք «մեծ» բառը մեզի մտածել չի՞ տար որ Որդին Հօրմէն ետք եկաւ կամ Հայրը Որդիէն անելի երէց է:

Այս հարցումին ու հարցին պատասխանը կ'ուզեմ ամփոփել հետեւեալ բանի մը մատնանշումներով.–

1.– *«Հայրս ինձմէ մեծ է»* յայտարարութեամբ, յստակ է որ Քրիստոսի ըսել ուզածը այն է՝ որ ինք մարդկօրէն, այսինքն՝ իր

մարդեղութեանը մէջ՝ Հօրմէն պգտիկ է: Իբրեւ Աստուած՝ ան հաւասար է իր Հօրը հետ, իսկ իբրեւ աստուածամարդ՝ նուազ է իր Հօրմէն:

2.- Որդին Հօրմէն աւելի պգտիկ սեպուեցաւ, անոր համար որ մերկացաւ իր աստուածային փառքէն ու պատիւէն, բայց ո՛չ աստուածութենէն հարկաւ (Փլպ 2.6-7):

3.- Հայրը իրմէ աւելի մեծ է, որովհետեւ Հայրը ենթակայ չէ այն սահմանափակումներուն որ Որդին ենթակայ եղաւ իր մարմնացումին ու մարդեղացումին ժամանակ:

4.- Մեր Տէրը Յիսուս Քրիստոս, ո՛չ միայն Հօրմէն աւելի պգտիկ էր, այլ՝ նոյնիսկ հրեշտակներէն, ինչ որ Պօղոս առաքեալ ալ կ'ըսէ. *«Փառքով ու պատուով պսակուած կը տեսնենք Յիսուսը որ հրեշտակներէն քիչ մը վար դասուեցաւ՝ մահուան չարչարանքը յանձն առնելու համար, որպէսզի Աստուծոյ շնորհքով բոլոր մարդոց փոխարէն մահը նաշակէ»* (Եբր 2.9):

Հայրն Աստուած կամ նոյնիսկ հրեշտակները, Ֆիզիքական չարչարանքի, անօթութեան, յոգնութեան, ծարաւի, տառապանքի ենթակայ չեն, մինչդեռ Յիսուս իր մարդեղութեան ժամանակ այս բոլորին ենթակայ էր, այս իմաստով հետեւաբար, Յիսուս անոնցմէ պգտիկ կամ անոնցմէ «վար դասուած» կը սեպուէր:

5.- Չենք կրնար Արիոսի կամ Նիովայի Վկաներուն նման մտածել որ Յիսուս ժամանակի ընթացքին ստեղծուեցաւ: Նման բան կրնայինք մտածել եթէ երբեք Յիսուս *«Հայրս ինձմէ մեծ է»* ըսելու փոխարէն, ըսէր՝ *«Հայրս ինձմէ առաջ է»*: Երկրաւոր հասկացողութեամբ մը, հայր մը աւելի մեծ է եւ աւելի առաջ է քան իր որդին, որովհետեւ կար ժամանակ մը երբ հայրը կար բայց որդին չկար, բայց մեր երկնաւոր Հօր եւ իր Որդիին պարագային չենք կրնար նման բան ըսել:

Երկրաւոր հայր մը եւ իր որդին, անկարելի է որ ժամանակի ընթացքին միասին եւ միաժամանակ գոյութեան եկած ըլլան. բնական է որ որդին Հօրմէն ետք եկած պիտի ըլլայ. բայց մեր երկնաւոր Հայրը եւ իր Որդին, մի՛շտ միասնաբար եւ միատեղ եղած են, մի՛շտ անբաժան ու անբաժանելի եղած են: Յովհաննէս աւետարանիչ կը վկայէ որ Որդին *«Աստուած է եւ Հօրմէն անբաժան»* (Յհ 1.18):

Հօրը եւ Որդիին անբաժանելիութիւնը արտայայտող գեղեցկագոյն համարներէն մէկն է Յհ 3.13-ը՝ որ կ'ըսէ. *«Ո՛չ ոք երկինքէն ելաւ՝ բացի Մարդու Որդիէն, որ երկինքէն իջաւ, եւ որ երկինքի մէջ է»* (Յհ 3.13): Այս համարը ցոյց կու տայ որ Յիսուս երկրի վրայ եղած ատեն, միաժամանակ երկինքի մէջ էր: Քանի որ Հայրն ու Որդին անբաժան են եւ քանի որ Հայրը Որդիին մէջ է եւ Որդին՝ Հօրը մէջ (Յհ 14.10), ուրեմն, չի կրնար մէկը միւսէն առաջ, մէկը միւսէն անկախ, կամ երբեւիցէ մէկը առանց միւսին եղած ըլլալ:

6.- Չկար ժամանակ մը երբ Որդին չկար եւ յետոյ եղաւ, ո՛չ ալ կար ժամանակ մը երբ Հայրը կար առանց Որդիին: Եթէ կար ժամանակ մը երբ

Որդին չկար, կը նշանակէ՝ թէ կար ժամանակ մը երբ Հայրը իբրեւ Հայր չկար, որովհետեւ «Հայր» բառն իսկ թելադրել կու տայ Որդիի «մը» գոյութիւնը:

Եթէ Որդին ժամանակի ընթացքին գոյացաւ, ուրեմն, Հայրն ալ ժամանակի ընթացքին Հայր եղաւ: Իսկ եթէ Հայրը ժամանակի ընթացքին՝ Որդիին գոյութեան գալու ատեն, Հայր կոչումը ստացաւ, կը նշանակէ թէ ան փոփոխութիւն կրեց, իսկ եթէ փոփոխութիւն կրեց (անունի, ստորագելիի, յատկանիշի, տիտղոսի կամ այլ փոփոխութիւն), կը նշանակէ որ ան Աստուած չէ, որովհետեւ Աստուած չի փոխուիր, անփոփոխելի է: Փոփոխութիւնը մարդուն յատուկ է:

7.- Երկրաւոր հայր մը եւ իր որդին անկարելի է որ նոյն փորձառութիւնը, նոյն մտածումները, նոյն կամքը, նոյն նկարագիրը ունենան, բայց Հայրն Աստուած եւ Որդին Աստուած, նոյն փորձառութիւնն ու կամքը ունին, նոյն մտածումներն ու նկարագիրը ունին, նոյն թագաւորութիւնն ու իշխանութիւնը ունին: Առէք երկրաւոր թագաւորի մը օրինակը: Հայրն ու որդին միաժամանակ չեն կրնար թագաւոր ըլլալ եւ չեն կրնար նոյն իրաւասութիւնը եւ իշխանութիւնը ունենալ, բայց Քրիստոս իր Հօրը հետ միասին եւ անոր նման՝ ի՛նքն ալ թագաւոր է, բայց անոր կողմէն գտնուող կամ երկրորդ կարգի թագաւոր մը չէ, այլ Հօրը հետ մէ՛կ թագաւոր է եւ մէ՛կ թագաւորութիւն:

8.- Հայրը անժամանակ է: Որդին անժամանակ Հօրմէն սկզբնաւորուեցաւ եւ անժամանակապէս սկզբնաւորուեցաւ: Եթէ Հայրը անժամանակ է, իրմէ սկզբնաւորուող Որդին ինք եւս անժամանակ կ'ըլլայ: Եթէ Որդին իր սկիզբը անժամանակ Հօրը մէջ եւ անժամանակ Հօրը հետ ունի, կրնա՞նք ըսել որ ժամանակի ընթացքին գոյութեան եկաւ: Անժամանակ Հօրմէն ծնած Որդին՝ անժամանակապէս ծնած կ'ըլլայ, իսկ եթէ անժամանակապէս ծնած է, չենք կրնար ըսել որ ժամանակի ընթացքին գոյութեան եկաւ: Անժամանակ Որդին չի կրնար ժամանակին ենթակայ եղած ըլլալ: Ժամանակին Ստեղծիչը չի կրնար ժամանակի ընթացքին ստեղծուած ըլլալ:

80.- Կրնա՞ք բացատրել հետեւեալ երկու համարները որոնք գրուած են յարութեան մասին նշգրիտ պատկերացում մը տալու համար մեզի.
«Երբ սերմնահատիկ մը ցանես՝ հատիկը չի բուսնիր մինչեւ չմեռնի: Եւ յետոյ, սերմնածոյ պարզ հատիկ մըն է, ցորենի կամ ուրիշ սերմերու, եւ ո՛չ թէ այն հասկը որ պիտի ծլի» (Ս.Կր 15.36-37):

Տուեալ համարներուն վերաբերեալ հիմնական երկու մեկնութիւններ կան.-

Առաջին.- կարգ մը մեկնիչներ հողին մէջ ցանուած հատիկը կը նոյնացնեն մարդուն ծնունդին հետ եւ ո՛չ թէ անոր մահուան ու թաղման հետ: Անոնք կը բացատրեն թէ հողին մէջ ցանուած հատիկը չի կրնար

նոյնանալ մարդուն մահուան եւ թաղման հետ, որովհետեւ, հատկեր հողին մէջ դրուելէ ետք է որ կը մեռնի, մինչդեռ մարդը՝ մեռնելէ ետք է որ հողին մէջ կը դրուի:

Թէ սերմնահատիկը ցանելու գործողութիւնը կը նոյնանայ մարդուն ծնունդին հետ՝ իբրեւ փաստ կը յիշուին երկու կէտեր: (1)– Սերմնահատիկը գոյ է իր ցանուելէն առաջ, մանուկը նաեւ գոյ է (իր մօրը արգանդին մէջ) իր ծնելէն առաջ: (2)– Սերմնահատիկը պէտք է ցանուի որպէսզի անի եւ հասակ նետէ, մանուկն ալ պէտք է ծնի որպէսզի մեծնայ եւ զարգանայ: Այս իմաստով, այն ինչ որ հողն է սերմնահատիկին համար, այն է արտաքին աշխարհը նորածին մանուկին համար:

Ինչպէս սերմնահատիկին ցանուելուն կը յաջորդէ անում ապա թռչում, այնպէս ալ մարդուն ծնունդին կը յաջորդէ անում ապա մահ: Մարդը սակայն իբրեւ «սերմնահատիկ» տարբեր է աշխարհի մէջ գոյութիւն ունեցող միւս բոլոր սերմնահատիկներէն հիմնական երկու պատճառով: 1)– Մարդը ի՛նքն է որ կ’որոշէ իր անման եղանակը, այլ խօսքով, ի՛նքն է որ կ’որոշէ լաւ մարդ ըլլալ, թէ՛ գէշ, հրեշտակ ըլլալ, թէ՛ հրէշ: 2)– Սերմնահատիկին կեանքը կանգ կ’առնէ թռչումով, սակայն մարդուն կեանքը կանգ չ’առնէր մահուամբ: Մարդը երբ մահանայ՝ կեանքի նոր հանգրուան մը կը բացուի իր դիմաց:

Եթէ ընդունինք Ա.Կր 15.36-ի վերաբերեալ վերեւ տրուած մեկնութիւնը, լուրջ դժուարութեան մը դիմաց պիտի գտնուինք, որովհետեւ եթէ սերմնահատիկին ցանուիլը, անիլը եւ թռչիլը կը նոյնանայ մարդուն ծնելուն, անելուն եւ մեռնելուն հետ, այդ պարագային, ո՞ր մնաց մարդուն յարութեան հարցը: Յաջորդ համարը կը խօսի հողը դրուող սերմնահատիկին եւ անկէ ծլող հասկին մասին որ ուրիշ բանի մը պատկերացումը չէ եթէ ոչ մարդուն յարութեան կամ յարուցեալ մարմինին:

Սիսալ է ծլող հասկը նոյնացնել մահուան յաջորդող կեանքի նոր հանգրուանին հետ, որովհետեւ առաքեալը վերոյիշեալ համարներով մահուան յաջորդող կեանքին մասին չէ որ կը խօսի, այլ յարուցեալ մարմինին մասին:

Երկրորդ.– Հայ եկեղեցւոյ կողմէ ընդունուածը մեկնութեան այս երկրորդ կերպն է: Յիշենք տողերը մաս առ մաս եւ ամփոփ բացատրութիւններ տանք: Առաքեալը կ’ըսէ. «*Երբ սերմնահատիկ մը ցանես*»: Առաջին կէտին մէջ յիշուած մեկնութեան համաձայն, տեսանք թէ հողին մէջ ցանուած հատիկը կը նոյնանայ մարդուն ծնունդին հետ եւ ո՛չ թէ անոր մահուան ու թաղման հետ: Մեկնիչներու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը սակայն, ցանուած սերմնահատիկը կը նոյնացնեն հողին մէջ դրուած ննջեցեալ մարդուն մարմինին հետ, այլ խօսքով, հատիկին մահը՝ մարդուն մահուան հետ կը նոյնացնեն:

«*Հատիկը չի բուսնիր մինչեւ չմեռնի*»: Պէտք է նշել թէ ի՞նչ բանն է որ հատիկին մէջ կը մեռնի. սերմնաբջի՞ջը, թէ՛ կեղեւը: Յստակ է որ

կեղեւն է մեռնողը եւ ո՛չ թէ սերմնաբջիջը: Եթէ սերմնաբջիջը մեռնի՝ ոչինչ կը բուսնի եւ կը ծլի: Գալով մարդուն, ի՞նչն է որ անոր մէջ կը մեռնի, հոգի՞ն, թէ՛ մարմինը: Դարձեալ, յստակ է որ մարմինն է որ կը մեռնի եւ ո՛չ թէ հոգին: Այս իմաստով, կարելի է ըսել թէ մարդուն մարմինը կը նոյնանայ հատիկին կեղեւին հետ, իսկ մարդուն հոգին՝ հատիկին սերմնաբջիջին հետ:

Ինչպէս հատիկին կեղեւը պէտք է մեռնի որպէսզի հատիկը բուսնի եւ հասկի վերածուի, այնպէս ալ մարդուն մարմինը պէտք է մեռնի որպէսզի մարդը արժանի դառնայ Քրիստոսի երկրորդ գալստեան ժամանակ յարութիւն առնելու եւ յաւիտեանական կեանքը ժառանգելու: Երբ մարդուն մարմինին մեռնելուն մասին կը խօսիմ, միայն անոր մահուան եւ գերեզմանումին մասին չէ որ խօսած կ'ըլլամ, այլեւ՝ աշխարհի համար անոր մեռնելուն մասին: Ճշմարիտ քրիստոնեան պէտք է կարենայ Պօղոս առաքեալի նման ըսել. *«Ես մեռած եմ աշխարհին համար»* (Գղ 6.15):

«Սերմանածդ պարզ հատիկ մըն է, ցորենի կամ ուրիշ սերմերու, եւ ո՛չ թէ այն հասկը որ պիտի ծլի»: Այս տողը յարուցեալ մարմինը պատկերացնող ամէնէն հետաքրքրական տողն է: Առաքեալը յստակ տարբերութիւն կը դնէ սերմանուած հատիկին եւ ծլող հասկին միջեւ: Ծլող հասկը սերմանուած հատիկին հետ նոյնը չէ, եւ սակայն, անկէ բոլորովին անկախ ալ չէ, որովհետեւ անոր շարունակութիւնն է: Առանց սերմանուած ցորենահատիկին՝ ծլող հասկ գոյութիւն պիտի չունենար եւ առանց ծլող հասկին՝ սերմանուած ցորենահատիկը իր արժէքը պիտի կորսնցներ:

Զարեհ Ա.րբ. Ազնաւորեան բացատրելով այս համարը՝ կ'ըսէ. *«Ինչպէս հողին մէջ նետուած ցորենահատիկը եւ անկէ ծլած եւ աճած հասկին հատիկները տարբեր մարմիններ չեն, այլ նոյնը, մէկը միւսին նորոգութիւնը, բայց միաժամանակ միեւնոյն հատիկները չեն, այլ նորերը հինին փոխակերպուածն են, այնպէս ալ մեռած մարմինը երբ հողէն դուրս գայ՝ ներկայի մարմինէն տարբեր պիտի չըլլայ, այլ՝ նոյն մարմինը, սակայն նորոգուած ու փոխակերպուած: Որովհետեւ այժմ մեր մարմինները «շնչաւոր» են, եղծանելի, անարգ, տկար, մահկանացու, մինչդեռ յարութենէն ետք նոյն այդ մարմինները պիտի ըլլան՝ «հոգեւոր» անեղծ, փառաւոր, գորաւոր եւ անմահ (Ս.Կր 15.42-44)»:*³⁵

Եզրակացութիւն: Յարուցեալ մարմինը պիտի ըլլայ նոյն մարմինէն բայց ոչ նոյն մարմինը: *«Նոյն մարմինէն պիտի ըլլայ»*, որովհետեւ չի կրնար պատահիլ որ մէկը մեռնի եւ ուրիշ մէկը անոր փոխարէն յարութիւն առնէ եւ ժառանգէ երկինքի արքայութիւնը: Բայց *«նոյն մարմինը պիտի չըլլայ»*, որովհետեւ մարմինը իր ներկայ մեղսալից վիճակով չի կրնար ժառանգել Աստուծոյ արքայութիւնը:

Առաքեալին տուած օրինակէն գատ կարելի է ուրիշ օրինակ մը եւս տալ պատկերացնելու համար թէ ի՞նչպէս յարուցեալ մարմինը նոյն

³⁵ «Հաւատամքի բացատրութիւն», ամփոփում 16-րդ երեկոյի, թիւ 3:

մարմինն պիտի ըլլայ բայց ոչ նոյն մարմինը: Առնենք ամբողջութեամբ փլատակուած շէնքի մը օրինակը: Ինչպէս մարդիկ կարող են լիովին փլատակուած շէնք մը վերստին կառուցել, այնպէս ալ, Աստուած կարող է լիովին փնացած եւ փոշիացած հաւատացեալներուն մարմինները վերստին կեանքի կոչել:

Դարձեալ, ինչպէս վերակառուցուած շէնքը իր մէջ կ'ունենայ հին շէնքի քարերէն կտորներ, այնպէս ալ, յարուցեալ մարմինը իր մէջ պիտի ունենայ նախկին մարմինէն մասնիկներ: Վերակառուցուած շէնքի մը համար չենք կրնար ըսել թէ շէնքը նոյն շէնքն է, քանի որ անոր քարերէն ոմանք մէկ կողմ նետուեցան իրենց անգործածելի ըլլալուն համար, ո՛չ ալ կրնանք ըսել, թէ շէնքը բոլորովին նոր շէնք մըն է, որովհետեւ անոր մէջ նախկին շէնքի քարերէն կան:

Հետեւաբար, ինչպէս մարդիկ հին շէնքէն մնացած լաւ քարերով նոր շէնք մը կը կառուցեն, այնպէս ալ Աստուած ննջեցեալ հաւատացեալին մէջ այն ինչ որ եղծանելին եւ անարգն է մէկ կողմ պիտի նետէ, եւ անոր լաւ մասնիկները առնելով՝ անոնցմով նոր ու փառաւորեալ մարմին մը պիտի կազմէ:

81.– Ինչպիսի՞ մարմին մը պիտի ըլլայ յարուցեալ մարմինը:

Բոլոր հաւատացեալները յարութիւն առած ժամանակնին նոյն շքեղութիւնն ու պայծառութիւնը չէ որ պիտի ունենան: Ոմանք կրնան աւելի շքեղ եւ աւելի լուսաւոր ըլլալ քան ուրիշները, նայեա՞ծ երկրի վրայ իրենց ապրած հաւատքի կեանքին: Այս իրողութեան է որ կ'ակնարկէ առաքեալը երբ կ'ըսէ. *«Ուրիշ է արեւուն շքեղութիւնը, ուրիշ՝ լուսինին շքեղութիւնը, եւ դեռ ուրիշ՝ աստղերուն շքեղութիւնը: Եւ նոյնիսկ աստղերէն ոմանք աւելի շքեղ են քան միւսները»* (Ա.Կր 15.41):

Որքան մօտիկ ու մտերիմ ըլլանք Աստուծոյ, հոս՝ երկրի վրայ, որքան լեցուն ու հրաշակերպուած ըլլանք Սուրբ Հոգիով, որքան փորձենք նմանիլ Յիսուսի, ապրիլ Յիսուսի պէս ու Յիսուսի համար, գործել Յիսուսի եռանդով ու հոգիով՝ ա՛յնքան աւելի շքեղ եւ ա՛յնքան աւելի պայծառ մարմին մը պիտի ունենանք յարութեան ժամանակ:

Իսկ թէ ինչպիսի՞ մարմին մը պիտի ըլլայ յարուցեալ մարմինը, առաքեալը կ'ըսէ. *«Մարմինը հող կը դրուի եղծանելի վիճակով, եւ յարութիւն կ'առնէ՝ անեղծ. հող կը դրուի անարգ, եւ յարութիւն կ'առնէ՝ փառաւոր. հող կը դրուի տկար, եւ յարութիւն կ'առնէ՝ գորաւոր. հող կը դրուի իբրեւ շնչաւոր մարմին, եւ յարութիւն կ'առնէ՝ իբրեւ հոգեւոր մարմին»* (Ա.Կր 15.42-44):

Յարուցեալ մարմինին համար գործածուած են չորս բառեր՝ անեղծ, փառաւոր, գորաւոր եւ հոգեւոր: Ամփոփ կերպով խօսինք այս չորս բնուղագրումներուն մասին:

1.- Յարուցեալ մարմինը պիտի ըլլայ անեղծ: Անեղծ՝ անոր համար որ Ամենասուրբ Երրորդութեան բնական պիտի դառնայ: Աստուծոյ Սուրբ եւ սրբարար Հոգին ի՛նքն է որ այդ յաւիտեանական անեղծութիւնը, յաւիտեանական անապականութիւնը, մաքրութիւնն ու սրբութիւնը պիտի շնորհէ մեր յարուցեալ մարմիններուն:

Անեղծ մարմիններ պիտի ունենանք որովհետեւ պիտի դադրինք մեղք գործելէ: Մեղքն է որ եղծանելի, ապականեալ ու գարշահոտ կը դարձնէ մարդուն կեանքը: Մեղք ըսուածը գոյութիւն պիտի չունենայ Քրիստոսի յաւիտեանական թագաւորութեան մէջ, եւ քանի որ մեղքը պիտի դադրի գոյութենէ, բնականօրէն պիտի ունենանք այնպիսի՝ յաւերժ թագաւորութիւն մը որուն անդամները յատկանշուած պիտի ըլլան կատարեալ անեղծութեամբ եւ սրբութեամբ:

2.- Յարուցեալ մարմինը պիտի ըլլայ փառաւոր: Փառաւոր՝ անոր համար որ երբ փառքի ու փառաւոր Տէրը՝ Քրիստոս յայտնուի, մենք յարութիւն պիտի առնենք եւ իրեն նման փառաւոր ըլլանք: Յովհաննէս առաքեալ իր առաջին նամակին մէջ կ'ըսէ. *«Սիրելիներ՛, այժմ Աստուծոյ որդիներ ենք: Թէ՛ ի՛նչպէս պիտի ըլլանք յետոյ՝ տակաւին չենք գիտեր: Բայց գիտենք թէ՛ երբ Քրիստոս յայտնուի՝ իրեն նման պիտի ըլլանք, որովհետեւ գիտէ պիտի տեսնենք իր իսկութեան մէջ»* (Ա.ՅԻ 3.2): Քանի որ Քրիստոս պիտի յայտնուի իր եւ մեր Հօրը փառքով, բնականաբար մենք նաեւ պիտի յայտնուինք փառաւոր մարմիններով:

Ինչպէս երբ արեւը ծագի իր լոյսին մէջ կ'առնէ ամէն ինչ, այնպէս ալ երբ Քրիստոս յայտնուի իր աստուածային փառքով, իր փառքին մէջ պիտի ընկղմէ մեզ: Իսկութեան մէջ, մեղքի իբրեւ հետեւանք մա՛հն է որ իր անարգութեան կնիքը դրոշմեց անմահ կեանքի համար ստեղծուած մարդուն էութեան մէջ, բայց երբ Քրիստոս յայտնուի, Աստուծոյ փառաւորիչ Հոգին իր փառքի կնիքով պիտի փոխարինէ անարգութեան կնիքը եւ փրկուած հաւատացեալները փառաւորեալ մարմիններով հանդէս պիտի գան:

3.- Յարուցեալ մարմինը պիտի ըլլայ գօրաւոր: Յարուցեալ մարմինին համար գործածուած գօրաւոր բացատրութիւնը, կը պատկերացնէ այն երկու յատկութիւնները որ յարուցեալ մարմինը պիտի ունենայ.-

Առաջին.- դիմացկունութիւն: Ներկայ մեր մարմինները չեն կրնար դիմանալ ու տոկալ դարերու հոսանքին դիմաց, որովհետեւ մեղքը անհունօրէն տկարացուցած ու քայքայած է զանոնք: Յարուցեալ մարմինը սակայն, ո՛չ միայն որոշ դարերու դիմաց, այլեւ ամբողջ յաւիտեանականութեան ընթացքին պիտի մնայ եւ գոյատեւէ անվթար:

Երկրորդ.- յարուցեալ մարմինին համար «գօրաւոր» բացատրութիւնը կը գործածուի նաեւ մատնանշելու համար այն բացարձակ եւ բացառիկ կարողութիւնն ու գօրութիւնը որ Աստուած պիտի շնորհէ իր զաւակներուն, որով անոնք պիտի կարենան իր կամքը

ամբողջութեամբ եւ անթերի կերպով ի գործ դնել յաւիտեանականութեան մէջ, եւ *«պիտի վագեն ու չթուլնան, պիտի քալեն ու չյոգնին»* (Ես 40.31):

4.– Յարուցեալ մարմինը պիտի ըլլայ հոգեւոր մարմին: Ատիկա կը կոչուի հոգեւոր մարմին, գլխաւոր երեք պատճառներով.–

Առաջին.– ցոյց տալու համար որ յարութիւն առնող հաւատացեալները հոգիով եւ նշարտութեամբ երկրպագութիւն ու պաշտամունք պիտի մատուցանեն Աստուծոյ, որովհետեւ *«հոգի է Աստուած, եւ անոր երկրպագուները պէտք է հոգիով եւ նշարտութեամբ գայն երկրպագեն»* (Յհ 4.24):

Երկրորդ.– յարուցեալ մարմինը կը կոչուի հոգեւոր մարմին, որովհետեւ ատիկա Սուրբ Հոգիով պիտի վերակենդանանայ, լեցուի, համակուի եւ առաջնորդուի:

Երրորդ.– ատիկա կը կոչուի հոգեւոր մարմին, որովհետեւ այն սահմանափակումները որ այսօր պարտադրուած են մեր նիւթական մարմիններուն՝ լիովին պիտի վերնան յարութեան ժամանակ:

Պիտի ունենանք Քրիստոսի մարմինին նմանողութեամբ մարմիններ: Մարմիններ՝ որոնք *«միս եւ ոսկոր»* պիտի ունենան ինչպիսին էր Քրիստոսի մարմինը. յիշեցէք իր իօսֆը ուղղուած իր աշակերտներուն. *«Նայեցէ՛ք ձեռքերուս եւ ոտքերուս. նոյնինքն ե՛ս եմ: Շօշափեցէ՛ք զիս եւ պիտի տեսնէ՛ք որ միս ու ոսկոր ունիմ, բան մը՝ որ ոգին չ'ունենար»* (Ղկ 24.39):

Հարկաւ երբ կ'ըսենք թէ յարուցեալ մարմինները *«միս եւ ոսկոր»* պիտի ունենան, մեր միտքը թող չմտածէ այսօրուան մարդուն միսին ու ոսկորին, մարմինին ու արիւնին մասին, որովհետեւ առաքեալը կը հաստատէ որ *«մարմինն ու արիւնը իրենց ներկայ վիճակով չեն կրնար Աստուծոյ արքայութիւնը ժառանգել»* (Ա.Կր 15.50):

Զարեհ Արք. Ազնաւորեան կ'ըսէ. *«Բոլոր մարդիկ պիտի յայտնուին առաջին մարդուն՝ Ադամի վիճակով ու տարիքով, բոլորն ալ երեսուն տարեկան: Արդարներու մարմինները պիտի ըլլան Քրիստոսի մարմինին պէս՝ թափանցիկ, թանձրութիւնը թօթափած, նուրբ ու թեթեւ, լուսափայլ, արեգակի պէս պայծառ, փայլակի պէս արագաշարժ: Իսկ կորուստի դատապարտուածներուն մարմինները պիտի մնան թանձր ու ծանր՝ իրենց մեղքերուն պէս, եւ պիտի ըլլան տգեղ ու խաւարին, իրենց հոգեկան աշխարհին պէս»:*³⁶

Արքայութիւնը ժառանգող մարմինները պիտի ըլլան այնպիսի՝ մարմիններ, որ դուռը փակ սենեակէ մը կրնան ներս մտնել: Յիշեցէք որ *«երբ աշակերտները միասին հաւաքուած էին եւ դռներն ալ գոցած՝ Հրեայ դեկավարներէն վախճալով, Յիսուս եկաւ եւ կանգնեցաւ անոնց մէջտեղ»* (Յհ 20.19): Միսն ու ոսկորը իրենց ներկայ վիճակով չեն կրնար դուռը փակ սենեակէ մը ներս մտնել, որովհետեւ նեխած ու փտած են մեղքերով: Այլապէս ատիկա պիտի ըլլար կախարդութիւն: Յարուցեալ մարմինին

³⁶ «Հաւատամքի բացատրութիւն», ամփոփում 16-րդ երեկոյի, թիւ 3:

ունենալի՜ք միսն ու ոսկորը իրե՛նք եւս պիտի ըլլան *«անեղծ, փառաւոր, գորաւոր եւ հոգեւոր»*։

Առաքեալը յարուցեալ մարմինը չի կոչեր «հոգեւոր» եւ ո՛չ ալ կը կոչէ «մարմին», այլ՝ «հոգեւոր մարմին»։ Կը թուի որ «հոգեւոր» եւ «մարմին» բնորոշումները գիրար հակասող բնորոշումներ են, բայց խորքին մէջ այդպէս չէ։ Առաքեալը մէկ բան կ'ուզէ յստակ դարձնել որ յարուցեալ մարմինը պիտի չըլլայ լոկ մարմին եւ ո՛չ ալ լոկ հոգի, այլ պիտի ըլլայ թէ՛ հոգի եւ թէ՛ մարմին. հաւանաբար «հոգեմարմին» բառով կարելի է բնութագրել յարուցեալ մարմինը։

Ինչպէս մեր հոգիներուն համար, այնպէս ալ մեր մարմիններուն համար Աստուած յատուկ ծրագիր մը ունի։ Թէ՛ մարմինը եւ թէ՛ հոգին Աստուծոյ կողմէ մեզի տրուած են եւ ի վերջոյ երկուքն ալ Աստուծոյ պէտք է տրուին եւ անոր պաշտամունքին ընծայուին ու յատկացուին։ Զի՛ կրնար ըլլալ որ դատաստանի օրը անոնցմէ մէկը բնաջնջուի եւ միւսը իր գոյութիւնը պահէ։

Եթէ մեր մարմինները յարութիւն պիտի չառնեն, Պօղոս առաքեալ ինչո՞ւ կը խօսի *«մեր մարմինին փրկութեան»* մասին (Հո 8.23)։ Եւ ինչո՞ւ կը հաստատէ թէ *«բոլորս ալ Քրիստոսի ատեանին դիմաց պիտի կագնինք, որպէսզի իւրաքանչիւրը իր մարմինով ընդունի հատուցումը երկրի վրայ իր կատարած բարի կամ չար գործերուն»* (Բ.Կր 5.10)։ Առաքեալը այստեղ մարմնաւոր հատուցումի մասին է որ կը խօսի։ Մեղքեր կան գոր մարդիկ մարմինով գործած են, եւ մեղքեր ալ կան գոր հոգիով գործած են, ուստի թէ՛ մարմինը եւ թէ՛ հոգին՝ երկուքն ալ դատաստանի պէտք է ներկայանան եւ պատրաստ ըլլան հատուցում ստանալու իրենց գործերուն համաձայն։

Հետեւաբար, սիսալ է ժխտել մարմնաւոր յարութեան գաղափարը եւ փորձել ամէն ինչ հոգեւորացնել։ Զմոռնանք որ երբ կը խօսինք յարութեան մասին, մարմիններու յարութեան ու նորոգումին մասին է որ կը խօսինք եւ ո՛չ թէ հոգիներու յարութեան մասին, որովհետեւ հոգիները չեն մեռնիր որ յարութիւն առնեն։

Զարեհ Արք. Ազնաւորեան խօսելով հոգիի անմահութեան եւ մարմնաւոր յարութեան մասին՝ հետեւեալ չորս կէտերը կը մատնանշէ. –

1) *Ոմանք այս կեանքէն անդին տեւէ գոյութիւն կը մերժեն ցանցնալ։ Այդպիսին էին Սաղուկեցիները Հրէից մէջ։ Այդպիսիներ գտնուեցան եւ կան նաեւ քրիստոնեայ անունը կրողներու շարքին մէջ։*

2) *Ուրիշներ հոգիներու անմահութիւնը կը ցանցնան ու կ'ընդունին, բայց կը մերժեն ընդունիլ մարմնաւոր յարութիւնը։ Այսպիսին էին 2-րդ դարուն՝ Մարկիոն Պոնտացի, 3-րդ դարուն՝ Մանի, եւ ուրիշներ։ Բայց Աստուածաշունչը յստակօրէն կ'ուսուցանէ մարմիններու յարութիւնը (Յե 5.21-29)։ Բայց հոգին արդէն անմահ է եւ յարութեան պէտք չունի։ Մարմինն է որ պէտք ունի յարութեան։*

3) *Ուրիշներ մեռելներու յարութիւնը կ'ընդունին, բայց կ'ըսեն՝ թէ մեր այս մարմինները չեն որ յարութիւն պիտի առնեն, այլ՝ հոգիները*

երկնային մարմին պիտի ստանան: Բայց Աստուածաշունչը կ'ըսէ, թէ նոյն մեր այս մարմինները յարութիւն պիտի առնեն (Յոր 19.25-27, Փլպ 3.20-21):

4) Տակաւին, ուրիշներ մերժեցին ընդհանրական յարութիւնը, ըսելով թէ միայն արդարները յարութիւն պիտի առնեն (այսպէս նաեւ՝ Եհովայի Վկաները): Մինչդեռ Աստուածաշունչը յստակօրէն հակառակը կը վկայէ (Գրծ 24.15):³⁷

Քրիստոս կը հաստատէ թէ երբ մարդիկ յարութիւն առնեն՝ «երկինքի հրեշտակներուն նման պիտի ըլլան» (Մտ 22.30): Յիշեցէք որ երկինքի հրեշտակները միշտ է որ նիւթական մարմին չունին, բայց անոնք կրնան Աստուծոյ հրամանով նիւթական մարմին զգեցնուլ եւ աշխարհ գալ, ինչպէս էր պարագան Աբրահամին եւ Ղովտին եկող հրեշտակներուն (Ծն 18.1-3, 19.1):

Եթէ մենք «երկինքի հրեշտակներուն նման պիտի» ըլլանք, կը նշանակէ որ մե՛նք եւս կարող պիտի ըլլանք նիւթական մարմին զգեցնուլ յաւիտեանականութեան մէջ, եթէ Աստուած պահանջէ հարկաւ:

82.- Ի՞նչ պիտի ըլլայ վիճակը այն մարդոց որոնք կենդանի պիտի ըլլան Քրիստոսի գալուստին ժամանակ:

Պօղոս առաքեալ միայն ննչած հաւատացեալներուն յարութեան մասին չէ որ կը խօսի, այլ նաեւ կը խօսի, Տիրոջ գալստեան ատեն ողջ մնացած հաւատացեալներուն յանկարծական նորոգութեան (Ա.Կր 15.52) եւ դէպի երկինք յափշտակութեան մասին (Ա.Թ.ս 4.17):

Քրիստոսի գալստեան ատեն ողջ մնացած հաւատացեալներուն նորոգութիւնը «ակնթարթի մը մէջ» տեղի պիտի ունենայ, եւ սակայն, անոնք «մեռածներէն առաջ պիտի չանցնին» որովհետեւ «նախ յարութիւն պիտի առնեն անոնք՝ որ Քրիստոսի հաւատացին եւ մեռան: Եւ ապա, մեզմէ անոնք որ այն ատեն դեռ ողջ պիտի ըլլան՝ անոնց հետ միասին ամպերու վրայ պիտի յափշտակուին Տէրը դիմաւորելու համար» (Ա.Թ.ս 4.15-17):

Առաքեալը Տիրոջ գալստեան ատեն ողջ մնացած հաւատացեալներուն համար գործածեց ուշադրութեան արժանի բառ մը՝ նորոգութիւն (Ա.Կր 15.52): Եթէ երբեք ննչած եւ փոշիացած հաւատացեալներուն յարութիւնը կը նմանի շէնքի մը վերակառուցումին, (ինչպէս բացատրեցինք թիւ 79 հարցումին պատասխանած ատեն), ապա կարելի է ըսել, որ Տիրոջ գալստեան ատեն ողջ մնացած հաւատացեալներուն յանկարծական նորոգութիւնը կը նմանի շէնքի մը վերանորոգութեան:

Ինչպէս հինգած եւ իր տոկունութիւնը կորսնցուցած շէնք մը նորոգութեան ենթարկուելով, բոլորովին նոր, հզօր եւ գեղեցիկ կը

³⁷ «Հաւատամքի բացատրութիւն», ամփոփում 16-րդ երեկոյի, թիւ 2:

դառնայ, այնպէս ալ Տիրոջ գալստեան ատեն ողջ եղողներուն հոգիներն ու մարմինները որոնք մեղքի պատճառով տկարացած կ'ըլլան, յանկարծական նորոգութեան պիտի ենթարկուին, եւ մեր այս եղծանելի բնութիւնը անեղծ բնութեան պիտի փոխուի եւ մեր մահկանացու բնութիւնը անմահ բնութեան պիտի փոխակերպուի (Ա.Կր 15.53):

Ինչ կը վերաբերի Տիրոջ գալստեան ժամանակ կենդանի մնացած անհաւատ մարդոց, անոնց *«մարմինները պիտի մնան թանձր ու ծանր՝ իրենց մեղքերուն պէս, եւ պիտի ըլլան տգեղ ու խաւարին, իրենց հոգեկան աշխարհին պէս»* կ'ըսէ Զարեհ Արք. Ազնաւորեան:

Երբ Քրիստոս իր Հօրը փառքով ու իր հրեշտակներուն հետ միասին յայտնուի, անհաւատ, անզիղջ ու անապաշխար մարդիկը, անսահման ահ ու դողի պիտի մատնուին եւ լեռներուն ու ժայռերուն դառնալով պիտի ըսեն. *«Մեր վրայ ինկէ՛ք ու ծածկեցէ՛ք մեզ անոր աչքէն, անոր՝ որ գահին վրայ կը նստի. ազատեցէ՛ք մեզ Քառնուկին բարկութենէն, որովհետեւ անոր բարկութեան ահաւոր օրը եկաւ, եւ ո՞վ կրնայ անոր առջեւ դիմանալ»* (Յլտ 6.16):

Բայց երբ տէրերու Տէրը ու թագաւորներու Թագաւորը յայտնուի, ո՛չ լեռները իրենց բարձրութիւններուն վրայ պիտի կարենան ծածկել անհաւատ մարդիկը եւ ո՛չ ալ ձորերը՝ իրենց խոռոչներուն մէջ: Ո՛չ ժայռերը իրենց սորերուն մէջ պիտի կարենան թաքցնել զանոնք եւ ո՛չ ալ քարերը՝ իրենց ետին: Ո՛չ ծովերը իրենց խորութեան մէջ պիտի յաջողին պահել զանոնք եւ ո՛չ ալ ովկիանոսները՝ իրենց անհունութեան մէջ: Ո՛չ երկինքը տեղ պիտի տայ իրենց եւ ո՛չ ալ երկիրը զանոնք պիտի ընդունի: Ո՛չ պատերուն նեղքերը զանոնք պիտի սփռեն եւ ո՛չ ալ անապատներուն մակերեսին բացուող փոսերը: Ո՛չ գետինի խորունկ գուրբերը անոնց ազատութիւն պիտի շնորհեն եւ ո՛չ ալ ապաստանարանները՝ ապաստան:

Ոչինչ եւ ո՛չ ոք պիտի կարենայ ազատել անհաւատ մարդը Քրիստոսի ձեռքէն: Մէ՛կ միջոց կայ գալստեան օրը Քրիստոսի ձեռքէն ազատելու համար, եւ այն ալ՝ Քրիստոսի ձեռքին յանձնուիլն է: Յանձնուլ՝ Քրիստոսի ձեռքին եւ դուն պիտի վայելես պաշտպանութիւնն ու զօրակցութիւնը անոր ձեռքին, օրհնութիւններ անոր ձեռքէն:

Սիրելի՛ եղբայր եւ քոյր, եթէ չես յանձնուած Քրիստոսի՝ ա՛ն այդ քայլը այսօր: Պատճառ մը չունիս այդ քայլը չառնելու: Կա՞յ բան մը որ հոգիիդ փրկութենէն աւելի կարեւոր է: Եթէ կայ այդպիսի բան մը, այն ատեն քեզի իրաւունք կու տամ Քրիստոսի չյանձնուելու:

83.– Կարգ մը սուրբեր եղած են զինուոր եւ բազմաթիւ մարդիկ ալ սպաննած են, ինչպէս օրինակ Սուրբ Սարգիս, Սուրբ Գեորգ: Անոնք ինչպէ՞ս կրնան իբրեւ սուրբ հռչակուիլ կամ փանչցուիլ:

Զինուորի մը պարտականութիւնն է իր երկիրը, ընտանիքը կամ ժողովուրդը պաշտպանել: Այդ ընելը Աստուծոյ կամքին հակառակ բան

չէ: Պօղոս առաքեալ Հո 13.1-7ի մէջ կը խօսի պետական իշխանութեանց հնազանդելու կարելորութեան մասին: Ան կը հաստատէ թէ *«գոյութիւն ունեցող իշխանութիւնները Աստուծմէ կարգուած են»*: Անոնք կարգ մը, կարգաւորութիւն մը պահպանելու պարտականութիւնը ունին:

Կրնայ այդ պետական իշխանութիւնը արդար կամ անարդար ըլլալ, այս պարագայիս ատիկա կարելորութիւն չի ներկայացներ: Մեր պարտականութիւնը անոնց հնազանդիլն է. եթէ անոնք անարդար մարդիկ են՝ անոնք պատասխանատու կ'ըլլան Աստուծոյ առջեւ իրենց անարդարութեան համար:

Սուրբ Սարգիս, Սուրբ Գեորգ եւ ուրիշներ, իրենք գիրենք կը հասկնային իբրեւ պաշտօնեայ թագաւորի մը, որ միաժամանակ կը հաւատային թէ ան Աստուծոյ կողմէ կարգուած է, եւ պարտականութիւնը ունէր հսկելու իր հայրենիքին ապահովութեան: Թագաւորին պարտականութիւնն է հսկել արդարութեան գործադրութեան: Երբ զինուոր մը իշխանութեան կողմէ տրուած հրահանգ մը կը գործադրէ, Աստուծոյ օրէնքին դէմ գործած չ'ըլլար, ընդհակառակը, ան Աստուծոյ օրէնքն է որ գործադրած կ'ըլլայ:

Եթէ մեր երկրին վրայ յարձակողին դիմաց պէտք է բանակ հանել ու պատերազմիլ, նման պարագայի սուրն ու գէնքը անշուշտ պիտի գործածուին: Սուրը միշտ ատոր համար է: Առաքեալը խօսելով պետական իշխանութեանց հնազանդող մարդուն մասին՝ կ'ըսէ. *«Զուր տեղ չէ որ սուր կը կրէ. որպէս Աստուծոյ պաշտօնեայ՝ բարկութեամբ կը դատէ եւ կը պատժէ չարագործները»*: Հետաքրքրական է որ այստեղ պետական իշխանութեանց հնազանդող մարդը կը կոչուի *«Աստուծոյ պաշտօնեայ»*:

Աստուած չ'ուզեր որ պետական իշխանութիւնները թոյլատու գտնուին օրինազանցութեան եւ անկարգութեան նկատմամբ: Աստուած որ օրէնքներ հաստատեց, ի՛նքն ալ օրէնքի Աստուած է, կարգաւորութեան Աստուած է: Աստուած ի՛նքն տուաւ օրէնքը եւ ի՛նքն սահմանեց պատիժը կամ մահապատիժը: Քանի յանցագործներ կան, բնականօրէն պատիժներ կամ մահապատիժներ ալ կան, եւ քանի պատիժներ կամ մահապատիժներ կան, բնականօրէն զանոնք գործադրող ալ պէտք է ըլլայ: Իսկ զանոնք գործադրողները ոճրագործներ^օր պէտք է համարել:

Մովսէս որ օրէնքը փոխանցողն ու միաժամանակ առաջին գործադրողն էր, իր կողմին ունէր դատաւորներ, որոնք դահիճներու միջոցաւ կը գործադրէին մահապատիժները: Հիմա, դուք ըսէք, այդ մահապատիժները գործադրող դահիճները կամ մահապատիժ արձակող դատաւորները, ոճրագործներ^օր են, թէ՛ Աստուծոյ օրէնքը գործադրողներ:

Բոլոր օրէնքներն ալ արդար են որովհետեւ անոնք դրուած են արդարութիւնը հաստատելու համար: Հետեւաբար, օրէնքը գործադրող մը չի կրնար անարդար նկատուիլ: